

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

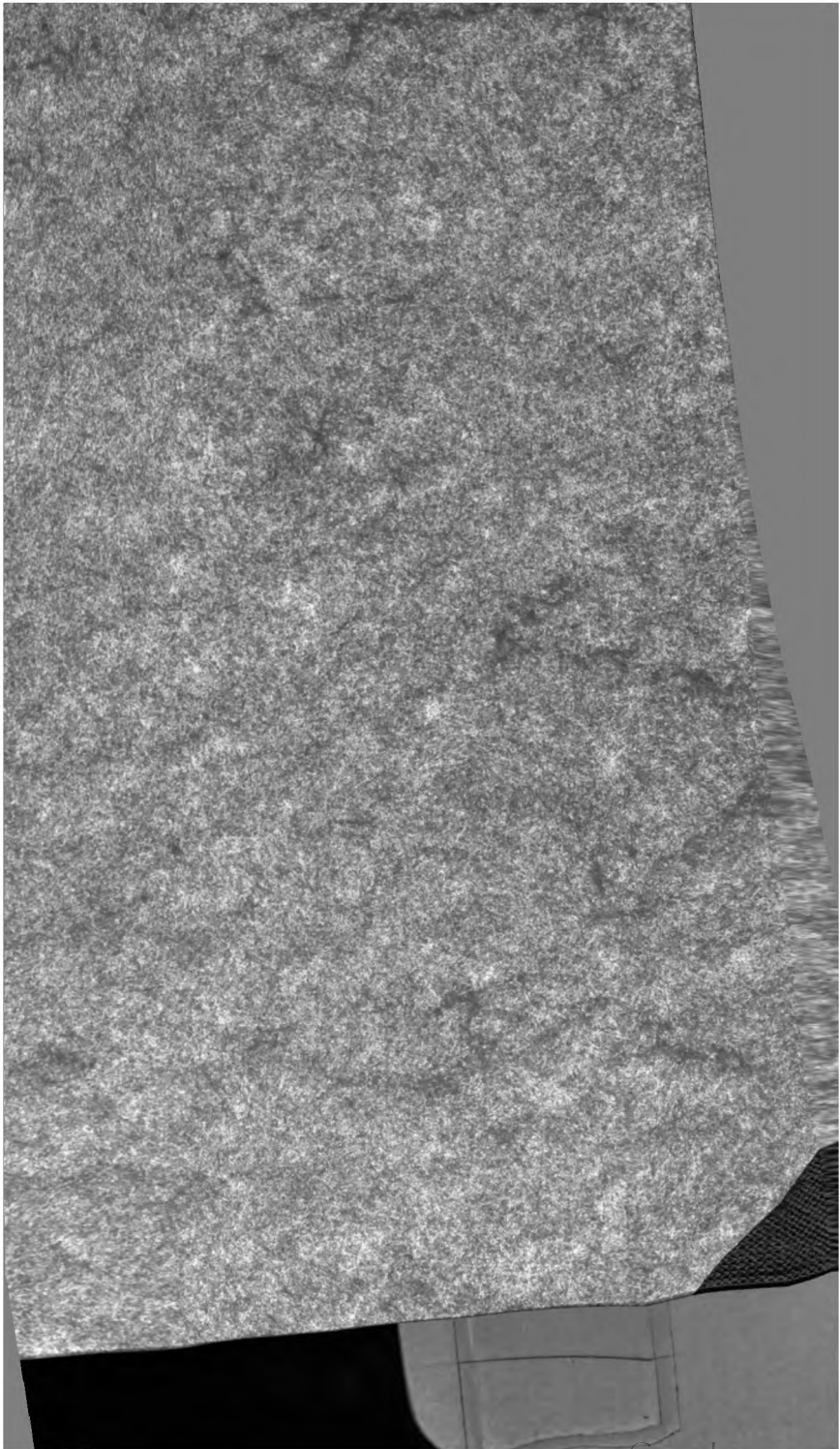
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Belg. 251 lo

1819,2

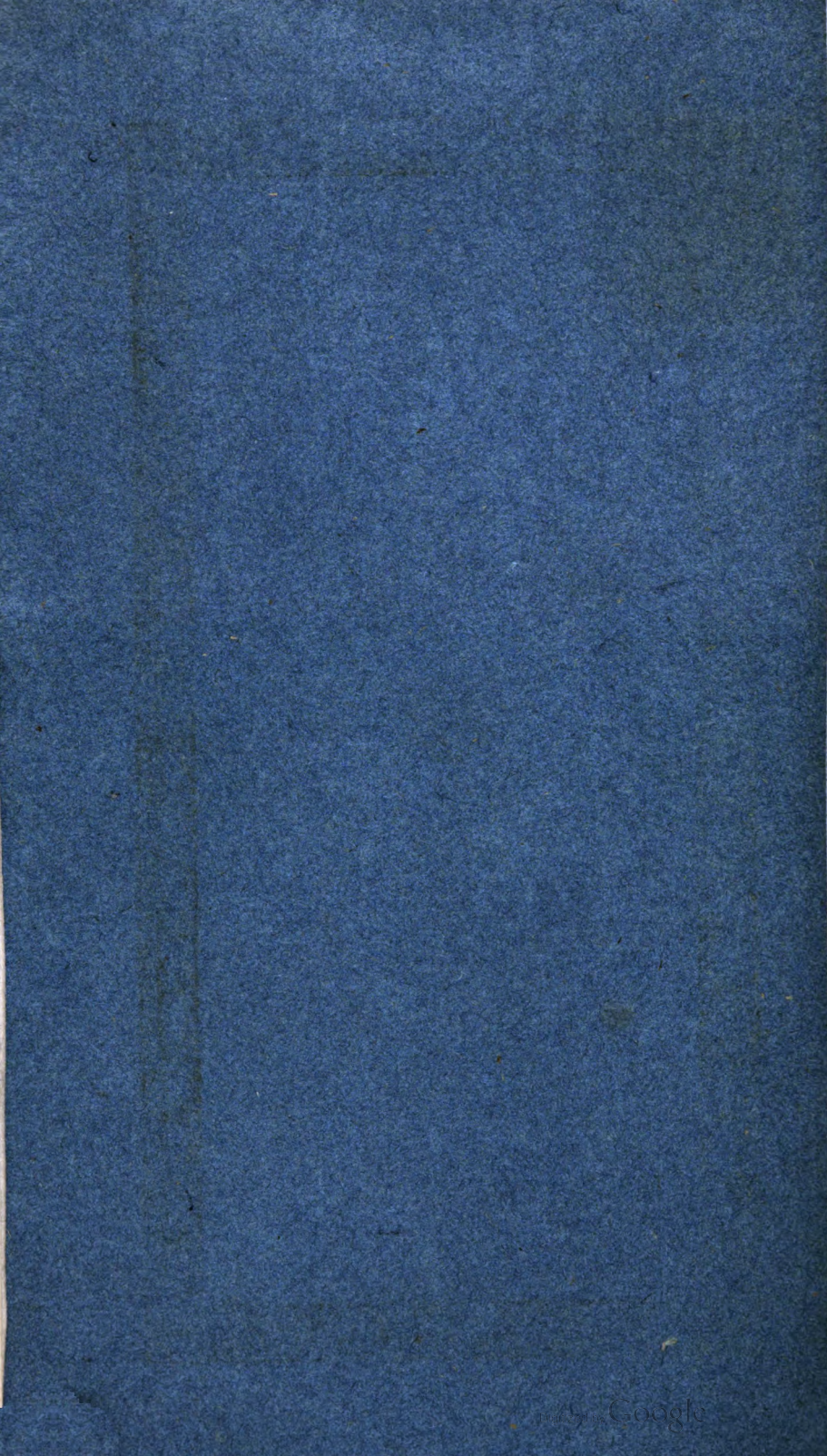

Belg.

251

lo

JAARBOEKEN

VAN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN

DOOR

MARTINUS STUART,

HET JAAR 1819.

T W E E D E S T U K.

1819, 2

Belg. 251 ²⁰ / 1819, 2

DEPARTMENT OF THE INTERIOR

GENERAL LAND OFFICE

UNITED STATES OF AMERICA

1862

WATER RIGHTS

—————

REGISTERED

IN THE STATE OF CALIFORNIA

—————

J A A R B O E K E N
V A N H E T
K O N I N G R I J K D E R N E D E R L A N D E N
D O O R
M A R T I N U S S T U A R T ,
G E S C H I E D S C H R I J V E R D E S R I J K S .
1819.

T E A M S T E R D A M .
Bij E. M A A S K A M P .
1823.

BIBLIOTHECA
REGIA
MUSEI HISTORICI

J A A R B O E K

V A N

1 8 1 9.

T W E E D E S T U K.

Onder de voornaamste plaats gehad hebbende voorvallen en veranderingen, bij de krijgsmagt, zoo ter zee als te land, waarbij wij inzonderheid meer dan één treffend verlies hebben te vermelden, behooren de volgende gerangchikt te worden.

Z. M., bij een besluit van den 4den Junij, aan den Generaal-Majoor d' *Aubremé* een nieuw Nieuwe bepalingen wegens het Departement van Oorlog. blijk gegeven hebbende, door denzelfden met de likwidatie van het achterstallige des departements van oorlogs, ter vervanging van den Staatsraad *Piepers*, te belasten, waren thans, ten gevolge hiervan, alle de werkzaamheden van het departement van oorlog onder beheer van den gemelden Kommissaris-Generaal gesteld. — Dezelve waren, overkomstig een besluit van Z. M. van den 24sten Mei, in vijf onderscheidene afdeelingen gesplitst, als: die van algemeene zaken; die van het personeel en militaire zaken; de afdeeling der comptabiliteit; die voor het materieel der armée, de voeding, den geneeskundigen dienst, enz.; en eindelijk die voor het materieel der artillerie en genie.

Bij een besluit van Z. M. van den 1sten Februa- Bestuit van 1 Februa-rij, houdende afschaffing van rij, werd het korps Inspecteurs van de administratie bij het leger afgeschafte en aan de territoriale kommanderende Generaals, benevens de, ing van

J. B. van 1819. 2de Stuk. A

het korps onder hunne orders staande, plaatselijke of garni-
 Inspek- zoens-kommandanten, het toezigt over de kafer-
 teurs der nering, over de huisvesting van troepen, mar-
 admini- stratie en scherende op en over den bodem van het Rijk,
 fraze en sferende op en over den bodem van het Rijk,
 benoe- alsmede de verzorging van transport-middelen,
 ming van opgedragen. — Voorts werd bij hetzelfde be-
 Agenten. opgedragen. — Voorts werd bij hetzelfde be-
 (Gaz. van paald, dat, ter assistentie van het departement van
 Westvl. oorlog, in ieder generaal-kommandement, admini-
 No. 21.) stratieve agenten zouden worden aangesteld, en
 bovendien voorloopig nog zes zoodanige agenten
 benoemd worden, te weten: twee hoofd-agenten,
 twee agenten en twee adjunkten, om, hetzij on-
 middellijk, aan voornoemd departement werkzaam
 te zijn, hetzij ter bijzondere dispositie van het-
 zelve te staan. Aan ieder der agenten van het
 departement van oorlog, in de generale-komman-
 dementen, zoude wijders een adjunkt-agent toe-
 gevoegd worden, ten einde eerstgenoemden be-
 hulpzaam te zijn, en, bij afwezigheid van den-
 zelve, zijne bedieningen waar te nemen; in tijd
 van oorlog in het leger te worden geëmploijeerd;
 en eindelijk alle zoodanige diensten te doen, als
 denzelve door het departement van oorlog zouden
 worden opgedragen. — De agenten van oorlog
 zouden, volgens dit besluit, uit de afgetredene
 Inspekteurs en Onder-Inspekteurs van onderschei-
 dene klassen worden gekozen; doch de adjunkten
 bepaaldelijk uit de Onder-Inspekteurs der tweede
 klasse, terwijl overigens de hoofd-agenten, bij
 voortdoring, het traktement, door hen als In-
 spekteurs der eerste klasse getrokken, zouden blij-
 ven genieten.

Oprigting In de maand Februarij werd door Z. M. het
 van een korps officieren benoemd voor een regiment lan-
 korps lan- siers, hetwelk te Mechelen moest worden opge-
 siers, rigt. Dit korps, tot welks bevelhebber Z. M.,
 bij besluit van den 25sten Februarij, aanstelde den
 Generaal-Majoor *Dubois*, voorheen Generaal-Ma-
 joor in Franschen dienst, moest bestaan uit zes
 eskadrons en, te zamen, 12 à 1300 man paarden
 uitmaken, zullende hetzelfde in oorlogstijd ver-

deeld worden, en twee regementen van één wapen uitmaken. — Aan den Luitenant-Generaal *Trip*, kommandant en chef over de gezamenlijke afdeelingen en regementen kavallerie, werd de organisatie van dit korps opgedragen, waartoe de aankomst van laatstgenoemden Generaal te Mechelen, op den 15den Maart, strekte. — Voorts werden bij dit korps benoemd de Heeren: *W. J. E. van Balveren*, tot Luitenant-Kolonel, *L. de Marneffe* en *M. J. de Criqueillon*, tot Majoors. — De fraaije uniform van dit korps bestond uit eene groene Poolfche muts (*Sahafka*), met witten rand, koorden en pluim; een groen kort vest (*kourka*), met oranje boordfel en opslagen, voor de groote uniform; en voor de kleine uniform, met groenen kraag en opslagen; geboord met oranje; voorts nog, voor de groote uniform, witte nestels en kleppen, benevens groene pantalon met oranje streepen; voor de kleine uniform, grijze pantalon met groene streepen. Het van der lansen was wit en oranje; de tuigen der paarden waren even als die van het ligt paardenvolk, en de schabrakken van groen laken met witte randen.

Tot nadere opheldering der wet op de Nationale Militie diende de beslissing van twee geschilpunten, welke nopens het regt verstand dier wet ontstaan waren, door middel van het antwoord door den Minister van Binnenlandsche Zaken, op de daartoe gedane aanvraag, gegeven. — Het eerste dezer punten betrof de vraag: of iemand, welke eenen plaatsvervanger had gesteld, en wiens plaatsvervanger, voor den afloop der 18 maanden, gedurende welke hij voor denzelfven moest instaan, gedeferteerd doch naderhand wederom achterhaald en ter beschikking van het Ministerie van Oorlog was gesteld, verplicht was eenen tweeden plaatsvervanger te stellen of in persoon te marcheren; hetgeen door den Minister bevestigend werd beantwoord. — De tweede uitlegging betrof art. 190 der wet, hetwelk alleen van toepassing werd verklaard op personen, welke in de jaren der

Nadere uitlegging der wet op de Nationale Militie.

militie vielen , dat is , die hun negentiende jaar waren ingetreden en het drie-en-twintigste nog niet hadden afgelegd (1).

Jaarlijk-
sche bij-
eenkomst
den Na-
tionale
Militie.

Bij gelegenheid van de jaarlijkse bijeenkomst der Nationale Militie, van den 15den September tot den 15den October, werd door Z. M. een besluit genomen, houdende dat het aantal der manschappen, welke in dit jaar moesten opkomen, niet meer behoefde te bedragen dan noodig was om eene afdeeling te brengen op 2720 hoofden; terwijl het overige gedeelte van de najaars-exercitiën zoude verschoond blijven: voorts dat, bij de bataillons veld-artillerie van de militie-trein-foldaten, 170 hoofden geen aandeel aan die exercitiën zouden nemen, doch dat, bij de bataillons artillerie Nationale Militie en de kurassiers, alle verlofgangers onder de wapenen moesten komen.

De exercitiën hadden plaats, in het kamp bij Mechelen, onder kommando van Z. K. H. den Prins van Oranje, en, in de vlakte van Waasdorp in Zuid-Holland, onder het kommando van den Generaal-Majoor *Detmers*. — Overeenkomstig een besluit van Z. M., werden, in laatstgemelde vlakte, mede praktische oefeningen gehouden door de kadetten der artillerie- en genie-school te Delft, zoo in het schieten naar de schijf met het zwaar geschut, als het werpen van bomben, enz.

Staat der
vesting-
werken.

De reizen door Z. M. naar de grenzen, tot bezigtiging der bevestigings-linie, gedaan, hadden ook dit heilzaam gevolg, dat men overal, met vernieuwde werkzaamheid, voortging met de voltooiing der vestingwerken tot verdediging der Zuidelijke Provinciën (2).

Behalve de linie, welke zich van de Maas tot de Noord-zee uitstreckte, was men ook bedacht de Schelde van de noodige werken te voorzien, door het oprigten van forten tusschen Oude-naarde, Gent en Termonde, waartoe de noo-

(1) Dordr. Cour. No. 40 en 41.

(2) Dagbl. van Noord-Brabant, No. 68.

digè opmetingen geschieden. — Ook de groote werken, te Namen en Huijniet alleen, tot verdediging der oevers van de Maas, maar ook die tot versterking van het kasteel van Dinant, tegenover de *Fransche vesting Givet* gelegen, gingen met onvermoeiden ijver voort, waardoor de geheele linie der Maas van Dinant tot Venloo met eene reeks van vestingen, tot dekking van dat gedeelte der grenzen, werd voorzien.

Op den 15den Februarij overleed, na eene langdurige bedlegering, de Luitenant-Generaal *van der Plaats*, in wien het Vaderland niet alleen een' zijner dapperste en grootste burgers verloor, maar wiens gemis ook door zijne wapenbroeders, nabestaanden en allen, welke in de gelegenheid geweest waren hem van nabij te kennen, ten sterkste gevoeld en met ongeveinsde droefheid betreurd werd.

Hij was, op den 1den Februarij 1761, in de stad Grave in Noord-Brabant geboren en legde, na den vroegtijdigen dood zijner ouders, beide uit bekende Nederlandsche geslachten, de eerste gronden tot zijne militaire bestemming op de artillerie-school van den Kapitein *Guichenou de Chatillon*, te 's Hertogenbosch. In het jaar 1774 trad hij, als kader bij de artillerie, in dienst van de Republiek der Vereenigde Nederlanden en werd tot Luitenant van de Genie bevorderd, welken rang hij in het jaar 1787, in welk hij den Hollandschen dienst verliet, bekleedde. In hetzelfde jaar in dienst van Rusland, met den rang van Majoor bij de Genie, overgegaan zijnde, nam zijne roemvolle loopbaan in dat Rijk een' aanvang met den veldtocht tegen Zweden, doch het was voornamelijk in den oorlog tegen de Turken, gedurende de jaren 1789, 1790 en 1791, dat hij zich, onder de bevelen van den Veldmaarschalk *Potemkin*, onderscheidde. Onder anderen bragt hij, in 1790, door zijne dapperheid niet weinig toe tot de gewigtige verovering van Ismaël, welke belangrijke vesting, zo als bekend is, door den Generaal *Suwarow* stormenderhand,

Dood van den Luitenant-Generaal *A. H. J. van der Plaats*.

Deszelfs levensbijzonderheden.

onder eene vréesfelijke slagting, werd ingenomen, bij welke gelegenheid *van der Plaat*, toen Luitenant-Kolonel en Chef van een bataillon grenadiers, drie wonden bekwam. Het heldhaftig gedrag door hem, in het volgend jaar, in den slag van *Matchin* in Bulgarijën, tegen *Joufouf Pacha* gehouden, werd door de Keizerin *Catharina* met de orde van St. Wladimir 4de Klasse beloond. Bij het openen der vredes-onderhandelingen in 1791 bekleedde hij, na vooraf de vesting *Barbada* te hebben helpen veroveren, onderscheidene zendingen bij den Groot-Visier, en ontving, na het sluiten van den vrede in 1792, voor zijn uitstekend gedrag bij den storm van *Ismaïl*, uit de eigene handen van *Catharina II* een' gouden degen, met het opschrift: *voor dapperheid*. In hetzelfde jaar werd *van der Plaat* tot Kolonel van de Infanterie bevorderd en vervolgens, in gelijken rang, bij het korps Ingenieurs overgegaan zijnde, werd hij, benevens den kundigen Generaal *de Wolland* (insgelijks vroeger met hem in Hollandfchen dienst), belast met de ontwerpen ter verdediging der Zuidelijke grenzen van Rusland voor de haven van *Odesfa*. Behalve andere uitstekende blijken van tevredenheid, voor zijnen ijver en trouw, begiftigde de Keizerin hem met de Orde van Wladimir 3de Klasse, en verhieft *Paul I* in 1797 *van der Plaat* tot den rang van Generaal-Majoor. — De zucht echter tot deszelfs geboorteland, reeds voor dit tijdstip, bij gelegenheid eener reize derwaarts, op nieuw opgewaakt, deed hem het besluit nemen, van zijn ontslag uit den Russifchen dienst te verzoeken, hetwelk hem eervol werd toegestaan. Na zijn huwelijk zettede de Generaal zich in zijn vaderland neder en genoot, op het fraai ouderlijk buitengoed, in de nabijheid van *Harderwijk* in *Gelderland*, buiten alle burgerlijke of militaire betrekkingen, de genoegens van het stille leven, tot dat hij, in het jaar 1807, door den toenmaligen Koning van *Holland*, tot Inspekteur van het De-

partement van den Waterstaat werd benoemd, in welke betrekking hij tot aan de heugelijke omwenteling in 1813 werkzaam was. — Weinige dagen, nadat de eerste pogingen, tot bevrijding van het juk der Fransche overheersching, in het werk gesteld waren, *aanvaardde van der Plaats*, met de meeste bereidvaardigheid, eenen last naar de geallieerde legers, door Kommissarissen-Generaal van het in 's Gravenhage gevestigd gouvernement hem opgedragen, ten einde den aanmarsch der Russische en Pruisische legers, langs de meest geschikte wegen, tot hulp van Holland, te bespoedigen en gemakkelijk te maken. Van daar terug gekomen, behaagde het Zijne Majesteit, toen Souvereine Vorst der Vereenigde Nederlanden, hem tot Generaal-Majoor en tevens tot Gouverneur der vesting Breda te benoemen. De groote diensten door den Generaal bij deze gelegenheid bewezen zijn genoegzaam bekend, en Z. M. gaf niet alleen, over het door denzelven gehouden gedrag, Hoogstdezelfs bijzondere tevredenheid, in een eigenhandig rescript en door de aanstelling tot Provinciaal Kommandant van Brabant, te kennen, maar drukte ook bovendien het zegel van goedkeuring op zijne daden, door *van der Plaats* tot Kommandeur der Militaire Willems-orde en tot Luitenant-Generaal te verheffen. Keizer *Alexander* benoemde den Generaal tot Ridder Groot-Kruis der Orde van St. Anna, wegens zijne dapperheid bij het verdedigen van Breda, en ook de regering der genoemde stad bleef niet in gebreke hare dankbaarheid, door het vereeren eener fraaije gouden snuifdoqs, te betoonen. — Na de landing van *Buonaparte* in 1815, benoemde Z. M. den Generaal *van der Plaats* tot Gouverneur van Antwerpen en, kort daarop, werd hem het kommando van het eerste Militair Arrondissement opgedragen. In deze hoogst moeilijke betrekking maakte *van der Plaats* zich bij uitstek verdienstelijk, zoo als ook later in die van Kommandant van het 4de Gene-

raal Kommando. De Regeringen van twee Zwitserfche Kantons betoonden den Generaal, in het jaar 1818, hunne dankbaarheid, wegens de hun bewezene dienften, met betrekking tot het korps Zwitfers, door Z. M. van deze Kantons in dienst genomen, door toezending der decoratiën van hunne kantonnale Orde van verdienften. — De gezondheid van den Luitenant-Generaal, welke door vroeger doorgeftane vermoeijenissen veel had geleden, was reeds sedert het jaar 1816 zeer aan het afnemen, zoodat hij slechts met veel moeite, tot in den nazomer van 1818, zijnen post in persoon konde blijven waarnemen. Van toen af echter begonnen zijne krachten meer en meer te verminderen, tot dat deszelfs lijdën, in de maand Februarij, de overhand nam en hij, op den 15den dier maand, juist den dag waarop hij gedoopt was, zeer zacht den adem uitblies, eene gade doch geene kinderen nalatende (1).

Plegtige
begrafenis.

Op den 19den had de begrafenis van den Luitenant-Generaal, in de kerk der Citadel, plaats, met al den luister aan zijnen rang en verdienften voegende. Behalve de aanverwanten en hooge autoriteiten, zoo der Provincie als der Stad, waren de gezamenlijke officieren van het garnizoen, alle in groot uniform, bij dezelve tegenwoordig, wordende de slippen van het lijkkleed gedragen door de Generaal-Majoor *Akersloot van Houton*, Baron *van der Capellen*, *van den Bergh* en *Auf der Maur*. Op de kist zag men de gouden eeredegen, door de Keizerin *Catharina* vereerd, benevens de drie ridder-orde door den Generaal gedragen, als: het Kommandeurs-Kruis der Militaire Willems-orde, het Groot-Kruis der Russische Orde van St. Anna en de Orde van St. Wladimir. Op het oogenblik dat de trein het Kasteel binnen kwam, werden van deszelft bat-

(1) Zie dit levensbericht omftandiger in de 's Hertogenbosche Courant, No. 27, 28 en 29; en Alg. Konst- en Letterbode No. 14 en 15.

terijën eereschoten gedaan, terwijl het lijk, onder salvo's van het klein geweer en het aanheffen van treur-muziek door het Zwitsersche regiment, de Kerk werd binnen gedragen, en in den graf-kelder nedergelaten. De Predikant *Winckel* vermeldde alstoen, in eene korte lijkrede, de deugden en verdiensten des overledenen, waarna de trein, in dezelfde orde als bij deszelfs komst, naar het hotel van den Luitenant-Generaal terugkeerde.

Z. M. benoemde in deszelfs plaats, tot Kommandant van het 4de groot generaal-kommando, den Luitenant-Generaal *D. H. Chasfl*, worden de, volgens besluit van Z. M., de Provincie Zeeland van het 3de groot generaal kommando afgescheiden en bij dat van den Generaal *Chasfl*, (de Provinciën Noord-Brabant, Antwerpen en Zeeland bevattende), gevoegd.

Ter vervanging van den Luitenant-Generaal *Martuschewitz*, na eene smertelijke ziekte, op den 9den Julij te Gent overleden, werd door Z. M. het derde Groot Generaal-Kommandement, de Provinciën Oost- en West-Vlaanderen bevattende, opgedragen aan den Luitenant-Generaal *Baron V. de Constant Rebecque*.

Een nieuw en zeer betreurenswaardig verlies werd geleden door het overlijden van den Luitenant-Generaal *G. Du Ry*, Ridder der Militaire Willem's-orde van de 3de Klasse en Oud-Inspecteur-Generaal der Kavallerie, op den 10den October dezes jaars. Deze verdienstelijke en algemeen geachte Veldheer bereikte eenen ouderdom van 70 jaren, waarvan hij ruim 50 jaren in onafgebroken werkelijken dienst in zijn Vaderland had doorgebracht. — Nadat het lijk van den Generaal van het dorp Voorburg, alwaar hij overleden was, naar 's Gravenhage was overgebracht, werd hij aldaar, op den 15den October, op eene zeer plechtige wijze, en ten aanzien van eene talrijk zamengevloede menigte, in de Grootte Kerk begraven.

Wegens den staat van het fonds ter aanmoedi-

Fonds tot
aanmoediging van
den gewapenden
dienst.

ging van den gewapenden dienst, vinden wij het volgende, opgemaakt uit het jaarlijksch verslag, ter derde algemeene Vergadering uitgebragt, op den 28sten Julij. — Het fonds bedroeg, op den 1sten December des vorigen jaars, eene somme van f 2,294,300 inschrijvingen op het Grootboek, (waaronder begrepen de giften van het Waterloo-Committé te London), welk kapitaal een jaarlijksch inkomen van f 56,150 opleverde, boven en behalve de bijdragen van elk jaar (1). Deze, offchoon aanzienlijk, waren echter niet geheel toereikende om, in allen deele, het voorgesteld weldadig einde geheel voor als nog te kunnen bereiken. — Het getal dergenen, aan welke, op het vermeldte tijdstip, gratificatiën verleend werden, bestond uit; 411 verminkten, 307 nageblevenen van gesneuvelden, benevens nog 301 kinderen, waaronder 20 ouderlooze, zijnde te zamen 1019 personen. Het beloop der gratificatiën voor dezelfde bedroeg, voor een jaar, f 37,014:50, zijnde daarenboven, voor aanzuiveringen van gratificatiën, welke vroeger waren ingegaan dan den 1sten Januarij 1818, nog betaald eene somme van f 12,717:67½. Sedert het sluiten der rekening was dit getal nog toegenomen, beloopende hetzelfde, den 28sten Julij, 479 verminkten, 384 nageblevenen van gesneuvelden en 419 kinderen, waaronder 22 ouderlooze. Wijders was tot voeding en kleeding der in het invalieden-huis geplaatste personen, buiten en behalve de som van f 3300:86, door hen ingebragt, wegens derzelve pensioenen en gratificatiën, uitbetaald eene somme van f 17,039:39¼. — Uit de eerste gift van het Waterloo-Committé te London, ten behoeve van de verminkten en nageblevenen van gesneuvelden, in de veldtochten van 1815, over de jaren 1816,

(1) Onder anderen deden de militairen van het tweede baillon der 5de afdeeling infanterie afstand, ten voordeele van het fonds, van eenen halven dag hunner soldij, ieden in zijnen rang. Staatscour. No. 119.

1817 en 1818, was betaald *f* 5816; van de tweede Waterloo-gift aan de weezen en sneuvelden, over 1817 en 1818, *f* 1260, en vervolgens, van het kapitaal van voorzeide giften, aan twee vaderlooze kinderen, welke den ouderdom van 18 jaren hadden bereikt, *f* 560. —

Fonds tot
aanmoediging van
den gewapenden
dienst.

Voorts was aan het besluit der algemeene Vergadering des vorigen jaars om, bij wijze van proef, al wat van de gezamenlijke inkomsten, na aftrek van de suppletie aan het kapitale fonds, voortaan zoude overschieten, te doen dienen voor de verminkten uit vroegere oorlogen, bereids voldaan geworden, zoodat nu aan 284 verminkten, in de termen van het gemeld besluit vallende, werd uitbetaald eene somme van *f* 10,199:30, van welk getal 60 personen in het invalieden-huis waren geplaatst, waardoor het getal der opgenomenen in hetzelfde te zamen ruim 100 bedroeg. — Ten opzichte van het laatstgemelde gesticht behelsde het verslag mede, dat het Hoofdbestuur, op de instantie van Z. Exc. den Minister van Marine, zich tot de opname van eenige oude gebrekkige zeelieden bereidwillig hebbende betoond, onder voorwaarde, dat voor elk derzelve aan het gesticht zoude worden afgestaan eene somme van *f* 150, en Z. M. op de daaromtrent gedane voordragt goedgunstig gedisponeerd hebbende, dien ten gevolge in het gesticht geplaatst waren 7 zeelieden. Een nieuw reglement wegens het Invalieden-huis, bij de voorgaande Algemeene Vergadering aangenomen, en met de goedkeuring des Konings bekrachtigd, werd stiptelijk achtervolgd, zijnde overigens de berigten in alle opzichten zeer voldoende.

Op de algemeene Vergadering werd, onder anderen, besloten:., dat met het uicbetalen van gratificatiën aan 284 personen, zijnde deelgerechtigden van vroegere oorlogen, aan welke die gratificatiën reeds verleend waren geworden, zoude worden voortgegaan tot den 30sten Junij 1820; — dat het verleenen van gratificatiën ook zoude

worden uitgetrekt tot de overige personen, die door de onderscheidene Distrikts-Kommissiën opgegeven waren geworden, en zulks, bij voorkeur, aan die opgegevene personen, welke tot distrikten behoorden, welke gelden verschaft hadden." — Ook werd besloten het invaliden-huis voorloopig te sluiten voor deelgerechtigden van vroegere oorlogen, met magt echter aan het Hoofdbestuur, om daaromtrent, in bijzondere omstandigheden, te handelen, zoodanig als hetzelve te rade zoude worden (1).

Oneenigheden bij het garnizoen te Brusfel.

Eenige ongeregelheden, door militairen te Nijmegen en in de gemeente van Dieren bedreven, met stilzwijgen voorbij gaande, moeten wij echter alhier melding maken van eenen hevigen twist, die, in de maand April, bij het garnizoen te Brusfel, plaats greep en van ernstiger aard was. Op den 5sten dier maand namelijk, des avonds, ontstond te Brusfel, in de straat *Notre Dame aux Neiges* een geweldige twist, tusschen de aldaar in garnizoen liggende hussaren van het regiment N°. 6, onder bevel van den Kolonel *Boreel*, en de infanterie. In de herberg *het Anker* het eerst aanvang genomen hebbende, was een bregadier der hussaren, ten gevolge daarvan, zoodanig gekwetst geraakt, dat hij kort daarop in het hospitaal overleed. Niet zoodra werd dit bekend, of eene menigte hussaren begaven zich naar de kasernen der infanterie, alwaar men handgemeen raakte. De beradenheid echter der officieren en de tegenwoordigheid van Z. K. H. den Prins *van Oranje*, welke toevaltig, bij het hevigst van het rumoer, de plaats voorbij kwam, bragt veel toe om de gemoederen tot bedaren te brengen, en er werd een streng bevel uitgevaardigd, tot voorkoming van verdere ongeregelheden. — In weerwil dezer maatregelen, zag men, in den achtermiddag van den volgende dag, op nieuw benden van twintig tot vijftig hussaren, met uitgetogene labels, de stad en

(1) Zie Algemeen Verslag der Vergadering, gehouden binnen Amsterdam, bl. 6—8 en bl. 29—39.

wallen doorloopen, en te gelijker tijd zich hoop-
pen voetvolks verzamelen, welke de eerste sche-
nen te zoeken. Ook had werkelijk eene ontmoet-
ting plaats, waarbij twee militairen het ongeluk
hadden, de een van gedood, de andere van zwaar
gekwetst te worden. De onvermoeide ijver der
officieren, in het opzoeken en terug brengen hun-
ner manschappen naar de kasernen, had echter an-
dermaal, zoowel de stad, als de beide verbitterde
partijën voor verdere onheilen bewaard, toen
men, op den 11den, op nieuw buiten de stad
handgemeen geraakte, door eene, naar het scheen,
toevallige ontmoeting van eenige hussaren en on-
der-officieren der infanterie. Een detachement
der Koninklijke Marechaussee, in vollen galop
komende aanrennen, scheidde de strijdende van
een. Zeven hussaren werden naar de groote wacht
gebragt, waarbij een partikulier het ongeluk
had van, in het gedrang, twee sabelhouwen te
bekomen. Den geheelen dag doorkruisten zware
patrouilles de stad, waardoor de goede orde ge-
handhaafd bleef en eene, op den 14den, tot stand
gebragte verzoening, tusschen beide de korpsen,
maakte een einde aan de plaats gehad hebbende
ongeregeldheden en wandaden, waarop de in vrij-
heid stelling der gearresteerde hussaren volgde.

Op den 3den Mei werd aan een aantal van een-
en-vijftig ingezetenen der stad Dordrecht, wier
loffelijke pogingen, in de maand November 1813, Vereering
der Dord-
sche bur-
gers.
tot verdediging der stad in het werk gesteld, hen
op de dankbaarheid des Vaderlands aanspraak
had doen maken (1), op last van Z. M., eene
zilveren gedenkpenning vereerd, vertoonende, aan
de eene zijde, eene burger-kroon en daaronder het
voorsteven van een schip, met twee kruisfelings ge-
plaatste stukken geschut, hebbende tot omschrift:
voor onze vesten en haardsteden, terwijl de keer-
zijde de woorden: *Dordrecht XXIV November
MDCCCXIII*, omgeven van eenen laurier- en

(1) Derzelve namen worden gevonden in de Dordt.
Cour. No. 54.

eikenkrans, behelsde. Dezelve werd aan een daarbij behoorend lint, op de gewone wijze, gedragen, ingevolge de bevoegdheid daartoe gegeven bij eene missive der Heeren Mr. *W. B. Donker Curtius* en Jhr. *P. Repelaer van Spijkenisse*, Ridders der Orde van den Nederlandschen Leeuw, aan welke deze vereerende last door *Z. M.* was opgedragen. — Een der voornoemde Dordsche ingezetenen, met name *Cornelis Lavende*, welke zich, bij de verdediging der stad, bijzonder had onderscheiden, werd bovendien tot Broeder der Orde van den Nederlandschen Leeuw verheven, waarvan hem, bij eene vereerende missive van den Kanselier der voormelde Orde, op den 24sten Junij kennis werd gegeven.

Onder de bijzonderheden van dit jaar mogen wij ook de twee volgende niet verzwijgen.

Vergiffenis door *Z. M.* aan eenen soldaat geschenken.

Het eerste derzelve betreft een ten hoogste aandoenlijk tooneel, hetwelk, op den 25sten Junij, te 's Hertogenbosch voorviel. Een soldaat van de 13de afdeeling der infanterie, 21 jaren oud, welke zich, door het aanranden van eenen schildwacht op deszelfs post, aan insubordinatie had schuldig gemaakt, en deswege, door den Militairen Krijgsraad der Provincie Noord-Brabant, werd veroordeeld, om met den kogel gestraft te worden, was, op den gemelden dag, ter strafplaats geleid en gereed zijne straf te ontvangen, toen, op het oogenblik dat men met angstvallige stilte de uitvoering van het vonnis verbeidde, hetzelfde, op eenen wenk van den Auditeur, gestaakt en aan den schuldigen de vergiffenis, hem door *Z. M.* toegestaan, werd voorgelezen. — Het onafgebroken geroep van *Leve de Koning!* zoo door de getroffene omstanders, als door de aanwezige krijgslieden, aangeheven, verving deze voorlezing, waarna de troepen, onder het herhaald vreugde-gejuich en het aanheffen van krijgsmuziek, naar hunne kazernen terug marscheerden.

Droevig voor-

Het ander door ons bedoelde voorval, hetwelk van treuriger aard was, had, in de stad Nijme-

gen, bij het aldaar in garnizoen liggend tweede ^{van te} bataillon der 13de afdeeling infanterie, plaats. ^{Nijmegen} *Nicolaas Le Febre*, geboortig van Leijden en serjant der eerste flanker-kompagnie van genoemd bataillon, zag *verscheidene* zijner jongere spitsbroeders van mindere *verdiensten* hem vooruitkomen, terwijl hij meende, reeds voor lang, op eene officierplaats aanspraak gehad te hebben. Hierdoor tot vertwijfeling gebragt, neemt hij het wanhoopig besluit, van zich zelve het leven te benemen. Op den 2den September, na vergeefs getracht te hebben zich van de exercitie te verschoonen, begeeft hij zich te bed en wordt als kwartierziek opgegeven. Het bataillon vervolgens ter exercitie vertrokken zijnde, neemt hij een scherp geladen geweer, steekt den laadstok door den beugel voor den trekker, en berooft zich, door de tromp in den mond te brengen, en met den voet op den laadstok te trappen, van zijn voor den Staat niet geheel onnuttig leven, daar hij, gedurende zijne 33 dienst-jaren, twaalf *veldslagen* had bijgewoond, waarin hij, op eene roemvolle wijze, *verscheidene* wonden had bekomen (1).

Wegens den aanbouw der Nationale Marine, ^{Aanbouw voor de Marine.} is door ons reeds boven melding geschied van het afloopen van twee vaartuigen te Amsterdam, op den 8sten Julij, zijnde de korvet *het Zeepaard* en de brik *de Sirene* (2).

De brik *de Courier* zeilde, in de maand Junij, ^{Togt van de brik de Courier.} van de reede van *Vlissingen* uit, ten einde, onder bevel van den Kapitein-Luitenant *C. Eeg*, de onderscheidene havens der Noordzee te bezoeken, hebbende eenige officieren en adelborsten, alsmede loodsen en loods-leerlingen, aan boord.

(1) Nijmeegsche Cour. No. 71.

(2) Zie boven St I. bl. 11.

Terug-
komst
van de
Eurydice.

Zr. Ms. fregat van oorlog *de Eurydice*, Kapitein *J. M. Polders*, kwam in de bovengemelde haven, mede in de maand Junij, van deszelfs reize naar de West-Indiën terug.

Schip
naar Curaçao.

Behalve de brik *de Merkur*, welke, in het laatst des vorigen jaars, naar Curaçao was onder zeil gegaan, vertrok naar dezelfde bestemmings-plaats de korvet van oorlog *de Dolfijn*, onder bevel van den Kapitein-Luitenant *J. F. C. Wardenburg*.

Schip-
breuk van
de Kozak.

Zr. Ms. brik van oorlog *de Kozak*, onder kommando van den Luitenant der Eerste Klasse *C. Heije*, naar Suriname afgezonden, leed, op den 29sten December, bij Margate, op de kust van Engeland, schipbreuk. De officieren en equipage werden gered, door het bij tijds afzenden der sloepen: het schip zelve was omgeslagen en er had niets uit kunnen gered worden.

Schip-
breuk van
de Admiraal Evertsen.

Allernoodlottigst was insgelijks de terugreize, welke het schip van oorlog van 80 stukken, de Admiraal *Evertsen* (1), in den aanvang des jaars, van Batavia naar het Moederland aanvaardde. — Naauwelijks veertien dagen, nadat hetzelfde Straat Sunda had verlaten, ontstonden er, met eene harde voor-de-wind, op verscheidene plaatsen zware lekken, terwijl de groote steng en eenige raas braken en de groote- en fokke-mast sprongen. Elf dagen lang moest er met alle magt gepompt worden, gedurende welken tijd men de koers naar het eiland Diego-Garcia rigtte, om, zoo mogelijk, het leven te redden. Op den 9den April kreeg men het eiland in het gezigt. Eene Amerikaanse brik, aldaar liggende om kokosnooten te laden, kwam, op het hooren der noodschoten, ter redding aansnellen, en door derzelve hulp en met

(1) Aan boord van hetzelfde bevonden zich, onder anderen, de Schout-bij-Nacht *Buyskes* en de Heer *Elout*, benevens den Heer *Doeff*, gewezen opperhoofd der Nederlandische faktorij te Japan.

met de floepen van het reddelooze schip bragt men gelukkig de equipage op het gemelde eiland aan wal. Hetzelve ligt aan het zuidelijk uiteinde van den Archipel der Chagos-bank, ten lengte van 5 uren van het Noorden naar het Zuiden, hebbende eene breedte van slechts een tiende tot eene halve mijl, terwijl hetzelve niet meet dan 10 voeten boven de oppervlakte der Zee uitsteekt. De landings-plaats is te gelijker tijd ten hoogste moeilijk. Het eiland, hetwelk in het jaar 1814, benevens Bourbon, aan Frankrijk verbleef, werd slechts door vijf tot zes blanken en omtrent 200 negers bewoond, welke er van kokosnoten, schildpadden en visch leefden. Ter diepte van 8 of 10 voeten gravende trof men er goed water aan. Het schip zag men denzelfden avond, waarop de equipage aan land was gezet, zinken. — Nadat men elf dagen op het eiland had doorgebracht en inmiddels de brik in gereedheid was gebracht geworden, begaven zich de Schout-bij-Nacht en de Heer *Elout*, benevens 100 man, bij loting, uit de overige, ten getale van 300, genomen, met de voormelde brik naar het eiland Mauritius of Isle de France; weinig meer dan beschuit en kokosnoten voor mondbehoefte aan boord hebbende. De overige twee honderd bleven, onder bevel van den Kapitein en eenige officieren, achter. Op den 10den Mei kwam de brik op het eiland aan, en vertrok dadelijk weder van daar, ten einde de overige manschappen af te halen. — Dezelve kwamen in het laatst der maand Junij behouden op Isle de France aan, van waar de gezamenlijke officieren en equipage, op den 25sten November, met het schip *Cadmus*, Kapitein *R. Appleby*, behouden te Hellevoetsluis teruggebracht werden.

Behalve eene kostbare lading van specerijen enz. ging, door deze droevige schipbreuk, eene hieuwe en fraaije bezending verloren van voorwerpen, tot bevordering der wetenschappen en ter verrijking der Natuurkundige en andere verzame-

Het verlies hier door geleden.

J. B. van 1819. 2de Stuk.

B /

lingen, door de onvermoeide pogingen van den Heer *Reinwardt*, bijeengebragt en van Java afgezonden. Dezelve bevattede, in een aantal kisten, eene aanzienlijke verzameling van Javafche vogelen, waaronder vele zeldzame; eenige huiden van viervoetige dieren, gereed gemaakt om opgezet te worden, en een groot aantal Javafche infekten. Hierbij gingen verscheidene kostbare verzamelingen van zaden, bestemd voor de Akademie-tuinen der Noordelijke Provinciën, alsmede voor de Planten-tuinen van Amsterdam en Gent. Voorts bevonden zich op het schip eene portefeuille met gekleurde afbeeldingen van planten en andere natuurkundige voorwerpen, drie bakken met Javafche planten en eenige levendige vogelen. De verzamelingen moesten voornamelijk tot herstelling der vroeger gelede verliesen strekken (1).

Ongeluk-
kige reis
van de
Prins
Frederik.

Zr. Ms. schip van oorlog, *Prins Frederik*, van 74 stukken, onder bevel van den Kapitein *van Zenden*, mede in den aanvang van dit jaar, van Java vertrokken, ten einde de terugtocht naar het Vaderland te ondernemen, kwam op den 5den Mei te Baafals, aan de Kaap de Goede Hoop, aan, alwaar hetzelfde, wegens een bekomen lek, genoodzaakt was binnen te vallen. Van daar vertrokken kwam hetzelfde, na eene gevaarvolle reize, in de maand October voor Plijmouth, met zware schade, ten anker, zijnde hierin bijgestaan door eenige Engelsche vaartuigen, daartoe op bevel van Lord *Exmouth* afgezonden. Op den 16den November kwam de Nederlandsche brik *de Courier* in de haven van Plijmouth aan, ten einde de kostbare lading van het voormelde schip over te nemen.

Het schijnt aan deze en andere vroeger plaats gehad hebbende ongevallen toe te schrijven, dat

(1) Men vindt eene meer uitvoerige beschrijving der aldus, op een noodlottige wijze, verongelukte bezending in de Amsterd. Cour. No. 138.

(2) Leijdsche Cour. No. 162.

Z. M. het noodig oordeelde eene commissie te benoemen, ten einde naauwkeurig onderzoek te doen: of de onderscheidene schepen van oorlog, gebruikt tot de weder in bezit neming der Oost-Indische bezittingen, voor dezelve terugreis, behoorlijk onderzocht en hersteld waren geworden. De uitslag van het plaats gehad hebbend onderzoek kwam, in de maand April des volgenden jaars, ter algemeene kennis. Hetzelve behelsde: „ dat die schepen, voor derzelve vertrek, zoo veel de plaatselijke omstandigheden zulks hadden toegelaten, behoorlijk waren hersteld geworden, en dat het verlies van eenige derzelve, behalve aan de stormen, welke zij hadden moeten uitstaan, grootendeels was toe te schrijven, aan de uitwerking van het koper-gif der dubbeling op de ijzeren bouten, waarmede dezelve nog gebouwd waren, volgens oud gebruik, en hetgeen thans niet meer plaats had (1).”

Kommissie tot onderzoek van den staat der schepen.

In de maand Augustus kwam te Medemblik, uit de Oost-Indiën, terug het fregat van oorlog *Maria Reigersbergen*, gekommandeerd door den Kapitein *J. Groot*. Met hetzelve was, onder anderen, overgebracht eene levende slang van eene onschadelijke soort, welke zich, gedurende den overtocht, onder in het schip had opgehouden, en zich aldaar met ongedierte had gevoed, waardoor dezelve een' merkeliijken wasdom had bereikt, zijnde, toen dezelve in het ontruimde schip te Medemblik werd gevangen, 16 tot 17 voeten lang en ruim een arm dik. Dezelve werd door den Heer *Groot* aan de Universiteit te Leijden aangeboden en naar de diergaarde, behoorende bij den kruidtuin der voormelde Universiteit, overgebracht.

Terde-komst van de *Maria Reigersbergen*.

Op den 8sten Augustus vertrok een transport krijgstroepen met het schip *Jan en Cornelis*, kapitein *Duyff*, naar Batavia.

Transport troepen naar Oost-Indië.

Het schip *de Johanna Maria*, kapitein *Fokke Jonker*, in het voorleden jaar insgelijks met een

Aanflag op de *Johanna Maria*.

(1) Staatscour. 1820. No. 80.

transport troepen derwaarts vertrokken, kwam in de maand Maart behouden aan, na, gedurende de reis, door een aanslag der ingescheepte soldaten, in groot gevaar geweest te zijn. In den nacht namelijk van den 19den tot den 20sten Januarij, op de hoogte van 39° Zuider-breedte en 2° Ooster-lengte, zochten deze zich van het schip meester te maken en de equipage om te brengen. Door de kloekmoedigheid echter van den kapitein, op het krachtdadigst door zijne onderhoorigen bijgestaan, werden de muitelingen, nadat een aantal derzelven hunnen euvelmoed met den dood hadden moeten bekoopen, overmeesterd, en drie der belhamels in boeijen gesloten en aan den regter te Batavia overgeleverd.

Vertrek
van het
fregat van
der Werf.

Den 5den December ging onder zeil naar Batavia Zr. Ms. fregat *van der Werf*, op hetwelk zich de Schout-bij-Nacht *J. D. Musquetier* bevond, ten einde het opperbevel der zeemagt in de Oost-Indiën te gaan aanvaarden.

Overgave
van Pa-
dang.

De weigering van den Gouverneur van Bencoolen, om de bezitting van Padang op dien voet over te geven, waarop de Nederlandsche Kommissaris, de Heer *Dupui*, overeenkomstig de bestaande traktaten, dezelve alleen wilde overnemen, bragt te weeg dat men zich deswege aan de Hooze Regering van Bengalen wendde, welke het gedrag van den Heer *Raffles* afkeurde, met bepaalden last, om Padang aan de Nederlandsche autoriteiten over te geven. Dien ten gevolge vertrok de voornoemde Kommissaris, op den 26sten April, met het fregat *Wilhelmina*, onder kommando van den kapitein *R. M. Dibbets*, en vergezeld van de noodige ambtenaren en bezettingstroepen, ten einde de overgave te bewerkstelligen, welke daarop dadelijk volgde. — Daar men, bij de overneming van dit etablissement, bepalingen in werking had gevonden, welke den toegang tot de haven aldaar aan de Amerikaansche schepen ontzegde, werd door Z. Exc. den Gouverneur-Generaal van Neêrlandsch Indië, de voortduring

van dit verbod ongeraden vindende, op den 6den September een besluit uitgevaardigd, houdende: „ dat het verbod, hetwelk aan de Amerikaanfche ſchepen, tot dus verre den toegang ſloot tot de haven van Padang, zoude zijn buiten effekt, en dat integendeel, van ſtonde af aan, vrijelijk aldaar zouden worden toegelaten alle ſchepen en vaartuigen, toebehoorende aan Vorſten en Volken, met welke de Nederlaandſche Regeering in vrede en vriendschap leefde, onder zoodanige bepalingen en reſtrictiën als nu reeds beſtonden, of nader zouden worden daargeſteld (1).”

De hoop, welke zich tot de eindelijke bevrediging van het Palembangſche had opgedaan, na het miſlukken van de pogingen der vreemde, op het eiland Sumatra gevestigde, autoriteiten, werd in dit jaar, op eene zeer onverwachte wijze, op nieuw verijdeld. — De Sultan *Mahomed Badr Al Dien*, (ook wel de oude Sultan genaamd, in onderscheiding van deſzelfs broeder, den, door den Heer *Raffles* begunſtigden, Sultan *Najm Al Dien*, welke de jonge Sultan genoemd werd) dien wij vroeger door het Nederlaandſch gezag in deſzelfs aanzien herſteld zagen (2), maakte gebruik van het afwezen van den Heer *Muntinghe*, die zich in de binnenlanden ophield, ten einde op de zaken aldaar verder orde te ſtellen, om een zoo misdadig als trouweloos ontwerp te ſmeden. De verwijdering van deſzelfs broeder, welchen men raadzaam had gevonden naar Java te vervoeren, bood hem hiertoe eene gunſtige gelegenheid aan. Talrijke benden Maleijers en andere vreemdelingen verontruſtten gedurig de ambtenaren, op geheimen laſt van den Sultan, en toen de Heer *Muntinghe*, te Palembang terug keerende, de overgave van eenige gijzelaars vorderde, wierp de Sultan onverhoeds het masker af, en overviel plotseling het te Palembang geplaatſt de-

Trouw-
loos ge-
drag van
den Sultan
van Pa-
lembang.

(1) Amſterd. Cout. No. 39.

(2) Jaarb. 1818. St. I. bl. 343.

tachment. Op den 12den Junij ondernam de Sultan uit zijn paleis een aanval op het Nederlandsche fort, hetwelk groot gebrek aan buitenwerken had, en, de zieke manschap mede gerekend, slechts met 500 man bezet was. Evenwel weerde men den aanval gelukkig af, en de aanvallers werden in het versterkt paleis (*Dalm*) des Sultans terug geworpen. Men besloot hierop het Paleis te bestormen, en hetzelfde werd lang uit de korvetten *de Eendragt* en *Ajax*, gekommandeerd door den kapitein-luitenant *Bakker* en den luitenant der eerste klasse *J. van Ginkel*, welke op de rivier gestationeerd waren, beschoten, zonder dat men echter in de pogingen, tot het openen van eene bres, slaagde. Gebrek aan ammunitie noopte den kleinen doch dapperen hoop, welke, onder aanvoering van den Majoor *Tierlam* en den Kapitein *van der Wyck*, den aanval deed, alle verdere ondernemingen te staken, en zich naar het nabij gelegen Banka te begeven, ten einde aldaar verdere hulp van Java af te wachten (1). — Ten gevolge van dit besluit zakten de troepen, op den 15den Junij, in de beste orde, de Palembangfche rivier af, en, nadat dezelve op het eiland Banka waren ontscheept, vatteden de aanwezige oorlogs-vaartuigen wederom post bij den ingang der rivier, ten einde dat gedeelte van het Nederlandsch gebied te blijven beschermen. Men had bij dit voorval het verlies te betreuren van den eersten luitenant *Bischoff*, van het 5de regiment; voorts telde men onder de gekwetsten den luitenant der infanterie *Haaije*, en den kadet ter zee *Viringa*. De Heer *Muntinghe* kwam, met Zr. Ms. koloniale schoner *Emma*, op Java terug, ten einde aan het Gouvernement van het voorgevalle-

(1) Zie *De heldhaftige bevrediging van Palembang*, enz. Rotterd. 1822. bl. 101—104. Verg. Arnh. Cour. No. 145. overgenomen uit *the Courier*, en Amsterd. Cour. 1820. No. 22.

ne verslag te doen , en de middelen voor te dragen om het trouwloos gedrag van den Sultan *Badr Al Dien*, naar verdiensten, te straffen.

Na gehoudene conferentiën te Samarang, ging, reeds op den 22sten Augustus, eene expeditie, tot het voormelde einde, van *Batavia* onder zeil. Dezelve bestond uit Zr. Ms. schip van linie, *Admiraal Tromp*, van 64 stukken, onder bevel van den Kapitein *Nooi*, en aan boord hebbende den Schout-bij-Nacht *Wolterbeek*, aan welken het opperbevel over de expeditie was opgedragen, alsmede den Kommissaris *Muntinghe*; Zr. Ms. brik *Irene*, Kapitein *Lucas*, twee kanonneersloepen en de transportschepen *Admiraal Buyskes*, *Arinus Marinus* en *Henriette en Betsy*, met de noodige landingstroepen.

Expeditie
tegen Pa-
lembang.

Dadelijk nadat de expeditie ter reede van *Muntok* was geankerd, bleek het, volgens de ingewonnene berigten van den Schout-bij-Nacht *Wolterbeek*, dat de bank, voor de monding der rivier van *Palembang* liggende, niet dan met springtij, door het fregat *de Wilhelmina* en andere groote schepen, konde worden gepasseerd. Met de tijen van den 4den en 19den September mislukten alle daartoe aangewende pogingen, en het was niet, dan op den 30sten dier maand, dat alle de schepen van de expeditie binnen de rivier konden komen. Het weder innemen van het gesluis, het verdeelen der troepen, het vullen der gestorte watervaten, enz. hield de expeditie op tot den 10den October, toen zij de rivier begon op te werken. De moeilijkheden, welke zij alhier ontmoette, waren schier ontelbaar, hetgeen te weeg bragt dat de schepen langzaam vorderden, terwijl de vermoeijensissen en onophoudelijke regens, waaraan de equipages en troepen, dag en nacht, waren blootgesteld, het aantal zieken merklijk deed toenemen. Door niets echter den moed latende verslappen, was het eskader, op den 19den October, reeds voor *Palembang* gevorderd, na

Expeditie
tegen Pa-
lembang.

eenig naauwlijks noemenswaardig verlies te hebben geleden van de vijandelijke batterijen, welke langs den oever der rivier waren opgeworpen. Op den 20sten October voeren alle de schepen, met vele moeite, door het naauw van Sala-Nama en bevonden zich alstoen voor het eiland Gombora, het punt alwaar de vijand alle zijne krachten scheen te hebben vereenigd, om den Nederlandsche schepen den doortogt te beletten. Door den ongunstigen wind was de aanval eerst op den 21sten, in den middag, mogelijk.

De Sultan, naar het scheen, overtuigd dat de plaats, alwaar hij, in het jaar 1812, had getracht aan de Engelschen het opvaren der rivier te be-
twisten, daartoe niet geschikt was, had nu eene andere stelling gekozen. Wel geplaatste batterijen, aan de beide oevers der rivier, vormden een hevig en oordeelkundig kruisvuur, hetwelk nog door vlottende batterijen, in het midden der rivier geankerd, werd ondersteund. De batterijen waren alle van boomen zamengesteld, en zoo dik van borstweringen, dat de kogels slechts weinige schade aan dezelve konden toebrengen, terwijl zeer hooge daken van op een gestapelde boomstammen, dezelve voor het werp-geschut beveiligden. De meeste zwaarigheid echter werd te weeg gebracht door eene ontelbare menigte dicht bij elkander geplaatste heipalen, welke de geheele breedte der rivier zoodanig slooten, dat geen vaartuig tusschen dezelve door konde komen.

In weerwil van dit alles plaatsten zich de schepen, op den middag van den 21sten October, in de beste orde, dwars voor de batterijen van den vijand, op eenen afstand van een half geweer-schot, en begonnen dezelve dadelijk met hevigheid te beschieten. Nadat dit tot vier ure na den middag had aangehouden, dwong eene opkomende windvlaag het eskader om terug te zakken naar de stelling, welke hetzelfde op den 20sten had genomen. — Offchoon 'sviands verdedigingsmiddelen, welke men gedurende het gevecht

geheel had kunnen overzien en opnemen, geenszins voor den moed der aanvallers onoverkome-
lijk waren, was het geheel anders gelegen met
de werken, door hen aangelegd, om het bed der
rivier onbevaarbaar te maken. Deze belemmerin-
gen aanmerkelijken tijd en inspanning vereischn-
de, om uit den weg geruimd te worden, konde
men daaraan niet denken, zonder de troepen en
equipages nog langer aan vermoeijenissen en aan
de onophoudelijke regens, welke dagelijks vielen,
blootgesteld te laten. Intusschen was het verlan-
gen der troepen, om met den vijand handgemeen
te worden, zeer groot, en men zocht alom met
gretigheid naar eene geschikte plaats, om zijne
batterijen te beklimmen of om te trekken, doch
overal vond men een sterk paalwerk, digt kreup-
elbosch en moerassen, welke in dit jaargetijde
ondoorwaadbaar waren. Na drie dagen te ver-
geefs alle pogingen te hebben aangewend, om den
vijand tot een gevecht, en de zaak alzoo tot be-
slissing te brengen, hield men zich eindelijk over-
tuigd, dat, in het nu reeds heerichende regen-
saizoen, niets met vrucht daartoe konde worden
ondernomen, en het eskader zakte, op den 30sten
October, naar de Soefang (de rivier van Palembang)
af, en kwam aldaar op den 4den November
aan. — De oorlogschepen bleven de rivier
blokkeeren, terwijl de transportschepen alle de
troepen, welke niet dadelijk benoodigd waren,
naar Java terug voerden, om zich te ververschen,
waartoe op het eiland Banka geene gelegenheid
was.

Expeditie
tegen Pa-
lembang

De Schout-bij-Nacht *Wolterbeek* roemde zeer in
de rapporten, wegens deze expeditie, het ge-
drag van allen, welke onder deszelfs bevelen had-
den gestaan. — In het hevlgst schutgevuur, het-
welk de schepen met de vijandelijke batterijen,
meer dan drie uren lang, hadden volgehouden,
hadden sommige derzelve veel geleden, voorna-
melijk het fregat *Wilhelmina*, gekommandeerd
door den Kapitein *Dibbitz*, en de korvet *de Eer-*

Expeditie tegen Palembang. *dragt*, die veel schade aan romp en tuig hadden bekomen: ook bedroeg het aantal der gefneuvelden en gewonden bij deze gelegenheid ruim honderd. Onder dezelve had mer het verlies te betreuren van den 1sten Luitenant adjunkt *de Bruin*, welke de expeditie, op zijn dringend verzoek, had verzeld; van den 1sten Luitenant ter zee *Fabricius*, eersten officier op de korvet *de Eendragt*, en den eersten Luitenant *Reynst* van het 18de regiment infanterie. Onder de gewonde officieren werd de Kapitein der artillerie *van der Ven* genoemd (1).

Gevecht met muitelingen van Celebes. In de maand Augustus kwam het, tusfchen eenen geduchten aanhang van muitelingen, op het eiland Celebes, en de Nederlandsche bezetting te Makasfar, op het voormelde eiland, tot een allerhevigst en beslissend treffen, welks nadere omftandigheden der vermelding waardig zijn, daar men aan de buitengemeene onverschrokkenheid en moed der Nederlanders, bij deze gelegenheid aan den dag gelegd, naar alle waarfchijnlijkheid, het behoud van Makasfar had te danken.

Aboe-Bakar was federt lang de fchrik der binnenlanden van Celebes, terwijl alle middelen, aangewend om zich van hem meester te maken, door zijne wel ingerigte maatregelen en uitgestrekte aanhang, verijdeld waren geworden. Er bleef dan niets over dan hem tot een gevecht uit te lokken, en men liet hem, tot dit einde, toen hij, in de maand Augustus, eenen nieuwen inval op het Nederlandsch gebied deed, onverhinderd voortrukken tot bij Beba, omtrent drie uren zuidwaarts van Makasfar gelegen. De tweede Kolonel *de la Fontaine*, Kommandant der troepen te Makasfar, trok hierop, aan het hoofd van 220 man uit het garnizoen van het fort Rotterdam, den muiteling te gemoet, terwijl de hulptroepen, uit bondgenooten van het Gouvernement bestaande,

(1) Nederl. Staatscour. 1820. No. 80. — Veig. *de heldhaftige bevreddiging van Palembang*, bl. 104—109.

op eenigen afstand eenen kring om het dorp Beba vormden, ten einde den vijand, omtrent 2000 man sterk, den aftogt te beletten. — Op den 21sten Augustus, met het aanbreken van den dag, rukten de Nederlandsche troepen op Beba aan. Men ontmoette weldra eene zeer talrijke gewapende bende, doch daar de gidien zich op dat oogenblik verwijderd hadden, was men onzeker, of het vrienden of vijanden waren. Deze onzekerheid echter was niet van langen duur, daar *Aboc-Bakar*, want hij was het zelf, aan het hoofd van zijnen aanhang, den Kolonel *de la Fontaine*, tot op weinige schreden, naderde, voorgevende een bondgenoot der Nederlanden te zijn, en toen onverhoeds, met ongemeene woede en de kris in de vuist, op het klein detachement flankeurs aanviel. Er ontstond een hevig en moorddadig gevecht, waarin de soldaten, voorgegaan door hunnen onversaagden aanvoerder, wonderen van dapperheid deden en de aanvallers, met verlies van 150 man, op de vlugt dreven. Vele derzelve werden door de Inlandsche bondgenooten afgemaakt. *Aboc-Bakar* vond, met vele bloedverwanten en voornaamste aanhangelingen, den dood op het slagveld. — De Kolonel *de la Fontaine* werd door eene kris in de dij gekwetst; voorts telde men onder de gewonden den eersten Luitenant *van Doornum* en den Kapitein-Adjutant-Inspekteur *Lucasfen*, welke deze expeditie vrijwillig had vergezeld. Onder de gesneuvelden had men het verlies van den tweeden Luitenant *Clauson* te betreuren.

Z. M. beloonde, op eene luisterrijke wijze, den moed der genen, welke bij deze gelegenheid hadden uitgemunt, door den Kolonel *de la Fontaine* tot Ridder van de Militaire Willems-orde, 3de Klasse, en den Kapitein-Inspekteur *Lucasfen*, den Kapitein *Bouwens* en de Luitenants *van Doornum* en *Bodemeijer*, alle van het 23ste bataillon infanterie, tot Ridders der zelfde Orde van de 4de Klasse, te benoemen. De Chirurgijn *Gode-*

froij werd tot Ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw verheven. — Laatstgemelde had zich vroeger mede bijzonder verdienstelijk gemaakt, door deszelfs medewerking tot het verbreiden der koepok-inënting op het eiland Celebes; zijnde, volgens berichten in de maand Junij van Batavia afgezonden, toen reeds ongeveer duizend kinderen te Makasar, door deszelfs zorg, ingeënt met koepok-stof, door den Heer *Servatius* van Java aangebragt.

Zeerovers
in de Oost-
Indiën.

Op den 24sten Mei deed men een' aanval op vier vaartuigen van zeeroovers, wier voorbeeldlooze stoutheid aanhoudend de wateren der Oost-Indische bezittingen onveiligmaakte (1). — De Kapitein ter Zee *Frans Stout*, Ridder der Militaire Willems-Orde, het bevel voerende over het eskader, ter verdrijving der zeeroovers van de kust van Java, had bij deze gelegenheid het ongeluk van, door het springen der broeking van een stuk geschut, zoodanig gekwetst te worden, dat hij reeds op den 29sten daaraanvolgende overleed. Zijn lijk werd op den 30sten te Samarang, met alle militaire eerbewijzingen, begraven.

Terug-
komt van
den Gene-
raal *de*
Kock van
Amboina.

De Generaal-Majoor *de Kock*, voormalig Gouverneur der Moluksche eilanden, op welke aanhoudend de volmaaktste rust bleef heerschen, kwam op den 12den April te Sourabaja, op de korvet *de Venus*, van Amboina terug. — Bij besluit van den Gouverneur-Generaal in Rade, van den 24sten Mei, werd de Gouverneur der Moluksche eilanden gemagtigd, om, namens Z. M. den Koning en de hooge Regering der Indiën, eene algemeene vergiffenis te schenken aan alle inwoonders van Saparoua, welke in de amnestie, door den Schout-bij-Nacht en Kommissaris-Generaal *Buyskes* in der tijd uitgevaardigd, niet begrepen waren geweest, en nog niet in handen der Justitie waren gevallen (2).

(1) Verg. Rotter. Cour. No. 118.

(2) Amsterd. Cour. 1820. No. 32. Verg. Jaarb. 1817. St. I. bl. 396.

De inwendige toestand van het eiland Java en onderhoorige bezittingen deed zich van de gunstigste zijde kennen. In de maand Junij bedekten meer dan 60 schepen de reede van Batavia, waaronder omtrent 30 onder nationale vlag. Een rijke oogst en andere gunstige omstandigheden bragten bij de inlandsche bevolking, alom, eene voordeelige stemming te weeg, ten einde de waarde der inrigtingen van het Gouvernement, tot bevordering van hun belang, naar behooren te schatten; terwijl de gereede verkoop der meeste voortbrengselen harer nijverheid, en de daardoor veroorzaakte omloop van geld haar eenen nimmer, te voren, bereikten trap van welvaart deden ondervinden.

*Gunstige
staat van
het eiland
Java.*

Op den 5den Januarij werd, door Kommissaris-Generaal, de navolgende publikatie uitgevaardigd:

*Publicatie
wegens de
contracten
der
Javanen.*

Alzoo het ons genoegzaam is gebleken, dat de gemeene inlander nog niet bezit die ondervinding en dat doorzigt, hetwelk noodig is, om op eenen gelijken voet over zijne betelangen met anderen te handelen; en steeds werkzaam om te voldoen aan de op ons liggende verpligting, om de inlandsche bevolking door alle middelen te beschermen, hebben wij ook de noodzakelijkheid ingezien, om dezelve te beveiligen tegen de misleiding en het verkeerd gebruik, dat van hare onkunde zou kunnen gemaakt worden. Op deze gronden hebben wij goed gevonden vast te stellen, zoo als vastgesteld wordt bij deze, de volgende bepalingen:

Art. 1. Geene contracten of overeenkomsten, van welken aard ook, tuschen Javanen, en anderen, geene Javanen zijnde, noch tuschen Javanen en hunne regenten of hoofden aangegaan, zullen mogen bestaan; veel min als bestaanbaar in regten mogen worden beschouwd, voor dat dezelve bij den President, ter plaatse alwaar die contracten moeten werken, behoorlijk zullen zijn geregistreerd.

2. Geene contracten zullen desfa's gewijze of met de hoofden der dorpen alleen, maar individueel met elk ingezetenen, die daardoor eenigermate verpligt wordt, worden aangegaan, met dien verstande nogtans, dat het niet

Publica-
tie we-
gens de
contrac-
ten der
Javanen.

vereischt zal worden dat voor Elk individu een afzonderlijk contract worde opgemaakt, mits de verbindtenis, bij de akte vermeld, slechts individueel is gesloten geworden.

3. De contracten loopende over zoodanige plantingen of leverantiën van op het veld wasfende produkten, die in een jaar kunnen afloopen, zullen ook niet langer dan voor een jaar kunnen worden aangegaan, doch, ingevalle tot deze aanplantingen en leverantiën van produkten meer dan een jaar wordt vereischt, zullen de contracten en overeenkomsten, voor zoodanigen meerderen tijd, mogen aangegaan worden.

4. Het staat aan bijzondere personen vrij, om over hunne fabrieken of over de aanplanting van eenig gewas en bewerking van hetzelfde, en tot andere dergelijke einden, opzigtters te stellen, ten einde de planters of werklieden in hunnen arbeid te besturen, doch zullen deze opzigtters zich onthouden van eenig verder gezag over die menschen, dan voor zoo verre hunnen arbeid betreft, en alle zijn gehouden, in de gewone zaken van politie en andere, de bevelen van de hoofden hunner desfas of distrikten, door het gouvernement bevestigd zijnde, te gehoorzamen.

5. De Residenten zullen geene contracten vermogen te registreren, dan na zich behoorlijk verzekerd te hebben van de *identiteit* der personen, die als contractanten daarbij voorkomen, en van de volkomene toestemming van de wederzijdsche partijën, die ten dien einde persoonlijk voor hen zullen moeten verschaften, terwijl deze ambtenaren daarenboven verplicht zullen zijn, om zich, van den eenen kant, van alle directie of invloed te onthouden, maar ook, van den anderen kant, niets te verzuimen, om derzelver onderhoorigen bij het aangaan van verbindtenissen, op hunne regten en belangen opmerkzaam te maken, ten einde daardoor alle misleiding, zoo veel mogelijk, voor te komen, en niet toe te laten dat de ingezetenen door inboezemingen van ongegronde hoop of vrees, veel min door bedreigingen of dwangmiddelen, ondanks hen zelve, tot overeenkomsten worden overgehaald, welke niet met hunnen vrijen wil of eigene verkiezing overeenstemmen.

6. De assistent-residenten en opzieners der landelijke inkomsten zullen zorgvuldig waken, dat aan de verbindtenissen, in deze bedoeld, geene strekking worde gegeven, welke met den inhoud der contracten strijdig is en zullen, tot dat einde, van den Resident ontvangen een ex-

tract uit het register der contracten van deresidentie, onder welke zij behooren, elk voor zoo veel zijn resfort aangaat.

En opdat niemand hiervan eenige onwetendheid voorwende, zal deze worden afgekondigd en aangeplakt in de *Nederlandsche en Inlandsche talen*, alom waar zulks gebruikelijk is.

Lasten en bevelen voorts, dat alle *hogere en lagere kollegiën, ambtenaren, justiciëren en officieren*, ieder voor zoo verre hun aangaat, aan de *naauwkeurige uitvoering de hand zullen houden, zonder eenige oogluiking of aanzien des persoons* (1).

Bij gelegenheid van het ophanden zijnde ver- Afkondig-
ging we-
gens het
bestuur
van Ne-
derlands-
Indiën.
trek naar het moederland, werden, bij eene pu-
blikatie van *Kommissarissen-Generaal* van den
6den Januarij, de bepalingen en regelen afgekondigd, naar welke het beleid van zaken in *Nederlands-Indië*, in het vervolg, zoude worden voortgezet. — Het hoogst gezag, in naam des *Konings*, door den *Gouverneur-Generaal* uitgeoefend wordende, werden aan denzelfden, tot beleid der *algemeene burgerlijke regering*, toegevoegd vier *Raden*, die, gezamenlijk met den *Gouverneur-Generaal*, uitmaakten de *hooge Regering van Nederlands-Indië*. Voorts werd, bij dezelfde publikatie, alles geregeld, hetgeen berrekking had tot het *beheer der Justitie, het binnenlandsch bestuur en de financiën*. — Op *Java* was de *burgerlijke en lijfstraffelijke regtspleging* toebetrouwd aan drie *Regtbanken* van eersten aanleg, als: te *Batavia, te Samarang en Sourabaija*, terwijl de *opperste Regtbank* den naam voerde van het *Hoog Geregts-hof van Nederlands-Indië*. Bij de *algemeene bepalingen* werden *beschikkingen* gemaakt, om de *Inlandsche bevolking* bijzonder te *beschermen en te bevelligen* voor *geld afpersing en knevelarij*. — De *vaart en handel* van geheel *Nederlands-Indië*, met uitzondering van de *Molukkos*, was *vrij en open* voor alle *volkeren*, welke met het *Koninkrijk der*

(1) *Amsterd. Cour. No. 192.*

Nederlanden in vrede en vriendschap leefden. De handel op Japan werd, bij uitsluiting, voor rekening van den lande gedreven. — Eindelijk werd bij hetzelfde reglement bepaald, dat de Regering den landbouw, op allerhande wijze, zoudé aanmoedigen en middelen beramen, om dezelve, door uitgifte van landen en de vermeerdering eener Europeesche bevolking, uit te breiden.

Onder-
scheidene
benoe-
mingen.

Bij onderscheidene besluiten van HH. EE. Kommissarissen-Generaal werden benoemd, tot Raden van Nederlands-Indië, de Heeren: *P. F. Chasse*, *J. A. van Braam*, *Mr. H. W. Muntinghe* en *R. Dozy*; tot algemeenen Secretaris, de Heer *J. C. Baud*; tot tweeden Secretaris, de Heer *P. la Clercq*; — tot President van het Hoog Gerégtshof, de Heer *Mr. P. S. Maurisse*; tot Raden in hetzelfde, de Heeren: *Mr. W. Popkens*, *Mr. J. W. D. de Jongh*, *Mr. J. de Jongh*, *Mr. V. B. Vorsten* en *Mr. B. J. Perronneau van Leijden*; tot Griffier, de Heer *H. J. Hogeveen*; tot Prokureur-Generaal, de Heer *P. Merkus*; — tot Hoofd-Direkteur van Financiën, de Heer *L. Z. Vecken*; tot Raden, de Heeren: *J. C. Goldman*, *Mr. J. Bousquet*, *A. D. Cornets de Groot* en *Mr. J. G. van Angelbeek*; tot Hoofd-Inspekteur, de Heer *Mr. L. J. van de Graaff*. — Voorts werden nog benoemd, tot Hoofd-Kommis bij den Ontvanger-Generaal, de Heer *H. L. Zenn van Basel*; tot Super-Intendent over het vierde departement, de Heer *J. B. von Liebherr*. De Kommissie van Super-intendentie over laatstgemeld departement, bij besluit van den 11den Julij 1817 benoemd geweest, werd bij deze gelegenheid, onder dankbetuiging voor derzelve diensten, van de verdere waarneming ontslagen.

Kwijtschelding van achterstallige landrenten.

De achterstallige sommen, welke nog verschuldigd waren, wegens landrente over den jaer 1815, 1816 en 1817, werden, overeenkomstig eene publikatie van den 15den Januarij, door Kom-

miss-

missarissen-Generaal van de Javafche bevolking geschonken, met de verklaring van zich verzekerd te houden, dat het ontbrekende, over 1818, ten spoedigste zoude worden voldaan. De belasting, bekend onder den naam van familie-geld, werd geheel afgeschaft.

Den 16den had de plegtige installatie der Hooge ^{Plegtige} Regering, op het Gouvernements-huis, plaats, in ^{installatie} tegenwoordigheid van de onderscheidene kollegiën ^{der Hoo-} en hooge ambtenaren, de hoofd-officieren der ^{ge Reg-} land- en zee-magt, en de aanzienlijkste inwoners. De Heer *Elout* deed eene treffende aanspraak, waarin hij ten hoogste roemde het onderling vertrouwen, de wederkeerige achting en ondersteuning, welke Kommissarissen-Generaal elkander betoond hadden, in de volvoering van hunne moeilijke taak; tevens betuigde hij openlijk zijnen dank aan die verdienstelijke mannen, welke hen, in hunne betrekkingen, hadden ondersteund, alsmede voor de welwillendheid, welke de oude dienaren hadden betoond in zich naar de nieuwere begrippen, zonder eigenzinnige vasthouding van verouderde meeningen, te gedragen, en voos den ijver, bij de nieuwere bewindsdianen, om zich met den wezenlijken stand van zaken bekend te maken, zonder zich door de zucht tot nieuwigheden te laten wegsteven. — Na het beëdigden van de Leden van den Raad, verklaarde Z. Exc. de Hooge Regering wettiglijk gevestigd, waarop de Gouverneur-Generaal de Vergadering van den Raad met eene aanspraak opende, en de overige nieuwe ingestelde kollegiën beëdigde en plegtig installeerde. — Op denzelfden dag werd door den Heer *Elout* een groote maaltijd gegeven, waarop omstreeks 90 personen genoodigd waren.

Den 28sten des morgens, begaven HH. ^{Vertrek} EE. de Staatsraad Kommissaris *Elout* en de ^{van de} Schout-bij-Nacht Kommissaris *Buyskes*, bene- ^{Heeren} vens den Luitenant-Generaal *Anthing*, zich aan ^{Elout,} boord der vaartuigen, waarop zij de terugreis ^{Buyskes} ^{en An-} J. B. van 1819. 2de Stuk. ^{thing-} G

naar het Vaderland zouden ondernemen, zijnde hun, bij deze gelegenheid, op eene plegtige en hartelijke wijze, uitgeleide gedaan door Z. Exc. den Gouverneur-Generaal, alsmede door de hooge ambtenaren en alle hoofd-officieren.

Publicatie wegens belasting op de onroerende goederen. Z. Exc. de Gouverneur-Generaal vaardigde onder dagteekening van den 3den Julij eene publikatie uit, betreffende eene meer regelmatige opbrengst der belasting van een half percent op de onroerende goederen.

Verordeningen nopens de registers der lijfeigenen. Bij eene publikatie van dezelfde dagteekening werden verordeningen daargesteld, op het houden van registers over de lijfeigenen op Java en Madura, ten einde, onder anderen, daardoor eene betere heffing van het hoofgeld over dezelve daar te stellen.

Besluit wegens meerderjarigheid. Op den 30sten Julij werd een besluit uitgevaardigd door den Gouverneur-Generaal, behelzende: „ dat, daar het Z. M. had behaagd, bij besluit van den 17den Februarij, de in de Nederlanden in kracht zijnde bepalingen, ten aanzien van het verkrijgen van meerderjarigheid, toepasselijk te doen worden op alle buiten Europa gelegene koloniën, bezittingen en etablissementen van den Staat, en nademaal aan Z. Exc. last was gegeven, om van deze bepaling in Nederlands-Indië een doelmatig gebruik te maken, dien ten gevolge en in naarkoming van het bepaalde bij voornoemd besluit, bevolen werd in Nederlands-Indië voor meerderjarig te houden een ieder, die den ouderdom zoude bereikt hebben, op welke in Nederland, volgens de bestaande wetten, de meerderjarigheid werd verkregen.”

Verbod wegens knevelarij. Z. Exc. de Gouverneur-Generaal in ervaring gekomen zijnde, dat, op eenige plaatsen, eene betaling werd gevorderd voor het verleenen van passen of permissiën, tot het vervoeren van Gambier over land, verklaarde, bij een besluit van den 3den September, dat deze belasting op geen bevel der Regering steunde en, daarenboven, als drukkend voor den gemeenen man werd beschouwd.

Voorts, dat de wensch van het Nederlandsch-Gouvernement steeds zijnde, om de bevolking van Java van alle onbillijke bezwaren te ontheffen, en van deze gezindheid thans een nieuw bewijs willende geven, hij, van stonde af de verdere invordering van eenige betaling, bij het verleenen der voormelde pascien of permissiën, verbod en gelastte dat alom, waar het geven derzelve voor nuttig werd gehouden, dezelve om niet zouden worden verleend.

Nog nam Z. Exc., op denzelfden dag, een besluit houdende, dat, uit overweging der noodzakelijkheid om de bepalingen, welke op Java, ten aanzien van den handel in zout en het aanmaken van dat artikel, bestonden, insgelijks toepasselijk te maken op de Nederlandsche bezittingen op de west-kust van Sumatra, voortaan aan een ieder werd verboden om, in voormelde bezittingen, zout te maken of in te voeren, anders dan op rekening en op last van de Hooge Regering. Degenen, die dit verbod mogten overtreden, zouden, buiten de verbeurdverklaring van het zout, nog zoodanige straffen ondergaan, als op den handel en invoer van verbodene goederen gesteld waren.

Tot President der Militaire Regtbank werd door Z. Exc. benoemd de Heer Mr. P. S. Maurisse, President van het Hoog-Geregtshof; tot Leden der zelfde Regtbank, de Heeren: Mr. J. W. de Jongh, Raadsheer bij het voormelde Hof; W. Schenk, Kolonel en Kommandant der eerste militaire divisie; Gaupp, gepensioneerd Brigadier; Mr. B. J. Peronneau van Leijden, Raadsheer bij het Hoog-Geregtshof; M. D. Correch, gepensioneerd Zee-kapitein; M. J. Le Roux, Luitenant-Kolonel; J. Voorman, gepensioneerd Zee-kapitein, en B. Dikstaal, Luitenant-Kolonel; — tot Advokaat Fiskaal, de Heer Mr. P. Merkus, Prokureur-Generaal bij het Hoog-Geregtshof. Voorts werd aangesteld tot Hoofd-opziener bij de Munt te Sourabaya, de Heer F. Colmers, en hadden onderscheidene be-

Maatregelen wegens maken en verkoopen van zout.

Nieuwe benoemingen.

noemingen plaats van Inspektors der Tin-mijnen, voor Palembang en Banka.

Reis van
den Gouverneur-
Generaal
op de kor-
ve de
Venus.

Op den 4den November keerde Z. Exc. de Gouverneur-Generaal te Batavia terug van eene reize, welke dezelve, benevens zijne echtgenoot, in de maand Julij had aanvaard. — Op den 29sten der laatstgenoemde maand kwam Z. Exc., na zich eenige dagen te Tagal en te Pekalongan, te hebben opgehouden, te Samarang aan, van waar dezelve, den 15den Augustus, de reis naar de haven van Sourakarta en Djocjocarta aannam. Op den 16den in eerstgemelde plaats in welstand aangekomen zijnde, werd Z. Exc. aldaar door den Soefoehoenan of Keizer, met alle verschuldigde eerbewijzingen, ontvangen. De Gouverneur werd door den Vorst te Katta-Soera opgewacht, nadat het legioen van den Prins *Prang Wèdona* aan denzelfden, reeds te voren, zijne hulde had bewezen. Dit korps maakte, met den hofstoet van den Keizer, een prachtig en talrijk gevolg uit. De groote verscheidenheid van kleeding; het zonderling mengfel van Oosterfche en Westersche opfchik en wapening; de afwisseling van Europeaansche en Javafche muziek, alles leverde een even vreemd als belangrijk schouwspel op. — Gedurende het verblijf te Pasfarouang bezocht Z. Exc. het vruchtbaar distrikt van Malang, ten einde de prachtige Hindoosche overblijfselen, welke alom in hetzelfde verspreid liggen, te bezigtigen. Z. Exc. de Gouverneur, benevens deszelfs gemalin, vertrókken den 11den October van Pasfarouang naar Bezoe-ki. — Na op den 21sten October van Sourabaya vertrókken te zijn, kwamen dezelve op den 28sten te Samarang, alwaar de Gouverneur, den volgenden dag, het eerst openbaar examen der Militaire School bijwoonde. Bij deze gelegenheid gaven de leerlingen vele blijken hunner vorderingen, waardoor zij de algemeene goedkeuring verwierven. Nadat het examen was afgelopen, werd door den Direkteur verslag gedaan van den staat

der scholen. Vervolgens betuigden Curatoren zoo hunne eigene tevredenheid, als die van Z. Exc. den Gouverneur-Generaal, aan de leerlingen, welke in het bijzonder door vlijt en kunde hadden uitgemunt. Hierop werden eenige kadets, deels ter bevordering tot officieren bij het leger, deels tot aanstelling van werkelijke kadets van de Genie, aan Z. Exc. voorgesteld. Aan eenige andere werden eereprijzen uitgereikt. Alle de bij deze plegtigheid, ten groote getale, aanwezige personen gaven hunne bijzondere tevredenheid en overtuiging, wegens het nut en de doelmatigheid dezer nieuwe inrigting, op de ondubbelzinnigste wijze, te kennen.

Insgelijks werd, in het begin der maand Mei, door den Heer *Reinwardt* een reis door Java ondernomen, tot nasporing der natuurlijke gesteldheid van het eiland. De beroemde Natuurkundige werd, op deze reis, vergezeld door de Heeren *Payen*, *Schilder*, *A. J.* en *T. J. Bik*, *Teekenaars* en *W. Kent*, Directeur van den Kruidtuin. Voorts werd aan den Heer *Reinwardt* toegevoegd de Luitenant-Kolonel *Treffsz*, welke reeds de grootste blijken zijner uitstekende bekwaamheden had gegeven, en belast was met eene bijzondere zending naar de Moluksche en andere eilanden van den Indischen Archipel, ten einde aldaar de merkwaardigste voortbrengfelen, tot gebruik der Koninklijke kabinetten van Natuurlijke Historie, te verzamelen. Door den Gouverneur-Generaal werd tot deze reize aangewezen de koloniale korvet *de Zwaluw*, zijnde een zeer ruim en gemakkelijk vaartuig, waarbij voorts alle hulpmiddelen werden gevoegd, ten einde de uitvoering dezer onderneming gemakkelijk te maken. — Een belangrijk bericht, wegens het doel en de strekking dezer reize, vindt men in den navolgenden brief, door den Heer *Reinwardt* zelve uit Bandong op Java, den 22sten Augustus, geschreven (1).

(1) Andere en meer omstandige reisberigten vindt men in de Amsterd. Cour. 1819. No. 237. en 1820. No. 82.

Reistogt
van den
Heer Rein-
wards.

Het onderzoek, omtrent de natuurlijke gesteldheid van Java en de natuurlijke voortbrengselen van dit eiland, heeft hoofdzakelijk den tijd vervuld, welke mij van andere bezigheden is overgeschoten. Ik heb dit gedeelte mijner werkzaamheden altijd als het hoofddoel mijner zending moeten beschouwen, en eene meer bepaalde neiging voor hetzelfde mij, even zeer als bezef van pligt, daar toe roepende, heb ik geene gelegenheid verzuimd, ter bevordering van hetzelfde, werkzaam te zijn. Reeds aanvankelijk, kort na mijne komst op Java, en daarna, zoo dikwerf de omstandigheden zulks gedoogden, heb ik tot dat einde uitstappen van de hoofdplaats naar de omliggende landstrecken gedaan; de reis over Java en Madura, in het jaar 1817, in gezelschap van hunne Excellentie de Kommissarissen-Generaal gedaan, bood mij reeds eene ruimere gelegenheid aan, om de natuurlijke gesteldheid van Java te overzien en, voor verdere nasporingen op eene volgende reis, de meest merkwaardige plaatsen en onderwerpen te kiezen; de tegenwoordige reis, waarop ik mij sedert vijf maanden bevind, heeft dit natuurkundig onderzoek meer bepaaldelijk ten doel. Bij alle deze gelegenheden heeft zich ruime stoffe tot de waarnemingen aangeboden, waardoor de bouwstoffen tot de natuurlijke geschiedenis dezer gewesten dagelijks worden vermeerderd. Ik vind vooral niet minder redenen mij te verwonderen, dat de groote rijkdom en verscheidenheid van natuurlijke voortbrengselen op Java, zoo zeer, en meer dan van de meeste andere, zelfs later gekende, werelddeelen en gewesten, aan de natuurkundigen is onbekend gebleven. Van de meeste door mij waargenomene voorwerpen heb ik, zoo veel zulks doenlijk was, eenige voorbeelden ingezameld; en van onderscheidene min gekende of meer merkwaardige dieren ontleedkundige preparaten vervaardigd: een en ander, zoo wel ter opheldering en staving mijner waarnemingen en aantekeningen, als ook ter vermeerdering van het koninklijke kabinet van natuurlijke historie en andere openlijke verzamelingen in Nederland. De teekeningen, door den mij toegevoegden teekenaar *Bik* vervaardigd, zullen almede tot het eerstgenoemde einde dienstig zijn. Ter verkrijging eener nauwkeurige kennis van het plantenrijk alhier, hetgeen bovenal door uitgebreidheid en verscheidenheid op Java uitmunt, en waarschijnlijk altijd eene rijke bron van kruidkundige ontdekkingen en waarnemingen blijven zal, heb ik mij niet vergenoegd mijne waarnemingen omtrent hetzelfde tot den natuurlijken groei- en standplaats

te bepalen: het is mij ook doenlijk, de merkwaardigste gewassen, tot verder onderzoek en andere nuttige einden, op eene daartoe geschikte plaats bijeen te verzamelen. Ik bedoel den plantentuin, dien ik, op daartoe van hunne Excellentien de Kommissarissen-Generaal gunstiglijk verkregene autorisatie, te Buitenzorg heb doen aanleggen. Dezelve zal, benevens het reeds genoemde, almede ter beproeving der cultuur van vele nuttige gewassen kunnen dienen; ter aankweeking en voorbereiding van andere, die van hier naar het vaderland of elders zullen worden gezonden, en tevens tot wederzijds nuttige betrekkingen met kruid- en landbouwkundigen kunnen aanleiding geven. Ik mag mij alzoo vleijen, dezen plantentuin, die, door eene gunstige ligging, genoegzame uitgebreidheid en aanleg, de algemeene goedkeuring wegdraagt, en ook spoedig door een groot aantal en verscheidenheid van gewassen zal uitmunten, niet slechts ter bevordering der kruidkunde dienstig te maken, maar ook tot een hernieuwd gedenkstuk van den alouden roem van Nederland, aan hetwelk de kruidkunde de eerste verspreiding eener grondige kennis der Indische gewassen verschuldigd is.

Reistogt
van den
Heer Rein-
wards.

De Preanger regentschappen, een land, hetwelk boven vele andere gedeelten van Java uitmunt, door schoonheid, rijkdom aan voortbrengselen, en in het bijzonder door hoog gebergte en de zonderlinge gesteldheid van den bodem, waarin op vele plaatsen een onderaardsch vuur bij voortdoring werkzaam is, levert mij niet minder ruime stoffe op tot aardrijks-, delfstofkundige en geologische waarnemingen, welke ik, als zoo vele bijdragen, ter opheldering van de ware gesteldheid en de reeds voorgevallene of nog gebeurende veranderingen dezer gronden, zal mogen beschouwen. Ik verzuim niet, ter opheldering mijner waarnemingen en ter vermeerdering der verzameling van natuurlijke voorwerpen, van de meest verscheidene gronden, delfstoffen en rotssoorten, voorbeelden in te zamelen; van de merkwaardigste plaatsen de hoogte en ligging te bepalen; de bestaande kaarten te vergelijken; van vele plaatsen schetsen, en van de treffendste gezigten afbeeldingen, te doen vervaardigen. Tot dit laatste zijn de Heeren *Payen* en *Bik*, die mij op deze mijne reis vergezellen, steeds werkzaam. Laatstelijk tracht ik, zoo veel mij doenlijk is, hetgeen zich al verder ten aanzien van den aard, de zeden, gewoonten, bedrijven, taal en geschiedenis der inwoners aan mijne opmerking aanbiedt, op te teekenen.

Jammer, dat een groot gedeelte van de vrucht van mijnen arbeid is verijdel door het driemalen geleden verlies, hetwelk mijne bezendingen van oudheden, van natuurlijke en andere voorwerpen naar Nederland getroffen heeft. Ik mag het verlies van dit alles eene groote schade noemen, die het Nederlandsch publiek, 's Rijks verzamelingen, het openlijk onderwijs en de natuurlijke historie hebben geleden. Het is zulks bijzonder voor mij, in meer dan één opzigt, atzoo alléén vele der verlorene voorwerpen aan mijne aantekeningen aangaande dezelve eenige waarde konden geven; van een groot gedeelte van mijnen alhier verrigten arbeid moesten getuigen, en, zoo al herstelbaar, echter bij mij altijd de herinnering van onherstelbaar verloren tijd moeten opwekken. Gelukkiglijk bevind ik mij nog in de gelegenheid, om ter vergoeding van het verlorene werkzaam te zijn (1).

Planten-
tuin op
Buiten-
zorg,

Wegens den Planten-tuin op Buiten-zorg, van welke in bovenstaanden brief gewag wordt gemaakt, was reeds in de maand Januarij door den Heer Direkteur tot de zaken van Landbouw, Kunsten en Wetenschappen een naauwkeurig verslag ter algemeene kennisse gebracht geworden, dezelve aan de gunstige medewerking van allen, die in het doel, waartoe dezelve was aangesteld, belang stelden, aanbevelende. De Heer *Rainwardt* bood zich wederkeerig aan, om met de meeste dienstvaardigheid aan alle aanvragen te voldoen, ter weiker vervulling hem deze nieuwe aanleg in staat zoude stellen, en erkende met dank de bijdragen, die verscheidene personen op Java, alsmede de Heeren *Wallich* te Calcutta, *Langsdorff* te Rio Janeiro en anderen, hem reeds voor den Plantentuin hadden doen toekomen (2).

Geschenk
van den
Luitenant-
Admiraal
van Kins-
bergen.

Eene merkwaardige omstandigheid zettede aan het jaarlijksch verslag wegens het fonds tot aanmoediging van 's Lands zeedienst, hetwelk, volgens gewoonte, op den 10den Mei dezes jaars, te Amsterdam, in het openbaar, door Kommissarissen over het-

(1) Staatscour. 1820. No. 85.

(2) Zie dit berigt zelf in de Amsterd. Cour. 1829, No. 19.

zelve geschiedde, groote belangrijkheid bij, terwijl eene talrijke en aanzienlijke vergadering van toehoorders hierdoor, tot bijwoning van hetzelfde; uitgelokt waren. — De Luitenant-Admiraal van *Kinsbergen* een fraai marmeren borstbeeld van den onterfelijkten *de Ruster*, door den bekwamen beeldhouwer *Gabriel te Amsterdam* vervaardigd, aan de Kweekschool voor de Zeevaart ten geschenke hebbende gegeven, werd door den voorzittenden Kommissaris van gemeld fonds, den Heer *N. Beetsingh*, bij deze gelegenheid, met Joffelijke vermelding van dit geschenk, aan de toehoorders en meer bepaaldelijk aan de tegenwoordig zijnde kweekelingen, deszelfs bestemming en doel op eene gepaste wijze bekend gemaakt. Het verslag afgeloopen zijnde, werd het beeld van het gebouw der Illustre School, alwaar het verslag had plaats gehad, in eene prachtige en fraai versierde sloep, vergezeld van nog drie andere, deels met kweekelingen, deels met het korps muzikanten der schutterij bemand, welke beurtelings de meest geliefkoosde nationale liederen en een fraai krijsmuziek aanhieven, naar de Kweekschool voor de Zeevaart overbragt, terwijl eene ontelbare menigte van aanschouwers de boorden der grachten, langs welke de plechtige optocht doorvoer, vervulden. Aan het gebouw der kweekschool werd het geschenk door eenige der Kommissarissen der school, alsmede door de kweekelingen, onder de wapenen geschaard zijnde, ontvangen, en vervolgens op het daartoe bestemde voerstuk geplaatst, bij welke gelegenheid de voorzittende Kommissaris, in eene fraaije aanspraak, de kweekelingen tot naarvolging van den grooten zeeheld aanmoedigde. Op den middag werden de kweekelingen op eenen buitengewonen maaltijd, ten koste van den Luitenant-Admiraal van *Kinsbergen*, onthaald.

Werd dit geschenk, nit hoofde van deszelfs aard en strekking, als een nieuw blijk beschouwd van het edel en sijn gevoel des grootmoedigen en

Ziekte en
dood van
voor-
noemden
Luitenant-
Admiraal.

menschlievenden gevers, wiens voorbeeldige ouderdom tot op het nageslacht door ons verdiende overgeleverd te worden, dubbeld dierbaar werd hetzelfde, daar het weldra, als het laatste geschenk uit handen van den hoogbejaarden krijgsman ontvangen, tevens tot aandenken aan hem zelve, zijne daden en deugden verstrekte. — Slechts eenige dagen later namelijk was het, dat men de treurige mare ontving dat Nederlands hoog verdienstelijke Zeeheld, den 22sten Mei, op deszelfs landgoed *Welgelegen* bij Apeldoorn, in het 84ste jaar zijns levens, aan de gevolgen eener verouderde borstkwaal was overleden, opregtelyk betreurd door allen, welke zijne zelfopoffering, vaderlandsliefde, dapperheid, kunde en edele weldadigheid naar waarde wisten te schatten.

Deszelfs
levenshij-
zonderhe-
deg.

De Luitenant-Admiraal Jhr. *Jan Hendrik van Kinsbergen*, Groot-Kruis van de Militaire Willemsoorde, Ridder van de orde van St. George, Groot-Kruis van de orde van St. Andries, van Alexander Newsky en van St. Anna, Groot-Kruis van de orde van Dannebrog, enz. was geboren te Doesburg den 1sten Mei 1735. In den ouderdom van negen jaren wijdde hij zich aan den dienst der landmagt, welke hij voor den zeedienst verliet, toen hij veertien jaren had bereikt. In 1767 trad hij, na daartoe verlof van zijn Gouvernement bekomen te hebben, in Russischen dienst, en bekleedde aldaar onderscheidene rangen, zoo in land- als zeedienst, tot het jaar 1776. In het hoogste aanzien bij Keizerin *Catharina II* en hare Ministers staande, wettigde hij weldra derzelve vertrouwen door den zeeflag tegen de Turken in de Zwarte zee, bij welchen hij eene volkomene overwinning behaalde en het Turksche Admiraalschip in den grond werd geboord. Hij voerde het bevel over een eskader van vijf schepen van 40 stukken en eenige kleine oorlogs-vaartuigen, en nam, bij dit gevecht, de proef, die hem ook volkomen gelukte, van eene nieuwe slag-

orde van zijne uitvinding, naderhand, en voornamelijk na het jaar 1781, door de Engelsche en Fransche zee-officieren aangenomen. Gedurende dezen oorlog tegen de Turken, waarin hij vele wonden bekwam, onderscheidde *van Kinsbergen* zich niet alleen door zijne krijgsoverdrijven, maar ook door zijne bekwaamheid als Schrijver. Tot bewijs hiervan strekte zijne memorie over de vrije vaart op de Zwarte zee, aan Keizerin *Catharina II* overhandigd, alsmede zijn ontwerp over het zamenstellen van kanoneerbooten. — Ondanks alle de voordeelen van eene schitterende toekomst, welke hem de Russische dienst bloofde, keerde hij naar zijn vaderland in het jaar 1776 terug, alwaar hij dadelijk met eene belangrijke bezending, namelijk die, om met den Keizer van Marokko den vrede de sluiten; belast werd. Op den gedenkwaardigen dag van den 5den Augustus 1781, waarop de Admiraal *Zouman* de eer van de Hollandsche vlag op de Doggersbank handhaafde, voerde *van Kinsbergen* het bevel over zeven oorlogschepen, en bragt, door zijnen moed en ondervinding, zeer veel tot de overwinning toe. Als eene belooning zijner, bij deze gelegenheid, bewezene diensten, ontving hij eene gouden medaille uit naam van den Staat, en werd benoemd tot Vice-Admiraal, eersten Adjudant der Marine bij den Admiraal-Generaal en lid van den geheimen Zee-Raad. Men was aan hem de aanstelling van het korps zee-artilleristen verschuldigd, aan welks hoofd hij geplaatst was. — Eenigen tijd na het sluiten van den vrede met Engeland, bood de Keizerin van Rusland hem den rang van Vice-Admiraal in haren dienst aan, en wilde de Koning van Denemarken hem aan het hoofd zijner marine plaatsen. Hij meende echter beide deze voorstellen van de hand te moeten wijzen, en bleef in dienst zijns vaderlands, aan hetwelk hij van veel nut was in den oorlog van 1793 tegen Frankrijk, voornamelijk door de beletselen, die hij aan de onderne-

Deszelfs
levensbij-
zonderheden.

Deszelfs
levensbij-
zonderhe-
den.

mingen van den Generaal *Dumouriez*, aan den Moerdijk, in de weg legde. In het noodlottig jaar 1795 van den dienst ontzet zijnde, werd hij, weinigen tijd daarna, in zijn huis te Amsterdam gevangen genomen, doch vervolgens, na eene zeer onwaardige behandeling te hebben moeten ondergaan, wederom in vrijheid gesteld. — Het was omtrent dien tijd dat de Koning van Denemarken zijn vroeger gedaan aanzoek herhaalde, hetwelk nu door den Admiraal werd aangenomen, ofschoon later onderscheidene omstandigheden belet hebben, dat de Heer van *Kinsbergen* niet in werkelijken dienst dezer Mogendheid getreden is. In het jaar 1806 zijn ontslag bekomen hebbende, bood de Raadpensionaris *Schimmelpenninck* hem te vergeefs den dienst aan, doch werd hij naderhand, onder het koninklijk bestuur, achtervolgens benoemd tot eersten Kamerheer-honoraire, Maarschalk van het Koninkrijk, Staatsraad in buitengewonen dienst, Groot-Kruis van de orde der Unie, en Graaf van *Doggersbank*. Na de inlijving in Frankrijk werd van *Kinsbergen*, met behoud van den titel als Graaf, tot lid van den behoedenden Senaat aangesteld. — Noch voor deze noch voor de vroegere waardigheden, door Koning *Lodewyk* geschonken, wilde hij de daarmede verbondene aanzienlijke toelagen genieten; doch maakte steeds van het vermogen, waarmede hij begunstigd was, het edelst gebruik, ten voordeele van een groot aantal openbare inrigtingen, waaronder het Koninklijk Nederlandsch Instituut, waarvan hij Lid was, het Kweekschool voor de Zeevaart te Amsterdam, het Instituut van Doof-Stommen te Groningen, de Akademie te Utrecht en Harderwijk, en voornamelijk het Instituut van onderwijs voor jongelingen te Elburg, behooren gerangschikt te worden. Nog kort voor zijnen dood stond hij eene aanzienlijke som af, tot oprigting van een werkhuis voor behoeftigen, in de provincie zijner woonplaats (1). Ook bijzondere personen, wel-

(1) Staatscour. No. 110.

ke in behoeftige omstandigheden geraakt waren, Deszelfs
 vonden in zijn weldadig karakter; meer dan een- levensbij-
 maal; krachtdadigen bijstand. — Het aantal van zonderbe-
 werken door den Luitenant-Admiraal van Kinsber-
 gen, gedeeltelijk onder zijnen eigen naam, gedeel-
 telijk onder dien zijner kweekelingen in het licht
 gegeven, is zeer aanmerkelijk, zoodat er Welligt
 in Europa geen zee-officier werd gevonden, die
 zoo veel over den zeedienst heeft geschreven, als
 van Kinsbergen. Onder zijne beroemdste kweeke-
 lingen telde men den Admiraal Verhuell en den
 Heer van der Heiden (1).
 Bij gelegenheid van het jaarlijksche examen der Hulde aan
 kweekelingen van het Instituut te Elburg, het- zijne nage-
 welk den naam van deszelfs edelmoedigen stichter dachtenis
 draagt, werd door eenen der Curatoren, den bewezen.
 Heer H. van Straten, gepaste hulde aan de nage-
 dachtenis van den Heer van Kinsbergen toege-
 bragt, met wien hij dertien jaren achtereenvolgens
 dit examen had mogen bijwonen, en, gedurende
 welk tijdsip, door hem meer dan twintigduizend
 guldens aan voornoemd Instituut te kosten was
 gelegd. Te gelijker tijd gaf dezelve kennis, dat
 bij uitersten wil van derzelve stichter, aan deze in-

(1) Zie Arrh. Cour. No. 60, 61 en 62. alwaar men
 ook eene lijst zijner gedrukte werken vindt. — 's Mans
 nagedachtenis is mede, op eene treffende wijze, vereeu-
 wigd door het fraai gedankteeken, in de maand Junij van
 het jaar 1821, in de Nieuwe Kerk te Amsterdam geplaatst.
 Hetzelve vertoont de welgelijkende afbeelding van den
 Luitenant-Admiraal, levensgrootte, rustende op eene sarco-
 phage van fraai bastaard statuari-marmet, en is geplaatst
 in eene nis, bij wijze van eenen grafkelder. Een op-
 schrift, in de Latijnsche taal, vermeldt de waardigheid en
 denige der titels door hem bezeten, mitsgaders den dag
 van deszelfs overlijden en de plaats zijner begrafting te
 Apeldoorn; zijnde het geheel, ten gevolge van het ver-
 langen der erfgenamen, op de voortreffelijkste wijze ver-
 vaardigd door den Heer Gabriel, Lid van het Konink-
 lijk Nederlandsch Instituut, aan wiens hand men insge-
 lijk een Monument, in de Kerk te Apeldoorn geplaatst,
 te danken heeft.

rigting eene jaarlijkse gift van f 3000 was toegestaan, tot verdere instandhouding derzelve en ten einde de noodige verbeteringen daar te stellen. — Op den 5den Augustus, de dag waarop de jaarlijkse bevordering der kweekelingen plaats had, en tevens verjaardag van den zeeslag op Doggersbank, welke daartoe bij voorkeur was vastgesteld, werd het aandenken aan den Luitenant-Admiraal, zoo door de Curatoren, leermeesters en kweekelingen, als door eene talrijke en aanzienlijke schaar van toehoorders, op eene plegtstige en hartelijke wijze, gevierd, hetgeen reeds vroeger, op den 24sten Junij, bij het Departement der Maatschappij *tot Nut van het Algemeen* te Nijkerk, mede op eene doeltreffende wijze, plaats gehad had.

Op den 5sten Augustus werd door de kweekelingen van het School voor de Zeevaart te Amsterdam, de verjaardag van den zeeslag van Algiers, met een' maaltijd, gevierd, waarbij de President-Kommissaris, in eene korte aanspraak, de kweekelingen aan de nagedachtenis van den Luitenant-Admiraal *van Kinsbergen*, in wiens naam dit feest alsnog werd gevierd, herinnerde.

Overgaande om datgeen te boek te stellen hetgeen ons, in dit jaar, als aanmerkenwaardig, met betrekking tot het beheer der Justitie en Politie, is voorgekomen, moeten wij in de eerste plaats gewagen van twee belangrijke besluiten door Z. M. in hetzelfde genomen.

Het eerste der door ons bedoelde besluiten is dat van den 10den Augustus, waarbij, op het rapport van den Minister van Justitie en van Binnenlandsche Zaken, houdende kennisgeving dat zich eenige zwaarigheden hadden opgedaan, met betrekking tot de waarneming en uitoefening der Regterlijke Politie, voor zoo verre deze, achtervolgens de bepalingen van de nog bestaande wet-

Besluit
van 19
Augustus
omrent
de waarneming en
uitoefening der
Regterlijke Politie
door de

geving, onmiddellijk behoorde tot de bemoeijingen der plaatselijke besturen, door Z. M. het navolgende werd bepaald:

Plaatselijke Besturen.
(Staatsbl. No. 44.)

1°. Dat, in die steden of gemeenten, waar geene Kommissarissen van Politie aanwezig zijn, alsmede in gevalle van afwezigheid of belet van gemelde Kommissarissen, de waarneming en uitoefening der regterlijke politie, in dier voege als dezelve bij het nog bestaande wetboek van strafvordering aan de Maires en hunne adjunkten is opgedragen, zal zijn aanbevolen aan die plaatselijke ambtenaren, welke, onder den naam van Burgemeesteren, Schouten, Majors, Grietslieden, Presidenten ofte eenige andere benaming, in de vergadering van den raad der stad, der gemeente, der grietenij enz. voorzitten, en als zoodanig het beleid der zaken hebben, met dien verstande nochtans, dat de werkzaamheden daaraan verbonden, met onderling goedvinden en onder goedkeuring van den officier of prokureur des Konings bij de regtbank van eersten aanleg in het arrondissement, aan een der leden van dien raad, of aan een der schepenen, voor één' bepaalden tijd, mits voor niet minder dan een jaar, zullen kunnen worden opgedragen.

2°. Dat ook diezelfde ambtenaren of zoodanige leden van den raad der stad, grietenij of van de vergadering der schepenen, aan welke de werkzaamheden der regterlijke politie in voege voorz. zullen zijn opgedragen, de voormalige Maires en hunne adjunkten zullen vervangen in de aan deze laatste, bij art. 166 van het wetboek van strafvordering, toegekende regtsmagt omtrent politie-overtreddingen, en dat, omtrent de benoeming van den ambtenaar, door welken het openbaar ministerie, in de bij dat artikel vermelde gevallen, zal worden waargenomen, zal worden te werk gegaan, in dier voege, als bij art. 167 van hetzelfde wetboek is bepaald.

Het tweede hoogst gewigtige besluit, van den 15den September, had betrekking tot het gebruik der Landtaal in publieke akten, en was van den navolgenden inhoud:

Besluit van 15 September, omtrent het gebruik der Landtaal in publieke akten.
(Staatsbl. No. 48.)

In sanmerking nemende, dat, bij besluit van den 18den Julij 1814, door den toenmaligen Gouverneur-Generaal van België, ten einde te voorzien in het ongerief, voort-

Besluit
van 15
Septem-
ber, om-
trent het
gebruik
der Land-
taal in
publieke
akten.
(Staatsbl.
No. 48.)

vloeiende uit de verordeningen van het vorig bestuur, nopens de verplichtingen van het gebruik der Fransche taal in de notariële akten, bepaald is geworden, dat alle de notariële akten, naar de keuze der belanghebbenden, in het Vlaamsch of in het Fransch zouden kunnen gesteld worden, mits er eene Fransche vertaling bijvoegende, wanneer deze akten, in het Vlaamsch opgesteld, ter registratie wierden aangeboden;

Dat, op nadere gedane vertoogen, door Ons, bij besluit van den 1sten October 1814, tot meerder gerief der ingezetenen en tot bevordering van het herstel der landtaal is vastgesteld, dat de akten, in de Vlaamsche taal opgesteld, zouden geregistreerd worden, zonder dat het noodig was eene Fransche vertaling daarbij over te leggen, en dat ook de akten van den burgerlijken stand zouden gehouden worden in de taal, in iedere gemeente gebruikelijk; Ons verder bij art. 3 van dat besluit voorbehoudende, om nadere voorschriften daar te stellen nopens het gebruik der Nederlandsche taal in andere stukken;

Overwëgende, dat in enkele gedeelten van het Rijk alleen de Hoogduitsche of Fransche taal gebezigd wordt, en dat wederom, in andere gedeelten, een gemengd gebruik der landtaal en der Fransche taal gemaakt wordt, doch meer gewonelijk van de eerstgemelde;

Willende vóldoen aan de vertoogen, Ons door hooge en mindere administratieve en regterlijke ambtenaren, als mede door vele ingezetenen, gedaan tegen de voortdurende verplichting, om in akten, adresfen en andere stukken gebruik te moeten maken van de Fransche taal, welke velen hunner niet eigen is, en waardóór, zoo wel aan het Rijk als aan de ingezetenen, bezwarende en onnoodige onkosten worden veroorzaakt;

Willende het meeste gerief en belang der ingezetenen, als hoofddoel der vast te stellen bepalingen, hebben in het oog gehouden, doch tevens aan sommige ambtenaren, welke, wegens een langdurig gebruik der Fransche taal in publieke akten, thans eenige ruimte van tijd zullen behoeven, om zich het gebruik der landtaal in die akten volkomen eigen te maken, de gelegenheid daartoe geven;

Gezien het rapport van Onze Ministers van Justitie en van Binnenlandsche Zaken;

De Raad van State gehoord;

Hebben, met uitdrakkelijke instandhouding van Ons

besluit van den 1sten October 1814 (1), goedgevonden en verstaan, te bepalen, hetgené volgt:

Art. 1. Alle ingezetenen der provinciën Limburg, Oost-Vlaanderen, West-Vlaanderen en Antwerpen, zijn bevoegd, *zieh, des verkiezende, van de landtaal te bedienen, voor alle zoodanige akten, verzoeken of andere stukken van wat aard ook, welke door hen aan de administratieve, financiële en militaire autoriteiten, kollegiën en ambtenaren, in die provinciën gevestigd, zoo wel als aan de departementen van algemeen bestuur worden ingeleverd, of waardoor zij zich tot dezelve met eenig verzoek, of met eenige vordering, of tot eenig ander einde hoegenaamd, mogten wenden, zonder dat die autoriteiten, kollegiën of ambtenaren, onder welk voorwensel ook, de bijvoeging van Fransche vertalingen, door of ten koste dezer ingezetenen, zullen kunnen vorderen.*

Besluit van 15 September om-gebruik der Land- taal in publieke akten. (Staatsblad no. 48.)

2. Alle notarissen en andere ambtenaren in genoemde provinciën, voor welke eenigerlei akten, verklaringen of andere stukken verleden worden, zijn verplicht, zoo dikwijls dit door de partijen verlangd wordt, diezelfde taal te bezigen, en verder zich van dezelve te bedienen, zoo wel in akten of stukken, opgemaakte ten behoeve van partijen, welke van die taal gebruik maken, als in verklaringen, door zoodanige personen afgelegd; zulende diegenen, welke hierin nalatig mogten bevonden worden, naar gelang der omstandigheden, in hunne bedieningen gesehorst of geheel daarvan ontzet worden.

3. De bevoegdheid, in art. 1, aan partikulieren toegekend, komt insgelijks toe aan de in die provinciën gevestigde administratieve, financiële en militaire autoriteiten, kollegiën of ambtenaren zelve; niet alleen in de stukken, welke deze aan hunne onderhoorigen en geadministreerden rigten, maar ook in die, welke door hen aan boven hen gestelde ambtenaren worden gericht, en zijn zelfs in het algemeen deze autoriteiten, kollegiën en ambtenaren tot het gebruik van de taal des lands, of ten minste tot het bijvoegen van kostelooze vertalingen verplicht, in alle stukken, welke aan of tegen partikulieren, in genoemde provinciën wonende, gericht zijn; bijzonderlijk als het antwoorden of dispositiën op vragen of verzoeken betreft, waarin de belanghebbenden die taal hebben gebezigd.

4. Aan alle vrederegters, rechtbanken en regterlijke af-

(1) Jaarb. 1814. bl. 499.

J. B. van 1819. 2de Stuk.

Besluit
van 15
Septem-
ber om-
trent het
gebruik
der Land-
taal in
publieke
akten.
(Staatsbl.
no. 48.)

ficiëren in de genoemde provinciën, zal het, van nu af aan, vrijstaan, zich voor alle justiciële onderzoeken, ondervragingen, debatten en vonnissen, van de taal des lands te bedienen, zonder dat de partijën eené vertaling van stukken of bescheiden, in die taal opgesteld, zullen kunnen vorderen, en worden de genoemde autoriteiten uitgenoodigd, zich bij voorkeur van die taal te bedienen, wanneer dezelve door regters, partijën en getuigen, verstaan wordt.

5. Te rekenen van den 1sten Januarij 1823, zal, in de opgenoemde provinciën Limburg, Oost-Vlaanderen, West-Vlaanderen en Antwerpen geene andere taal dan de taal des lands, voor de behandeling van openbare zaken, erkend of gewettigd zijn, en zullen dus alle administratieve, financiële en militaire autoriteiten, kollegiën of ambtenaren, zonder onderscheid, zich, in alle zaken, tot hunne ambtsverrigtingen betrekkelijk, van dat tijdstip af, bij uitsluiting, van de landtaal moeten bedienen.

6. De provinciën Zuid-Brabant, Luik, Henegouwen, Namen en het Groot-Hertogdom Luxemburg zijn onder dit besluit niet begrepen; doch behouden Wij Ons voor, de bepalingen daarvan bij bijzonder besluit nader uit te strekken:

1°. Tot die plaatsen en gemeenten van Zuid-Brabant, waar het Ons bij nader onderzoek blijken zal, dat de Vlaamsche taal de landtaal is.

2°. Tot die plaatsen en gemeenten der overige provinciën, welke bevorens met andere provinciën zijn vereenigd geweest, in welke het gebruik der taal verschilt met de taal der provinciën, waartoe zij thans behooren. Wordende te dien einde alle gemeente-besturen, in laatstgemelde provinciën, welke gelijke bepalingen als hierboven, in het belang hunner ingezetenen, zouden mogen verlangen, bij deze uitgenoodigd, dit verlangen onmiddellijk aan Ons te kennen te geven, ten einde daarop te besluiten, gelijk Wij bevinden zullen te behooren.

Aan alle hoofden der onderscheidene departementen van algemeen bestuur wordt aangeschreven, de voorschrevene bepalingen stiptelijk naar te komen, en door hunne onderhoorigen te doen naarkomen, en in het bijzonder toe te zien:

1°. Dat door hen geene personen tot bedieningen of posten worden voorgedragen, of in posten of bedieningen geplaatst, dan de zoodanigen, welke, door hunne

kennis van de landtaal, aan de bovengemelde bepalingen kunnen voldoen.

2°. Dat, te rekenen van den 1sten Januarij 1823, geen der ambtenaren en geëmploijeerden bij hunne bureaux de noodige kennis van de landtaal misse, — en

3°. Dat eindelijk zoodanige thans in de opgenoemde provinciën fungerende ambtenaren, welke, wegens gebrek aan de gevorderde kennis van de landtaal, met den jare 1823 niet op hunne tegenwoordige standplaatsen zouden kunnen blijven, naarmate hunne kundigheden en verdiensten, verplaatst worden in die gedeelten van het Rijk, alwaar het gebruik der Fransche of Hoogduitsche taal zal zijn toegelaten.

Bij besluit van den 31sten Januarij werd de Regtbank van Koophandel te Leenwarden, met van Koophandel afgetrokken, als in diervoege als ten opzichte van andere Regtbanken van Koophandel had plaats gehad.

Volgens besluit van den 27sten October werd de gemeente Darthuizen op nieuw, wat het justiciële betref, gebragt onder het Kanton Wijk bij Duurstede, waartoe dezelve tot den 1sten Januarij had behoord.

Z. M. alle twijfelingen willende wegnemen omtrent de toepassing van Art. 7 der, bij besluit van Z. M. van den 25sten December 1816 (1), geinhereerde wet van den 8sten Maart 1810, ten opzichte van onteigeningen ten algemeenen nutte en de schadeloosstelling daarvoor verschuldigd; — voorts in aanmerking nemende dat de bijeenkomst der commissiën, vermeld bij Art. 2 van het bovengemeld besluit, in de lokalen van het Onder-Prefektschap, door de veranderde inrigting des bestuurs, onmogelijk was geworden; — vond goed, op den 30sten December dezes jaars, te bepalen: „ dat voortaan de bijeenkomst der commissiën, vermeld bij Art. 2 van het besluit van den 25sten December 1816, zoude plaats hebben in de gemeenten, alwaar de burgerlijke Regtbank

Regtbank
Jurisdic-
tie schik-
king.

Besluit
van 30
December
omtrent
de toepassing
der Wet
van den
8sten
Maart
1810.
(Staatsbl.
no. 61).

(1) Jaarb. 1816. St. II. bl. 279.

van eersten aanleg, waaronder de gemeente van het te onteigenen goed behoorde, hare gewone zittingen hield, en aldaar in zoodanig lokaal, als door den Gouverneur der provincie zoude worden aangewezen."

Regtbanken van Slavenhandel.

Voorts hadden in dit jaar, onder andere, de benoemingen plaats van regters en arbiters, ten einde van wege Z. M. zitting te nemen in de gemengde Geregtshoven, welke, overeenkomstig het traktaat tot wering van den slavenhandel, tusschen de Nederlanden en Groot-Brittanie gesloten, moesten opgerigt worden (1), te weten: bij het gemengd Geregts Hof te Surinamen, tot Regter, de Heer *P. J. Changuion*, Secretaris van de Regtbank van Politie en criminale Justitie te Surinamen; tot Arbitrer, de Heer *J. P. Graafland*, lid van de Burgerlijke Regtbank aldaar; tot Secretaris bij het voormelde Geregts Hof werd benoemd de Heer *J. C. Guichert*, eerste kommissie ter Secretarie der kolonie Surinamen; — bij het gemengd Geregts Hof te Sierra-Leone, op de kust van Afrika, tot Regter, de Majoor *D. van Sirtema*; tot Arbitrer, de Heer *E. G. G. Bonnouvrid*.

Circulaire van den Prokureur-Generaal bij het Hoog-Geregts Hof te 's Gravenhage, ten aanzien der beteekening van vonnissen door de Regtbanken van enkele Politie gewezen. (Bijv. tot het Staatsbl. D. VI. bl. 59-591.

Bij eene circulaire van den Prokureur-Generaal bij het Hoog-Geregts Hof in 's Gravenhage, van den 5den Januarij, werden, overeenkomstig het deswege te kennen gegeven begeerde van den Minister van Justitie, de Officieren bij de Regtbanken van eersten aanleg, ter wegneming van het verschil van begrippen deswege, aangeschreven, in derzelver respectieve arrondissementen de noodige orders te stellen, ten einde de beteekening der vonnissen, door de Regtbanken van enkele Politie gewezen, voortaan in allen gevalle geschiedde, zonder onderscheid of de zaak contradictoir dan wel bij default was afgedaan, en zulks op de wijze bepaald bij Art. 43 en 70 van het dekreet van den 18den Junij 1811.

(1) Jaarb. 1818. St. I. bl. 49.

Ook werd bij eene Ministeriële decisie van den 22sten October bepaald: „ dat de boete, bij Art. 56 van het wetboek der burgerlijke regspleging, op de non-comparitie voor de Vrede-kamer, vastgesteld, alleen door de Regtbank van eersten Aanleg, en niet door den Vrederegter, konde worden opgelegd.”

Ministeriële decisie wegens boete.

Tot voorziening in het vinden der kosten van onderhoud in de Bedelaars-werkhuizen, werd, bij Koninklijk besluit van den 12den October, op de deswege gedane klagten der gemeenten, het navolgende bepaald:

Besluit van 12 October nopens de kosten van onderhoud in de Bedelaars-werkhuizen. (Staatsbl. No. 50.

Art. 1. Van den 1sten Januarij 1820 af aan, zullen de personen, in de bedelaars-werkhuizen onderhouden wordende, ten laste zijn der gemeenten, waar dezelve hun domicilie van onderhoud hebben.

2. Telken jare zal de prijs der daggelden van onderhoud, voor elk bedelaars-werkhuys, bepaald worden door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken,

3. Om de drie maanden zal door de gemeenten het bedrag der ten hare laste loopende daggelden worden voldaan, te welken einde fondsen op hare begrootingen zullen worden aangewezen.

4. Er zal één, naar gelang der omstandigheden, billijk geregeld subsidie worden toegestaan aan de gemeenten, voor welke die uitgaven te bezwarend zouden mogen wezen.

In de stad Amersfoort werd, overeenkomstig het daartoe gegeven verlof van Z. M. bij besluit van den 8sten Mei des vorigen jaars, een Werk-Instituut ter wering der bedelarij opgericht. Een behoorlijk lokaal daartoe van stadswege afgezonderd, en de benoodigde fondsen, zoo door subsidiën uit 's Rijks kasse, als door milde bijdragen der ingezetenen vastgesteld geworden zijnde, vond de directie over het gezegde Instituut zich in staat gesteld alle de werkbehoevenden in hetzelfde op te nemen, waardoor, als ook door de krachtdadige maatregelen der stedelijke regering, alle bedelarij

Werk-Instituut te Amersfoort.

Werkhuis
te Noord-
broek.

geheel werd gestuit. Eenige weinigen, welke zich hiervan niet wilden onthouden, werden naar het bedelaars-werkhuis te Hoorn vervoerd.

Ook te Noordbroek, in de Provincie Groningen, mogt de directie van een aldaar, volgens het ontwerp van den Heer Mr. C. W. Gockinga, opgerigt werkhuis hare poging met het gelukkigst gevolg bekroond zien. De weltevredenheid van 36 nijvere werkgasten, waarvan de jongste 10 tot 15 en de oudste 70 tot 75 jaren telde, en die voorheen grootendeels aan bedelarij waren overgegeven, strekte tot aangename zelfsvoldoening voor de oprigters van het voormelde gesticht.

Gevangen-
huis te
Brusfel.

Hoogst doelmatig was de inrigting van een nieuw gevangenhuis te Brusfel, welk, onder het Fransch bestuur aangevangen, in dit jaar voltooid en tot stand gebragt werd. De opbouw van dit gesticht was aangenomen voor eene somme van 545,000 franken, zijnde hetzelfde opgerigt op de plaats alwaar vroeger het klooster der kleine Karmelieten stond, in het hoogst en gezondst gedeelte der stad, en gebouwd tegen de wailen der poort van Namen. De ervaren bouwkunstenaar, volgens wiens voortreffelijk ontwerp hetzelfde gebouwd was, was hierin te werk gegaan naar de voorschriften van den onsterfelijken Howard. — Door groote en gemakkelijke gangen kwam men in de onderscheidene vertrekken, in welke de gevangenen, naar mate de meerdere of mindere zwaarte hunner schuld, verdeeld waren, terwijl dezelve in ruime opene plaatsen de gelegenheid tot het scheppen van frische lucht hadden. Voorts vond men er twee zieken-kamers, eene apotheek, en eene kapel voor de Godsdienst-oefening. In een woord er was niets gespaard, ten einde het lot der gevangenen dragelijk te maken en tevens alles, hetgeen tot ontsnapping of tot misbruik aanleiding mogt geven, te voorkomen. — In de maand Augustus werden alle de gevangenen, uit het gevangenhuis bij de Lakensche poort, derwaarts overgevoerd.

Door het Gouvernement werd noodig geoordeeld gestrengere maatregelen te nemen bij het onderzoek der paspoorten van de, in grooten getale, in de Zuidelijke Provinciën des Rijks aankomende vreemdelingen. Bij deze gelegenheid werd door de *Marechaussée* te Cortenberg, in Zuid-Brabant, een jong onbekend man aangehouden, die geene papieren konde vertoonen. Deze in eene kamer overgebracht zijnde, ten zinde van daar naar Brusfel vervoerd te worden, maakte van het eerste oogenblik, dat men hem alleen liet, gebruik, om zich zelve, door zich met zijnen halsdoek te worgen, het leven te benemen. — In de maand Augustus hadden te Gent onderscheidene arrestatiën plaats, uit hoofde van gebrek aan paspoorten of onvolledigheid in dezelve. Onder de gearresteerde bevond zich een aanzienlijk getal militairen van verschillende graden en uit onderscheidene landen. — De Heer *Denier*, een Franschman van geboorte, redakteur van een veel geruchts gemaakt hebbend Antwerpsch dagblad, had reeds op den 26sten Januarij bevel ontvangen, om binnen 24 uren het Rijk te verlaten, welk uitsfel echter door den Gouverneur der Provincie met nog 24 uren werd verlengd.

Op den 13den Januarij werd, door het Hof van assises van Oost-Vlaanderen, een vonnis uitgesproken tegen den schrijver en uitgever van het *Journal des deux Flandres*, welke, sedert den 11den dier maand, voor het gemelde hof terecht stonden. Dezelve waren beschuldigd, van getracht te hebben tusschen de inwoners oneenigheid, wantrouwen en tweedracht te zaaijen; en van pogingen gedaan te hebben tot het verwekken van twist en oproer. — Na langdurige debatten werd de schuldigverklaring door het Hof uitgesproken, waarop de Prokureur des Konings de artikelen der onderscheidene wetten en besluiten voorlas, waarbij de straf op de misdaden, waarvan zij overtuigd waren, vastgesteld was. De

Advokaten der beschuldigten droegen kortelijc eenige gronden, tot verzachtiging der straf strekkende, voor, waarop het Hof, na zich andermaal ter beraadslaging verwijderd te hebben, des avonds ten 9 ure, het vonnis uitsprak, waarbij, gezien Art. 1. van het besluit van den 20sten April 1815 en Art. 1 en 3 der Wet van den 6den Maart 1818, *Ignace-Vincent-Joseph Dubar*, oud 41 jaren, tot een jaar gevangenis-straf, en *Joseph Doucin*, oud 42 jaren, tot eene gevangenis van vier jaren en 500 guldens boete, alsmede beide solidair tot de kosten van het proces, veroordeeld werden. — De gevangenis-straf van *Dubar* werd door Z. M. tot op drie maanden verminderd; *Doucin* verkreeg, na ruim een jaar in hechtenis geweest te zijn, insgelijks kwijtschelding van het nog overig zijnde der straf.

Veroordeeling
van den
Heer
Weissenbruch

Bij een ander vonnis, uitgesproken door de Regtbank van correctionele politie te Brussel, op den 13den November, werd, de Heer *L. J. M. H. Weissenbruch*, Boekdrukker te Gent, tot eene geldboete van 500 guldens en intrekking van deszelfs patent, voor den tijd van drie jaren, veroordeeld, en zulks op aanklagte van den Ambassadeur van het Hof van Spanje, wegens plaatsing van een voor het gemelde Hof hoopen- d artikel. — Het vonnis werd, bij beroep, door het Hoog-Geregtshof bekrachtigd, en later de voorziening in cassatie mede verworpen. — De Heer *Weissenbruch* zich hierop tot Z. M., met verzoek om gratie, gewend hebbende, werd dit verzoek, bij besluit van Z. M. van den 6den Julij des volgenden jaars, van de hand gewezen, doch naderhand, bij besluit van den 6den September, in zoo verre toegestaan, dat dezelve kwijtschelding der geldboete bekwam en de opschorting van het patent slechts voor één jaar plaats had; zijnde zulks geschied ten gevolge van het, door den Spaanschen Ambassadeur, te kennen gegeven verlangen van Z. Kath. Majesteit, bij gelegenheid der Staats-omwenteling in voormeld Rijk,

De Kamer van Appel van het Hoog-Geregtshof te Brusfel, in materie van correctionele politie, bekrachtigde, in de maand December dezes jaars, het vonnis uitgesproken tegen den Heer *Constantijn*, redakteur van het dagblad *le Constitutionel d'Anvers*, waarbij dezelve tot eene boete van 500 guldens en, ingeval van insolvabiliteit, tot eene gevangenis van zes maanden was veroordeeld, uit hoofde van beledigende uitdrukkingen ten opzigte van Zijne Apostolische Majesteit gebezigd.

Als een blijk van verregaande kwaadwilligheid moge het volgende strekken, hetgeen in de maand November dezes jaars plaats had. Men had namelijk reeds lang te vergeefs moeite gedaan om de werkers eens wanbedrijfs te ontdekken, hetgeen bestond in het moedwillig beschadigen der fraaije schilderij van *Groenendaal*, verbeeldende de opvoeding der Heilige Maagd en geplaatst in de hoofdkerk der stad *Lier*, tot dat men eindelijk den dader betrapte, op het oogenblik dat dezelve bezig was om, met eene schaar, het bovenlijf der hoofd-figuur te verminken. Hij werd hierop door de regering der stad naar de regtbank van het arrondisement opgezonden, ten einde zijne welverdiende straf, overeenkomstig de bestaande strafwetten, te ontvangen.

Wij hebben gemeend alhier breedvoeriger gewag te moeten maken van een voornaam regtsgeding, hetwelk de algemeene aandacht inzonderheid tot zich trok, en, in dit jaar, voor de regtbank van eersten aanleg te *Haarlem*, werd aangevangen. Hetzelve was gerigt tegen den Officier van Justitie van voormelde regtbank, als Prokureur des Konings, door den voormaligen Koning van Holland, *Louis Buonaparte* Graaf van *St. Leu*, welke bij hetzelve terug vorderde, als deszelfs bijzonder eigendom, het lustverblif, in de nabijheid der stad *Haarlem* gelegen, het *Paveljoen* genaamd; bij een besluit van den 14den Junij 1814 van H. K. H. de Prinses *Douairiere* van *Oranje-Nassau* tot gebruik toegewezen, en door H. K. H. be-

Regtsge-
ding we-
gens het
Paveljoen
te Haar-
lem.

woond. — Tot nadere opheldering kunnen de volgende geschiedkundige daadzaken verstrekken, welke wij voornamelijk uit hetgeen, des tijds, wegens dit zoo buitengemeen als merkwaardig regts-geding, publiek geworden is, ontleend hebben.

Bij de inlijving van Holland in het Fransche Keizerrijk was, tevens met de domeinen van den Staat en van de Kroon, het bijzonder eigendom des voormaligen Konings in beslag genomen, zonder dat echter toen uit eenige openbare verklaring bleek, op welken voet zulks geschied was, daar bij het 19de artikel van het dekreet van den 18den October 1810, hetwelk op dat van den 9den Julij, tot de inlijving zelve betrekkelijk, volgde, en, zoo als bekend is, onderscheidene beschikkingen wegens de nieuwe inrigting der Hollandsche departementen behelsde, hieromtrent niets anders bepaald was, dan dat het Koninklijk Paleis te Amsterdam voortaan een Keizerlijk Paleis zoude zijn. — Ten zelfden dage, waarop een besluit van den Franschen Senaat, op den 13den December 1810, de inlijving bevestigde, werd, bij een ander Raadsbesluit, aan den gewezen Koning een jaarlijksch inkomen van twee millioenen franken toegelegd, op welke gift echter eene weigering tot aanneming volgde bij eenen brief, op den 30sten December *in triplo* aan den Senaat, aan den Prins Aarts-Kanselier van het Rijk, en aan den Minister-Secretaris van Staat van het Keizerlijk Huis, door *Louis Buonaparte* uit Gratz in Strye geschreven. Dezelve verklaarde bij deze akte voormelde gift, welke als een appanagium, of inkomen van eenen Prins uit het regerend Huis, was opgedragen, als nietig en van geene waarde, zoo wat hem zelve als wat zijne echtgenooten en kinderen betrof, voorloopig alle toestemming tot aanneming, hetzij middellijk of onmiddellijk gegeven, van onwaarde verklarende. Te gelijker tijd werd deze weigering en verbod van aanneming door hem, in eenen brief van dezelfde dagteekening, ter kennisse zijner gemalin

gebragt, daarbij tevens, zoo ten haren behoeve als voor dat hunner kinderen, het gebruik afstaande van alle deszelfs bijzondere vaste eigendommen. *Hiertoe* moest, wat de bezittingen in zijn voormalig Rijksgebied betrof, eene schriftelijke ordonnantie strekken, mede van dezelfde dagteekening, en gerigt aan den Heer Twent, bijzonder zaakgelastigde van den voormaligen Koning, waarbij dezelve den last ontving om de gewezen Koningin in het bezit te stellen van het Paveiljoen te Haarlem, de jagthuizen bij het Loo en te Soestdijk, eenige huizen te Utrecht enz. Alle de voormelde stukken werden, in de maand Januarij 1811, verzegeld in handen van eenen Notaris geteld (1). Het schijnt echter, dat de gemalin des gewezen Konings den last van haren echtgenoot niet opvolgde en het appanagium aannam, hetwelk, bij eene tweede akte, na het voormeld protest en gedurende de vrijwillige balingschap van haren gemaal, aan haar werd verzekerd. — Eindelijk, op den 10den October 1811, werd door den Franschen Keizer te Fontainebleau een dekreet genomen, waarbij werd geregeld: vooreerst, door den afstand en verkoop van Domeinen, de afdoening der schulden van de Kroon, die ontstaan waren uit eene leening van vijf millioenen guldens, welke zijn broeder voor zich op de Domeinen van de Kroon in Oost-Vriesland had gedaan, en tot welker gedeeltelijke kwijting, door laatstgemelden, reeds vroeger onderscheidene Domeinen van de Kroon verkocht waren; — ten tweede de voldoening der schulden van het Huis des Konings, welke hier te lande nog onbetaald waren gebleven; — in de derde plaats stelde de Keizer eene dotatie vast voor zijne Kroon in Holland, en bepaalde deswege, onder anderen, bij Art. 9, van hetzelfde dekreet: „ het Paleis te Amster-

Regtge-
ding we-
gens het
Paveiljoen
te Haar-
lem.

(1) Men vond deze brieven in het *Journal des Débats* van 22 Julij 1814. Zie het Pleidooi voor den Eischer door Mr. J. D. Meijer, bl. 20—29.

Rechtsge-
ding we-
gens het
Paveljoen
te Haar-
lem.

„ dam is verklaard te zijn een Keizerlijk Paleis;
„ het Paleis te Utrecht, het Kasteel van het
„ Loo, het Kasteel te Soestdijk, het Paveljoen
„ te Haarlem, benevens de huizen en goederen
„ tot deze goederen behoorende, alsmede de vier
„ huizen aangekocht in de stad Amsterdam, zul-
„ len een gedeelte uitmaken der Kroon-goede-
„ ren (1).” — Het bleek nergens, dat tegen dezen
maatregel, door den voormaligen Koning, eeni-
ge stappen gedaan waren.

Het was in dien stand van zaken, dat de heu-
gelijke omwenteling van het jaar 1813 de verlos-
sing der Nederlanden van het Fransche juk ten
gevolge had, waarop, in de maand April van
het volgende jaar, de afstand van de Fransche
Kroon geschiedde. Het traktaat van Fontaine-
bleau, het onderhoud der Prinzen en Prinsessen
van het Keizerlijk geslacht regelende, bepaalde
het aandeel des voormaligen Konings van Hol-
land op 200,000 franken jaarlijksch inkomen (2),
welk voordeel dezelve echter andermaal meende
niet te moeten aannemen. Hij verklaarde zich
deswege bij eene publieke akte van den 18den
Junij 1814, zoo voor zich zelve als voor zijne
kinderen, met herhaling der vroeger gedane ver-
klaringen, wegens de gift bij Senatus-Consult van
den 3den December 1810 toegestaan. — Nadat
de onverwachte stoornis in de gelukkig herstelde
orde van zaken, door de zegevierende wapenen
der bondgenooten, uit den weg was geruimd, en
de vrede op vaste grondslagen op nieuw was ge-
vestigd geworden, besloot de Graaf van St. Leu
eenen gemagtigden naar de Nederlanden te zenden,
ten einde, volgens den inhoud van zijnenlast:, de
teruggave en in bezit stelling te vorderen der
goederen, welke hij uit zijne bijzondere fondsen
in Holland had verkregen, gedurende den tijd
dat hij aldaar had gewoond, en welke goederen

(1) Pleitredenen door Mr. *M. W. de Jonge*, bl. 39—42.

(2) Jaarb. 1814. bl. 92.

door het Fransch Gouvernement in het jaar 1810 wederregtelijk in beslag waren genomen." — De Heer *J. Paradis*, Advokaat te Rome en gemagtigde van den Graaf van *St. Leu*, vervoegde zich, na eenige deswege gedane openingen, bij een rekwest aan *Z. M. den Koning*. *Z. M.* nam hierop, volgens de kennisgeving aan voornoemden gemagtigden door den *Algemeenen Secretaris van Staat* gedaan, op den 20sten Julij 1817 een besluit, houdende: „ dat het gedaan verzoek niet konde worden toegestaan, blijvende echter aan den gemagtigden de gewone weg van regten voorbehouden, ten einde de vorderingen van zijnen lastgever te doen gelden (1).” — De Graaf van *St. Leu* tot het laatste besloten hebbende, werd door hem deze taak opgedragen aan den beroemden regtsgeleerden, *Mr. J. D. Meijer*, Advokaat te Amsterdam, tot welk einde gedachte vordering tegen den Heer *Officier van Justitie der regtbank te Haarlem* strekken moest (1). De Heer *Mr. M. W. de Jonge*, Advokaat te 's Gravenhage, insgelijks een vermaard regtsgeleerde, nam, als verdediger, de belangen der tegenpartij waar.

De dagvaarding op den roden Junij dezes jaars, tegen de zitting van den 29sten daaraanvolgende, geschied zijnde, volgde daarop, na de beteekening van het stellen van eenen Prokureur op den 26sten, ten dage dienende eene aanvraag tot stelling van borgtogt door den Eischer, voor de kosten waarin hij zoude kunnen worden verwezen, overeenkomstig Art. 166 van het bestaande wetboek der civiele regtsvordering. De Heeren *Braunsberg en Comp.* te Amsterdam zich hiertoe aangeboden hebbende, werd de borgtogt, omstreeks de helft der maand Julij, nadat eenige zwarigheden wegens den vorm derzelve in het midden gebragt uit den weg geruimd waren, aan-

(1) Zie Pleidooi voor den Eischer, bl. 30—42. — Verg. *Middelb. Cour. No. 134*.

(2) Zie boven bl. 58.

Regtsge-
ding we-
gens het
Paveljoen
te Haar-
lem.

genomen. — Het rekwest van antwoord, hetgeen in de nog bestaande wijze van regtspleging op de dagvaarding volgt, werd hierop door den Advokaat van den gedaagden, op den 1sten October, beteekend, concluderende dezelve daarbij: „dat, aangezien de gereclameerde vaste goederen niet tot de privatieve domeinen van den Koning, maar tot de eigendommen van den Staat behoorden, de Eischer, bij vonnis der Regtbank, zoude worden verklaard in zijnen eisch tegen den gedaagden, zoo als hij was betrokken, te zijn niet ontvankelijk en veroordeeld in de kosten van het Proces.” De Advokaat van den Eischer tegen deze conclusie onderscheidene bedenkingen in het midden gebragt hebbende, werd de tusschenkomst des Regters noodig geoordeeld, welke, na eene korte voordragt der zaak, en het hooren van partijën, alsmede de conclusiën van het Officie, dien overeenkomstig, bij vonnis van den 16den November verklaarde: „de exceptie met de zaak ten principale te zijn verbonden, en de gedaagde, onverminderd zijne voorgestelde exceptieve verdediging, gelast ten principale te antwoorden.” — Eerst op den 3den Junij des volgenden jaars werd, ten gevolge van het voormelde vonnis, door den Heer *de Jonge* een nader rekwest van antwoord beteekend. De gedaagde en excipiënt aan het vonnis der Regtbank, onder protestatiën en reserves, bijzonder van appel in tijd en wijze, voldoende, vermeende: „dat, zoo al de Regter niet mogt oordeelen, aan hem zijn stelsel van verdediging te moeten toegeven, bij wijze van exceptie, het echter in allen gevalle ontwijfelbaar was, dat, ten principale, aan den Eischer en geëxcipeerden zijne eisch en conclusie nooit zoude kunnen volgen. Het leed, meende hij, toch wel geene tegenspraak, dat de eisch ten principale moest worden ontzegt, wanneer de Eischer niet deed blikken, dat Z. M. de Koning werkelijk was in het bezit der gereclameerde goederen, of wel naar regten gehouden moest worden daar

van in het bezit te zijn, van hoedanig bezit nog-
 tans geen bewijs was in het midden gebragt. De
 conclusie van den gedaagden strekte mitsdien, dat,
 onverminderd de door denzelfven, op den 1sten
 October des vorigen jaars, voorgestelde exceptie,
 waarbij dezelve in de eerste plaats bleef volhou-
 den, in de tweede plaats, ingeval de Regtbank
 mogt oordeelen de voorzeide exceptie, als zoodanig,
 te moeten ontzeggen en ten principale regt te
 spreken, aan den Eischer zijn eisch ten principale
 zoude worden ontzegd, ook in dat geval met
 veroordeeling van den Eischer in de kosten.”
 Bij het repliek van den kant van den Eischer
 hierop ingediend, werd niet alleen bij de vroeger
 gedane eisch volhard, maar ook akte gevraagd:
 „dat noch de privatieve eigendom van den Eischer,
 noch de voortduring van denzelfven, door den ge-
 daagden was ontkend of wedersproken;” hetgeen
 wederom aanleiding gaf tot een nader rekwest
 van dupliek van de zijde des gedaagden (1).

Regrage-
 ding we-
 gens het
 Pavejjoen
 te Haar-
 lem.

Nadat deze onderscheidene dingtalen over en we-
 der gewisfeld waren, werd, in de maand Maart des
 genoemden jaars, een aanvang met de openlijke de-
 batten gemaakt. De Heer Meijer droeg op den 21sten,
 22sten en 23sten dier maand, de belangen van zij-
 nen cliënt, in tegenwoordigheid eener talrijke en
 aanzienlijke verzameling van toehoorders, in eene
 uitgebreide en welsprekende pleitrede, voor,
 wier inhoud wij kortelijk zullen trachten mede
 te deelen (2). — Na een kort overzicht der
 Staatkundige gebeurtenissen, sedert het jaar 1787,
 en hetgeen verders middellijk of onmiddellijk tot
 de teruggevorderde goederen in betrekking stond,
 vangt het eigenlijk pleidooi aan, hetwelk zich in
 twee hoofddeelen splitst, waarvan het eerste be-

(1) Pleidooi voor den Eischer, bl. 157—158.

(2) De Memorie voor den Eisch, welke omtrent 200
 eng gedrukte bladzijden in groot 8vo beslaat, is, ten
 getale van slechts weinige exemplaren, gedrukt en aan
 enkele personen medegedeeld.

Rechtsge-
ding we-
gens het
Paveljoen
te Haar-
lem.

stond in een betoog der gronden, waarop de vordering berustte, terwijl het tweede zich tot den eisch zelven, wat den inhoud en vorm betraf, bepaalde. — Het eerste hoofdpunt vervalt wederom, naar aanleiding van den eisch, in drie onderdeelen, welker eerste zich tot de vraag bepaalde, of de Eischer, tijdens hij Koning van Holland was, oorspronkelijk regt van eigendom op het paveljoen had verkregen, en zulks niet als Koning, maar op dezelfde wijze en met alle die gevolgen, als ieder bijzonder ingezetenen of onderdaan dit verkrijgen konde? De Heer *Melzer* meende hierop bevestigend te moeten antwoorden, en zulks, vooreerst, uithoofde van onmiddellijke stellige bewijzen, welke hij vond, (behalve in onderscheidene verklaringen van den Eischer zelven); in de wijze van benoeming van den koper bij de overdrachten; in de hoedanigheid der personen die deze opdrachten, namens den eischer, hadden aangenomen; in de handeling van koop en verkoop zelve, zoo als die gesloten was; in het vrijstellen van de opdrachtsbrieven van zegel, en, eindelijk, in de onzekerheid, of voor deze terug gevorderde eigendommen verponding verschuldigd was of niet, daar de eigendommen van den Staat zeker van verponding vrij waren. Ten anderen trachtte de Advokaat van den eischer het beweerde uit onmiddellijke ontkennende bewijzen te beroogen, hoedanig dezelve beschouwde: het niet vermelden van dit goed in Art. 3 van het traktaat van den 24sten Mei 1806, houdende opnoeming der domeinen van de Kroon; voorts dat de koop door geenen Rijks ambtenaar en zonder voorafgaande magtiging was geschied, en de betaling niet was gevolgd uit 's Rijks schatkist; eindelijk het stilzwijgen over dit punt door de tegenpartij, ja het niet tegenspreken van het eigendom, door dezelve, waarvan, gelijk wij vroeger zagen (1),

ak

(1) Zie boven, bladz. 62

ste was gevraagd. Het derde soort van Bewijs, Rechtsge-
ding we-
gens het
Paveljoen
te Haarl-
lem. voor de wettige verkrijging van afzonderlijk ei-
 gendom door den Eifcher, noemde de Heer *Meijer middellijke of kunstbewijzen*, zoo als: de
inrigting van het paveljoen, ten tijde dat hetzelfde
 door den Eifcher werd bewoond, enz. — Bij het
 tweede onderdeel poogde de Advokaat van den
 Eifcher te bewijzen, dat dezelve zijn' eigendom op
 geene wettige wijze had verloren; niet volgens
 het burger-regt, daar niemand, anders dan tegen
 behoorlijke schadeloosstelling, van zijne goederen
 konde ontzet worden, en ook niet volgens het
 regt der volken, daar de Eifcher zijn regt, noch ten
 gevolge der vrijwilligē nederlegging van de Kroon,
 noch door de inlijving van Holland in het Fran-
 ſche Rijk, had kunnen verliezen. „Immers, was
 dezelfs gevoelen, had het Fransche bestuur geen
 regt gehad, om het eigendom van den Eifcher te
 ſchenden, maar ook den wil daartoe nimmer aan
 den dag gelegd.” Hieruit trok hij het gevolgt
 „ dat het herſtel van Nederlands onafhankelijk-
 heid in dit punt geene verandering had gemaakt,
 daar het regt van oorlog, uit welk oogpunt de
 opſtand der Nederlanders tegen de Fransche over-
 heersching behoorde te worden beſchouwd, geen
 regt gaf op de goederen van partikuliere bezit-
 ters, althans niet van vreemde partikulieren. In
 allen gevalle bezat Frankrijk die goederen, of als
 bewindvoerder, en dan konde op het bestuur
 niet meet worden veroverd dan hetzelfde bezat;
 of Frankrijk bezat ze als eigenaar, en dan was dit
 bezit wederrēgtelijk en gaf aan den overwinnaar
 geen regt van eigendom; hetwelk, door de her-
 overing, weder in handen van den eifcher
 kwam.” Ook werd beweerd: „ dat de traktaten,
 wegens de eigendommen van den voormaligen
 Keizer en dezelfs geſlacht, hiertoe geene aanlei-
 ding gaven, maar dat zelfs het tegendeel bleek,
 inzonderheid uit het Traktaat van Fontainebleau,
 waarin de landing van *Buonaparte* in 1815 geen
 verandering te weeg had gebragt. Overigens
 J. B. van 1819. 2de Stuk. E

Regtsge-
ding we-
gens het
Paveljoen
te Haar-
lem.

voerde de Heer *Meijer* een aantal daden aan, welke, naar zijn oordeel, hetzij onmiddellijk, hetzij middellijk, de erkenning door de Hooge Regering van dit Rijk, omtrent den voortdurenden eigendom van den Eischer, te kennen gaven. — Het derde of laatste onderdeel van het eerste hoofdpunt der pleitrede voor den Eischer moest ten betooge strekken, dat Z. M. in eenen regtelijken zin bezitter was van het Paveljoen, zonder dat dit bezit op eenigen titel, het voorkomen van eigendoms overdragt hebbende, berustte. Dat Z. M. werkelijk bezat, maakte de Heer *Meijer* op, vooreerst: uit een uittreksel van de leggers der grondbelasting des distrikts, waarin de betwiste goederen gelegen waren; voorts uit de besluiten van den 14den Junij 1814 en 15den Januarij 1815, door Z. M. als Souvereine Vorst der Nederlanden genomen, en waarbij het Paveljoen en eenige der daarbij behoorende goederen opgedragen waren aan H. K. H. de Prinsesse Douairiere van *Oranje-Nassau*, om door Hoogstdezelve, gedurende haar leven, in vruchtgebruik te worden bezeten, enz. (1); eindelijk uit het antwoord door den Advokaat der tegenpartij, op den 1sten October 1818, beteekend, waarin de gereclameerde goederen gezegd werden, sedert den jare 1814, met de domeinen van den Staat te zijn vereenigd geworden en gebleven. Bij deze gelegenheid trachtte de Advokaat van den Eischer de ongegrondheid der bewijzen, welke voor het tegenovergestelde overgelegd waren, te voldingen. „ Ook was het, naar zijne gedachten, genoegzaam dat zijn cliënt te regt in het denkbeeld verkeerde, dat Z. M. bezat, daar hij, die zich zelven als bezitter had opgedaan, in regten daarvoor gehouden of daarmee gelijk gesteld werd.” Voorts werd de wettigheid van het bezit van Z. M. door den Heer *Meijer* betwist, daar er, volgens hem, geen titel van eigendoms-overgang bestond: „ want,

(1) Zie Pleidooi voor den Eischer, bl. 115—117.

wilde men naar de voorschriften van het burger-
 lijk regt te werk gaan, zoo bestond er noch ver-
 sterf, noch overeenkomst, noch onteigening; of
 moest het regt der volken in dit punt gelden,
 zoo behoorde men te erkennen, dat er noch een
 oorlog gevoerd noch een verdrag was gesloten,
 welke tot het tegenovergestelde gevoelen aanlei-
 ding konde geven." — „ De eigendom, — dus
 „ ging de Advokaat voort, — is niet alleen bij Z.
 „ M. niet verkregen, maar is integendeel on-
 „ gestoord verbleven bij den Heer Eischer. —
 „ Reeds vroeger had hij bewezen en hij zoude er
 „ thans niet weder op terug komen, dat de goe-
 „ deren van den Heer Eischer nimmer wettig
 „ door *Napoleon* konden worden in bezit gena-
 „ men, en ook met der daad nimmer op dezelve
 „ eenige aanspraak was gemaakt; en dan was
 „ het niet alleen waar, dat voor het bezit van
 „ Z. M. geen wettige grond bestond, maar
 „ het slot van het zesde artikel van het verdrag
 „ van Fontainebleau verzekerde aan alle Prinsen
 „ en Prinsessen van het Keizerlijk huis, waar-
 „ onder de Heer Eischer behoorde en bij het-
 „ zelfde verdrag gerekend werd, den vollen en
 „ vrijen eigendom van alle hunne goederen, zonder
 „ onderscheid van derzelve aard en ligging.
 „ Zoo al de Heer Eischer, vervolgde hij, om
 „ redenen hem bijzonder eigen, geoordeeld heeft
 „ van de voordeelen van dit verdrag geen ge-
 „ bruik te moeten maken, en zoo men om die
 „ reden tegen hem de beschikkingen van dat
 „ verdrag niet kan invoeren, is het evenwel
 „ eene waarheid, dat hetzelfde voor *Europa's*
 „ Vorsten en Volken verbindend blijft: dat het
 „ althans, als een der gewigtigste staatsstukken
 „ van lateren tijd, een ontegenzeggelijk bewijs op-
 „ levert van de beschikkingen, die men bij het
 „ stellig volken-regt als erkend aanneemt. — Wil
 „ men, daarentegen, het er voor houden dat,
 „ hetzij *Napoleon* wettig eigenaar dier goederen
 „ is geworden, hetzij dat dit onderzoek naar de

Regtsge-
ding we-
gens het
Paveljoen
te Haar-
lem.

„ wettigheid of onwettigheid van zijn regt on-
 „ noodig en zijn bezit tot de verkrijging van
 „ eigendom voor de overwinnaars genoegzaam
 „ was, ook dan nog toont het verdrag van
 „ Fontainebleau Art. 9, 10 en 11, dat de over-
 „ winning alléén, tegenwoordig, als geen titel tot
 „ eigendoms-overdragt van regten of goederen
 „ beschouwd wordt, daar de Vorsten van Eu-
 „ ropa, ook na hunne veroveringen, de toestem-
 „ ming van Keizer *Napoleon* op den overgang
 „ der domeinen, niet alleen noodig oordeelden,
 „ maar zelfs aan die overdragt zeer bezwarende
 „ voorwaarden hechtten. Het was waar, zeide
 „ de Heer *Meijer*, dat dit verdrag alleen sprak
 „ van *Napoleon's* domeinen in Frankrijk, en al-
 „ zoo niets besliste over eigendommen buiten dat
 „ Rijk gelegen; maar, dit vroeg hij ieder die dit
 „ verdrag onbevooroordeeld las, die daarbij des-
 „ zelfs beschikkingen, omtrent de eigendommen
 „ van Keizerin *Josephine* en de Prinsen en Prin-
 „ sessen van 's Keizers huis, vergeleek, of niet
 „ de bedoeling kennelijk geweest was, ook deze
 „ domeinen, hetzij aan den voormaligen Keizer
 „ te laten, hetzij, ten minste, omtrent dezelve
 „ geen eigendoms-verandering aan te nemen,
 „ als ten gevolge van zijnen afstand in dit verdrag
 „ begrepen. En men werpe mij niet tegen, zei-
 „ de hij verder, dat *Napoleon* nimmer dergelij-
 „ ke regten heeft doen gelden of daarop aan-
 „ spraak gemaakt heeft: het korte tijdvak tus-
 „ schen dit verdrag en zijne terugkomst van het
 „ eiland Elba, de nieuwe daaruit voortgesproten
 „ oorlog, zijne zoo volledige nederlaag bij Wa-
 „ terloo, en zijne daarop gevolgde geheele on-
 „ dergang lieten daartoe geen meer tijd of gele-
 „ genheid over. — Maar al waren ook eens de-
 „ ze goederen als *Napoleon's* eigendommen te
 „ beschouwen geweest, al had het tegenwoordig
 „ regt des oorlogs eenige verandering in dit ei-
 „ gendom te weeg gebracht, dan nog, verklaarde
 „ hij, zou daarin geen titel van aankomst gele-

„ gen zijn, die dit bezit van Z. M. zou kunnen
 „ wettigen. Dat de Vorst *jure postliminii* we- Regtge-
ding we-
gens het
Paveljoen
te Haan-
lem.
 „ derom trad in het bezit van goederen, die
 „ hem bevorens hadden toebehoord, voor zoo
 „ verre die niet waren vervreemd, dit, zeide de
 „ Heer *Meijer*, liet zich hooren; dat, op den-
 „ zelfden grond, het Nederlandsch volk, hetzij
 „ als domein van den Staat, hetzij als domein
 „ van de Kroon, zich weder eigende die goede-
 „ ren, die bevorens als zoodanig waren beze-
 „ ten, was niet meer dan natuurlijk; maar met
 „ welk regt deze overwinning aan Z. M. zou
 „ hebben verschafte den bijzonderen eigendom van
 „ die bezittingen, die *Napoleon* hadden toebe-
 „ hoord, was iets hetgeen hij zich niet wist te
 „ verklaren. Als Vorst kon Z. M. dien eigen-
 „ dom niet verwerven, dan ten behoeve van het
 „ volk, door Hoogstdezelve vertegenwoordigd;
 „ als bijzonder persoon kwam Z. M. geen meer
 „ regt toe, dan ieder anderen Nederlander, en
 „ elk der krijgslieden zou zich dan evenzeer den
 „ eigendom der goederen hebben kunnen aanma-
 „ tigen. — Nog veel minder konde *Napoleons*
 „ terugkomst van het eiland Elba, zoo als be-
 „ weerd werd, het verbreken van het door hem
 „ gesloten verdrag en de nieuwe op hem behaal-
 „ de zege, als een wettige titel voor 's Kon-
 „ nings bezit, worden aangehaald. Behalve eene
 „ menigte reeds vroeger opgetelde gronden tegen
 „ deze stelling, herhaalde hij slechts, dat de
 „ beide besluiten van 14 Junij 1814 en 15 Ja-
 „ nuarij 1815, ouder dan deze gebeurtenissen
 „ zijnde, van 's Konings vroeger bezit getuig-
 „ den, en het was alhier, dat de thans gelden-
 „ de Fransche wetgeving zich in deze, gelijk in
 „ zoo vele andere gewigtige punten, aan de be-
 „ palingen der Romeinsche wetten gedroegen,
 „ volgens welke de aanvang van het bezit alleen
 „ in aanmerking behoorde te komen. — Verder
 „ merkte de Advokaat van den Eischer op, dat
 „ men zich hier niet op het bezit van een' derde

Regtsge-
ding we-
gens het
Paveljoen
te Haare
lem.

„ konde beroepen, hetgeen, zoo ergens, hier
„ niet konde worden aangenomen. Eindelijk,
„ — en hiermede besloot de Heer Meijer,
„ hetgeen hij omtrent het eerst voorgestelde
hoofdpunt te zeggen had gehad, — „ er was niets
„ overgelegd, niets aangevoerd om dit bezit te
„ regtvaardigen, en hij meende aan de onmoge-
„ lijkheid daarvan alleen het stelsel van verdedi-
„ ging te moeten toeschrijven, hetgeen door den
„ Advokaat der tegenpartij aangenomen, en door
„ alle dingtalen staande gehouden was, dat Z.
„ M. namelijk niet was in het bezit van het
„ Paveljoen, hetgeen de Eifcher van Hoogsteden-
„ zelven terug vorderde (1).”

Het tweede hoofdpunt betrof den inhoud en vorm van den eisch zelven, zijnde de dagvaarding gerigt tegen den Officier van Justitie der Regtbank, als Prokureur des Konings, zoo wel ingevolge het bepaalde van Art. 69, No. 4 van het Wetboek der civiele regtsvordering, als uit hoofde van den algemeenen regel van het Fransche regt, *Le Roi plaide par Procureur*, welke onder de nog bestaande wetten wel is waar niet uitdrukkelijk was voorgeschreven, doch overal stilzwijgend ondersteld. — De bewoordingen, waarin de vordering vervat was, hielden in: „ dat de regtbank, regt doende in het eerste ressort, den Heer Eifcher zoude verklaren te zijn eigenaar geweest en gebleven, van het gebouw, bekend onder den naam van het Paveljoen te Haarlem, met alle deszelfs aanhoorigheden, stallen, tuinen, tuinsmans-woning, enz. gelegen buiten de groote Houtpoort te Haarlem in den Hout aldaar; voorts gelasten, dat hetzelfde den Eifcher zoude worden teruggegeven en hij, mitsdien, in het vrije bezit en genot daarvan hersteld, en zulks met de vruchten, daarvan getrokken, of die daarvan hadden kunnen worden getrokken, sedert den 24sten Junij 1814 tot de werkelijke teruggave toe; alles

(1) Pleidooi voor den Eifcher, bl. 139—143.

met de kosten. — Behoudende de Heer Eischer Regtsge-
ding we-
gens het
Paveljoen
te Haar-
lem. zich voor de vordering der roerende goederen in de koop van een gedeelte van dit Paveljoen begrepen, of anderszins aangekocht, voor zoo verre die al of niet met het gemeld onroerend goed, tot bestendig gebruik, waren vereenigd." — Hierop den gang der dingtalen breedvoerig ontwikkeld hebbende, liet de Advokaat van den Eischer ten slotte eene korte herhaling der voornaamste, door hem aangevoerde, gronden volgen, en eindigde het pleidooi met zijne hoop te kennen te geven: „ dat de nadere ontwikkeling der gronden van den Eischer aanleiding tot eene minnelijke schikking mogt geven, welke de Eischer voor het geding vurig had gewenscht, die deszelfs verdediger, alvorens hetzelve aan te leggen, had getracht daar te stellen en welke hij meende dat nog mogelijk was; — dat Z. M. bij gevolg het besluit van 20 Junij 1817 in zoo verre zoude gelieven in te trekken, als de aanvraag van den Eischer daarbij werd afgewezen, en de teruggave of eene geëvenredigde schadeloosstelling gelasten (1).”

De Heer de Jonge wederlegde, op den 25sten en 26sten April, in deszelfs pleitrede van antwoord (2), op eene niet minder welsprekende wijze, de gronden door zijne tegenpartij voor deszelfs vordering aangevoerd. — In het eerste gedeelte den aard des gedings, zoodanig als hetzelve was gevoerd, onderzoekende, hield hij zich lang bij de ontwikkeling der verdediging op, welke, eerst bij wijze van exceptie tot niet ontvankelijkheid, uithoofde van ontkenning van het bezit, dan, op denzelfden grond, ten principale tegen de revindicatie zelve geschied zijnde, zich bepalen moest tot het tegenspreken van het bezit der gereclameerde goederen bij Z. M. — Echter

(1) Ald. bl. 182—185.

(2) Dezelve is, benevens de pleitrede voor dupliek, door den druk algemeen verkrijgbaar gesteld te 's Gravenhage, bij de Wed. J. Allart en Comp.

Regtege-
ding we-
gens het
Paveljoen
te Haar-
lem.

meende hij dat, indien de aard der verdediging zulks toeliet, het niet moeilijk zoude zijn, de bewijzen, voor den eigendom aangevoerd, te ontzenuwen, daar de hoofdzak, of het Paveljoen namelijk uit eigene fondsen door den voormaligen Koning was gekocht, niet was bewezen en omdat de Eischer, uit dien hoofde, zijne toevlugt had moeten nemen tot gevolgtrekkingen en redeneringen, wier ongegrondheid hij trachtte aan te toonen. Ook waren de daadzaken hierbij, volgens zijn gevoelen, onnaauwkeurig voorgedragen, daar de Advokaat van den Eischer geen gewag had gemaakt van het dekreet van den 10den October 1811 (1), waaruit bleek, dat ten onrechte was beweerd, dat het Fransch bestuur den wil niet zoude hebben aan den dag gelegd om het Paveljoen zich toe te eigenen. — Ingevolge het beweerde door den Gedaagden, wegens de ontkenning van het bezit bij Z. M., werd vervolgens onderzocht, met welk regt de Advokaat van den Eischer hieruit geene tegenpraak van eigendom had opgemaakt en daarvan akedoen vragen. Overigens werden eenige aanmerkingen wederlegd, door den Advokaat der tegenpartij in het midden gebracht, zoo wegens het stellen van eenen *avoué* in deze zaak, van den kant des Gedaagden, als wegens het laat indienen van de eerste dingtaal van antwoord, het vragen van borgtogt, en het hooren der conclusiën van den Officier van Justitie bij eene vorige gelegenheid.

Tot het tweede gedeelte of het onderzoek der vraag, of Z. M. het Paveljoen bezat of regtens gehouden moest worden te bezitten, overgaande, werd dit bezit door den Heer *de Jonge* ten sterkste tegengesproken. Vooreerst bleek zulks niet uit de gronden voor het bezit door den Eischer aangevoerd, welke nu omstandig wederlegd werden, en, ten andere, werden voor het tegendeel onderscheidene stellige bewijzen aangevoerd.

(1) Zie boven bl. 59—60,

Niet alleen toch dat uit den aard der zaak, volgens het gevoelen van den Heer *de Jonge*, en zelfs volgens dat van den verdediger, zulks onmogelijk konde volgen, maar ook kwam, ten gevolge van krijg en overwinning, regtstreeks het eigendom en bezit tot den Staat, *hergeen*, om dit bezit bij den Vorst, als een bijzonder persoon, onder zijne domeinen te doen kennen, nog eenen overgang vorderde, waarvan men had moeten doen blijken, hetgeen nergens geschied was. Als een nader blijk dat Z. M. het Pavejloen geenszins, ook niet door anderen in zijnen naam, onder Hoogstdeszelfs bijzondere eigendommen bezat, strekte, dat, in het tegenovergestelde geval, de grondlasten van hetzelfde aan het Rijk, volgens de grondwet, door Z. M. zouden moeten voldaan zijn geworden, hetgeen nimmer plaats had gehad. Voorts werden in de twee besluiten, welke insgelijks door den Verdediger van den Eischer, in zijn belang, ofschoon ten onregte, waren aangevoerd, de gereclameerde goederen uitdrukkelijk verklaard tot de Domeinen van den Staat te behooren, waarin de vorm dezer besluiten geene verandering konde maken, daar het hier alleen op de daadzaak aankwam. Eindelijk vond hij voor het beweerde, dat namelijk niet Z. M. maar de Staat in het bezit was van het Pavejloen, een krachtig bewijs hierin, dat, terwijl de Eischer niets aanvoerde, waaruit zoude kunnen blijken, dat hetzelfde onder de bijzondere goederen des Konings was gesteld geworden of, als zoodanig, door eenen bijzonderen Gemagtigden of Administrateur van Z. M., als Hoogstdeszelfs bijzonder eigendom, was beheerd, er integendeel bleek dat, bij den Staat, hetzelfde onder zijne Domeinen vermeld en opgeteekend stond, en dat het ook onder de Domeinen van den Staat werd beheerd van 's Rijks wege. — Om van deze omstandigheden te doen blijken had de Gedaagde overgelegd twee stukken, als: in de eerste plaats, een uittreksel uit de tabel van de

Regtsge-
ding we-
gens het
Pavejloen
te Haar-
lem.

Regtsge-
ding we-
gens het
Paveljoen
te Haar-
dem.

Domeinen van den Staat, gelegen in Holland, en, ten tweede, een Certificaat van den Oudrentmeester der Domeinen van den Staat, in het distrikt Haarlem, den Heer *Schmidt*, welke stukken ten onrechte eenen hevigen aanval van de zijde des Eischers hadden moeten verduren, waartegen nu derzelver deugdelijkheid en kracht omstandig betoogd werd. — Wat betrof, hetgeen door den Advokaat van den Eischer was in het midden gebracht, dat Z. M. zich in allen gevallen als bezitter had voorgedaan en mitsdien aan het regtsgeeding had aangeboden, zulks meende de Heer *de Jonge*, op erkende regts-gronden en uit hetgeen plaats had gehad, tegen te moeten spreken. — Uit het een en ander volgde: „ dat aan den Eischer eene vordering, die alleen gerigt konde zijn tegen den bezitter, of tegen hem, die daarvoor naar regten moest gehouden worden, onmogelijk konde worden toegewezen, hetzij de Eischer bij exceptie daarin niet ontvankelijk werd verklaard, hetzij hem daarop, dat hij het bezit des Gedaagden niet bewees, zijn eisch ten principale ontzegd werd. — Niet tegen Z. M., maar tegen den Nederlandschen Staat had de eisch gerigt moeten zijn, en deze daartoe, voor zijne Domeinen, in den persoon of aan de woonplaats van den Gouverneur der Provincie, waarin de goederen gelegen waren, betrokken moeten worden, volgens het uitdrukkelijk voorschrift der wet, en waartoe alle termen voorhanden waren.” De deswege te kennen gegevene vreeze, door den Advokaat der tegenpartij, dat de Staat, als bezitter aangesproken, dit bezit mede ontkennen zoude, werd door den Heer *de Jonge* voor ongegrond verklaard, daar men, door iets diergelijks te verwachten, inderdaad te kort zoude doen aan den eerbied, den Koning verschuldigd; ook verklaarde hij zich gerechtigd om te kennen te geven dat, indien de Staat door den Eischer te dezer zake betrokken werd, deze zoude erkennen in het bezit van het Paveljoen

te zijn. — Eindelijk wat betref het tusfchen beide treden van den Staat in dit geding, bij wijze van *interventie*, hetgeen de Advokaat van den Eifcher gezegd had, verlangd te hebben, zoo ontkende de Heer de Jonge, ten flotte, dat hiertoe eenige verpligting had bestaan: „ want, behalve dat Z. M., geen bezitter zijnde, ook het regt had om te begeeren van het Regtsgeding te worden ontlagen, zoo zoude de tusfchenkomst van den Staat, wel verre dat hierdoor het gefchil, zoo als beweerd was, vereenvoudigd zoude zijn geworden, echter waarfchijnlijk altijd moeten gevolgd zijn geworden van eene voorloopige behandeling, wegens het verfchilpunt van het bezit.”

Regtsge-
ding we-
gens het
Paveljoen
te Haaru
lem.

Op het antwoord van den Heer de Jonge volgde een repliek van den kant des Eifchers, waarop, den 29ften Mei, het dupliek voor den Gedaagden plaats had (1). — Den 20ften Junij daaraanvolgende werd het vonnis uitgesproken, zijnde hetzelfde van den navolgenden inhoud (2):

De Regtbank van E' erften Aanleg, zitting hebbende te Haarlem, enz. vonnifende in het eerste refort.

En wel eerftelijk op de geproponeerde exceptie,

Gehoord de conclusiën en het gepleidoijfeerde van partijën.

Gehoord de conclusie van het officie, tendeerende, dat aan den Gedagden, de door hem geproponeerde exceptie zal worden toegewezen, en mitsdien de Eifcher zal worden verklaard te zijn niet ontvankelijk in zijnen eifch tegen den Gedagden, zoo als hij is betrokken,

(1) Zie Pleitredenen — voor de Regtbank van eerften Aanleg te Haarlem, in derzelver Zittingen van den 25ften en 26ften April en 29ften Mei, door Mr. M. W. de Jonge. bl. 110—157.

(2) Het appel hetwelk de Advokaat van den Eifcher wegens dit vonnis heeft doen aantekenen, heeft tot nog toe, wat de hoofdzaak betreft, geen openlijk bekend geworden uitslag opgeleverd.

Regtsge-
ding we-
gens het
Paveljoen
te Haar-
lem.

In aanmerking nemende, dat een *fin de non recevoir*, waarbij geper sisteerd kan worden, alleen zijnen grond kan vinden in eene peremptoire exceptie, welke de hoofdzaak en principalen eisch in alle deszelfs punten onaan-geroerd laat, en waarbij de Eischer *verplicht wordt den Gedaagden te volgen* in dit aan den Eischer geheel vreem-de punt, dat door den Gedaagden wordt voorgesteld.

In aanmerking nemende, dat op het bezit en de aan-sprakelijkheid van den Gedaagden ten deze, onder an-deren, de principale eisch is gebaseerd, en dat, wanneer dit niet door den Eischer bewezen wordt, zijn eisch hem moet worden ontzegd; weshalve het tegenpre-ken van dien grond en de ontkenenis van zoodanig bezit, wel tot eene contrarie conclusie, maar niet tot eene exceptie kan aanleiding geven.

Overwegende, dat het dan ook in principe algemeen is erkend, dat het *tibi adversus me non competit actio*, alleen grond tot eene contrarie conclusie kan opleveren, zoodat wanneer ten deze bevestigd wordt, dat de Eischer tegen den Gedaagden, als niet bezittende en niet aan-sprakelijk zijnde, te vergeefs heeft geageerd, daaruit volgt, *dat aan hem tegen den Gedaagden geene actie hoegenaamd competeert*, en derhalve deze beslissing nimmer exceptive, maar alleen bij contrarie conclusie, kan worden gevraagd.

Overwegende, dat een Gedaagde door het voorstellen van eene peremptoire exceptie wordt actor, waardoor hij de gronden van zijne exceptie moet bewijzen, en dat ten deze die gronden van den Gedaagden bestaan in eene ontkenenis, *waardoor een negatief* door hem zou-de MOETEN bewezen worden, hetgeen hem *niet kan* worden opgelegd.

Overwegende, dat de Gedaagde en Excipiënt echter bij zijne exceptie heeft geper sisteerd, daarop expresfelijk regt vragende.

Gezien de negende titul van het tweede boek van het Wetboek van Civiele Regtsvordering, waarbij geene be-palingen voorkomen, welke voor de sustenuen van den Gedaagden en Excipiënt grond opleveren.

In aanmerking alzoo nemende, dat de Gedaagde en Excipiënt in zijne peremptoire exceptie is ongefundeerd.

Verwerpt de geproponeerde exceptie, met condemna-tie van den Gedaagden en Excipiënt in de kosten ter dezer oorzake gevallen.

Voorts ten principale regt doende.

Gezien het vonnis van deze Regtbank in dato den zestienden November achttien honderd negentien, waarbij de exceptie aan de principale zaak is verbonden.

In aanmerking nemende, zoo als ook door den Eischer is gestustineerd, dat, wanneer hij te kort schiet of in het bewijs van zijn eigendom, of van het partikulier bezit en de aansprakelijkheid van den Gedaagden, zijne eisch en conclusie niet aan hem behoort te worden toegewezen, om het even in welke van die punten hij te kort komt.

Overwegende dat de Gedaagde zich bepalende bij de ontkenenis van het bezit en aansprakelijkheid, de overige sustenuën van den Eischer, voor hem Gedaagden zijn onverschillig, en tusschen partijën litiganten geen onderwerp van verschil kunnen uitmaken, en deswege (het bezit en de aansprakelijkheid onbewezen zijnde,) geen regerlijke consideratiën of uitspraak tusschen deze partijën kan vallen.

In aanmerking nemende, dat door den Eischer ten deze niet genoegzaam bewezen wordt, dat de Gedaagde was bezitter van of, in zijn privé, aansprakelijk voor de goederen ten dezen opgeëischt.

Ontzegt den Eischer zijnen tegen den Gedaagden gedaan, en genomen eisch en conclusie, met condemnatie van denzelfen in de kosten (1).

In den Zomer van dit jaar werd door Z. M. de opening gelast van een' grooten straatweg tusschen Turnhout en Diest, gaande met fraaije alinimenten door Gheel en loopende op den straatweg tusschen Antwerpen en Turnhout. — Voorts zag men de voltooiing van den fraaijen straatweg, welke, onder het Fransch bestuur aangevaugen, van Tirlemont door Hougaerde en Jodoigne, tot op den grooten weg van Leuven naar Namen, voerde, van waar een andere weg geopend werd tot aan Sombreffe bij Charleroi door Gombloux, aldaar den nieu-

Groote wegen in de Zuidelijke Provinciën.

(1) Pleitredenen door Mr. M. W. de Jonge, bl. 158—165.

wen weg ontmoetende, welke van Brusfel, door Waveren, regtstreeks naar Namen voerde. Dit gevoegd bij andere werken, gedeeltelijk reeds voltooid, gedeeltelijk aangevangen, op onderscheidene punten in de Zuidelijke Provinciën des Rijks, opende aldaar het lagchend vooruitzigt, van derzelve rijke voortbrengfelen, op den kortstert en veiligsten weg, tot verder vertier, aanhoudend te kunnen vervoeren, terwijl een aanmerkelijk gedeelte woest liggende gronden hierdoor aan de bevolking, landbouw en nijverheid terug werd gegeven.

Straatweg van de Grebbe naar Arnhem.

Bij een besluit van den 29sten Junij werden door Z. M. de finale bepalingen, omtrent eenen straatweg van de Grebbe naar Arnhem, vastgesteld, waarbij men Zr. Ms. nader besluit, aangaande de verlenging van dezen weg naar den kant van Doësburg, mede eerlang te ontmoet zag; een werk, hetgeen voor de Provincie Gelderland, en bijzonder voor de stad Arnhem, van het hoogste belang geoordeeld werd.

Besluit van 7 Mei, wegens het aanhouden van post- of vrachtwagens zonder behoorlijke vergunning. (Staatsbl. No: 18.

Z. M. voorts steeds bedacht op al hetgeen tot bevordering eener spoedige en veilige gemeenschap binnen het Rijk konde strekken, nam hieromtrent de meest doelmatige voorzorgen, vervat in een besluit van den 7den Mei, van den navolgenden inhoud:

Alzoo ter Onzer kennis gekomen is, dat, op onderscheidene plaatsen, stalhouders, voerlieden, of andere personen, eigener autoriteit, en zonder daartoe bekomene vergunning, wagens of rijtuigen aanleggen, om, op gezette tijden, passagiers, gelden of vracht-goederen, naar bestemde plaatsen over te brengen, welke personen aan geene de minste verplichting, met opzigt tot de belangen der reizigers, mitsgaders dat hun aanvertrouwd worden de gelden of goederen, onderworpen zijn, waardoor deze merkbaar kunnen worden benadeeld en verkort;

Overwegende, dat, uit kracht der Onzenzwege aan de Gedeputeerde Staten der onderscheidene provinciën des Rijks, en van het Groot-Hertogdom Luxemburg, geda-

ne aanschrijvingen, geene Postwagen - Vreemden kunnen be- Bestuit
staan of opgericht worden, zonder speciaal, door Ons, van 7 Mei,
op daartoe alvorens bij de kollegiën van gedachte Ge- wagens
deputeerde Staten, respectievelijk ingeleverd verzoek, het aan-
verleend consent; houden

Overwegende, dat bij de wet op het regt van patent, of vrachta
van den 11den Februarij 1816, expreslijk wordt gesta- wagens
tueerd; zonder

„ Dat de te accorderen patenten niet zullen vrijstellen behoor-
„ van te voldoen aan de bepalingen van algemeene en lijke ver-
„ plaatselijke politie.” gunning.

Voorts in aanmerking nemende, dat vele eigenaars, of (Staatsid.
ondernemers van, uit kracht van vroegere autorisatiën, No. 18.)
bestaande diligences, postwagens of andere, op bepaalde
tijden, afgaande rijtuigen, voortdurend nalatig blijven,
om, hoezeer zij daarvan geene onwetendheid kunnen
voorwenden, zich aan het kollegie der Gedeputeerde
Staten hunner provincie, tot continuatie der concessiën, te
vervoegen;

En willende, ter voorkoming van de daaruit ontstane
misbruiken, behoorlijk voorzien;

Gelet op het 484ste artikel van het straf-wetboek,
mitsgaders op de wet van den 6den Maart 1818, hou-
dende onder anderen bepalingen, omtrent de straffen te-
gen de overtreders van algemeene maatregelen van in-
wendig bestuur, waartegen geene andere wettelijke straf-
bepalingen aanwezig zijn;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnen-
landsche Zaken, van den 8sten Maart 1819, no 138—
no. 4;

Den Raad van State gehoord;

Hebben bestoten en besluiten:

Art. 1. Het zal aan niemand, hetzij stalhouder,
voerman of anderzins, geoorloofd zijn, om wagens of
rijtuigen aan te leggen, of reeds aangelegde bij voortdu-
ring te gebruiken, met oogmerk, om passagiers, goe-
den of gelden van de eene bestemde plaats naar de an-
dere, op gezette tijden, over te brengen, dan, nadat
zoodanig iemand zich alvorens behoortlijk zal hebben
vervoegd aan de Gedeputeerde Staten der Provincie,
waar zulks behoort, hetzij om te erlangen confirmatie
der te deze vroeger aan hem verleende concessie, of
wel autorisatie, tot het aanleggen van zoodanige, tot nog

toe niet bestaan hebbende etablissementen, en daarop door Ons concessie zal zijn verleend geworden.

De plaatselijke besturen zullen het noodige toezigt nemen, en zorg dragen, dat de dienst van alle postwagens, diligences of andere, tot gerijf der reizigers, of tot vervoer van goederen of gelden, bestemde op vaste tijden vertrekkende rijtuigen, tot welker bestaan door Ons geene speciale autorisatie is verleend, dadelijk worde geïnterdiceerd en belet, wordende dezelve plaatselijke besturen, te dien einde, voor zoo veel des noods, bij dezen gemagtigd, om de te dezen begaan wordende overtredingen ter kennisse van de regtbanken te brengen, om den overtreder zoodanige straffen op te leggen, als, naar gelang der omstandigheden, en ter gevolge van artikel 1 der wet van den 6den Maars 1818, bij dezelve regtbanken zal bevonden worden te behooren.

3. De verzoeken tot continuatie van reeds bestaande diligences, postwagens of andere op bepaalde tijden afgaande rijtuigen, welke nog niet bij de Gedeputeerde Staten der provinciën, die zulks mogten concerneren, zijn gedaan, zullen als nog, *binnen eene maand* na de bekendmaking van Ons tegenwoordig besluit, bij dezelve moeten worden ingeleverd, bij ontstentenis waarvan dezelve Gedeputeerde Staten worden gemagtigd, om den dienst van zoodanige diligences, postwagens of rijtuigen te doen interdiceren en in voege voorsz. tegen te gaan.

Besluit
van 17
Februarij
houdende
bepalingen
op het
stuk der
verveeningen
en
ontgrondingen.
(Staatsbl.
No. 6.)

Uithoofde der noodzakelijkheid van, ten aanzien van het toestaan en doen van verveeningen en ontgrondingen, eenige vaste en algemeene bepalingen daar te stellen, alsmede dat, tot voorkoming der misbruiken, welke ten nadeele van aangegene landen, dijken, waterleidingen enz. mogten plaats hebben, omtrent de reeds begonnene en in werking zijnde verveeningen behoorlijk onderzoek geschiedde, werd door Z. M., gelet op Art. 223 en 215 der Grondwet en gezien het rapport van den Minister van den Waterstaat en der Publieke Werken, op den 17den Februarij, het volgend besluit genomen:

Art. I. Behoudens het voorgeschrevene in art. 5 van dit besluit, zal geene verveening van hooge of lage gronden mogen worden ondernomen zonder Onze toestemming, en zulks op eene hoere van een honderd guldens

II. Alle verzoeken, ter bekoming van oktrooi of vergunning tot het ondernemen en aanvangen van verveeningen van eenige hooge of lage landen binnen het koninkrijk, zullen worden ingediend bij de Staten of Gedeputeerde Staten der provincie, waarin zoodanige verveening zoude geschieden, welke Staten of Gedeputeerde Staten, op dezelve verzoeken, alle degenen, welke daarbij belang zouden kunnen hebben, zullen hooren, en voorts alle noodige informatiën en renseignementen inwinnen, en vervolgens die verzoeken, verzeld met hunne consideratiën en advies over de zaak zelve, en omtrent alle de voorwaarden en stipulatiën, waaraan de verveeningen, toegestaan wordende, naarmate van de-zelver aard en gesteldheid, onderhevig zouden moeten zijn, aan het departement van den Waterstaat zullen inzenden, ten einde door hetzelfde, bij eene definitieve voordragt, met deszelfs consideratiën, aan Onze beslissing te worden onderworpen.

III. Door de Staten of Gedeputeerde Staten zal, ten aanzien der thans reeds aangevangene en plaats hebbende verveeningen van lage en hooge gronden in hunne provincie, een behoortijk onderzoek worden ingesteld, zoo omtrent den staat derzelve, als ten aanzien van de gevolgen, welke uit derzelve voortzetting voor algemeene of partikuliere belangen zouden kunnen voortvloeffen, en voorts, of, en in hoe verre zoodanige verveeningen aangevangen zijn en voortgezet worden, overeenkomstig reglementen en ordonnantiën, hetzij algemeene, provinciale, of plaatselijke; zullende, door dezelve Staten of Gedeputeerde Staten, na het stellen van een' behoortijken tijd, binnen welken de belanghebbenden, van hun regt, om te verveenen, en wel op die wijze, als zulks door hen gedaan wordt, de bewijzen zullen moeten indienen, hun rapport, benevens een afschrift van de hiervoren genoemde reglementen en ordonnantiën, inzenden aan het departement van den Waterstaat, met bijvoeging van hunne consideratiën, omtrent hetgeen tot sluiting en voorkoming van de misbruiken in deze, welke nadeelige gevolgen zouden kunnen hebben, zoude moeten worden in het werk gesteld, en de maatregelen, welke daartoe meest dienstig zouden zijn.

J. B. van 1819. 2de Stuk.

F

IV. Voor zoo verre dit onderzoek mogt doen zien, dat er eenige verveeningen zijn aangevangen of plaats hebben, waaromtrent door de ondernemers geen oktrooi of vergunning door de in der tijd bevoegde autoriteit is verkregen, zal daartoe alsnog verzoek-moeten worden gedaan, zoodanig als zulks, hierboven, bij art. 2, is voorgeschreven.

V Ten einde de bepalingen, in art. 1 en 2 van dit besluit vervat, geen onnoodigen omslag en kosten voor de belanghebbenden zouden veroorzaken, zullen de Staten of Gedeputeerde Staten van de respectieve provinciën aan Ons, door het intermediair van het departement van den Waterstaat, voordragen, welke uitzonderingen zij zouden vermeenen, dat omtrent het verbod, om verveeningen of turf-stekingen zonder Onze toestemming te mogen doen, zouden kunnen gemaakt worden, herzij wegens derzelve geringheid, herzij uit hoofde dezelve, als verre verwijderd van wegen, dijken, zee-, rivier- of binnenwateren, nocht niet ook ten aanzien van in den omtrek gelegene landen, geenerhande nadeel aan algemeene of bijzondere belangen zouden kunnen toebrengen, ten einde alsdan, op die voordragten, door Ons gedisponeerd te worden, zoo als Wij zullen vinden te behooren.

Kennisgeving wegens Koninklijk besluit aangaande het toezigt over waterwerken. (Staatsc. No. 86.)

Voorts werd, op den 19den April, door den Gouverneur van Zuid-Holland, ten gevolge eener uitnoodiging van Z. Exc. den Minister van den Waterstaat en der Publieke Werken, ter kennisse van de belanghebbenden gebracht een besluit van Z. M. van den 21sten Maart des voorledenen jaars, waarbij de wijze werd geregeld, waarop het toezigt over alle zee- en rivier- waterkeerende, dijk- sluis- en andere waterwerken, die, door kollegiën, gemeenten of bijzondere personen bekostigd en beheerd werden, behoorden uitgeoefend te worden, zijnde het voormelde besluit van dezen inhoud:

Overwegende de noodzakelijkheid, om, op eenen vasten voet, te regelen de wijze, waarop ten meesten nutte van het algemeen, het onmiddellijk toezigt, bij art. 220 van de Grondwet aan het algemeen bestuur van den

Waterstaat opgedragen, over alle zee- en rivier-waterkeerende dijk- sluis- en andere waterwerken, als door kollegiën, gemeenten of partikulieren bekostigd en beheerd worden, zal worden uitgeoefend, en in aanmerking nemende, dat zoodanig algemeen toezigt niet behoort te worden uitgeoefend, ten zij alle de te verrigten werkzaamheden aan het voorafgaand onderzoek van het hoofdbestuur over den Waterstaat worden onderworpen; en willende tevens voorkomen, dat hierdoor geene verandering aan de noodzakelijk te doene reparatiën of werken worde toegebracht;

Kennisgeving wegens koninklijk besluit aangaande het toezigt over waterwerken. Staatsacc. No. 86)

Gezien de voordragt, te dien opzichte, aan Ons gedaan door de commissie, benoemd bij Ons besluit van den 9den October 1816 No. 103, en daarop gehad hebbende het advies van onzen Minister van den Waterstaat, van den 1sten December 1817;

Gelet op artikel 215 en 216 van de Grondwet;

Den Raad van State gehoord,

Hebben besloten en besluiten:

Art. 1. Alle kollegiën of besturen, onder wat benaming ook, welke het beheer hebben over eenige zee of rivier waterkeerende dijk- sluis- of andere werken, waarvan de kosten ten laste van kollegiën, gemeenten of partikulieren komen, behouden het beheer daarvan, en besteden de daartoe omgeslagene gelden met de meest mogelijke spaarzaamheid, en ten meesten nutte, volgens de bestaande reglementen.

2. Dienvolgens blijft aan voornoemde besturen overgelaten het beramen, vaststellen en uitvoeren van de bij het vorig artikel vermelde werken; en het toezigt van het Departement van den Waterstaat zal zich bepalen tot de zorg, dat dezelve in eenen behoorlijken staat worden onderhouden, en geene nieuwe werken worden aangelegd, welke nadeelig zijn aan de algemeene belangen.

3. Ten einde dit toezigt zoude kunnen worden uitgeoefend, zullen de voornoemde besturen jaarlijks, zoo vroeg mogelijk, in het voorjaar, en wel uiterlijk vóór den 1sten Mei, aan het departement van den Waterstaat inzenden eene nauwkeurige opgave van hetgeen door hen in dat jaar tot onderhoud, herstelling of aanleg van zee- of rivier-water keerende werken zal verrigt worden. Zij zullen den juisten tijd der inzending en ontvangst bij het departement van den Waterstaat behoorlijk constateren.

4. Bijaldien het departement van den Waterstaat,

binnen vier weken, na den dag der ontvangst, geene aanmerkingen op den gemelden staat aan het dijksbestuur heeft medegedeeld, zal het daarvoor gehouden worden, dat geene bedenkingen bij het voorz. departement tegen die werken bestaan, en zullen de dijksbesturen met dezelve mitsdien kunnen voortgaan.

5. Dezelfde bevoegdheid wordt, zonder bepaling van tijd, aan de Dijksbesturen toegekend, ten aanzien van die herstellingen en reparatiën, welke, zonder nadeel of gevaar, geen uitstel kunnen lijden, mits daarvan dadelijk kennis gevende aan het departement van den Waterstaat, hetwelk alsdan die werken, hetzij onmiddellijk, hetzij na de voltooiing, zal doen opnemen, en, zoo daarin gebreken gevonden worden, de noodige veranderingen zal voorschrijven.

6. Wanneer het departement van den Waterstaat op de bij art. 3 of 5 bedoelde werken aanmerkingen heeft en veranderingen voorschrijft, waarmede de dijksbesturen zich niet kunnen vereenigen, blijft het hun overgelaten. Onze beslissing, door het intermediair van de Provinciale Staten, in te roepen.

Voltooi-
ing van
den Prins
Will. m's
Polder.

Met den aanvang van dit jaar werden de kostbare werken voltooid aan den uitgestrekten Polder in Gelderland, aan welken, volgens het daartoe bekomen verlof van Z. K. H. den Prins van Oranje, de naam van *Prins Willem's Polder* werd gegeven, hetgeen op den 30ten April, met alle blijken van deelneming, geschiedde. — Ten gevolge der eensgezinde pogingen der Ingelanden en de loffelijke zorg van drie, tot dit werk benoemde, Kommissarissen, de Heeren van *Pallandt*, van *Eerden*, van den *Steen* en *Grave van Rechteren van Appeltorn*, werd hierdoor niet alleen de genoemde Polder van het gevaar van overstromingen, waaraan dezelve des zomers bloot stond en waarvan het jaar 1816 en 1817 treurige voorbeelden hadden opgeleverd, bevrijd, maar ontstonden ook, voor de ingezetenen der nabijgelegene stad Tiel en omstreken, merkeliike voordeelen (1).

Ook was het in dit jaar dat men een nieuwen ontwerp

(1) Staatscour. No. 105 en Nijm. Cour. No. 45.

vormde, tot het droogmaken en herscheppen in ^{Nieuw} vruchtbaar land van het Haarlemmer Meer, eene ^{ontwerp} oppervlakte van ruim 26,000 morgen opleveren ^{to: droog-} de (1). — Drie aanzienlijke mannen, Jonkheeren ^{making} *W. F. Roëll, O. Repelaer van Drisk* en *J. G. van Lynden van Hemmen*, wendden zich geswe- ^{van het} ge bij Z. M. den Koning, ten einde het noodig ^{Haarlem-} verlot te bekomen, voor de droogmaking van het ^{meer ...} Haarlemmer Meer niet alleen, maar ook van het Kager en Lutke meer, de veenplassen ten oosten en westen van Aalsmeer, de plassen onder Leijmuiden, Kalslagen, Kudelstaart en Amstelveen, met de zogenaamde Legmeer, doch alleen voor zoo verre die niet waren eens anders eigendom, of zij zich met zoodanige eigenaren zouden kunnen verstaan: alles, bij wijze van eene bijzondere onderneming. — Z. M. in aanmerking nemende, dat deze droogmaking ten allen tijde als eere wenschelijke zaak was beschouwd, zoowel voor landbouw als voor nijverheid, en, in hare gevolgen, niet dan heilrijke voordeelen kunnende opleveren, alzoo aanspraak konde maken op aanmoediging en bescherming, vond goed, in de maand April, het voorloopig verlot daartoe te verleenen. Bij dit verlot was echter vooraf bepaald: „ dat deze onderneming zoude geschieden geheel voor particuliere rekening, zonder eenig voorschot, subsidie of garantie van 's Rijks wege, terwijl, aan den anderen kant, de bewerking geheel aan de belanghebbenden werd overgelaten. Vooris zouden de ondernemers moeten zorgen voor de

(1) Omtrent de helft der 16de eeuw, toen het meer uit vier onderscheidene kleine meren bestond, rekende men de oppervlakte dezer plassen op 685 rijnlandsche morgen. In den jare 1647, ten tijde van *Jan Adriaans Leeghwater*, waren alle deze meren reeds tot een eenig vereenigd, en zoodanig toegenomen, dat deszelfs uitgebreidheid op 17082 morgen werd begroot. In 1749 begrootte men hetzelfde 19.500 morgen, en dertig jaren later was de grootte reeds 25.000 morgen.

Nieuw
ontwerp
tot droog-
making
van het
Haarlem-
mer Meer.

waterberging van Rijnland, voor de noodige ruimte in de nabijheid der sluizen van genoemd Hieemraadſchap, en voor de vereiſchte nieuwe kanalen van toeleiding; alsmede, dat, gedurende de geheele droogmaking, de bewoners in de nabijheid van het werk, door waterschuiten, van goed drinkbaar water wierden voorzien, dat de aan te leggen ringvaarten rondom den ringdijk, tot toeleiding van het water naar de sluizen konden ſtrekken, en dat alzo ook de ſcheepvaart over het Meer in geen en deele werd geſtoord. Daar de goede leiding der hoofdwegen en wateren, binnen eene zoo uitgeſtrekte droogmakerij, op de algemeene communicatie zoo veel invloed hadden, zouden de hoofdtrekken daarvan vooraf, in een volledig plan van de geheele droogmakerij, aan den Koning worden aangeboden; welk plan door Z. M. nader zoude moeten worden geapprobeerd. Alvorens echter dit plan aan te bieden, zouden de ondernemers zich verſtaan met de Hoogheemraadſchappen van Amſteland en Rijnland over de wijze, waarop derzelve belangen zouden kunnen worden gewaarborgd; zij zouden van dit hun verripte aan Z. M. kennis geven, ten einde Hoogſtdezelve dienaangaande eene beſliſſing konde nemen. — Zoodra het bewuſte volledige plan was goedgekeurd, zoude aan de ondernemers, ten behoeve van de belanghebbenden in de droogmakerij, worden verleend de noodige brieven van oktrooi, waarbij de droogmaking werd vergund met de navolgende beneficiën en begunſtigingen voor de deelnemers, als: eigendom der drooggemaakte gronden, mits niet eens anderen eigendom zijnde; vrijdom van verhooging van grondbelasting op de ongebouwde eigendommen, voor de eerſtkomende 25 jaren; vrijdom van grondbelasting voor de te ſtichten gebouwen, voor een zeker nader te bepalen aantal jaren; vrijdom van impoſt op de binnenlandſche ſteenkolen, welke voor de ſtoom-machines tot het werk gebruikt moetende worden, noodig waren; vrijdom van

het regt van registratie voor den eersten verkoop der droog gemaakte landen; en bevoegdheid om Heemraden en Hoofdingelanden te stemmen voor deze droogmakerij, blijvende de benoeming van den Dijkgraaf aan Z. M. den Koning voorbehouden. *Bijaldien echter van het verleend oktrooi binnen drie jaren geen gebruik werd gemaakt, werd hetzelfde aangemerkt als vervallen.* — Inmiddels zouden de ondernemers, te gelijk met het volledig plan van droogmaking, een ontwerp van associatie, bij wijze van actiën, opmaken, zondanig als zij oordeelden meest overeenkomstig met den smaak dergenen, die verondersteld werden daarin deel te willen nemen (1).²²

Nieuw
ontwerp
tot droog-
making
van het
Haarlem-
mer Meer.

Tot droogmaking en bedijking van dit Meer, (welks vorming, volgens sommige Schrijvers, van het jaar 860 dagteekent, wanneer de Rijn bij Katwijk werd opgestopt, volgens andere ontstaan zoude zijn door het geweld der zee, welke, hare dijken overstroomende, 17 dorpen verzwolg, wier torenspitsen, voor eenige jaren, nog zichtbaar waren) hadden zich, zoo als genoegzaam bekend is, in onderscheidene tijden vele ontwerpen opgedaan (2), waarvan het laatste was dat van den Heer A. Blanken Jz. in den jare 1808. Onderscheidene redenen echter hadden de uitvoering van dit ontwerp, hetwelk door vele deskundigen voor niet moeilijk werd gehouden, steeds doen uitstellen, waarvan de groote kostbaarheid der onderneming een der voornaamste bleef. Ook hadden zich bedenkingen van eenen anderen aard tegen de droogmaking opgedaan; voornamelijk in het belang van Rijuland, welke men echter meende dat thans, door de werken tot uitwatering van den Rijn in de Noord-zee tot stand gebracht, grootendeels opgeheven waren, en waaromtrent het hoofd-

(1) Haarl. Cour. No. 55.

(2) Zie deswege, onder anderen, de Haarl. Cour. No. 55. Arnh. Cour. No. 46. Alsmede Alg. Konst- en Letterb. No. 19 en 22.

Nieuw
onwerp
to droog-
making
van het
Haarlem-
mer Meer.

dagblad des Rijks de volgende aanmerkingen be-
helsde:

De droogmaking van het Haarlemmer Meer moet niet alleen betracht worden uit het oogpunt van eene groote vermeerdering van nijverheid en produkten, die hetzelfde moet aanbrengen, eene behoefte, die de toeneming der armoede en gebrek aan middelen van bestaan genoegzaam aanprijst, maar zij moet ook beschouwd worden uit het oogpunt van het nut, dat daartoe voor Rijnland geboren wordt: dit nut is ten allen tijde zoo zeer geschat, dat Rijnland zelve deze zware onderneming heeft willen doen, en dezelfs geëmplojeerden *Cruquius Jan Noppen* en *Melchior Bolstra*, in het jaar 1740, gelast heeft, een project deswege op te maken, hetwelk men in den tegenwoordigen staat van Holland summierlijk vermeld vindt; men verbond echter die droogmaking zeer wijsfelijk aan de uitwatering te Katwijk, maar men begreep, dat Rijnland door het een en ander gered moest worden, en dat eene der beide uitvoeringen slechts een gedeelte dier redding zou uitmaken, want, gelijk aan het droogmaken van het Haarlemmer Meer niet te denken was zonder de uitwatering te Katwijk, zoo was deze onmagtig, om te beletten, de sleet van de landerijen, die langs het Haarlemmer Meer geëgen zijn, onvoldoende, om te beletten, dat het Meer niet, door de winden, aan de eene of andere zijde ongezet werd, en de polders inundeerde, hetgeen met den Vier Ambachtspolder en Listerpoel gebeurd is; maar daarenboven kon Rijnland, door Katwijksche sluizen alleen, niet ontheven worden van het onderhoud van het kostbaar paalwerk langs de oevers van het Meer, waarvan nog onlangs bij den Waterstaat eene uitbreiding gewraagd is; het blijft ons altijd, om zoo te spreken, met een mes in den buik zitten; het is daarom, dat alle de kundige lieden bij den Waterstaat het eens zijn, dat deze droogmakerij voor Rijnland heilzaam en nuttig is, ja dat, bij het laatste project, dat daarvan, onder de regering van Koning *Lodewijk*, door den Heer *A. Blanken*, gemaakt is, dit voorregt zoo groot werd geschat, dat hetzelfde wel waardig was, dat Rijnland tot hetzelfde contribueerde, 10 jaar lang, 30,000, en, de 20 volgende jaren, 20,000, zijnde te zamen eene somme van 700,000 guldens, en zoude het gouvernement, indien dit plan gevolgd werd, die bijdragen wederom van Rijnland kunnen

vragen. De Heer *Twent van Raephorst*, die gewis het belang van Rijnland zeer wel kende, noemt de droogmaking van het Haarlemmer Meer eene zeer wenschelijke zaak. Men gelieve hierbij nog in aanmerking te nemen, dat men, in 1740, toen Rijnland de droogmaking heeft geprojecteerd, nog bezwaard was met het servaant van overloop van den *Slaperdijk*, en niet denken kon, immer daarvan te zullen bevrijd worden, maar dat men nu met dien last niet meer te doen heeft, en dus een zoo groote boezem, die alleen van nut kon zijn voor spoedige opkroppingen van water, thans een zware last geworden is, omdat zij veel minder ontlasting door de sluisen in eenen spuitijd ontvangen kan, dan een kleiner boezem, zoodat Amstelland, hetwelke maar 600 morgen boezem heeft, waarop 80 molens malen, nooit over de kleinheid van den boezem klaagt, terwijl Rijnland, in de verzameling van deszelfs wateren, voor 208 molens, eenen boezem van 30,000 morgen heeft, geheel buiten proportie. Dan de situatie van de sluisen van Rijnland is daarboven veel gunstiger dan die van Amstelland, daar dezelfde wind, die ongunstig is aan de spuijng op de Noordzee, gunstig is op het IJ en ook wederkeerlijk; het is uit hoofde van dit belang van Rijnland, bij de droogmaking van het Haarlemmer Meer, dat de bovengenoemde geëmploujeerden van Rijnland zeggen, in een antwoord aan de gedeputeerde van Haarlem, die tegen de uitwatering te Katwijk zwarigheden hadden geopperd: „uit het gezegde mag ook blijken, gelijk het droogmaken van het Meer niet mag geschieden, zonder de nieuwe uitwatering in zee, gelijk hier voor aangemerkt is, het ook zeer schadelijk voor de landen zoude zijn, eene uitwatering aan zee te maken, zonder de bedijkingen van voornoemd Meer daarbij te voegen, ten einde den boezem van het overtollige water te ontlasten en dien doodlijken kanker der vernieling des Meers te genezen (1).”

Voorts meende men nog, van eenen anderen kant, dat deze droogmaking zeer tot verbetering van den Waterstaat der Provincie Holland bevorderlijk zoude kunnen zijn, en bragt tot bewijs hiervan bij eene proeve, welke men voor eenige jaren had genomen, met eene kleine sluis te liggen in den Dam, welke Delfsland en Rijnland, bij

(1) Staatscour. No. 102.

Nieuw
ontwerp
tot droog-
making
van het
Haarlem-
mer Meer.

het tolhuisje aan den Heeren-weg, van een scheidde. Deze geringe gemeenschap toch had des zomers de uitwerking, dat de grachten in 's Gravenhage en aan het Haagfche Bosch minder ftank gaven; dat er beweging en trek in het water was en dat de buitenplaatsen, daaraan grenzende, het voorregt hadden van zuiverer en frifcher water in hare slooten te ontvangen.

De Provincie Holland, werd voorts bewerd, had geene uitwatering dan door kunst, en fcheen daardoor van het onwaardeerbaar genot van zuiver en vloeijend water verftoken te zijn, doch juist daardoor had zij haren Waterftaat beter in hare magt, dan eenige land-provincie. Daar zij hare sluizen op de Maas en op den IJffel, bij vloed, fluiten moest, bleek het dat zij van dien kant zoo veel toevoer zoude kunnen krijgen, als zij begeerde, indien slechts, van een' anderen kant, dit water genoegzaam zoude kunnen ontlast worden, welk voorregt deze Provincie, en in het bijzonder Rijnland, door de sluizen te Katwijk en te Sparendam had. Deze sluizen, die thans alleen dienden om, in het regenachtig jaargetijde, Rijnland van het overtollige water te ontlasten, zouden ook kunnen dienen tot eene dagelijksche fpuijing, en geregeld werkende, in verband met de sluizen te Gouda, te Montfoort en te Oudewater, eenen doorgaanden ftroom aan gansch Rijnland verftchaffen. — Tot dit werk nu zoude de droogmaking van het Haarlemmer Meer van groot nut zijn, want men had dikwijls ondervonden dat, wanneer men in drooge zomers het water door de sluizen van Rijnland wilde inlaten, men daarvan geene vrucht had, alzoo het ingelaten water zich verloor in dezelfs overgrootten zeeboezem. Het gansche Haarlemmer Meer echter weggenomen zijnde, zouden de Rijn, de Does, het Spaarn levendige riviertjes worden, en door het openen of fluiten der sluizen, zoude men, ten allen tijde, en gedurende het gansche jaar, meester van het peil zijn, en, in de plaats van zwart en bitter veen-water, het IJffel- en

Maas water in deszelfs kanalen zien vlieten (1). Kleur
overloop
tot droog-
making
van het
Haarlem-
mer Meer.

De peilingen des Haarlemmer Meers, in het jaar 1812, op last van het Gouvernement, gedaan, zoo in de lengte als breedte, hadden de peilingen, vroeger door *Leeghwater* gedaan, bevestigd, en men had overal vruchtbaren kleigrond, hier en daar met eenigen derrie-grond gemengd, aangetroffen, en onder denzelven een' gelijken kleibodem; het zonderlingste hierbij was dat de bodem alleen tusfchen 120,7. dm. en 130,7. dm. onder Amsterdamsche peil, op alle die lengte en oppervlakte, verschilde: alleen in Huigfloot was hij 15 voet diep bevonden. — Wat het ontstaan van ziekten betrof, waartoe deze droogmaking aanleiding zoude kunnen geven, en waarin velen ook eene groote zwaarigheid meenden te vinden, zoo bleek niet dat in den tijd van *Leeghwater*, toen zoo vele droogmakerijen in Noord-Holland geschiedden, hiervan gesproken werd. Het scheen derhalve dat zulks toen niet bekend was, en men meende het voor gewis te mogen stellen, dat, waar dezelve plaats gehad hadden, zulks en aan de veenachtige natuur der gronden en aan de plaatselijke omstandigheden moest toegeschreven worden. In heete en droge zomers waren de hoorden van het Meer eene gansche streek meerwaarts in droog, en men had niet ontwaard, dat er te Heemstede of te Bennebroek ziekten van ontstaan waren; doch, hetgeen in deze voor boven alles afdoende gehouden werd, was, dat die ziekten alleen in het najaar geheerscht hadden, en dat men, door middel van stoomtuigen, het oogenblik van droogmaking konde bepalen in het jaargetijde, wanneer zulks het minst te vrezen was (2).

Vele groote zwaarigheden derhalve opgeruimd zijnde, welke vroeger van de droogmaking des Haarlemmer Meers terug gehouden hadden, eene

(1) Statuicour. No. 124.

(2) Alg. Konst- en Letterbode No. 19.

Nieuw
ontwerp
tot droog-
making
van het
Haarlem-
mer Meer.

onderneming, anderzins zoo volkomen berekend naar den grooten en scheppenden geest dervoorou- deren, meende men, dat, wat het bezwaar van de grootheid der kosten betrof, zulks ook aanmerkelijke verlichting zoude vinden door het voormeld gebruik der stoom-machines, daar, in het ontwerp van 1742, niet minder dan 112 molens noodig geacht werden tot de droogmaking, van welke de kostenbegrooting meer dan een millioen guldens beliep. — Men streelde zich dus met het vooruitzicht, van, door de eindelijke tot stand koming van het ontwerp, voor den landbouw en vee-teelt eene nieuwe ruimte te zien winnen, wier grond destigmaal zoo groot was als Amsterdam, en in uitgestrektheid geheel Zuid Beveland, vereenigd met Wolphaartsdijk, de Wilhelmina polder en Oost Beveland, evenaarde (1).

De Hollandische Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, deed, bij het Programma harer gewone algemeene jaarlijksche vergadering, ter beantwoording voor den 1sten Januarij 1820, de volgende prijsuitschrijving:

I. Met voorafgaande kennis en naar aanleiding van het verlangen van de drie Heeren Mede-Direkteuren dezer Maatschappij, welke, bij besluit van Z. M., geautoriseerd zijn tot het beramen van een Plan van Droogmaking des Haarlemmer Meers, en grarne van den tijd van bersad, door Hoogstdezelve aan hen verleend, gebruik willende maken, om ook de gedachten van anderen, omtrent dit gewigtig onderwerp, in te winnen, en met hune daaromtrent gevormde begrippen te vergelijken, zoo heeft de Maatschappij goedgevonden de navolgende Prijsvraag voor te stellen:

„ Daar er, sedert bijna twee eeuwen, van tijd tot tijd
„ ontwerpen zijn gevormd tot het droogmaken van het
„ Haarlemmer Meer, en hetzelfde nu onlangs wederom
„ een onderwerp geworden is, waarop de aandacht van
„ het publiek gevestigd is geworden, terwijl men daar-
„ bij de mogelijkheid verondersteld heeft, dat hetzelfde
„ voor eene private onderneming, zonder concurrentie

(1) Goesch. Cour. No. 33.

„ van het Gouvernement, vatbaar zoude zijn, zoo be- Nieuw
 „ looft de Maatschappij haren gewonen gouden eerprijs, ontwerp
 „ en daarenboven eene premie van drie honderd gul- tot droog-
 „ dens, aan dengenen, die, naar haar oordeel, het best making
 „ beredeneerde en op juiste kennis van zaken het meest van het
 „ gegronde plan zal hebben ingeleverd, vo gens hetwelk Haarlem-
 „ deze droogmaking, op de zekerste en meest voord- mer Meer.
 „ ge wijze, zal kunnen worden in het werk gesteld ”

De Maatschappij verlangt bij de beantwoording dezer vraag:

1°. Dat men wel beredeneere en berekene of het voor-
 deeliger zijn zoude, bij het Haarlemmer Meer ook te ge-
 gelijk de aangrenzende meren en veenplassen, voorname-
 lijk aan de zuid oostzijde van hetzelfde gelegen, droog te
 maken, dan of het voordeeliger zoude zijn eerst de
 droogmaking van het Haarlemmer Meer te bewerkstelligen,
 en daarna tot die van de aangrenzende meren en veen-
 plassen over te gaan.

2°. Dat bij het plan, hetwelk men voorstelle, worde
 aangehouden, in hoe verre eene ringvaart om het droog te
 maken meer of meren volstrekt onvernijdelijk zij, zoo
 voor de scheepvaart als ter ontlasting van het water van
 aangrenzende landen, en welke breedte deze ringvaart
 behoort te hebben.

3°. Dat wel onderzocht worde: a) welke gronden aan
 de oevers van het Haarlemmer Meer en van aangrenzende
 meren van dien aard zijn, dat van en op dezelve de
 ringdijk kan worden gemaakt, in dier voege dat hij stand
 houde, en b) op welke plaatsen de grond daarentegen
 te los of te moerasig is, om daarvan den dijk te maken,
 en daarop, zonder voorafgaande bevestiging, denzelven
 te leggen, en op welke het dus noodig zoude zijn de
 stof uit het l) en van elders, tot het maken van den
 dijk, aan te voeren, en op aldaar vooraf aangelegde fon-
 dering van paal- en rijs-werk te doen rusten.

4°. Dat, volgens bekende ondervindingen, worde aan-
 getoond, welke werktuigen, hetzij met vuur-machines of
 molens van het een of ander maaksel, voor deze droog-
 making het meest geschikt zouden zijn, en waar dezelve,
 ter ontlasting van het water, het gevoegelijkst zou kun-
 nen gesteld worden.

5°. Dat wel worde beredeneerd, van welke vaarten het
 droog gemaakte meer of meren behooren te worden
 doorneden, en welke sluizen er in den ringdijk behooren
 te worden aangelegd, waardoor voor het belang der aan-

Nieuw
ontwerp
t t droog-
making
van het
Haarlem-
mer Meer.

grenzende en in de droog te maken meren liggende plaatsen niet alleen, maar ook voor de doorvaart naar andere plaatsen op het meest zoude kunnen worden gezord.

6°. Dat ook worde aangetoond, hoe de landen in de droog gemaakte meren op de geschikste wijze zouden kunnen worden verdeeld; welke kanalen, wegen en bruggen daarin zoude behooren te worden aangelegd, en hoe de onlasting der landen van het overtollige water op de minst kostbare wijze zoude kunnen verkregen worden.

7°. Dat de waarschijnlijke onkosten van al hetgeen tot de droogmaking vereischt wordt, onderscheidenlijk worden berekend, en zoo veel mogelijk volgens hetgeen dergelijke werken, als hiertoe noodig zullen zijn, elders gekost hebben, zoo als ook de onkosten van de verdeling van den droog gemaakten bodem, en van het aanleggen van vaarten, bruggen en wegen, om hierdoor verkoopbare landen te verkrijgen.

8°. Dat de meer of mindere vruchtbare aard der gronden van den bodem des Haarlemmer Meers en der aangrenzende meren en veenplassen, zoo veel mogelijk worde nagegaan; dat hieruit worde afgeleid, welke waarschijnlijk de verschillende waarde der landerijen zal zijn, die bij de droogmaking des Haarlemmer Meers en der aangrenzende meren en veenplassen zullen worden verkregen. Een groot gedeelte van den bodem des Haarlemmer Meers, volgens de boringen in 1812 gedaan, bedekt zijnde met dierre tot een voet en meerder hoogte, verdient het nader onderzocht te worden, of deze dierre van dien aard is, dat zij, bij droogmaking des meers, goed land van aanmerkelijke waarde zal daarstellen, waaruit dan verder behoort te worden beredeneerd, in hoe verre de verschillende landen, die men bij de droogmaking der gemeide meren wil verkrijgen, te zamen meer waarde zullen hebben dan de geheele som der onkosten, die men berekenen kan (wanneer alles zonder tegenspoeden afsloopt) tot de geheele droogmaking vereischt te worden.

9°. Dat men wel berekene, binnen welken tijd de aanlegging der dijken en de droogmaking door het vermogen der werktuigen, welke men daartoe aanprijst, zoo veel zal kunnen gevorderd zijn, dat men de ontginning der droog gemaakte landen zal kunnen aanvangen.

II. „ Welke voordeelen zijn er van de droogmaking „ van het Wijker Meer met de meeste waarschijnlijkheid „ te berekenen? — Hoe kan dezelve op de zekerste en

„ meest voordeelige wijze worden in het werk gesteld?
 „ — Zouden er uit dezelve in eenig opzigt, bijzonder-
 „ lijk door de aanslijking van het IJ, voor Amsterdam
 „ nadeelige gevolgen van eenig aanmerkelijk belang kun-
 „ nen ontstaan; zoo ja, hoe zouden dezelve het best
 „ tegengegaan of verminderd kunnen worden (1).”

Schier gelijktijdig met dit ontwerp, werd, be-
 halve eenige andere plannen van partikulieren tot
 het droogmaken van polder-wateren en veen-
 plasfen, insgelijks de hoogst belangrijke on-
 derneming, ontworpen, tot het daarstellen van
 een kanaal in Noord-Holland, waardoor de gela-
 dene zeefchepen van eene aanmerkelijke grootte, uit
 de nieuwe haven van het Nieuwediep, tot voor de
 stad Amsterdam zouden kunnen komen, waartoe door
 Z. M. reeds vroeger een voorloopig besluit geno-
 men was (2). — Tot vinding van het aandeel
 door de stad Amsterdam in deze nieuwe kanaal-
 vaart, werd door Burgemeesteren der stad, met
 concurrentie van den Stedelijken Raad, en op
 specialen last van Z. M., bij Hoogstdezelfs be-
 besluit van den 15den April, eene negotiatie, groot
 één millioen guldens, geopend, wier aard en
 strekking uit de volgende aankondiging, welke
 door voormelde Burgemeesteren op den 30sten
 April geschiedde, ten volle blijkt:

Andere
waterwer-
ken ont-
wurpen.

Burgemeesteren der stad Amsterdam, door den Edel
 Achtbaren Raad derzelve stad geautoriseerd, tot het ope-
 nen van de Negotiatie, in het nevensgaande plan ver-

(1) Tevens stelde de Maatschappij, ter beant-
 woording voor 1 Januarij 1821, de navolgende
 vraag voor: „ Welke zekere en uitvoerlijke middelen
 „ kunnen uit de hedendaagsche natuur- en scheikunde
 „ worden afgeleid ter voorkoming en beteugeling van
 „ zoodanige heerschende ziekten, als er meesttijds bij
 „ uitgestrekte droogmakingen, door de uitdamping van
 „ de uitdroogende gronden, onder de bewoners van aan-
 „ grenzende of naburige streken ontstaan?”

(2) Jaarb. 1818. St. II. bl. 23.

Bekend-
making en
Plan eener
Negotia-
tie voor
Kanaal in
Noord-
Holland.

vat, en welk een gevolg is van en geschiedt op specia-
len last van Z. M., welke deszeifs goeden uitflag met
het grootste genoegen zal vernemen, waarvan het Stads-
Bestuur reeds voorloopig de sterkste bewijzen heeft; heb-
ben het niet ondienstig geacht, de aanleidend' oorzaken
van de daarstelling van dezelve, zoo kort mogelijk, te
ontwikkelen, waaruit dan van zelve de noodzakelijkheid
van deze geldopneming zal blijken, en waardoor dan ook
de belangstelling zal opgewekt worden bij alle degenen,
die eenig gewigt hechten aan den bloei en welvaart van
de Hoofdstad van het Rijk, welke alleen door de verbe-
tering en uitbreiding van den Binnen- en Buitenlandschen
Handel kan worden te weeg gebragt.

Het is van eene algemeene notoriteit dat, volgens vroe-
ger ingeleverde ontwerpen, door Zr. Ms. zorgen voor
het daarstellen van al hergeen het welzijn des lands be-
vorderlijk kan zijn, is voltooid en tot stand gekomen
het aanleggen van groote en nieuwe havens in het Nieuw-
wediep, en speciaal van eene haven, alwaar de commer-
cie schepen uit zee komende, dadelijk eene veilige reede
konden vinden. Het zoude overtollig en alzoo ongepast
zijn de groote nuttigheid van deze haven te willen be-
toogen, als algemeen erkend zijde en voor den minst
nadenkenden al te zeer in het oog vallende. Dan, zal de
Commercie van Amsterdam en dus de stad zelve in de
voordeelen eenig aandeel genieten, is het noodig dat de
communicatie tuschen deze haven en de stad Amster-
dam, zoo veel mogelijk, worde bevorderd en gemakke-
lijk gemaakt; wordt dezelve integendeel moeilijk en de
aankomst en het vertrek der beladene zee-schepen naar
en van de stad bezwaarlijk, ja zelfs voor sommige on-
mogelijk, dan zoude het aanleggen eener groote Com-
mercie-Haven aan het Nieuwediep, in plaats van voor-
deelig voor Amsterdam te zijn, voor dezelve nadeelen
te weeg brengen.

Dit nadeel zoude te gevoeliger zijn, uit hoofde van de
voordurende en zelfs, door de tegenwoordige wijze van
bouwing der schepen, toenemende ongeschiktheid der
vaart ter zee van de Helder naar deze stad. De reis van
schepen over de Zuiderzee, naar en van den Helder, is
altoos met eenig gevaar verzeld, en aan veel oponthoud
onderhevig, maar bovendien leveren het Pampus en de
Vlaak groote hinderpalen op voor vaartuigen van een ze-
ker charter, welke naar deze stad gededineerd zijn en
verpigt worden hunne ladingen geheel of gedeeltelijk
aan

aan Texel, den Helder en het Nieuwediep te ontladen, en de koopmansgoederen in ligterschepen of kagen naar Amsterdam te doen vervoeren, waardoor, behalve andere inconveniënten, vele onnoodige kosten worden veroorzaakt en de expeditiën vertraagd, heigeen langzamerhand tot eene geheele verplaatsing van den buitenlandschen handel aanleiding zoude kunnen geven, om denzelven over te brengen naar die plaatsen, alwaar de grootste volgeladene schepen in de havens der stad zelve kunnen komen.

Bekend-
making en
Plan eener
Negotia-
tie voor
Kanaal in
Noord-
Holland.

Hoezeer deze zwarigheden altoos bestaan hebben, zijn dezelve nimmer zoo groot geweest als op dit tijdstip, waartoe niet alleen de veranderde tijden en omstandigheden veel te weeg brengen, en de concurrentie van zoo veel andere aan zee gelegene steden, zoo binnen als buiten het Rijk, gevoeld wordt, maar ook waaromtrent speciaal in aanmerking komt, dat de koopmansgoederen niet, zoo als bevorens, in kleinere vaartuigen, die maar even de zee konden bouwen, overgevoerd, maar met groote schepen worden aangebragt, waarvan sommige de ondiepten van het Pampus en de Vlaak niet dan met veel moeite, kosten en oponthoud kunnen passeren, en dus in de Noordelijke Havens, aan den Helder en het Nieuwediep blijven liggen, waardoor de handeldrijvende en neringdoende ingezetenen dezer stad, en speciaal de scheepstimmerwerven, van alle voordeelen verstoken worden, en sommige dezer laatste bijna, of wel geheel stil staan, of althans tot een diep verval zijn geraakt.

Bij deze algemeene belangen der Commerce en dus van de stad zelve, komt nog in aanmerking, dat de ondiepte van het Pampus en de Vlaak zeer vele moeilijkheden aan het Hoofd-Departement der Marine te weeg brengen, waarvan de gevolgen niet wel te berekenen zijn.

Niets was dus aangenamer aan de Stedelijke Regering, dan te vernemen, dat het Z. M. behaagd heeft, te besluiten tot de daarstelling van een Binnenlandsch Kanaal, door Noord-Holland, van den Helder of het Nieuwediep af tot bij of voor de haven van Amsterdam, waardoor het trajekt gemakkelijker, onkostbaarder en zekerder zal plaats hebben. Dan zoude ook dit middel aan het weldadig oogmerk beantwoorden, en voor Amsterdam eenige nuttigheid hebben, moest dit kanaal eene bekwame capaciteit hebben, om door zee-schepen van eenig belangrijk charter bevaren te worden. Ook hiertoe heeft het Z. M. goedgunstig behaagd Hoogstdezelfs toestemming te geven, en worden de vereischte maatregelen

J. B. van 1819. 2de Stuk.

G

Bebending en
Plan eener
Negotia-
tie voor
Kanaal in
Noord-
Holland.

reeds dadelijk genomen, in verwachting dat voor de aanmerkelijke kosten, welke tot dit groote werk vereischt worden, zal worden bijgedragen, en gezorgd door degenen, welke bij de daartelling van het Kanaal op de vereischte wijdte en diepte een zoo onmiddellijk belang hebben. Het Stads Bestuur, overtuigd van de bereidwilligheid van de handeldrivende en andere goede ingezetenen dezer stad, om tot dit belangrijk oogmerk mede te werken. heeft dan ook niet gearzeld de verzekering daarvan te geven; en Z. M. zelve van Hoogstdezelfs geregenheid tot bevordering van dit een en ander een sprekend bewijs willende geven, heeft het Hoogstdenzelven goedgunstig behaagd, uit deszelfs partikuliere kas, voor eene som van niet minder dan *Twemaal Honderd Duizend Guldens*, en dus een vijfde gedeelte van de geheele Negotiatie, deel te nemen, zoodat Zr Ms. verlangten en het wel begrepen belang der commerciërende ingezetenen zich noodwendig in een en hetzelfde punt moeten vereenigen tot uitvoering van een ontwerp, hetwelk voor deze stad niet alleen van een onberekenbaar nut is, maar aan welks uitslag het welzijn van deze stad onafscheitbaar verbonden en daarvan afhankelijk is; ja, zonder hetwelk Amsterdam staan of vallen moet, alzoo de gemakkelijke aanvoer van koopmansgoederen, gepaard met de bekende industrie en goede trouw van Amstels handelaren, als voornaamste hulpbronnen tot herleving van de Commercie kunnen beschouwd worden, en alzoo tot herstel van den bloei en welvaart dezer eertijds zoo rijke en gelukkige koopstad zullen bijdragen.

Burgemeesteren der stad Amsterdam vertrouwen, dat dit weinige meer dan genoegzaam zal zijn, om de vermogende ingezetenen dezer stad in het algemeen, en het commerciërend gedeelte van dezelve in het bijzonder, die reeds zoo dikwijls derzelve bereidvaardigheid hebben getoond in het deel nemen in Negotiatiën, ten behoeve van het Gouvernement en van partikuliere ondernemingen, bij welke laatste zijteden geen of wel niet dan een middellijk belang hadden, daarvan een nieuw bewijs te doen geven door volvaardige deelneming in eene niet onvoordeelige Negotiatie, strekkende tot een heilzaam doelwit, bij hetwelk zelfs alle bewoners der stad zulk een onmiddellijk belang hebben; terwijl eindelijk Burgemeesteren ten slotte niet kunnen palaten, de verzekering te herhalen, welke door de Stedelijke Regering reeds bevoren aan Z. M. gegeven is, dat dadelijk de noodige

maatregelen genomen worden, om met den meesten na druk de haven van deze stad ter bekwame diepte, in evenredigheid met die der kanaalvaart, te brengen, en alzoo te zorgen dat de kosten, welke tot het aanstellen dezer laatste besteed worden, niet onnut zijn, maar een behoorlijk geheel opleveren, waardoor geladene zeeschepen bij gunstigen wind, of wel bij tegenwind aan de lijn getrokken wordende, binnen korter tijdsbestek dan ooit door middel van de Zuider zee geschieden konde, op eene gemakkelijke, zekere en weinig kostbare wijze van het Nieuwediep in de ruime en goede haven dezer stad kunnen aanvaren, de schaden aan de schepen op de timmerwerven alhier herstellen, en weder vol geladen en ten volle uitgerust naar de haven in het Nieuwediep vertrekken, zonder vrees voor gevaar of eenig oponthoud in de expeditie.

Hiertoe maken Burgemeesteren der stad Amsterdam bekend, het navolgende:

BERIGT en PLAN eener Negotiatie, groot Een Millioen Guldens, tot vinding van het aandeel der stad Amsterdam, in de kosten van de Kanaal-vaart van de nieuwe Communicatie-flaven van het Nieuwediep tot aan het Tolhuis naar Buikslot., voor de stad Amsterdam gelegen, geopend door Burgemeesteren van Amsterdam, met concurrentie van den Edel Achtbaren Raad derzelve stad, en op specialen last van Z. M., bij Hoogstdezelfs besluit van den 15den April 1819.

Art. 1. Deze Negotiatie geschiedt ten beloope van Een Millioen Guldens, ingaande met den 1sten Juli 1819, tegen den Interest van vijf pCt., en accrescerende Premie en Loterij.

Art. 2. Tot het inschrijven in deze Negotiatie zal gevaccerd worden in een der vertrekken van de Thesprie, dagelijks van den 12den Mei 1819, des morgens van 10 tot 2 ure, Zou- en Feestdagen uitgezonderd, tot den 15den Junij 1819; ingevalle de Negotiatie voor die termijn mogt zijn volgeteekend, zal zulks dadelijk bekend gemakt worden.

Art. 3. Aan de Deelnemers in dezelve zullen uitge-reikt worden Losrenten-Brieven, in blanco of des verkie-

Bekend- zende op naam, ieder groot Duizend Guldens, geteekend
 making en door den Heer Thesaurier der stad, Jhr. Mr. G. C. *Clij-*
 Plan eener *ford*, Lid van den Edel Achtbaren Raad; en tot het
 Negotia- teekenen dezer speciaal geautoriseerd; bovendien zullen
 tie voor in dezelve Brieven door den Heer Hoofd-Kommies ter The-
 kanaal in saurie, Mr. *J. van de Stadt*, gecontrasigneerd, en door
 Noord- den Heer Boekhouder der Rekenkamer ter Thesaurie, *A.*
 Holland. *J. Fetmenger*, geregistreerd zijn.

Art. 4. De intrest, à 5 pCt. 's jaars, zal worden be-
 taald tot de uitloting en aflossing van het effekt, en het-
 zelve te dien einde voorzien zijn met 20 coupons, ter
 grootte van f 50 ieder, betaalbaar den 1sten Julij van
 elk jaar ter Thesaurie der stad Amsterdam, welke cou-
 pons geteekend zullen zijn door den gemelden Heer
 Hoofd-Kommies ter Thesaurie dezer stad, of door den
 Boekhouder ter Rekenkamer.

Art. 5. Deze coupons, door den laatsten Houder be-
 hoorlijk in dorso geteekend, zullen, mits het effekt niet
 uitgeloot zijnde, in alle Stedelijke Belastingen als contant
 geld worden aangenomen.

Art. 6. Deze Negotiatie zal binnen den tijd van *Twintig*
Jaren geheel zijn afgelost; zullende jaarliks een ge-
 tal van 50 stuks Losrenten-Brieven, en dus f 50,000,
 worden uitgeloot en afgelost, waarvan de eerste uitlo-
 ting en aflossing zal geschieden in de maand Junij van
 den jare 1820, en de laatste in den jare 1839.

Art. 7. Behalve de aflossing van het kapitaal en van
 de verchenen interest, zal aan de Deelnemers boven de-
 zelve gegeven worden eene premie, welke primitief voor
 de eerst uitgetrokkene effekten zal zijn, een half ten hon-
 derd, en successivelijk telkens met een half pCt. zal ac-
 cresceren, zoodat dezelve voor de effekten, die in den
 jare 1839 zullen afgelost werden, tien pCt. bedragen
 zal, en dus bij de Deelhebbers altoos, boven de resti-
 tutie van het volle kapitaal, een interest van vijf en een
 half ten honderd genoten worden.

Art. 8. Buiten deze gewone premie van een half pCt.
 zal telkens bij ledere aflossing, bij wijze van Loterij,
 eene som van f 2,500 aan vijf prijzen worden uitgetrok-
 ken en betaald, te weten: één prijs van f 1000, twee
 à f 500, en twee à f 200 (1).

(1) Bij dit Artikel was gevoegd een tabellarisch over-
 zigt, inhoudende het resultaat der uitloting, aflossing en
 betaling van premien en prijzen.

Art. 9. Ter verzekering van de rigtige nakoming van de voorzeide bepalingen, zullen jaarlijks de vereischte sommen daartoe op den Staat van Begrooting der Stedelijke Ontvangsten en Uitgaven van de Stad Amsterdam separaat worden gebragt, en daartoe alle stedelijke middelen geaffecteerd zijn en verbonden.

Art. 10. De betaling der ingeschrevene sommen zal moeten geschieden in drie termijnen, en wel een derde vóór of op den 1sten Julij 1819; een derde vóór of op den 1sten Januarij 1820; zullende bij de betaling van ieder der beide eerste termijnen, door den Stedelijken Ontvanger den Heer P. T. van Hoorn, provisionele recepten worden afgeleverd, welke bij de betaling van den derden of laatsten termijn tegen den Losrenten brief zullen worden ingetrokken; als wanneer tevens op de betaling van de alsdan verschijnende eerste coupon, ten beloope van f 50, zal gekort worden f 25, voor den interest van de laatste fourniffementen; zijnde dus het laatste fourniffement te saldearen met f 308. 35 en inhouding der vervallene Coupon. Het zal ook vrijstaan aan des verkiezenden, om, bij elken der termijnen, het volle of resterende fourniffement geheel te presteren, tegen genot van den vollen bepaalden interest (1).

Op den 25sten Maart werd, op eene plegtige wijze, de eerste steen gelegd aan de nieuwe steenen situatie-sluis met twee kokers, buiten de havenpoort der stad Middelburg, welke ter ontlasting des overtolligen landwaters strekken moest.

Den 20sten der volgende maand werd insgelijks, met vele plegtigheid, en in tegenwoordigheid van eene groote menigte aanschouwers, de eerste steen gelegd aan de nieuwe sluizen en sas-werken, tusschen de Zee en het Koophandels-dok te Ostende, op te rigten, ingevolge een besluit van Z. M. van den 6den April des vorigen jaars. — Na het afloopen dezer plegtigheid vereenigden zich de onderscheidene hooge autoriteiten, welke dezelve hadden bijgewoond, op een fraai banket, hetgeen door de regering der stad werd gegeven.

(1) Amst. Cour. No. 113.

Willems-
vaart tot
vereeni-
ging van
den IJssel
met het
Zwarte-
Water.

Door den Gouverneur der provincie Overijsfel werd, op den 7den Junij, op eene plegtstatige wijze en onder verscheidene vreugdebedrijven, welke de meeste blijken van algemeene deelneming droegen, de eerste steen gelegd aan de groote sluis voor den mond van het nieuwe kanaal tot vereeniging van den IJssel met het Zwarte-Water, aan welk kanaal later, bij deszelfs plegtige opening op den 24sten Augustus, de naam van *Willems-vaart* werd gegeven (1). — Het aanleggen van een diergelijk kanaal was, reeds in vroegere eeuwen, een en andermaal voorgenomen geweest, doch zonder uitvoering gebleven, tot dat, kort voor de inlijving dezer landen in het Fransche rijk, op nieuw een ontwerp daartoe werd gevormd en werkelijk aangevangen, doch, ten gevolge dier inlijving, insgelijks wederom gestaakt. Op verhoog en voordragt der ingezetenen, wegens het hoog belang dezer onderneming voor den handel enz. van Overijsfel en naburige provinciën, werd door Z. M., na persoonlijk onderzoek op de plaats zelve, de voltooiing van dit werk, bij wijze van aanbesteding voor algemeene landsrekening, gelast, en daarmede reeds in de maand April aangevangen. Hetzelve moest dienen voor de schepen, den IJssel bevarende, en naar Zwol, Hasselt, Zwartsluis, alsmede de veenen in de provinciën Overijsfel, Vrieland, Groningen en Drenthe bestemd; of van daar en de rivier de Vecht benevens het Zwarte-Water naar den IJssel, en de plaatsen aan die rivier opwaarts tot aan den Rijn zelve gelegen, varende, welke door middel van dit kanaal den aanmerkelijken omweg, door de natuurlijke monden van den IJssel en het Zwarte-Water, vermijden, en tevens het gevaar ontgingen, waaraan zij, bij het doorvaren van een gedeelte der Zuiderzee, blootgesteld waren (2). — Op den 2den Julij werd

(1) Zie boven St. I. bl. 30.

(2) Overijsf. Cour. No. 47.

de eerste steen gelegd aan de keersluis in den singel der stad Zwolle, tot het voornoemde kanaal strekkende, zijnde deze arbeid met vele moeite, uit hoofde van menigvuldig lek- en kwelwater, tot op die hoogte gebragt.

Het herstel der haven van de stad Goes, van welker gebruik deze stad sedert het jaar 1812 verstoken was geweest, was ten gevolge der deswege genomen besluiten van Z. M. (1), mitsgaders de vermogende medewerking van den Minister voor den Waterstaat, en den Gouverneur der provincie, en de aanzienlijke bijdragen van een aantal ingezetenen, tot dien staat van volkomenheid gebragt, dat op den 18den Augustus derzelver plegtige opening konde geschieden. Z. Exc. de Gouverneur der provincie de, ten dien einde, gedane uitnoodiging aangenomen hebbende, werd aan het einde der haven begroet door de Haven-Kommissie, waarop dezelve met het jagt binnen de sluis doorvoer. Vervolgens had de plegtige eerste doorvaart plaats, wordende de optogt geopend door het schip, waarop zich de Haven-Kommissie en de Ingenieur van het arrondissement bevond, vergezeld van een klein vaartuig met de muzikanten der dienstdoende schutterij, waarop onmiddellijk het jagt, op hetwelk zich de Gouverneur der provincie, benevens den Griffier der Staten en eenige andere aanzienlijke regerings-persoonen bevonden, volgde. Daarna zag men de Kommissie tot de negotiatie voor de haven, benevens een groot aantal der deelnemers, gezamenlijk op één vaartuig, en eindelijk een schip der Wilhelmina-polder volgen. Een aantal schepen in de buiten-haven gereed liggende, werden vervolgens doorgeschet en voegden zich achter den trein, terwijl eene groote menigte aanbouwers, van alle kanten zamengevloed, zoo in rijtuigen als te paard en te voet, den hoofdweg omzoomden,

Opening
van de
haven der
stad Goes.

(1) Zie Jaarb. 1816. St. II. bl. 34. — 1817. St. II. bl. 146.

Opening
van de
haven der
stad Goes.

en zich de muziek bij afwisseling hooren liet. — Binnen de kade, alwaar eene eerepoort opgerigt was, aan wal gestapt zijnde, werd de Gouverneur aldaar door de stedelijke regering ontvangen, en hierop, voorafgegaan en gevolgd door een gedeelte der schutterij en een aantal scheepsgezellen met vlaggen, naar het huis van den voorzittenden Burgemeester begeleid, alwaar Z. Exc. gehoor verleende. Des middags woonde dezelve een luisterrijk middagmaal op het stadhuis bij, waarop vele der aanzienlijkste ingezetenen genoodigd waren, terwijl er des avonds eene algemeene illuminatie plaats had; zijnde van het oogenblik der eerste doorvaart de toren en alle de huizen der ingezetenen met vlaggen versierd. Behalve een bal, ter eere van den Gouverneur gegeven en door denzelfden bijgewoond, werd insgelijks door de schutterij, als ook in de gestichten van liefdadigheid, de vreugde van dezen dag gevierd, en aan de Stedelijke Bierdragers en Arbeiders bier gegeven. Algemeen was de blijdschap over dezen feestdag zichtbaar, welke nog door het fraaije weder verhoogd werd. Inzonderheid leverde het gezicht der haven zelve een aangenaam en treffend schouwspel op, zijnde het vroeger eenzaam en treurig aanzien, in een oogenblik, door het groot aantal kielen in dezelve, in het fraaist en lagchendst tooneel herschapen.

De zorg voor het lichamelijk welvaren der ingezetenen, door onderscheidene bepalingen in het jongst verloopene jaar, voor het geheele Rijk, aan eenen bestendigen regel verbonden, bleef aanhoudend het voorwerp van de bijzondere aandacht der Regering.

Maatregelen tegen
besmetting.

Hiertoe strekte inzonderheid een besluit van den 19den November, waarbij strenge maatregelen werden voorgeschreven bij het overhoopt stran-

den van schepen, komende uit besmette of verdachte plaatsen (1).

Tot Inspekteur-Generaal over den dienst der gezondheid, bij de land- en zeemagt, werd door Z. M. benoemd de Heer *F. J. Harbaur*, Hoogleeraar in de Geneeskunde aan de Hoogeschool te Leuven, en Lid der Kommisfie tot het vervaardigen van een Geneeskundig Wetboek. Geneeskundige benoemingen.

Bij de onderscheidene Kommisfiën van Geneeskundig onderzoek en toezigt werden achtervolgens aangesteld, de Heeren: *J. R. de Vassy*, Med. Doctor te Middelburg, tot eersten President der Provinciale Kommisfie in Zeeland, en *J. A. Forsten*, Med. Doctor, mede te Middelburg, tot lid der gemelde Kommisfie, in plaats van den Heer *B. Dobbelaar de Wind*, overleden; — de Heer *André*, Apotheker te Bergen, tot Lid der Provinciale Kommisfie in Henegouwen; — de Hoogleeraar *G. Sandifort*, tot Lid der Provinciale Kommisfie in 's Gravenhage; en de Heer *W. J. Rovers*, Med. Doctor, tot Lid der gemelde Kommisfie in Dordrecht, in plaats van den Heer *H. P. Timmers Verhoeven*, overleden; — tot Lid der Provinciale Kommisfie van Geneeskundig onderzoek en toezigt in Utrecht, de Heer *A. Verhoef*, in plaats van den Heer *B. van Senus*, overleden.

Ingevolge een koninklijk besluit van den 13den November, werd aan een aantal van zeven- en veertig, zoo Medicinæ-Doctoren als Heelmeesters, de gouden medaille, ter waarde van vijftig guldens, toegewezen, als van welke het gebleken was, dat door hen, in het jaar 1818, in de provinciën Noord-Brabant, Gelderland, Noord- en Zuid-Holland, Zeeland, Utrecht, Vriesland, Overijsfel, Groningen en Drenthe, het grootst getal personen, zonder eenige belooning, met de koepokstof was ingeënt (2). Voorts werden de Mc.ailles wegens Koepok-inenting.

(1) Dordr. Cour. No. 142.

(2) Men vindt derzelver namen in de Staatscour. No. 55.

Gouverneurs van de provinciën Holland en Overijsel gemagtigd, om Zr. Ms. bijzondere tevredenheid te kennen te geven aan de Heeren *H. van Voorst*, te Haarlem, *J. Repping*, te Rotterdam, en *G. A. Ramaer*, President der Provinciale Commissie van Geneeskundig onderzoek en toezigt in Overijsel, over den belanglozen ijver, waarmede zij, tot bevordering der Koepok-inënting, hadden medegewerkt. — Bij vroegere besluiten van onderscheidene dagteekening waren gelijke eerebeloningen toegewezen aan de Heeren *Colombier*, Heelmeester te Marienburg; *P. M. Ramoux*, Heelmeester te Luik, en *Deboge*, Geneesheer te Kortrijk (1).

Aanhoudende verwoesting door de kinderpokken.

Bij deze en andere hoogst doelmatige inrigtingen en voorzieningen, tot uitroeiing van eene der afgrujselijkste ziekten, had men echter de treurige gevolgen van het schandelijk verzuim en vloekwaardig vooroordeel van sommigen, ten dezen opzichte, nog aanhoudend te bejammeren. — Te Arnhem openbaarde zich in de lente van dit jaat de kinderziekte in verscheidene huizen, waardoor wederom eenige slagtoffers ten grave gesleept werden. Ten einde het aldaar nog bestaande vooroordeel tegen een der heilzaamste behoedmiddelen tot zwijgen te brengen, deden de Heeren *F. W. Everts*, Medicinæ-Doctor, en *H. T. Sagels*, Heelmeester, eerstgenoemde de drie oudste zijner kinderen, de laatste zijn eenig kind, welke vier kinderen op onderscheidene tijden, het oudste voor meer dan 12 jaren, met de koepokken waren ingeënt, nu met de natuurlijke pokken over inënten, zonder gevolg van pokken of krenking der gezondheid van een dier kinderen.

Proefneming aangaande de Koepok-inënting.

Door den Stads-Heelmeester *J. Bal* te Thiel, werd insgelijks een proef genomen, welke, of-

(1) Het getal der inenting met de koepokstof, door den laatstgemelden in het arrondissement Kortrijk verrigt, bedroeg vijf-en-twintig duizend, volgens de Gazette van Gent, No 764.

schon niet nieuw, echter ter wegneming van ongegronde bedenkingen zeer nuttig was. Dezelve bestond namelijk hierin, dat hij eene pas droog gemaakte koe met koepok-stof inëntte, waarop, den vierden dag na de inenting, zichtbaar de verschijnselen van uitwerking bespeurd werden, welke toenemende op den negenden dag alle de vereischte teekenen van volkomene vating, en den tienden van volledige rijpheid vertoonden. Een volwassen persoon en kind van zeven maanden met de koepokstof, welke deze inenting opgeleverd had, dadelijk ingeënt zijnde, voldeed de uitwerking volkomen aan de verwachting, zoodat op den ouden dag, na de gedane inenting, bij verscheidene kinderen de stof, van deze ent-puisten genomen, konde gebruikt worden. — Het bleek uit deze proefneming duidelijk, dat de koepok-stof hare geaardheid en beveiligend vermogen bleef behouden, zijnde de gebezigde stof, reeds meer dan twee jaren geleden, van eene koe te Geervliet, aan meer dan honderd onderscheidene voorwerpen, van het een tot het ander, bij tijd-ervolg overgebracht.

De Heer *Tellegen*, Medicinæ-Doctor te Gronin- ^{Berigt}
gen, van wien reeds een vroeger berigt door ons ^{wegens}
is medegedeeld (1), deed een' brief in het dag- ^{vaccine.}
blad der provincie Groningen plaatsen, aan hem door den Heer Mr. *Wilmsen Kymmel*, Schout van Rhoden, in de provincie Drenthe, toegekomen, welke ten bewijze der volkomen behoedende kracht der koepokinenting strekken moest. — Volgens den steller van dit berigt werden, nadat bij de algemeene koepokinenting in voornoemde gemeente, door den Heer *Tellegen* in den jare 1813 verrigt, drie personen ongevaccineerd waren gebleven, in het jaar 1814 aldaar de natuurlijke pokken door eenen schaarslijper, komende met drie zijner kinderen van Veendam in de provincie Groningen, te Foxwolde overgebracht, van welke

(1) Jaarb. 1818. St. II. bl. 36.

Berigt
wegens
vaccine.

kinderen twee aan de gevolgen dier ziekte overleden. Bijna gelijktijdig werden de drie genoemde personen door deze ziekte overvallen, waarvan een het slagtoffer werd. Intusschen bleven de kinderen, welke zich in de huizen, alwaar de kinderziekte heerschte, bevonden en vroeger gevaccineerd waren, geheel vrij, niettegenstaande sommige zelfs bij de zieken in hetzelfde bed sloepen. Ook waren de overige gevaccineerde kinderen, welke, gedurende dien tijd, in deze huizen verkeerden hadden, alle vrij gebleven, alsmede alle de overige gevaccineerde der gemeente, niettegenstaande de genoemde scharsluiper, gedurende zes weken, zijn beroep door de geheele gemeente dagelijks had uitgeoefend. — De Heer *Tellegen* voegde hier, in eene aanmerking, bij: „dat, in die zelfde gemeente, voor dat de gemelde algemeene inenting, bij welke gelegenheid 280 kinderen gevaccineerd werden, plaats had, meer dan 200 kinderen reeds vroeger gevaccineerd waren, waaronder verscheidene zich bevonden, welke zelfs in het jaar 1800, en dus 13 jaren te voren, met de koepokstof waren ingeënt.” — Ten slotte behelsde dit berigt de vermelding eener daadzaak van het hoogste gewigt, zijnde de vaccinatie van 381,666 personen, (waarvan verslag was gedaan door de Heeren *Bertholet*, *Percy* en *Hallé*, leden van het Instituut in Frankrijk), van welke men naderhand niet alleen 640 met de natuurlijke kinderziekte liet overinnten, maar zelfs een aantal van 4912 personen met de aldus overingeënte gestadig op het naauwst verkeren, met dezen uitflag, dat de inenting met de natuurlijke pokstof, onder deze 5552 personen, slechts op een' *eenigen persoon*, na de gedane koepok-inenting, vattede (1).

Een later berigt door den voornoemden Geneesheer te Groningen, wegens het aanhoudend nut der koepokinenting, in het dagblad dier pro-

(1) Prov. Gron. Cour. No. 59.

vincie van den 3den December geplaatst, is ons ^{Berigt} belangrijk genoeg toegeschenen, om hetzelfde al- ^{wegens} hier in deszelfs geheel te laten volgen (1): ^{vaccine.}

Sedert verscheidene jaren nam het vertrouwen op de koepok-inenting overal meer en meer toe, doch sedert de kinderziekte zich hier weder vertoonde en ook eenigen aantaste, die reeds met koepokstof ingeënt en goedgekeurd waren; sedert sommigen, dien ten gevolge, doot mij en anderen aangeraden is of goedgevonden hebben, om, al ware het slechts ter hunner meerdere geruststelling, de personen, die voorheen reeds gevaccineerd waren, voor de tweede maal met kopokstof te laten inenten; sedert dien tijd heeft eene overdrevene vrees veler harten ingenomen, en het goed vertrouwen op het beveiligend vermogen der koepok-inenting in een soort van mistrouwen veranderd. De ondergeteekende dit hoe langer hoe meer vernemende, heeft gemeend de twijfelmoodigen eenen wezenlijken dienst te zullen doen, met hen, ter voorkoming van verdere misvatting en ongegronde twijfelingen, bij de volgende daadzaken te bepalen:

1°. Zoo ver de ondergeteekende weet, zijn degenen, welke in 1796 in Engeland gevaccineerd zijn, tot op dezen dag, en dus gedurende eene reeks van 23 jaren, even zoo wel als de latere ingeënten, vrij gebleven van de kinderziekte, ofschoon de kinderpokken in het zoo volkrijke Londen middelerwijl onafgebroken heerschten, en het aldaar, derhalve nooit aan gelegenheid tot besmetting ontbrak. Dat dit de waarheid is, weet ieder onpartijdig onderzoeker. Ziedaar een bewijs, dat de koepok-inenting niet slechts voor zekeren tijd, maar bij aanhoudendheid den enteling tegen de kinderziekte beveiligt.

2°. Deze behoedende kracht der vaccine is gebleken zoowel in de heetste en koudste, als in de gematigde luchtstreken. Bij allerlei volkeren, in alle tijdvakken des levens, bij allerlei levenswijze is zij gebleven dezelfde te zijn. Het beveiligend vermogen van de koepokstof is derhalve proefondervindelijk bewezen, niet

(1) Hetzelfde wordt mede gevonden in de Alg. Konst- en Letterbode No. 56. Zie voorts berigt eener waarneming, aangaande dit onderwerp, gedaan door den Heer A. E. Römer, Med. Doctor te Utrecht, in de Alg. Konst- en Letterbode No. 3.

Berigt
wegens
vaccine.

slechts onder zekere voorwaarden of in gezevene omstandigheden, maar onbepaald overal en ten allen tijde. Zoo velen er door de kinderpokken werden aangetast, zoo velen werden, waar de vaccine geapliceerd werd, door het vernogen van de vaccine behouden.

3°. Er zijn, wel is waar, zoo hier als elders, eenige van hen, die voorheen met koepokstof ingeënt waren, door kinderziekte aangetast. De uitzondering, die dese weinige op den algemeenen regel maken, is echter niet genoegzaam, om de waardij of het goed vertrouwen op de koepokinenting in verdenking te brengen. En waarom niet? Omdat de ondervinding sedert onheugelijke jaren heeft geleerd, dat eenige personen, die met de pokstof voor de kinderziekte ingeënt en goedgekeurd waren, en dus verondersteld werden voortaan tegen alle besmetting dier ziekte beveiligd te zijn, ook weder ten tweedenmale pokten, als zij aan de besmetting van natuurlijke kinderpokken blootgesteld waren. Alle onze Doktoren en bejaarde huismoeders, die door eene langdurige ondervinding met den aard van de gewone kinderziekte bekend zijn, kunnen zulks getuigen. En echter heeft niemand uit dien hoofde ooit getwijfeld aan het beveiligend vermogen der inenting met de natuurlijke pokstof. Heeft men zoo billijk gedacht ten opzichte van de inenting met stof van de gewone kinderziekte, waarom bewijst men dan dezelve toegeeflijkheid niet aan de inenting met koepokstof? Volgens de berekening van zeker Engelsch geleerde, wordt onder de 500 gevaccineerden nauwelijks 1 door de kinderziekte aangetast. In deze stad is dat getal, tot dus verre, eerder kleiner dat grooter. Waarschijnlijk heeft hier van de 1000 gevaccineerden slechts 1 naderhand de natuurlijke kinderziekte gekregen: ten bewijze daarvan kan ik verklaren, dat onder ruim 7000, welke door mij gevaccineerd zijn, slechts 2 naderhand nog gepokt hebben, de een namelijk in 1814 en de andere in 1818: zoodat het getal van de zoodanige, bij mijne gevaccineerden, tot dus verre staat als 1 tot ruim 3000. Had men ten tijde van de inenting met stof van kinderziekte zoo velen ingeënt als nu met koepokstof, en had men toen opgeteekend hoe velen vervolgens nog, ondanks die inenting, door de natuurlijke kinderziekte aangetast werden, dan zouden de voorbeelden van mislukte inenting met kinderpokstof waarschijnlijk niet zeldzamer geweest zijn, dan die van de tegenwoordige koepokstof.

4°. Zoo weinig de enteling zelf bij de inenting met geringe koepokstof waagt, zoo veel waagt de Geneesheer er bij, wegens namelijk, omdat de koepokinenting, als eene nog min bekende ziekte van de zijde der Geneesheeren, veel meer oplettendheid en nauwkeurigheid vordert dan die van de kinderziekte. En is dit het geval niet met elke nieuwe, voor velen nog vreemde ziekte? Bij eene zoo beperkte kennis aan derzelver waren aard en mogelijke afwijkingen, zoude het meer te verwonderen zijn, dat er onder zoo vele millioenen geheel geene mislukte proeven voorkwamen, dan dat er zich van tijd tot tijd zoodanige vertoonden. Zoo ver echter is men in dezen reeds gevorderd, dat het niet meer moeilijk is te gissen naar deze en gene redenen van mislukking, of waarom eenige der gevaccineerden naderhand de natuurlijke kinderpokken gekregen hebben; en men zou dezelve als niet ongegrond, ja zelfs als zeer waarschijnlijk kunnen opgeven, indien de voorzigtigheid niet aaried die op te schorten tot den tijd, wanneer men door aanhoudende oplettendheid, beproeving en ervaring, meer verlicht, met genoegzame zekerheid de reden daarvan kan aanwijzen en mislukking voorkomen.

Dit intusschen is zeker: „ onder alle overgeënte gevaccineerden, is tot op dit oogenblik, zoo ver de ondergeteekende weet, geen enkel persoon door de natuurlijke pokken aangedaan geworden; en alle de niet overgeënte gevaccineerden, die hier naderhand door middel van besmetting van de kinderziekte aangetast zijn, hebben geene andere dan zeer goedaardige kinderpokken gekregen.”

Voegt men deze waarneming bij al het overige, dan zal de koepokinenting, in weerwil van de weinige uitzonderingen, bij elken onbevooroordeelden derzelver waarde volkomen behouden, en de zoodanigen ten minste zullen met mij erkennen, dat de koepokinenting is en blijft een ufsmuntend voorbehoedmiddel tegen de natuurlijke kinderziekte.

De Heer F. A. Kuhn, Chirurgijn en Chef der Hospitalen, mitsgaders Stads Doctor te Paramaribo, maakte zich door zijnen ijver, zorg en oplettendheid bijzonder verdienstelijk, bij het ontstaan der kinderziekte in de kolonie Suriname, zoodat men hieraan, vooral wanneer men het dodelijke

Kinder-
ziekte in
Suriname.

Kinder-
ziekte in
Suriname.

der kinderziekte in warme landen in aanmerking neemt (1), het behoud van duizenden, en een groot aantal bezitters van plantagiën de redding van geheelen of gedeeltelijken ondergang te danken hadden. De nadere omstandigheden deswege, zoo als dezelve in een eigenhandig berigt van den Heer *Kuhn* vervat zijn, komen hoofdzakelijk hierop neder. In het midden des vorigen jaars alles aangewend hebbende om de, ingenoemde kolonie, sedert lang veronachtzaamde koepok-inenting algemeen in gang te brengen, bleven deze pogingen echter zonder vrucht, daar het grootste gedeelte der ingezetenen met het dom vooroordeel tegen dit behoedmiddel behebt waren. Den 10den Maart van dit jaar ontdekte de Heer *Kuhn*, dat bij den Chirurgijn *Servant la Faye* de kinderziekte zich vertoond had, waarvan ook gemelde Chirurgijn aan hem verslag deed. Het gewigt van eene zoodanige ziekte overwegende, wier ruchtbaarheid eene geweldige ontsteltenis en ongerustheid in de kolonie veroorzaakte, werd het Gouvernement deswege geraadpleegd, en eene Kommissie bijeen geroepen. De pogingen om de oorzaak op te sporen bleven vruchteloos, hoewel men met zekerheid veronderstelde dat een Fransch matroos, in het hospitaal van den Heer *Servant* overleden, met de kinderziekte besmet geweest was. Het schieen den Heer *Kuhn* toe, dat de afzondering het eenigst middel was, hetgeen de verspreiding, vooral op de Plantagiën, konde verhinderen, en dien ten gevolge werd Paramaribo voor eenige dagen in staat van blokkade gesteld, en bepaald, dat een

(1) Onder anderen werd in 1718 het grootst gedeelte der inwoners van de Kaap de Goede Hoop het slag-offer dezer ziekte, terwijl in 1738 dezelve in Noord-Amerika zoo allerkwaadaardigst woedde, dat een ieder, door de ziekte aangetast, bezweek, tot dat men door de inenting de verdere sterfte, ja de geheele ontvolking, voorkwam.

een ieder, die door de kinderziekte besmet zoude worden, in het daartoe bestemd lokaal zoude worden afgezonderd, met welks bestuur de Heer *Kuhn* belast werd. Deze met alle mogelijke zorg, volgens de gewone maatregelen, te werk gaande, had niet alleen denzelfden avond nog het lokaal in gereedheid, maar ook de met kinderziekte besmetten, ten getale van elf, op de doelmatigste wijze, derwaarts doen overbrengen. Echter oordeelde velen deze maatregelen willekeurig, hetgeen den Heer *Kuhn*, volgens zijn zeggen, menige onaangenaamheid en zelfs gewelddadigheden berokkende; ook wilden zich nu allen, uit hoofde dezer afzondering, laten vaccineren, waartoe het echter te laat was, daar de stof reeds te oud geoordeeld werd. Inmiddels was de Luitenant *Dockx* en de Chirurgijn *Visser*, met eenige kinderen naar Cayenne gezonden, om van daar koepokstof over te brengen. Binnen veertien dagen waren dezelve met het gewenscht gevolg terug, en in weinige dagen was er een genoegzame voorraad van stof voorhanden, zoo dat de Heer *Kuhn* dagelijks, zoo wel voor behoeftigen als anderen, in het hospitaal eeg' tijd konde besteden om gratis te vaccineren. Hiervan werd nu zulk een gewenscht gebruik gemaakt door alle standen, dat, in de eerste dagen, zelden onder de drie honderd gevaccineerd werden. Van alle kanten werd om koepokstof gevraagd, zoodat, in vier en twintig dagen, twee honderd en vijftig paar glazen naar de rivieren en elders gezonden werden; zelfs haalde de meergemeelde Geneesheer een groot aantal Indianen tot de vaccine over, en ook verscheidene boschnegers maakten er gebruik van. — Op den eersten Mei was het lokaal, voor besmetten bestemd, reeds ledig, en tot vaccinatie niet veel aanvraag, waarop de Heer *Kuhn* een rapport inleverde, hetwelk hoofdzakelijk inhield: „ dat tot den 1sten Mei in het hospitaal, volgens een opgemaakt register, 2731 personen gratis waren gevaccineerd; in deszelfs bijzondere praktijk waren door denzelfden, de

J. B. van 1819. 2de Stuk. H

Kinder-
ziekte in
Suriname

plantagie slaven medegerekend, 640, waarvan 200 in het lokaal, gratis behandeld; van 47 door de kinderziekte aangetast waren er 6 gestorven, de overigen hersteld. Door verschillende chirurgijns waren, volgens hunne opgave (voor welke juistheid de berigtgever echter niet instond) 1,900 Inentingen gedaan, dus te zamen 5271. Ofschoon van de plantagiën nog geene rapporten ingekomen waren, hield de mededeeler van dit verslag zich echter verzekerd, dat thans in de Kolonie 9,000 personen met goed gevolg gevaccineerd waren". — Overigens werd in het gemeld etablissement door het Gouvernement de vrije verpleging aan allen toegestaan, zoo als ook de officieren van gezondheid, in hetzelfde dienstdoende, geene de minste aanspraak op belooning maakten (1).

Onge-
steldheid
veroor-
zaakt door
garnalen.

In de maand April klaagde een aantal lieden, zoo te 's Gravenhage als in het naburig Scheveningen, over hevige ongesteldheid, vergezeld van zware pijnen, verlammingen en benaauwdheid, hetgeen zij toeschreven aan het eten van zee-garnalen, zoo zelfs dat een meisje, in het dorp Scheveningen, vier jaren oud, eenige uren na dezelve genuttigd te hebben overleed. — Burgemeesteren der genoemde stad bragten deze daadzaken, bij eene afkondiging van den 22sten April, ter algemeene kennisse, daarbij noodig oordeelende, in afwachting van den uitslag des onderzoeks naar de oorzaak van deze ongesteldheid, de ingezetenen ten ernstigste te moeten waarschuwen, zich intusschen van het eten van garnalen te onthouden. — Op den 30sten daaraanvolgende geschiedde deswege de navolgende Publicatie:

Burgemeesteren der stad 's Gravenhage, de plaatselijke commissie van geneeskundig toezigt alhier belast hebbende met een nauwkeurig onderzoek naar de oorzaak der ongesteldheid, welke voor eenige dagen bij zeer vele personen het gevolg geweest is van het eten van garnalen; en van gemelde commissie rapport bekomen heb-

(1) Amsterd. Cour. No. 206

bende, dat die ongesteldheid niet aan eenige metaal-<sup>Onge-
feldheid
veroor-
zaakt door
garnalen.</sup> vergiftiging, veroorzaakt door het koken in koperen ketels of door het koken van de garnalen met koper, moet geweten worden; maar hoogstwaarschijnlijk moet toege-
schreven worden aan eene eigenaardige diertijke of zee-plant-dierlijke zelfstandigheid aan de garnalen aanklevende, welke huisvest in de zeeslib, bekend onder den naam van Daal, waarin de garnalen gevangen zijn geweest, en welke Daal van tijd tot tijd in zee digt bij de stranden gevonden wordt;

En zoo veel mogelijk de nadeelige gevolgen, welke onlangs hebben plaats gehad, voor het vervolg, willende voorkomen;

Hebben goed gevonden aan de visschers te Scheveningen te verbieden, gelijk verboden wordt bij deze, om op die tijden, in welke de voorgeselde Daal aan de stranden zal worden waargenomen, op die plaatsen garnalen te slepen, maar alsdan dieper in zee op dezelve ter vangst te gaan; en zulks op eene boete van f 25, of 2 dagen gevangenis tegen allen, welke hiertegen zullen gehandeld hebben. Wordende de keurmeesters van de visch te Scheveningen ernstiglijk gelast, ten alle tijde toe te zien of de aangebragt wordende garnalen ook teekenen vertoonen van met Daal besmet te zijn; en in dat geval met die garnalen te handelen, als met andere afgekeurde visch, ingevolge de keur van 17 Junij 1816, gehandeld moet worden;

En wordt de directeur van polkie belast met voor de aankoming dezes te waken of te doen waken.

Niet alleen het eten van garnalen maar ook <sup>Alsmede
door het
eten van
oesters.</sup> oesters bragt in 's Gravenhage bij sommigen ongesteldheid te weeg. De plaatselijke commissie deswege door de stedelijke regeerig geraadpleegd, en naar de vermoedelijk oorzaak onderzoek gedaan hebbende, oordeelde dat zulks was toe te schrijven aan het ontginnen van eene slijkachtige oester-bank op de zeeuwsche kust, op welke bank, bij laag water dikwijls eenige uren bloot, de oesters lang droog en onbespoeld bleven liggen. Hieruit ontstond dat dezelve onzuiver en ongespeend, dat is, zonder zich van derzelve slijkaartige stoffen en bijhebbend aas ontdaan te hebben, gevent en genuttigd werden, hetwelk tot

de plaats gehad hebbende ongesteldheid aanleiding konde hebben gegeven. Mitsdien werden de ingezetenen door Burgemeesteren, op den 5 November, bij eene waarschuwing indachtig gemaakt, zich van het eten van bovengenoemde oestersoort te onthouden.

Persloop
in Gelderland,
enz.

Van eenen meer ontrustenden aard waren de berigten wegens eenen persloop, welke zich, gedurende den zomer, in eenige oorden der Provincie Gelderland, openbaarde, ofschoon de opgaven deswege niet van alle onnaauwkeurigheid en vergroo-ting vrij te spreken waren (1). — Te Hummen en Groesbeek vertoonden deze ongesteldheid zich reeds in de maand Augustus, alwaar eenige personen het slagtoffer derzelve werden, zonder dat hierdoor echter groote verwoestingen werden aang-erigt, of men van eene zeer aanmerkelijke ver-spreiding vernam. Later heerschte dezelve, min of meer, in verscheidene gemeenten van de Betu-we als te Lent, Bommel, Elst, Heteren, Val-burg en Lienden. Alleen in drie dezer ge-meenten, namelijk te Valburg, Lent en Bom-mel, maakte dezelve, zoo veel men kon ontwa-ren, merkelyken voortgang, waardoor een aan-tal lijdens bezweken. — Op last van den Gouver-neur der provincie werden eenige, door de provin-ciale commissie van geneeskundig onderzoek en toeverzigt voorgedragene, maatregelen tot voorbe-hoeding publiek gemaakt.

Ook in eenige gemeenten der provincie Over-ljsfel openbaarde zich, in de maand September, de persloop, zonder dat derzelve gevolgen zoo verwoes-tend waren als men bij den aanvang dachtte. Te Raalte, Weerselo, Olst, Lonneker en Dennekamp werden eenige personen door dezelve uit het leven gerukt, zijnde te Raalte van 17 lijdens 5 overleden; te Weerselo van 23 lijdens 7; te Olst van de 4 lijdens 2; te Lonneker van de 5 lijdens 1, en te Dennekamp 1, welke aldaar alleen van de ziekte aangetast was geweest. De overige lijdens in deze gemeente,

(1). Zie Nijm. Cour. No. 92.

als ook in eenige andere, alwaar zich bij sommige huisgezinnen de ziekte geopenbaard had, werden alle volkomen hersteld, zoodat de ziekte in de maand November geheel geweken was. De provinciale commissie van geneeskundig onderzoek en de onderscheidene plaatselijke besturen verwierven, bij deze gelegenheid, door het in werking stellen van onderscheidene doelmatige behoedmiddelen, de meest verdiende aanspraak op de algemeene erkenning.

De provinciale commissie van geneeskundig onderzoek in Gelderland vond goed, bij deze gelegenheid, door middel eener prijsuitschrijving, op den 10den December, de navolgende vraag, ter beantwoording voor den laatsten December 1821 voor te stellen: „ Bevestigt de onder-
 „ vinding, dat de persloop in de provincie Gel-
 „ derland, en vooral in sommige streken van
 „ dezelve, algemeen en veelvuldiger plaats heeft,
 „ dan in andere gewesten van het rijk? — Zoo
 „ ja, welke zijn dan daarvan de oorzaken? Zoo
 „ neen, bestaat er dan tusfchen die gedeelten de-
 „ zer provincie en de overige gedeelten van het
 „ rijk, waar de persloop even veelvuldig wordt
 „ waargenomen, eenige blijkbare overeenkomst in
 „ ligging, gesteldheid van den grond, van het
 „ water, of van den dampkring, in levenswijze
 „ der inwoners, en diergelijke omstandigheden,
 „ waaruit men het veelvuldiger plaats hebben
 „ dier ziekte aldaar op gezonde natuur- en ge-
 „ neeskundige gronden kan verklaren? Kan men
 „ daaruit eenig licht verkrijgen, ter opheldering
 „ van den aard dier kwaal, enter vaststelling der
 „ doelmatigste behoedmiddelen en geneeswijze (1)?

Tot handhaving des gezonden staats van het vee, strekte inzonderheid de steeds durende zorg, dat aanhoudend in de onderscheidene provin-

Zorg voor
vee-art-
sen.

(1) Zie Arnh. Cour. No. 152.

ciën des rijks een genoegzaam aantal bekwame vee-artzen voorhanden wierd gevonden, aan welke daartoe de meest gelegene woonplaatsen, bij onderscheidene resolutiën van Z. Exc. den Minister voor het Publiek Onderwijs, de Nationale nijverheid en de Koloniën, werden aangewezen.

Wet van den 14den Maart tot vrijstelling van den invoer van osfen voor drie maanden. (Staatsbl. No. 10.)

Uit overweging der, in onderscheidene provinciën des rijks, heerschende behoefte van osfen, en ten einde gepaste middelen om derzelve getal te vermeerderen wierden aangewend, had Z. M., met gemeen overleg der Staten Generaal, goedgevonden, bij eene wet van den 14den Maart vast te stellen „dat gedurende drie maanden, te beginnen met den 1sten April, en te eindigen met den 30sten Junij dezes jaars, het zoude vrijstaan osfen, mits drie jaren of daar boven oud, in dit rijk, hetzij te land, langs nader aan te wijzen kantoren, het zij ter zee, en onder de noodige voorziening tegen alle vrees van besmetting, in te voeren, zonder betaling der belasting, bij de wet van den 3den October 1819 op den invoer vastgesteld”.

Besluit van 24 Maart ter behoorlijke werking van de wet van 14 Maart. (Staatsbl. No. 13.)

Z. M. willende de noodige bepalingen en voorzieningen, overeenkomstig bovenstaande wet, en ten einde derzelve werking behoorlijk te verzekeren, daarstellen, nam daartoe, op den 24sten Maart, het volgend besluit:

Art I. Om deze, bij de wet toegestane vrijstelling, te kunnen erlangen, zal de invoer van osfen, mits drie jaren of daar boven oud zijnde, gedurende den daarbij gestelden tijd, niet anders kunnen geschieden, dan langs de volgende kantoren van in- en uitklaring der In- en Uitgaande Regten en Accijnsen.

Aan de landzijde.

Winschoten;
Bourtange;

Koeverden;
Veenebrugge;

Ootmarsum;
Enschede;

Groenlo ;
Doesburg ;
Nijmegen ;
Zevenaar ;
Gennip ;
Venlo ;
Roermonde ;
Vaels ;

Henri-Chapelle ;
Francorchamps ;
Behault of Bocholts ;
Wasferbillig ;
Frisange ;
Aubange ;
Vianden ;
Schengen ;

Heir ;
Chimy ;
Hastier la Vaux ;
Quiévrain ;
Hertain ;
Meenen ;
Roesbrugge.

Besluit
van 24
Maart ter
behoorli-
ke wer-
king van
de wet van
14 Maart
(Straatsbl.
No. 12.)

Aan de zeezijde.

Nieuwpoort ;
Oostende ;
Sluis (in Vlaanderen) ;
Vlissingen ;
Veere ;
Zierikzee ;

Brouwershaven ;
Hellevoetsluis ;
Brielle ;
Medemblik ;
Hoorn ;
Zaandam ;

Amsterdam ;
Harderwijk ;
Zwolle ;
Harlingen ;
Zolkamp ;
Delfzijl.

II. Op de, bij het eerste artikel, aangewezen kantoren der In- en uitgaande Regten en Accijnsen, zullen de respectieve Staten-Provinciaal, twee of meer deskundigen, van beproefde trouw, doen plaatsen, ten einde de aangebrachte osen ; met de meeste gestrengheid en zorgvuldigheid te onderzoeken, en kennis te nemen van het certificaat, waarvan ieder transport zal moeten vergezeld zijn, dat, op de plaats, van waar het afkomstig is, geene besmettelijke ziekte hoegenaamd onder het rundvee heerscht,

Deze certificaten zullen moeten afgegeven zijn door de regering der plaats.

III. Zoo de deskundigen verklaren, dat de voor den invoer bestemde osen in een' bedenkelijken staat zijn, of het daartoe strekkende certificaat onvoldoende bevonden wordt, zullen dezelve niet toegelaten, maar dadelijk over de grenzen terug gebragt worden.

IV. Voor het examineren en viseren van ieder certificaat van gezondheid, hetwelk eenig transport zal vergezellen, zal aan de benoemde deskundigen of experten worden toegelegd dertig cents, en voor het onderzoek van ieder os, gelijke 30 cents, dadelijk na den afloop hunner werkzaamheden te betalen, door de eigenaars of geleiders der aldus aangevoerd wordende transporten, en zulks, hetzij die binnen het Rijk toegelaten, of buiten hetzelfde terug gebragt moeten worden.

Besluit
van 20
April tot
vermeer-
dering van
het getal
der kanto-
ren voor
den invoer
van osfen.
(Staatsbl.
No. 17).

Bij een nader besluit, van den 30sten April, werden onder de kantoren van in- en uitklaring, langs welke de invoer van osfen, ten gevolge en overeenkomstig het voormeld besluit, konde geschieden, bovendien aangewezen: aan de landzijden, dat van *Echternach*, en, aan de zeezijde, dat van *Edam*.

Door den Minister van Binnenlandsche Zaken, als belast geweest met de administratie van het veefonds, opgericht in het jaar 1814, en bij de wet van den 6den Januarij 1816, voor het geheele rijk gemeen gemaakt (1), werd, op den 1sten April, de summier inhoud der rekening en verantwoording zijner administratie, aan gecommiteerde leden der Algemeene rekenkamer gedaan, ter kennisse van het publiek gebragt; zijnde deze administratie begonnen met den 7den Maart 1814, en geëindigd met den 31sten Junij 1818 (2).

Staat van
het vee.

De vergelijking van het getal runderen, paarden en schapen, in de provincie Gelderland, met dat van het vorige, leverde een' zeer belangrijken uitslag op. Volgens dezelve bedroeg het getal runderen, in 1819, zoo boven als beneden de 2 jaren, 120,988 stuks, zijnde 9,185 meer dan in 1818; — het getal paarden, zoo boven de 3 jaren als daaronder 28,624, zijnde meer dan in 1818, 998 stuks; — eindelijk het getal schapen 72,334, zijnde 10,254 stuks meer dan in 1818.

De staat van het vee, voor het geheele rijk, daaronder het Groot-Hertogdom Luxemburg begrepen, wordt voor dit jaar opgegeven als volgt: runderen, boven de 2 jaren, 1,323,178, beneden de twee jaren 73,425; — paarden, boven de 3 jaren 36,656, beneden de 3 jaren 89,105; — schapen 1,903,534 (3).

De kaasmarkt, op den 25sten Junij, te Alkmaar

(1) Nieuwe Nederl. Jaarb. St. VI, bl. 355—558 en Jaarb. 1816, St. II, bl. 367—369.

(2) Zie Staatscour. No. 95.

(3) Alg. Kunst- en Letterbode 1821, No. 39.

gehouden, werd als zeer merkwaardig beschouwd en opgeteekend. Op dezelve werden namelijk ter markt gebragt 833 stapels, wegende 364,394 ponden, en voor $f15 \frac{1}{2}$ à $f18 \frac{1}{2}$ de honderd ponden verkocht.

Merkwaardige
Landmarkt.

Bij de Kommissiën van Landbouw, in de onderscheidene provinciën des rijks, hadden achterevoigens, bij verscheidene besluiten van Z. M., de navolgende benoemingen plaats: tot lid der commissie, in Oost-Vlaanderen, de heer *de Thiennes*, de zoon, in plaats van den heer *Fonson*, overleden; — in Noord-Holland, Mr. *J. P. Hocuift*, in plaats van den heer *J. N. van Eijs*, overleden; — in de provincie Luik, de heeren: *E. de Burdinne*, *B. van Hove* en *Brands*, in plaats van de heeren *Barett*, *de Diest* en *F. de Simons*, op hun verzoek, ontslagen; — tot leden der commissie in Zuid-Brabant, welke voortaan uit 14, in plaats van uit 8 leden, zoude bestaan, de heeren: *Claes*, de zoon, te *Lembgeek*; *Storcx*, te *Ophem* (1); *van den Ende*, te *Cortenberg*; *de Liem*, te *Lubbeek*; *F. Crousse*, de zoon, te *Houtain-le-Mont*, en *H. Anciaux*, te *Glimez*; — in Noord-Brabant, Jhr. *L. van Sasfen van Tysel*, te *Boxmeer*, in plaats van den heer *A. H. Verheijen*, op deszelfs verzoek, eervol ontslagen; — in Zeeland, de Heeren: *C. van de Stolpe*, te *Bruinisse*; *J. Faro*, te *Yzendijk*, en *L. Hoelands Cz.*, te *Axel*, en *C. Haak*, te *Hulst*; — in Luxemburg, de heer *P. J. Collard*, te *Grandvois*; *J. Roijeres*, te *Laclereau*, en *D. van der Maesen*, te *Jupille*.

Benoemingen
voor den
Landbouw.

Z. M. geïastte, tot nut van den landbouw, de vertaling van het werkje van den heere *Christian*, bestuurder van het koninklijk kabinet der kunsten en handwerken te Parijs, bevattende eene

Bereiding
van vlas
en bennip
zonder
rotting.

(1) In plaats van den heer *Storcx*, overleden, benoemde Z. M. later, den Heer *A. van Nuffel*, oud-majoor van *Malderen*.

Bereiding van vlas en hennip zonder roting. handleiding voor landlieden, over de wijze om vlas en hennip, zonder roting, te bereiden, en beval tevens, dat een door den werktuigkundigen *Calla*, te Parijs, vervaardigd model van het werktuig van den heer *Cristian*, in het kabinet van landbouwkundige gereedschappen te Amsterdam zoude geplaatst worden; terwijl een soortgelijk, door den heer *Desfaint* te Brussel gemaakt, bij de Maatschappij van Landbouw- en Kruidkunde te Gent, voor hen, welke zulks verkiezen mogten, ter bezigtiging stond. — Reeds eenigen tijd geleden, door den heer *d'Hont d'Arcy* hier te lande, een middel uitgevonden zijnde, om het vlas op eene andere meer doelmatige, dan tot hiertoe gebruikelijke, wijze te roten, had Z. M. bijzondere proefnemingen deswege bevolen, welke ook in onderscheidene plaatsen van Oost-Vlaanderen, en met verschillende kwaliteiten van vlas, eerst onder opzigt van genoemden heer en vervolgens, na deszelfs overlijden, onder dat van den heer *Rooman de Block*, welke daarmede door Z. M. belast was, hadden plaats gehad. Deze proefnemingen, hoezeer dan ook niet in alle gemeenten met dezelfde vlijt en nauwkeurigheid in het werk gesteld, leverden echter, over het algemeen, eene zoo gunstige uitkomst op, dat de voordeelen, welke de nieuwe wijze van roting boven de oude verdiende, niet meer in twijfel werden getrokken. Hier van getuigden niet alleen de monsters, welke aan Zijne Excellentie den Minister van het Publiek Onderwijs, de Nationale Nijverheid en de Koloniën waren ingezonden, maar de graagte, waarmede het vlas, op de nieuwe manier bewerkt, volgens de aan genoemden Minister gedane opgave, in Vlaanderen werd gezocht, en de ongelijke hooger prijzen, welke men, volgens deszelfs opgave, daarvan had kunnen bedingen. — Z. M. over dit verslag voldaan, gaf bevel om de beschrijving van de roting, zooals die door den heer *d'Hont d'Arcy* was uitgevonden, door den druk bekend te maken, ten einde de belanghebbenden met elk der

bereidingen, zoowel laatstgemelden als dien van den heer *Cristian*, bekend zoude worden, en naar verkiezing die gené bezigen, welke h unhet meest geschikt mogt voorkomen (1). — Overigens werd bepaald, dat uit het fonds van den landbouw, gedurende de twee eerstvolgende jaren, gepaste aanmoedigingen zouden worden verleend, hetzij aan de Burgemeesteren der gemeenten, ten platte lande, welke door hun voorbeeld meer bijzonder tot het nuttig oogmerk in deze zouden hebben medegewerkt, het zij aan hen, welke behoorlijk konden aantoonen, eene billijke hoeveelheid vlas, geheel naar alle de voorschriften der nieuwe wijze van roting bewerkt, en in den handel gebragt te hebben (2).

Bereiding
van vlas
en hennip
zonder ro-
ting.

De heer *C. C. Hultman*, Gouverneur der provincie Noord-Brabant, magtigde de Plaatselijke Besturen, aan welke bij zondgaanden brief, van den 15den Julij, van dit weldadig besluit van Z. M. kennis gegeven werd, om, des verkiezende, ter koste hunner gemeenten, het werkje van den heer *Christian* en de genoemde verhandeling aan te schaffen.

De heer Gouverneur der provincie Overijsel, op den 21sten Julij, ter kennisse der belanghebbenden brengende, dat bij hem was ontvangen eene misfave van den Minister voor het Publiek Onderwijs, de Nationale Nijverheid en de Koloniën, wegens de uitvinding van den heer *d'Hont d'Arcy*, waarbij tevens waren gevoegd eenige exemplaren der verhandeling daartoe betrekkelijk, deed, ten einde tot de bereiking der bedoelingen van Z. M. zoo veel mogelijk mede te werken, de aanwijzing van het vlas te roten, volgens de bewerking van den heer *d'Hont d'Arcy*, in deszelfs

(1) Het werkje van den heer *Cristian* en de verhandeling, waarbij de manier van den heer *d'Hont d'Arcy* was beschreven, waren verkrijgbaar ter drukkerij van *A. Sta-pleaux*, te Brusfel.

(2) Provinc. Dagbl. van Noord-Brabant No. 59.

geheel, in het dagblad der voormelde provincie plaatsen (1).

Bijzonder
soort van
meekrap.

Te Dinteloord in Noord-Brabant was, in het voorjaar van 1817, door een' vreemdeling aangebragt eene vreemde soort van meekrappen, welke hij zeide uit een der gebergte van Zwitserland gehaald te hebben, en door onderscheidene bouwlieden der gemeente van denzelven gekocht werden. Van deze soort van meekrappen werden, zoo wel in het voorgaande als in dit jaar, in ongelijke hoeveelheid, kiemen ter voortplanting getrokken, welke een zeer voordeelig vooruitzicht opleverden. Een der kropjes, in het voorjaar van 1817 geplant, en alstoen slechts twee of drie stengeltjes uitmakende, leverde in de maand September eerst een' krop, van omtrent zes ponden zwaar, en naderhand eenen tweeden van ruim elf ponden Amsterdamsch gewigt op, zijnde de lengte van beide van den hals tot aan het einde der tegels 4 voeten Rijnlandsch. Dezelve werden echter nog verre overtroffen door eenen anderen krop, mede van dezelfde soort, eenige dagen later uitgetrokken, welke de buitengewone zwaarte had van 21 ponden Amsterdamsch gewigt, bij eene lengte van ruim 5½ voeten Rijnlandsche maat. Bovendien leverde deze soort van mede nog dit voordeel op, dat, hoezeer dezelve in dit jaar door onderscheidene mede-planters, in voornoemde gemeente, zelfs tot drie malen toe, gelijk men het noemt, dood geplukt was, van deze kroppen echter, nadat het seizoen der mede-planterij voorbij was, nog fruit of loof werd gemaakt, hetgeen de bijna ongeloofelijke lengte van ruim acht Rijnlandsche voeten had (2).

Ongemeen
ne aardappelen.

Ook werd door den heer *Lanckman*, een der bekwaamste tuiniers van Gent, een aardappel, van eene op het vaste land onbekende soort, van Engeland overgebragt, welke in dit jaar een oogst opleverde van 360 steen of 2160 ponden, heb-

(1) Zie het bijvoegsel tot de Overijss. Cour. No. 61.

(2) Staatscour. No. 233.

hede ieder stek of stam tusſchen de 15 en 18 ponden opgebracht. Deze aardappelen wāren langwerpig van gedaante, van eene fraaije roode ſchil, en overigens uitnemend van hoedanigheid.

Wegens het gebruik van koeijen, in plaats van paarden, bij den veldarbeid, deelde een onge-
 noemde, in het hoofd-dagblad des rijkſ, het volgende mede:

Gefchiktheid der koeijen voor den veldarbeid.

Proeven, welke ſedert eenige jaren door vlaamiſche en waſſiſche landbouwers genomen, en met den beſten uitſlag bekroond zijn, doen mij gelooven, dat de landbouw voor eene belangrijke verbetering vatbaar is.

Met weet, hoe nuttig het is, een veld ligt om te ploegen, onmiddellijk nadat de oogſt er af is, ten einde het onkruid uit te roeijen, de verharding van den grond te voorkomen, en denzelven integendeel het voordeel van half brāakland te doen genieten. Deze nuttigheid is zoo groot, dat goede landbouwers zich haasten, om deze omploeging te bewerkſtelligen, zelfs vóór dat de oogſt van het land gehaald is. Men heeft ook bevonden, dat eene omploeging te meer dikwijls genoeg was, om den oogſt te doen gelukken, of het produkt daarvan te verdubbelen, en dat niets de hoop des landmans meer te leur ſtelt, dan dat late ploegen, hetwelk niet op den behoorlijken tijd heeft kunnen geſchieden. Wanneer de landen niet alle deze heilzame bereidingen ondergaan, zoo is zulks daaraan toe te ſchrijven, dat de landman een zoo klein mogelijk getal paarden aanhoudt, uit hoofde deze dſeren hun geen ander voordeel dan hun werk aanbrengen, bij het toenemen in jaren, in waarde verminderen, veel aan voedsel-kosten en aan vele toevallen onderhevig zijn. Hoe voordeelig zoude het dan niet wezen, de middelen van landbouw te vermeerderen, en echter de onkosten daarvan te verminderen.

De proeven, waarvan ik ſpreek, beſtaan in het gebruiken der koeijen en zelfs der melkkoeijen tot den veldarbeid. Met een opſlag van het oog ziet men, dat de uitkomst daarvan zeer voordeelig is, wanneer, gelijk de ondervinding dit ſchijnt te bevestigen, dezelve van geene zwarigheden vergezeld gaat. Maar de vooroordeelen en tegenkantingen, die de nijverheid ſteeds langen tijd in het kanton, dat haar ziet geboren worden, beſloten houden, zullen niet in gebreke blijven, tegen

Bijzonder
foort van
meekrap.

geheel, in het dagblad der voor-
plaatsen (1).

Te Dinteloord in Noord-Brab-

jaar van 1817, door een

eene vreemde foort van meekrap

uit een der gebergte van

hebben, en door onder

gemeente van denzel-

deze foort van meekrap

voorgaande als in

veelheid, kiemen

welke een zeer v

Een der kropjes

en alstoen iler

kende, lever

krop, van

hand eener

damsch

van der

ten R

re op

deze

w

bij eene betere verzorging hunner akkers wonnen,

erhuren zij hunne paarden niet dan ongaarne, zeer duur

en nadat zij hunnen landbouw voleindigd hebben. Als

dan maakt die der arme dorpelingen, die in der haast en

buiten tijd bewerkstelligd wordt, een gedeelte der zor-

gen, welke zij aan hunne gellefde velden te kosten leg-

gen, vruchteloos.

Eindelijk, daar de osen, die gewerkt hebben, vetter

wogden en duurder betaald worden, dan de andere, is

het waarfchijnlijk, dat men ook de koeijen, welke vet

geweid worden, duurder zou verkoopen, nadat zij het

juk gedragen hadden. Het zou zelfs mogelijk kunnen

zijn, dat dezelve door den arbeid sterker wierden.

Alle verbetering, alle oeconomie in zake van land-

bouw vermeerdert de fortun der eigenaars en het alge-

meen welzijn; hopen wij dan, dat de vooroordeelen ras

verdwenen zullen zijn. De tegenkating der groote land-

bouwers zal langdurig zijn, maar, zoo zij de mededif-

ging tegen de pachters zullen willen uithouden, zullen

zij hun voorbeeld wel moeten volgen (1).

de uitwerking
en de landbou-
mij verzekerd,
melk verliezen,
men dezelve niet
dat in allen ge-
arbeid terugkomt.
op een erf ver-
men vermeederen,
en meer mest heb-
dat, dat twee koeijen
nmen doen als een paard.
per dag en per hoofd het
ot den arbeid zouden kunnen
is te veel, want er zijn op ie-
of zeer jonge koeijen, andere die
z.; het is klaar, dat, zoo men op
dit verlies nimmer zou kunnen opwe-
st, uit het werk voortvloeiende, noch
het paard kost aan dengenen, die het on-
huurt.

deze voordeelen zeer groot zijn voor den be-
ener pachthoeve, zijn dezelve van nog veel meer
e voor eenen geringen landbouwer, die geene paar-
heeft. Sedert, dat de eerste ingezien hebben, wat
bij eene betere verzorging hunner akkers wonnen,
erhuren zij hunne paarden niet dan ongaarne, zeer duur
en nadat zij hunnen landbouw voleindigd hebben. Als
dan maakt die der arme dorpelingen, die in der haast en
buiten tijd bewerkstelligd wordt, een gedeelte der zor-
gen, welke zij aan hunne gellefde velden te kosten leg-
gen, vruchteloos.

Eindelijk, daar de osen, die gewerkt hebben, vetter
wogden en duurder betaald worden, dan de andere, is
het waarfchijnlijk, dat men ook de koeijen, welke vet
geweid worden, duurder zou verkoopen, nadat zij het
juk gedragen hadden. Het zou zelfs mogelijk kunnen
zijn, dat dezelve door den arbeid sterker wierden.

Alle verbetering, alle oeconomie in zake van land-
bouw vermeerdert de fortun der eigenaars en het alge-
meen welzijn; hopen wij dan, dat de vooroordeelen ras
verdwenen zullen zijn. De tegenkating der groote land-
bouwers zal langdurig zijn, maar, zoo zij de mededif-
ging tegen de pachters zullen willen uithouden, zullen
zij hun voorbeeld wel moeten volgen (1).

(1) Zie Staatscour. No. 218.

voorui-
dit

zigten wegens eenen rijken Grooten
buitengemeen vruchtbaar jaar menigte
en van tijd tot tijd verdonkerd van veld-
muizen.

herhaalde klagten, wegens
ke scharen van veldmuis-
provinciën Gelderland,
en. In eerstgenoem-
inzonderheid veel
in de Betuwe toe. —

ne verwoestingen tegen de
de door hen, op vele plaat-
d waren. De schade, door
open veroorzaakt, was mede niet
als het hooi bleef niet hiervan uit-
in zoo verre, dat men voor groote
of gebrek aan veevoeder vreesde.

er de vele middelen hiertegen bewerkstel-
bediende men zich met een zeer goed ge-
volg van het water, tot verdrijving der veldmuis-
zen, hetgeen op de volgende wijze geschiedde.
Een per-
toon droeg zoo veel water aan, als de
tweede met gieten in de gaten, in welke de muis-
zen zich ophielden, konde bezigen, terwijl een
derde gereed stond, om de hierdoor naar buiten ge-
jaagde muizen te dooden. Door dit middel dood-
de men somtijds, op eene morgen lands, 600
tot 1200 muizen daags (1). — Insgelijks werd van
zeer veel nut bevonden een werktuig, de *Stikker*
genaamd, uitgevonden door den heer *Meijer*, te
Nijmegen.

Niettemin viel de oogst der meeste graangewas-
sen alom gezegend uit, zijnde inzonderheid die Voorde-
lige oogst.
der rogge zoo voordeelig, dat dezelve in sommi-
ge oorden de helft meer dan gewoonlijk oplever-
de. Hierbij kwam, dat dezelve volkomen rijp
en droog en, hierdoor, dadelijk even bruikbaar
was als oude rogge. Met de haver was het min-
der gunstig gesteld, en ook de teelt van het vlas

(1) Amsterd. Cour. No. 122.

Gefchiktheid der koeijen voor den veldarbeid.

dit nieuw gebruik op te komen, zonder de uitwerking daarvan te onderzoeken. Nogtans hebben de landbouwers, die hetzelfde aangenomen hebben, mij verzekerd, dat hunne koeijen weinig of niet in de melk verliezen, mits men dezelve iets sterker voedere en men dezelve niet met werk overlade, en zij voegen er bij, dat in allen gevallen de melk na de staking van den arbeid terugkomt. Wanneer men voorts het getal paarden op een erf vermindert, zou men dat der koeijen kunnen vermeerderen, en aldan zou men zeker meer melk en meer mest hebben, dan voorheen. Men rekent, dat twee koeijen ten naaste bij zoo veel werk kunnen doen als een paard. Stellen wij op 75 centimes per dag en per hoofd het produkt der beesten, die tot den arbeid zouden kunnen bestemd worden, en het is te veel, want er zijn op iedere hoeve vaarzen, of zeer jonge koeijen, andere die oud, dragtig zijn, enz.; het is klaar, dat, zoo men op de melk verloor, dit verlies nimmer zou kunnen opwegen tegen de winst, uit het werk voortvloeiende, noch tegen hetgeen het paard kost aan dengeenen, die het onderhoudt of huurt.

Indien deze voordeelen zeer groot zijn voor den bezitter eener pachthoeve, zijn dezelve van nog veel meer waarde voor eenen geringen landbouwer, die geene paarden heeft. Sedert dat de eerste ingezien hebben, wat zij bij eene betere verzorging hunner akkers wonnen, verhuren zij hunne paarden niet dan ongaarne, zeer duur en nadat zij hunnen landbouw voleindigd hebben. Alsdan maakt die der arme dorpelingen, die in der haast en buiten tijd bewerkstelligd wordt, een gedeelte der zorgen, welke zij aan hunne geliefde velden te kosten leggen, vruchteloos.

Eindelijk, daar de ossen, die gewerkt hebben, vetter worden en duurder betaald worden, dan de andere, is het waarschijnlijk, dat men ook de koeijen, welke vet geweid worden, duurder zou verkoopen, nadat zij het juk gedragen hadden. Het zou zelfs mogelijk kunnen zijn, dat dezelve door den arbeid sterker wierden.

Alle verbetering, alle oeconomie in zake van landbouw vermeerdert de fortun der eigenaars en het algemeen welzijn; hopen wij dan, dat de vooroordeelen ras verdwenen zullen zijn. De tegenkanting der groote landbouwers zal langdurig zijn, maar, zoo zij de mededijging tegen de pachters zullen willen uithouden, zullen zij hun voorbeeld wel moeten volgen (1).

(1) Zie Staatscour. No. 218.

De blijde vooruitzichten wegens eenen rijken oogst, welken dit buitengemeen vruchtbaar jaar deed hoopen, werden van tijd tot tijd verdonkerd door de veelvuldige en herhaalde klagten, wegens het bederf, welke talrijke scharen van veldmuizen, voornamelijk in de provinciën Gelderland, Holland en Utrecht, aanrigtten. In eerstgenoemde provincie bragten dezelve inzonderheid veel nadeel aan het graangewas in de Betuwe toe. — Bovenal echter waren hunne verwoestingen tegen de weilanden gerigt, welke door hen, op vele plaatsen, als omgebouwd waren. De schade, door dezelve aan de rapen veroorzaakt, was mede niet gering, en zelfs het hooi bleef niet hiervan uitgezonderd, in zoo verre, dat men voor groote duurte of gebrek aan veevoeder vreesde.

Groote
menigte
van veld-
muizen.

Onder de vele middelen hiertegen bewerkstelligd, bediende men zich met een zeer goed gevolg van het water, tot verdrijving der veldmuizen, hetgeen op de volgende wijze geschiedde. Een persoon droeg zoo veel water aan, als de tweede met gieten in de gaten, in welke de muizen zich ophielden, konde bezigen, terwijl een derde gereed stond, om de hierdoor naar buiten gejaagde muizen te doodden. Door dit middel doodde men somtijds, op eene morgen lands, 600 tot 1200 muizen daags (1). — Insgelijks werd van zeer veel nut bevonden een werktuig, de *Stikker* genaamd, uitgevonden door den heer *Meijer*, te Nijmegen.

Niettemin viel de oogst der meeste graangewassen alom gezegend uit, zijnde inzonderheid die der rogge zoo voordeelig, dat dezelve in sommige oorden de helft meer dan gewoonlijk opleverde. Hierbij kwam, dat dezelve volkomen rijp en droog en, hierdoor, dadelijk even bruikbaar was als oude rogge. Met de haver was het minder gunstig gesteld, en ook de teelt van het vlas

Voordeelige oogst.

(1) Amsterd. Cour. No. 122.

Voordeelige oogst. leed op vele plaatsen door de uitwerkselen der droogte.

Op den 6den October werden te Brussel verscheidene rogge-aren aangebragt, van welke eene de hoogte van bijna vijf voeten had, alle in volkomen staat van bloei; zijnde deze aren gewaschen sedert den laatsten oogst, waardoor men in het denkbeeld werd bevestigd, dat het, ten gevolge der weersgesteldheid van dit jaar, inderdaad mogelijk zoude geweest zijn eenen tweeden graanoogst te hebben.

Inland-
sche wijne. Eene inzameling van druiven te Wesemael, in Zuid Brabant, leverde eenen zeer voordeeligen oogst op, daar dezelve het driedubbeld van vorige jaren bedroeg. De heer *Andoor* aldaar hield zich, sedert vijf jaren, met buitengemeen geduld en beleid, bezig, om de aankweeking van den wijnstok, voor ruim twee eeuwen uit Brabant geweken, wederom te herstellen, waartoe de gelukkige uitslag van zijnen wijngaard, in een zeer kort tijdsbestek, een gunstig vooruitzigt schiep op te leveren; vooral wanneer men de hindernissen van allerlei aard in aanmerking nam, waarmede dezelve te wortelen had. Ook schiepen vele grondbezitters deszelfs voorbeeld te zullen volgen.

De wijnoogst in het groot Hertogdom Luxemburg overtrof insgelijks aller verwachting, zijnde de vruchten der wijngaarden aldaar, welker getal omtrent 4000 bedroeg, zoodanig vermeerderd, dat men 85,000 hektoliters wijn, en 150,000 hektoliters vruchten, geschikt om brandewijn van te maken, inzamelde. De flesch nieuwe wijn van dit gewas werd verkocht voor 25 centimes; ook leverde deze wijn het bijzonder voordeel op van niet vervalscht te kunnen worden (1).

Onder de menigvuldige voorbeelden van voordeeligen groei, welke dit jaar opleverde, en wel-

(1) Staatscour. No. 245 en 263.

ke door ons beneden zullen worden medegeedeeld, Buitenge-
meene
groei-
zaamheid
verdient het volgende echter alhier eene plaats. Een herfst-suiker-perenboom te Oosterholt, gemeente van Valburg, in Gelderland, wiens vruchten, (nadat alvorens door de zwaarte van deszelfs beladene takken drie groote en zes kleine waren afgescheurd, welke ruim drie volle zakken peren hadden opgeleverd) voor f25 verkocht waren, bragt, bij deszelfs volkomene ontblooting, nog omtrent een en twintig volle maat-zakken of haringtonnen met peren op. — Te Crombeke, in West-Vlaanderen, zag men eenen bietwortel van het verbazend gewigt van 26 ponden.

De besluiten door Z. M. in het jongst verloop- Besluit
tot ophel-
dering van
dat van
den (den
Decembef
1818, we-
gens de
beug- of
winter-
vaart
(sGrä:
venh:
ebur:
No. 10.)
pen jaar, tot aanmoediging der visfcherijën, genomen, werden in dit jaar nog vermeerderd met een nader Koninklijk besluit, tot wegneming der twijfelingen, welke wegens de toepassing van dat van den 6den December 1818, ter aanmoediging van de beug- of wintervaart, ontstaan waren. Het bedoelde besluit, van den 28sten September dagteekenende, hield de volgende bepalingen in: 1°. dat het fchip van zoodanig charter ware, dat hetzelfde ten minften 20 lasten gewone haringtonnen, van 14 tonnen op het last, onder de luiken konde bergen, en tevens voorzien ware van eene bun, gefchikt om 300 tot 400 ftuks kabeljauw of heilbot levend aan te brengen; — 2°. dat het bemand ware met niet minder dan 12 kōpen; — 3°. dat het niet minder dan 24 gewone haringtonnen zout, ter verzouting, mede nam; — 4°. dat het de beugvisfcherij uitoefende, gedurende vier maanden, namelijk: December, Januarij, Februarij en Maart, ten ware her blijkbaar door weer en wind een gedeelte van dien tijd daarin verhinderd werd; — dat de visfcherij ge-

J. B. van 1819. 2de Stuk: f

dreven wierd op de hoogte van 55 tot 57 graden; — 6°. dat het ten minste de helft van deszelfs gevangen visch in tonnen gezout aan bragt.

Visch-
vangst op
de Vlaam-
kusten.

De vischvangst op de vlaamsche kusten, in den aanvang des jaars, was zoo overvloedig, als men zich niet konde herinneren dezelve immer beleefd te hebben. Ofschoon slechts door een gedeelte der korvetten uitgeoefend, leverde zij gewoonlijk daags tuschen de 800 en 1200 levendige kabeljauwen, behalve de andere soorten van levendige visch, op.

Zierik-
zeefche
vischery.

Den 12den Januarij liep te Zierikzee een visch-sloep, genaamd *Willem de Eerste*, van stapel, zijnde bestemd voor de vischery dier stad. — Op den 31sten Maart liep uit de haven der gemelde stad, voor de eerste reis, naar zee, de aldaar ter werf gebouwde en tot de nieuwe vischery behoorende vischerysloep, de stad *Zierikzee*, gevoerd door schipper *C. Krakeel*; kort hierop kwam in voormelde haven wederom een der Zierikzeefche visch-sloepen, met eene vrij goede vangst, aan. — Het uitloopen van zeven vischeryschepen, op den 2den December, lokte een' grooten toevloed van aanschouwers naar de haven, terwijl het vrolijk gejuich der schepelingen aan dit belangrijk tooneel de meeste levendigheid bijzette.

Eerste
haring.

In den nacht van den 5den tot den 6den Julij, kwam de eerste haringjager, met 15 tonnen nieuwe haring, te Vlaardingen binnen, welke den volgenden morgen, ten 7 ure, in 'sGravenhage werd binnengebragt. — De aankomst der haringjagers werd in dit jaar op drie dagen later bepaald, dan sedert vele jaren had plaats gehad, zijnde de schrale vangst oorzaak van eenen slechts geringen en laten aanvoer. — De twee eerste haringfchepen bragten, den 7den Augustus, te Vlaardingen slechts 90 en te Maassluis 60 ton aan.

Ten gevolge van reeds vroeger ontstanen twist, tuschen de reeders en vischerys te Schevenin-

gen, over het aan strand brengen, afslaan, ^{te Onlusten} keuren, enz. van den visch, hadden aldaar, op ^{te Sche-} den 13den April, vrij ernstige onlusten plaats. ^{veningen} Eenige honderde inwoners, waaronder een groot aantal vrouwen en kinderen, zich naar het strand begeeven hebbende, verhinderden op eene geweldadige wijze den afslag, terwijl zij de manden door elkander wierpen, verklarende de vischchers gezamenlijk van niet weder in zee te zullen steken, voor en aler men hunne vorderingeu regt had doen wedervaren. Met behulp der politie-dienaren van 's Gravenhage, welke zich op het eerste berigt hiervan derwaarts begaven, bijgestaan door een detachement van omtrent 30 man infanterie en 25 man kurassiers van het garnisoen der residentie, werd de orde weldra hersteld, en twee der voornaamste belhamels in verzekering genomen. Evenwel bleven de vischchers in hunne wegering van naar zee te steken volharden, waardoor de reederij, voornamelijk in een saizoen, waar in men gewoon was veel visch te droogen, met groot nadeel bedreigd werd, terwijl de toestand van eenige honderde vischchers en hunne huisgezinnen, hierdoor buiten bestaan geraakt, zeer zorgelijk was. — Burgemeesteren van 's Gravenhage lieten niets na, om eene minnelijke schikking tusschen de in onmin zijnde partijen te beproeven, waartoe eene bijeenkomst van reeders en vischchers, in tegenwoordigheid van Burgemeesteren, strekte. Eene publikatie te Scheveningen afgekondigd, waarbij de vischchers tot nakoming hunner verpligting, overeenkomstig het reglement, aangespoord werden, onverminderd hunne redenen van bezwaar, in welke men trachten zoude te voorzien, had het gewenscht gevolg, zoo dat, op den 20sten, een tiental pinken in zee staken. Des anderen daags keerden eenige dier vischchers reeds terug met hunne vangst, zich aan het reglement op den afslag onderwerpende. Op den 21sten stak de gehele vloot, op eene pink na, welke daartoe niet

Onlusten
te Scheve-
ningen.

in staat was, in zee, terwijl reeds den volgenden dag de markt der residentie overvloedig met visch voorzien was. — Alhoewel men in eenige der bezwaren van de vischchiers te gemoet gekomen was, onstonden er echter eenige maanden later wederom op nieuw oneenigheden, welke echter spoedig bijgelegd werden. Inmiddels werd er aan een nieuw reglement gewerkt, waarbij eenige meerderde voordeelen aan de vischchiers stonden verzekerd te worden.

Over-
vloed van
Oesters.

In de maand November had men znlk eenen overvloed aan oesters, dat derzelver prijs te Brussel tot op eene halve frank de honderd en nog lager daalde. Dezelve kwamen van eene zeeplaat, welke bij Bath, boven Antwerpen, ontdekt was, en zich 7 mijlen ver uittrekte. De hoedanigheid van deze oesters werd met de beste engelsche gelijk gesteld.

Groote
paling.

Te Brugge werd, op den 18den Januarij, eene paling aangebragt, gevangen in de grachten van Breskens, welke eene lengte van 5 voeten en 1½ voeten in den omtrek had, wegende eene zwaarte van 25 ponden.

Benoemingen
voor de
houtvesterij.

Door Z. M. werden achtereenvolgens, bij onderscheidene besluiten benoemd: tot adjunkt-houtvesters in het derde jagt-distrikt der provincie Holland, Zuidelijk gedeelte, Jhr. C. J. van der Does en de heer D. C. Gevers van Endegeest; in het tiende jagt-distrikt de heer P. J. M. Faucheij; — tot tweeden adjunkt-houtvester, in het vijfde jagt-distrikt der provincie Noord-Brabant, de heer J. J. L. van den Broek; — als zoodanig in het eerste jagt-distrikt der Provincie Overijsel, D. de Vos van Steenwijk, genaamd van Esfen; — tot adjunkt-houtvester in het eerste distrikt van Noord-Holland, de heer J. S. H. van Wickevoort Crom-

melin, in plaats van den heer *J. Spiegelmaker Spanjaard*, eervol ontllagen.

Bij besluit van Z. M. van den 9den Mei dezes jaars werd aan de *Douairiere Gravinne de Roose de Baify* en hare dochter, wonende te Brussel, de opening toegestaan van kolen- mijnen, gelegen in de gemeente van Ham-sur-Sambre, provincie Namen, onder eene oppervlakte van 519 gemeenten, afgeteekend op het plan bij dit besluit gevoegd, en in hetzelfde nader omschreven (1). — Voorts werd bij dit besluit aan de houders dier concessie opgelegd zich in alles te gedragen naar de reeds bestaande wetten, reglementen en instructiën nopens de mijnen, en naar die, welke in het vervolg deswege zouden mogen worden gemaakt, met denaauwkeurig inachtneming der regelen van ontginning, en andere bepalingen, voorgeschreven bij de conditiën en voorwaarden, notarieel aangenomen op den 9den September 1818.

Concessie van kolen- mijnen.

Overeenkomstig een besluit van Z. M. van den 16den December, werd het uitstel bij art. 78 der wet van den 21sten April 1810 verleend aan de bezitters van ijzer-smelterijen en andere, bekend onder de benaming van *fourneaux, forges* en *usines*, ter bekoming van vergunning, om hunne werkzaamheden voort te zetten, verlengd tot op den 1sten Januarij 1821.

Besluit tot verlenging van uitstel verleend aan de bezitters van ijzer-smelterijen, enz. (Staatscour. 1820 No. 12).

Z. M. in aanmerking nemende, dat de wetten van 7den Maart 1806 en van den 9den Februarij 1808, houdende bepalingen tot wering van bedrog in de bereiding en den handel van meekrap, door omstandigheden, welke als gevolgen der meermaals veranderde orde van zaken moesten beschouwd worden, thans niet meer werden in acht genomen, en dat daardoor de roem der binnen en buiten 'slandsvoor deugdelijk erkende Nederlansche Mee-

(1) Zie Staatscour. No. 115.

Besluit
van 28
October,
wegens de
bereiding
en den
handel van
meekrap
(Staatsbl.
No. 54).

krap, grootelijks zoude kunnen benadeeld worden: voorts gezien het rapport van den Minister voor het Publiek Onderwijs, de Nationale Nijverheid en de Koloniën, en gelet op art. 413 van het lijfstraffelijk wetboek; — nam op den 28sten October dezes jaars het volgend befluit:

Artikel I. Een iegelijk zal zijne meekrap-spruiten mogen planten of zijne kiemen mogen zetten op zoodanigen tijd en wijze, als hij, naar mate van het later of vroeger komend jaargetij, zal goedgevinden.

2. Een iegelijk zal, zoo lang hieromtrent geene voorziening noodig zal bevonden worden, zijne meede op zoodanigen tijd mogen delven, als hij tot zijn meesten voordeel zal geraden vinden.

3. Niemand zal van zijne uitgedolvene meeplanten andere sorten mogen doen reeden of bereiden, dan de volgende:

Onberoofde, zijnde het geheele voortbrengfel der plant of wortel, zonder afscheiding.

Twee en één, zijnde tweemaal zoo veel fijne krap als gemeene, gelijk ook:

Eén en één, zijnde eene gelijke kwantiteit fijne krap en gemeene, en laatstelijk;

Eén en twee, zijnde een gedeelte fijne krap, en twee gedeelten gemeene.

Terwijl het overigens aan een ieder vrijgelaten blijft, om de schil of buitenschors des wórtels, tot verbetering van zijne meede, te doen afschuren, hetgeen dan, met den afval, de mul uitmaakt.

Nog zullen de mee-reeders, des verkiezende, hunne meekrap mogen laten reeden op *racin*, mits zuiver en onbelast met sardé.

4. Het zal den eigenaar vrijstaan, zijne aldus bereide meede als *onberoofde*, *twee en één*, *één en één*, en *één en twee* gecombineerd, of ook *twee en één*, *één en één*, en *één en twee* afgescheiden, te weten als fijne krappen en gemeene, te verkoopen.

5. Door de Gedeputeerde Staten der provincien, alwaar de meekrap geteeld en bereid wordt, zal jaarlijks vóór den delftijd, een genoegzaam aantal van bekwame keurmeesters worden aangesteld, die, alvorens hunne werkzaamheden te sanvaarden, bij de besturen hunner respectieve woonplaatsen, zich onder eede zullen moeten verbinden, om dit besluit in deszelfs geheel stiptelijk na te komen en te doen nakomen, en de gereede meekrappen, ingevolge van dien, behoorlijk te zullen keuren;

waarvoor aan dezelve door den reeder van ieder aldus gekeurd vat zal moeten betaald worden eene door Gedeputeerde Staten te bepalen retributie. En zullen de werklieden of gewrochten, namelijk de *drooger, flamber, onderman en drijver*, jaarlijks, in handen van het plaatselijk bestuur, alwaar de meestoven zijn of onder sorteren, den eed afleggen, van zich conform dit besluit en hunne partikuliere instructie, door meergenoemde Staten te arresteren, te zullen gedragen; terwijl de plaatselijke besturen verplicht zijn, van de bij hen alzoo gedane beëdigingen aan dezelve Staten kennis te geven.

Besluit van 28 October wegens de bereiding en den handel van meekrap (Staatsbl. No. 54).

6. Niemand zal tot keurmeester aangesteld worden, die in eenige andere kwaliteit, hoe ook genaamd, dan die van keurmeester, tot bewerking der meede gebruikt wordt.

7. Wanneer, door overlijden, vertrek of anderszins, een keurmeester komt te ontbreken, zal het plaatselijk bestuur daarvan onterwijd aan Gedeputeerde Staten moeten kennis geven, dat, uiterlijk binnen veertien dagen, in de vervulling der vacature voorzien zij.

8. De plaatselijke besturen, onder weiker resfort meestoven gevestigd zijn, zullen dadelijk, nadat het tegenwoordig besluit tot hunne kennis zal gebragt zijn, en in overeenstemming met de bepalingen daarin vervat, instructiën ontwerpen voor keurmeesters en gewrochten, en dezelve aan de goedkeuring der Gedeputeerde Staten onderwerpen.

Men zal nauwkenrig toezien, dat door keurmeesters geene reeds bekende of verder te ontdekken middelen tot het proeven der meekrap verzuimd worden; ook zal de vuurproef kunnen worden aangewend ter ontdekking van den oker, en van alle zoodanige vreemde stoffen, voor welke tot heden geen ander proefmiddel is uitgevonden.

9. De mee-vaten-zullen, alvorens uit eenige stoven te worden geleverd, of naar elders vervoerd, door de keurmeesters moeten gekeurd worden, met vrijlating aan den keurmeester om te boren, waar het hem goed dunkt, en gemerkt zijn met het wapen van de plaats, waar de meede bereid of toegemaakt is, voorts met opdrukking van het jaar van het begin der teelt of delving; en zullen daarop mede gesteld worden de naam der stooft, het teeken van den reeder, en de letters of teekens der verschillende meefooten, volgens de klassificatie, bij art 3 voorkomende, welke bepaald worden te zullen moeten zijn als volgt:

Besluit
van 28
October
wegens de
bereiding
en de
handel van
meekrap
(Staatsbl.
No. 54):

Bekend onder de
benaming van
Crasmoulac.

Voor *onberooftde*, de letter O,
„ *fijne krappen twee en één* K $\frac{1}{2}$.
„ „ „ *één en één* K $\frac{1}{4}$.
„ „ „ *één en twee* K $\frac{1}{2}$.
„ „ „ *gemeens van twee en één* G $\frac{1}{2}$.
„ „ „ *één en één* G $\frac{1}{4}$.
„ „ „ *één en twee* G $\frac{1}{2}$.
„ „ „ *mullen* ..... M.

welke letters en cijfers van onderscheiding op de vaten zullen moeten worden gebrand.

10. Niemand zal vermogen eenige *krappen* te reeden of te doen reeden, waarin meer dan twee Nederlandsche ponden in het honderd aarde is, noch *onberooftde*, waarin meer dan twaalf Nederlandsche ponden, in het honderd aarde is.

11. Ingeval bevonden zal worden, dat de krap met *z*, of de onberooftde met *zestien*, of de gemeene met *twintig den honderd* aarde belast is, zal zulks op het vaatwerk worden genoteerd, onverminderd de straffen voor de overtreding van het voorgaande artikel te incurreren.

12. Niemand zal de meekreuren of teekenen, in de meestoven op de meevaten gesteld, mogen uitdoen of veranderen, noch de meekrappen, die met dezelve eenige schijnbare gelijkheid hebben, mogen vermengen; maar moet de meekrap, zoo lang dezelve als koopwaar van de eene hand in de andere overgaat, besloten blijven in die vaten, waarin dezelve gekeurd is.

13. Desgelijks zal niemand eenige mullen mogen verstampen of vermuiferen, noch beschadigde vaten overvullen of verpakken, noch ook zoogenaamde valsche pakkingen maken, waardoor verstaan wordt, dat de meekrap in alle gedeelten van het vat van gelijke kwaliteit moet zijn.

14. De meekrappen zullen moeten worden gevat in fusten van een' gevoegelijken inhoud, en wel, zoo veel mogelijk, van niet minder dan 400 en niet meerder dan 700 Nederlandsche (800 à 1400 Amsterdamsche) ponden bruto gewigt.

15. Tot deze vaten zal moeten worden gebruikt goed gechaafd en droog eiken hout, of zoo vele daarvan te bekomen zijn, *tabaks-duigen en bodems van Amerika*; en zal men zich niet mogen bedienen van gezaagd wagenschot, greenen- of vuren hout, als hoogst schadelijk

voor het behoud der meekrappen; en zal ook de dikte of zwaarte van het te gebruiken hout niet mogen gebmgt worden boven de dikte en het gewoon gewigt van een vat, uit Amerikaanfche duigen en bodems zamengesteld.

16. Alvorens de vaten te vullen, zullen dezelve, door de beëdigde wegers, en op plaatsen, waar geene beëdigde wegers zijn, onder opzigt van den beëdigden keurmeester, gewogen, en het gewigt van ieder vat, daaronder begrepen bodems, hoepen, binnenhoepen en spijkers, en alles wat daartoe behoort, zonder eenige zekterhouding, op hetzelfde genoteerd worden, ten einde bij dit gewigt, wanneer het vat gevuld en alsdan weder gewogen is, nog twee per cent van het geheele beloop kunne worden gevoegd, om als tarra te worden afgetrokken.

17. De keurmeesters zullen gehouden zijn nauwkeurige opgave te doen aan het plaatselijk bestuur, hoe vele vaten meede en van welke foorten in elke meestroof door hen gekeurd zijn, en zullen de gemeente-besturen deze opgave jaarlijks inzenden aan Gedeputeerde Staten hunner provincie, bij wie daaruit zal opgemaakt en aan den Minister voor het Publiek Onderwijs, de Nationale Nijverheid en de Kolonien medegedeeld worden een staat van het getal der vaten meede en derzelver onderscheidene kwaliteiten, welke in de verschillende gemeenten van de provincie gereed zijn.

18. Door de respectieëve Staten der provinciën, welke bij de teelt of bereiding der meekrap zijn geïnteresseerd, zullen, onder Onze goedkeuring, de maatregelen en bepalingen, die ter rigtige executie van het tegenwoordig besluit noodig mogten zijn, worden vastgesteld, en zullen alle daarmede strijdige, thans nog bestaande of in werking zijnde, zoo provinciale als plaatselijke keuren en reglementen, dadelijk moeten worden ingetrokken en buiten effekt gesteld.

19. Het tegenwoordig besluit, voornamelijk ten doel hebbende de kooplieden en fabrikanten, zoo binnen- als buitenlandsche, waarborgen tegen bedrog, herwelk bij de bereiding van de meekrap kan gepleegd worden, zal op de overtredingen daarvan het 415de artikel van het lijfstraffelijk wetboek toegepast worden.

Een zeer belangrijk besluit was dat, hetwelk

Tentoon-
stelling
van voort-
brengse-
len van
Nationale
Nijver-
heid be-
sloten,

Z. M. op het voorstel van den Minister voor het Publiek onderwijs, de Nationale Nijverheid en de Koloniën, en tot opwekking van eenen loffelijken nijver onder de fabrijkanten van het koningrijk, ten einde daardoor de ontwikkeling der Nederlandsche kunstvlucht te bevorderen, op den 1sten Maart dezes jaars nam, wegens eene, in den jare 1810 binnen de stad Gent te openen, algemeene tentoonstelling van voortbrengselen der Nationale Nijverheid. Dezelve zoude aanvangen op den eersten maandag in de maand Julij, en veertien dagen duren, moettende de fabrijkanten, welke aan de tentoonstelling verlangden deel te nemen, hiervan bij tijds aan de Gedeputeerde Staten der Provincie, alwaar zij gevestigd waren, kennis geven. — Eene commissie van deskundigen in elke provincie, door Gedeputeerde Staten benoemd, zoude bepalen, of de voorwerpen, ter tentoonstelling bestemd, deze eer al of niet waardig waren. De eigenaren der voorwerpen, welker toelating aldus was bepaald, zouden, ten aanzien der kosten van derzelver vervoer naar Gent, van 's Rijks wege te gemoet worden gekomen. — De tentoongestelde voortbrengselen der Nationale Nijverheid zouden door eene hoofd-commissie van elf leden onderzocht en beoordeeld worden, op welker voordragt aan de fabrijkanten, wier bekwaamheid en kunstijver de meeste onderscheiding verdienden, gepaste belooningen zouden worden toegewezen. Deze belooningen zouden bestaan: 1°. in medailles van goud, zilver of brons, waarvan, bij den afloop der tentoonstelling, de uitdeeling op eene plechtige wijze zoude geschieden; 2°. in eene loffelijke vermelding in het beredeneerd verslag, hetwelk aan Z. M. van de geheele tentoonstelling zoude moeten worden aangeboden, en algemeen zoude worden bekend gemaakt (1). — Dit besluit, hetwelk Z. Exc. de Minister *Falck*, op den 4den Augustus, bij gelegenheid van deszelfs verblijf

(1) Staatscour. No. 165.

te Gent, ter kennisse van de ingezetenen bragt, veroorzaakte aldaar eene algemeene deelneming. Op den 22sten Augustus vertrok eene bezending van het stedelijk bestuur van daar, ten einde de erkentenis des volks voor dit besluit aan Z. M. overtebrengen; bestaande uit den Burgemeester P. Piets de Raveshoot, de heeren Verhegghen, eerste schepen en koopman in lijwaten, Kerrijn de Volkaertsbeke, lid van den stedelijken raad, en den stads secretaris Hije-Schouthoor.

Eene tentoonstelling van kunstwerken en manufakturen, welke in dit jaar te Doornik plaats had, overtrof, volgens het deswege, in de maand November, gedaan verslag van de ten dien einde door het stedelijk bestuur benoemde commissie, de verwachting zelfs van die genen, welke zich daarvan den besten uitslag voorgesteld hadden. — Dezelve leerde verscheidene takken van volksvlijt kennen, van welke bestaan een groot deel der inwoners, tot dus verre, onkundig gebleven was. Onder anderen zag men op dezelve blaas-instrumenten, door eenen jongen Doorniker, zonder behulp van eenen meester, vervaardigd, welke de mededinging met alle andere van dien aard konden doorstaan. Ook bleek uit het rapport, dat de arbeid der schrijn-werkers, kagchel-makers, hoeden- en mutsenmakers, wevers, garen-twijnders, lintwevers en leertouwers niet alleen voor het binnenlandsch vertier genoegzaam was, maar ook een merkelyk aantal voorwerpen tot buitenlandsche verzending opleverde. Niet alleen van de fabrieken van brons en tapijten, wier toem gevestigd was, maar ook van het suiker-raffineren en vervaardigen van glauber-zout (sulfas foudae) enz. trof men de voordeeligste proeven aan. De geweermakerijen, gieterijen, peltwerkers, instrument-makers, sloten-makers, tingieters, in een woord, alle de voornaamste takken van fabrieknijverheid en kunst-vlijt hadden het hünne toegebragt, om deze tentoonstelling luister bij te zetten.

Tentoonstelling te Doornik.

Oktrooijen van uitvinding en invoer.

Z. M. verleende in dit jaar succesievelijk de navolgende oktrooijen, deels van uitvinding, deels van invoer, als: van uitvinding voor 15 jaren, op een werktuig om koehaar te spinnen, aan den Heer *P. Biesheuvel*, te Breda; — van uitvinding voor 5 jaren, wegens een werktuig om laken te scheeren, aan den Heer *G. Seguin*, te Verviers; — van invoer voor 10 jaren, op een nieuw toefstel om te distilleeren, aan de Heeren *Nolet* en *van de Burg* te Schiedam; — van invoer voor 5 jaren, aan den Heer *A. J. Aasman* te Doornik, voor eene compositie ten gebruike bij het aanzetten van scheermessen; — van invoer voor 10 jaren, aan den Heer *F. J. Gauvilliers* te Parijs, op distilleer-werktuigen met eene voortdurende distillatie; — van invoer voor 15 jaren, aan den Heeren *A. la Font* en *Comp.*, te Parijs, voor vervoerbare en geen stank verwekkende heimelijke gemakken; — van uitvinding voor 5 jaren, voor een verbeterd werktuig tot het hekelen van vlas en hennip, aan den Heer *H. van der Heijden*, te Amsterdam; — van uitvinding voor 5 jaren, aan den Heer *C. J. F. Morrin*, te Gent, wegens de bereiding van eenen nieuwen wijn-geest, alsmede op de bereiding van eenen nieuwen kunst-azijn; — van uitvinding voor 10 jaren, aan den Heer *W. F. Dorn-Seiffen*, te Utrecht, voor een zamenstel tot het gieten van kaarfen; — van uitvinding voor 10 jaren, aan den Heer *C. van Meeresdonck*, te Rotterdam, voor eene verbeterde broodbakkers-buil, en voor eene door raderwerken geheel alleen doorwerkende buil-machine; — van uitvinding voor 5 jaren, aan den Heer *Poncelet-Raunet*, te Luik, voor droogscheerderfcharen met losse bladen; — van invoer voor 5 jaren, aan den Heer *P. J. Delneufcourt den Zoon*, te Bergen, voor een werktuig, om, op eene verbeterde wijze, olie uit zaad te persen; — van uitvinding voor 5 jaren, aan den Heer *B. F. Hooghstoel*, te Gent, voor de verbeteringen

sangebragt aan den nieuwen ketel om granen te distilleeren, voor welke hij reeds vroeger een oktrooi van uitvinding had bekomen; — van invoer voor 10 jaren, aan den Heer *L. Berger*, te Amsterdam, wegens eene nieuwe wijze om brandstoffen te bezuinigen, bij het aanleggen van fornuizen, ter verwarming van vloeistoffen in vaten, kuipen, enz.; — van invoer voor 10 jaren, aan den Heer *F. Goens*, te Dendermonde, voor een verbeterd werktul om plat touwwerk te maken.

Op eene hoogst opmerkenswaardig wijze, geschiedde in de maand Augustus de verplaatfing van eene houten achtkanten wind-papiermolen, van het grootste foort, zijnde hoog 80 en breed 37 voeten, op eenen afstand van 4000 schreden, te Boxtel bij 's Hertogenbosch, waarbij de molenmaker *A. Hombergen*, te Oosterwijk, door wien deze verplaatfing bewerkstelligd werd, de uitstekendste blijken van bekwaamheid aan den dag legde. — Het gevaarte op ruim 500,000 ponden gewigts berekend, rustte op eene slede uit vijf dwarsbalken bestaande, ieder ter dikte van 11 bij 15 duimen Rijnlandsch. Onder deze balken lagen paarsgewijze tien andere, ieder 50 voeten lang, aan de bovenste balken door koppel-ijzers en keerklosfen verbonden, en zijnde vooraan aan ieder paar balken een stel schijven angebragt, waardoor kabels liepen; de molen zelf was met deze slede door middel van zweepingen verbonden. Onder elk paar balken liepen 13 rollen van beukenhout vervaardigd, ter dikte van 14 duimen, en ter lengte van 4½ voet, en gaande over eiken platen van 5 duimen dikte, welke op den grond nedergelegd werden. — Vijf vooruit geplaatste kaap-standen deden den molen voortgaan, zijnde bij ieder derzelve 16 mannen geplaatst, welke, onder de bevelen van vijf opzigters, het hun aangewezen werk verrigttten. Wanneer het gevaarte voortging waren slechts vier mannen aan iederen kaapstand geplaatst, ter-

Kunstige
verplaat-
fing van
een mo-
len.

Kunstige
verplaat-
sing van
een mo-
len.

wijl de overige met houten hamers aan de rollen de behoorlijke rigting gaven, alles onder het toezigt en schrander beleid van den ervaren werktuigkundigen, die het geheele werk bestierde. — De spoed, waarmede de verplaatsing volbragt werd, was aanmerkenswaardig, in vergelijking van het klein aantal personen daarbij gebruikt, zijnde de molen, na 12 dagen tijds, op de te voren gereed gemaakte fundamenten gebragt en drie weken later bijna geheel gereed om te malen. Het was mede opmerkelijk dat aan dit zwaarwichtig ligchaam niets van het binnen- en gaande werk was uitgenomen, dan alleen de maalbakken met hunne cilindrs, en dat men zelfs somtijds den vang los maakte, om de molen, onder het voortgaan, te doen draaijen. Overigens geschiedde alles met zulk eene orde en voorzigtigheid, dat niet alleen geen der werklieden eenig letsel bekwam, maar dat zelfs een aanzienlijk getal inwoners en vreemdelingen, welke, benevens eenen ontzaggelijken toevloed van aanschouwers, dit zeldzaam schouwspel bijwoonde, zich dagelijks gerustelijk boven in den molen waagde, terwijl dezelve werd voortgesleept, en de beweging van den molen, hoewel op eenen dag tot 460 voeten afleggende, zoo gering was, dat men geene trilling in een glas water op de gaanderij staande gewaar werd. — Op dezelfde wijze werd naderhand een gebouw tot den molen behoorende vervoerd, hetwelk grootendeels uit metzelwerk bestond, zijnde van binnen volbouwd met steenen zinkkisten. Dit gebouw, op ruim 60,000 pond berekend, legde in 5 dagen denzelfden weg af als de molen; zijnde, in de drie laatste dagen, alleen met loopende kabels zonder kaapstanden vervoerd, zonder dat eenige schade van belang aan het metzelwerk was geschied, ja zelfs zonder dat eene enkele der glasruiten, waarmede het gebouw overvloedig voorzien was, gedurende den vervoer was gebarsten.

Ook de gaz-verlichting scheen in dit Rijk het

tijdstip van derzelver algemeene invoering allengs te naderen. — Behalve de proefneming, welke hiermede te Brusfel, op den verjaardag des Konings had plaats gehad, en waarvan reeds vroeger gewag gemaakt is (1), werd dezelve ook met goed gevolg gebezigt in de werkplaatfen van den heer Mees in evengemelde stad. Eene daarmede in verband staande reverbere, voor het huis van den heer Mees, op de Monnikenwal geplaatst, hield de voorbijgangers, door deszelfs ongemeen fraai en helder licht, opgetogen.

In de maand Maart werd door een aantal van ruim 400 katoen-spinsters te Brusfel zamen gespannen, met oogmerk, volgens de tegen haar ingebrachte beschuldiging, om de werkplaatf van den heer Peche en mejufvrouw Boulon te doen stilstaan. Ook zoude de vernieling van een nieuw uitgevonden werktuig, hetwelk door slechts twee menschen in beweging werd gebragt, en daardoor 300 menschen buiten werk stelde, mede tot haar ontwerp behoord hebben. — Vijf spinsters, meerendeels beneden de twintig jaren oud, stonden als hoofden van dit komplot te regt, doch werden op den 16den April, door de regtbank van correctionele politie te Brusfel, van de gedane beschuldiging vrijgesproken.

Zamen-
sparring
van ka-
toenspin-
sters.

Tot bevordering van handel en zeevaart stelden een aantal maatregelen en voorzieningen, waarvan die, vervat in de wetten van den 14den Maart, wegens de beperking van den invoer onder Zweedsche vlag, en aangaande de zeebrieven en Turksche paspoorten, reeds boven door ons zijn medegedeeld (2).

Op den 8ten Maart werd door Z. M. ten einde de regelmatige voldoening der loodsgelden door

(1) Boven St. I bl. 26.

(2) St. I bl. 150—161 en 179.

Besluit
van 8sten
Maart we-
gens re-
gelmatige
voldoe-
ning der
loodsgel-
den-
(Staatsb.
No. 19.)

de Nederlandsche en andere koopvaardij-schepen te verzekeren, het volgend besluit uitgevaardigd:

Op de voordragt van Onzen Minister voor de Marine, in dato den 9den November 1. l., ten doel hebbende de regelmatige voldoening van de loodsgelden, door de Nederlandsche en Koopvaardij schepen, die hier te lande in- en uitklaren,

Gezien het rapport van Onze Minister van Buitenlandse Zaken en voor het Publiek Onderwijs, de Nationale Nijverheid en de Koloniën, van den 24sten Januarij 1. l.

Den Raad van State gehoord,

Gelet op het advies van Onzen Staatsraad, Directeur Generaal der In- en Uitgaande Regten en Accijnzen, van den 3den dezer

Overwegende de noodzakelijkheid, om voorzieningen daar te stellen, zoowel tot voorkoming der ongelukken, welke uit het niet nemen van loodsen door koopvaardij-schepen, kunnen ontstaan, als tot instandhouding van de zoo nuttige inrigting van het loodswezen.

Hebben goed gevonden en verstaan te bepalen, dat voortaan geene koopvaardij-schepen, zoo min Nederlandsche als vreemde, zonder onderscheid, welke in de havens of zeegaten van dit Rijk binnen vallen, of uit dezelve vertrekken, bij het departement der in- en uitgaande regten en accijnzen afrekening of uitklaring zullen bekomen, dan nadat de schippers of bevelvoerders van zoodanige schepen, inkomende aan het kantoor, alwaar zij hunne afrekening bekomen, en uitgaande bij de beambten tot de uitklaring, zullen hebben vertoond een-behoorlijk bewijs, dat door hen, of van hunnentwege, om het even of zij al dan niet, een loods zullen genomen hebben, de, volgens de bestaande reglementen, verschuldigde loodsgelden zijn voldaan.

Niet minder doelmatig dan het bovenstaande besluit was een ander, van den 28sten Augustus, waarbij Z. M. uit overweging van het groot belang, hetwelk voor de scheepvaart gelegen was, dat gewaakt wierd voor het behoud der in onderscheidene zeegaten en op de stroomen en rivieren geplaatste bakken en tonnen, en in ervaring

gekomen zijnde, hoe dezelve dikwijls, hetzij dan met moedwil, hetzij uit onachtzaamheid vernield, en van hunne reepen of touwen afgezeild en afgedreven werden, het volgende bepaalde:

Besluit
van den
28sten
Augustus
houdende
strafbepa-
lingen we-
gens het
vernielden
enz. van
bakken en
tonnen
(Staatsbl.
No. 45):a

Art. 1. De schippers of gezagvoerders van schepen en vaartuigen, welke zullen bevonden worden de in de onderscheidene vaarwaters van dit Rijk liggende tonnen of bakken te hebben afgezeild, vernield of van hare reepen gedreven, zullen, naar gelang der omstandigheden, en voor zoo verre niet zal blijken, dat zulks buiten hunnen wil, en buiten hunne schuld, door redenen van merklijk ongeluk, plotselinge verandering van weder en andere ongevallen van hooger hand is veroorzaakt, gestraft worden met eene boete van ten minste twintig, en ten hoogste vijftig guldens, ofte, in geval van onvermogen om die boete te voldoen, met eene gevangenis van ten minste vijf en ten hoogste veertien dagen, onverminderd de vergoeding der tonnen of bakken, welke mogten zijn vernield, of verloren gegaan.

2. De inspektors en onder-inspektors van het loodswezen, de tonnen en bakken, benevens de door hen als opzigtors te benoemen personen zullen hierop naauwkeurig acht geven en doen geven, en zullen van de feiten, bij het vorig artikel vermeld, wanneer zoodanige zullen gepleegd zijn, doen blijken bij deswege optemaken proces-verbaal, welke zij zullen doen toekomen aan den officier van justitie bij de regtbank van eersten aanleg in het arrondissement, ten einde de daarbij vermelde overtredingen te vervolgen in gelijker voege, als ten opzichte van gewone correctionele zaken gebruikelijk is.

En zullen de loodsen, welke zich bevinden op schepen of vaartuigen, waardoor de voorz. bakken of tonnen reddeloos gemaakt worden, gehouden zijn, om daarvan, bij het aan land komen, aan de voornoemde inspektors, onder-inspektors of opzigtors aangifte te doen, op poene van suspensie of dimissie, naar mate van omstandigheden.

3. Ingeval van betrapping op heeter daad zullen de schepen of vaartuigen, door welke het feit zal zijn gepleegd, worden aangehouden, ten zij door de schippers of gezagvoerders behoorlijke cautie mogt worden gesteld voor de boeten en schadevergoeing, waartoe zij mogten worden verwezen, of ten zij daarvoor, ten ge-

J. B. 1819. 2de Stuk.

K

noegen van de voorn. inspektors of onder-inspektors, eene genoegzame som mogt worden geconsigneerd, in welk geval de aangehoudene schepen of vaartuigen zullen worden vrij gegeven en aan dezelve geen verder opont-houd zal worden veroorzaakt.

Besluit
van 4den
Septem-
ber, hou-
dende al-
teratie
van § 5
art. 2 van
dat van 21
Augustus
1818.
(Staatsbl.
No. 46).

Overeenkomstig een besluit van den 4den Sep-
tember, en bij ampliatie en alteratie van dat van
den 21sten Augustus des vorigen jaars, voor zoo
ve rrede bepalingen in het onderdeel b van het
2de artikel vervat, betrof, werd, uit overweging
der merkelijke schade en het ongerief, welke zoo
voor de kooplieden, winkeliers en kramers, als
voor de vrachtschippers, enz., uit de strikte
toepassing van de voormelde bepalingen zoude
kunnen voortvloeijen, door Z. M. vastgesteld:
„ dat het voortaan aan de schippers, eigenaars
of bewindvoerders van zoodanige schepen, schui-
ten of vaartuigen, welke zich, binnen eenige ge-
deelten des Rijks, toelegden op het vervoeren of
overbrengen naar kermisfen, jaarmarkten of vrij-
markten van goederen, koopwaren, kramerijen,
als anderzins, mitsgaders van kramen, toegeftaan
en veroorloofd zoude zijn, om voor meer dan
drie kooplieden of kramers, onbepaaldelijk en
zonder te dezen aan eenig getal verbonden te
zijn, in hunne schepen, schuiten of vaartuigen,
te laden, om naar kermisfen, jaarmarkten of vrij-
markten over te brengen en te vervoeren, de
goederen, koopwaren, kramerijen, als anderzins,
mitsgaders kramen, welke tot zoodanig einde aan
hen zouden worden toevertrouwd, ook dan, wan-
neer ter plaats der afvaart een gewoon beurt- of
marktveer op zoodanige plaats bestond, werwaarts
de lading bestemd was. Blijvende voor het ove-
rige alle de andere verordeningen en voorschriften,
in gedacht besluit van den 21sten Augustus 1818
vervat, zonder eenige uitzondering, in volle kracht
en werking, als begerende Z. M., dat dezelve

(1) Jaarb. 1818. St. II bl. 78.

met den meesten nadruk zouden worden gehandhaafd en opgevolgd."

Ten gevolge der wet van den 21sten Augustus van het jaat 1816 (1), waarbij de invoering van een eenvormig stelsel van maten en gewigten over het geheele rijk; uiterlijk op den 1sten Januarij 1820, was vastgesteld, werden door Z. M. tot uitvoering der voormelde bepaling, in dit jaat onderscheidene besluiten, betrekkelijk het nietw in te voeren stelsel, genomen, welke wij ter dezer plaats, naar rangorde van den tijd, waarop zij uitgevaardigd zijn, achtervolgens zullen mededeelen.

Bij een koninklijk besluit van den 6den Maart, werd, ten einde de noodige voorzorgen daar te stellen, opdat de standaards der maten en gewigten met volkomene juistheid zouden worden vervaardigd, en in het vervolg voor alle alteratie in derzelve grootte of gewigt zouden bevrijd blijven, het volgende vastgesteld:

Besluit
van 6den
Maart, tot
invoering
van het
stelsel van
maten en
gewigten
(Staatsblad
No. 8)

Art. 1. Tot eerste algemeene standaards of prototypen van de Nederlandsche maten en gewigten worden aangenomen:

1°. Onder den naam van *Nederlandsche elle*, de oorspronkelijke ijzeren *mètre* te Parijs vervaardigd, onder het opzigt der commissie, benoemd geweest tot het bepalen van het metrieke stelsel van maten en gewigten, door dezelve commissie gejusteerd, met haren bijzondere stempel voorzien, en vervolgens op den 20sten Augustus 1790, namens het nationaal instituut in Frankrijk door de Bataafsche Gedeputeerden tot die commissie, aan het uitvoerend bewind der Bataafsche Republiek, aangeboden, sedert eenige jaren onder de eerste klasse van Nederlandsche Koninklijk Instituut van wetenschappen, letterkunde en schoone kunsten, te Amsterdam, berustende.

2°. Onder den naam van *Nederlandsch pond*, de *kilogramme*, door dezelve commissie gejusteerd en

(1) Jaarb. 1816, St. I, bl. 172—174.

Besluit
van 6den
Maart, ter
invoering
van het
stelsel van
maten en
gewigten
(Staatsbl.
No. 8.)

gestempeld, uit naam des Franschen instituuts, door gemelde Gedeputeerden, aan het uitvoerend bewind der Bataafsche Republiek, op den 20 Augustus 1799, aangeboden, en ook onder de eerste klasse van het Koninklijk Nederlandsch instituut berustende.

Art. 2. Er zullen, zoo spoedig mogelijk, worden vervaardigd zoo vele *ijzeren Nederlandsche ellen* (mètres) van gelijke afmetingen als die, welke bij gemeld Nederlandsch instituut berusten, en zoo vele *kopere Nederlandsche ponden* (kilogrammes), insgelijks van gedaante als die van het gezegde Nederlandsch instituut, als noodig zullen zijn, om daarmede de *Ministeriële Departementen, de Gedeputeerde Staten van die provinciën, alwaar geene mètres noch kilogramme voor handen zijn, ons Nederlandsch Koninklijk Instituut, en onze Koninklijke akademie der wetenschappen te Brusfel*, te voorzien; ten einde, bij dezelve, als standaards van den tweeden rang, met de oorspronkelijke standaards of prototypen, volkomen gelijk, zeer zorgvuldig te worden bewaard.

Art. 3. Alvorens de in art. 2 vermelde slapers van de *Nederlandsche elle* en van het *Nederlandsche pond*, aan de voornoemde departementen, kollegiën en genootschappen worden verzonden, zullen dezelve in handen gesteld worden van de eerste klasse van het Koninklijk Instituut, om, door eene commissie uit dezelve, in tegenwoordigheid van eenen Rijks-ambtenaar, door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken te benoemen, te worden geverifieerd, en voldoende bevonden zijnde, te worden bestempeld of geijkt; te weten door gemelden Rijks-ambtenaar, met den Rijks-stempel, daartoe, hieronder, in art. 6, te bepalen, en, door gemelde commissie, mer een' stempel, welke de eerste klasse van het Instituut, onder onze goedkeuring, zal verkiezen.

Art. 4. Indien er onder de aangeboden standaards van de *Nederlandsche elle*, en van het *Nederlandsch pond*, eenige te kort of te ligt mogten worden bevonden, zullen dezelve worden ter zijde gesteld, en door andere worden vervangen. Integendeel die, welke te lang of te zwaar mogten zijn, zullen worden gejusteerd.

Art. 5. Op ieder dier te vervaardigen standaards zullen worden gesneden de woorden: *Nederlandsche elle, mètre*, of *Nederlandsch pond, kilogramme*.

Art. 6. 's Rijks stempel, voor den ijk van bovengenoemde standaards, zal bestaan uit een' Leeuw.

Art. 7. De mètres of kilogrammes, welke bij eenig Besluit Ministeriëel Departement reeds mogten voorhanden zijn, zullen door hetzelfde aan de eerste klasse van het Koninklijk Instituut worden verzonden, ten einde aldaar, met dezelve formaliteiten en op dezelfde wijze, als in art. 3 is bepaald, te worden geverifiëerd en gestempeld.

Art. 8. Op de Nederlandsche elle, naar luid van art. 7 gestempeld, zullen *gesneden* en op de Nederlandsche ponden ingeslagen worden de woorden in art. 5 vermeld.

Art. 9. Indien er onder de mètres of kilogrammes, bij art. 7 vermeld, eenige gevonden worden, die te kort of te licht mogten zijn, zullen dezelve ter zijde gesteld worden, die te lang of te zwaar mogten zijn, zullen worden gejusteerd.

Art. 10. Zoodra de eerste klasse van het Koninklijk Instituut de verificatie, in art. 3 en 7 vermeld, gelijk mede die, welke wij haar verder opdragen, ten einde zal hebben gebragt, zullen de *originele mètre*, nu *Nederlandsche elle*, en de *origineele kilogramme*, nu *Nederlandsch pond* genaamd, met de stempels, in art. 3 vermeld, worden voorzien, en dadelijk ieder in een afzonderlijk kistje worden gesloten, hetwelk door den genoemden Rijks-ambtenaar, met het cachet van het Ministerie van Binnenlandsche Zaken, en door de commissie der eerste klasse, met het cachet derzelve klasse zal worden verzegeld, en niet weder worden geopend, dan in de gevallen, bij art. 11 te beschrijven.

Art. 11. Alle tien jaren, zullen de in art. 2 vermelde standaards van den tweeden rang aan de eerste klasse van het Koninklijk Nederlandsch Instituut worden ter hand gesteld, om aldaar, met in achtneming der opgenoemde formaliteiten, en op de wijze, in art. 3 uitgedrukt, te worden vergeleken en geverifiëerd tegen de bij dezelfde klasse berustende origineele standaards, welke te dien einde zullen worden ontzegeld, nadat de integriteit der zegels zal zijn geconstateerd.

Art. 12. Indien alsdan eenig defekt in een of meerdere der toegezondene standaards mogt worden ontdekt, zullen dezelve, door nieuwe, op de wijze bij art. 3 vermeld, geverifiëerde en gestempelde standaards worden vervangen, en de defecte ter zijde gesteld.

Art. 13. Wanneer dit onderzoek zal zijn afgelopen, zullen de origineele standaards wederom in derzelver kastjens worden gelegd en verzegeld.

Art. 14. Behalve het onderzoek in art. 11 vermeld,

zullen de origineele standaards nimmer worden gebruikt, dan ten gevolge van Ons speciaal besluit.

Art. 15. Van alle verificatiën, justering en ijking, door de eerste klasse van het Koninklijk Nederlandsch Instituut, krachtens dit besluit, te doen, zal behoorlijk proces-verbaal worden opgemaakt, en door alle de daarbij tegenwoordig geweest zijnde personen worden geteekend; het origineel daarvan zal aan Ons worden toegezonden, en authentieke kopijen van hetzelfde, onder den Minister van Binnenlandsche Zaken, en de eerste klasse voornemd, blijven berusten.

Besluit van 8sten Junij, omtrent de gedaante, stoffen zamensetting der nieuwe gewigten, derzelver veelvoud en onderdeelen. (Staatshb. N°. 57).

Bij een volgend besluit van den 8sten Junij werd insgelijks, uit aanmerking der noodzakelijkheid, dat alle gewigten op eenen eenparigen voet, en met genoegzame naauwkeurigheid wierden vervaardigd, dat derzelver juistheid door het gebruik niet wierd verminderd of verminderd zijnde, spoedig wierd hersteld, dat de grootste zorg wierd aangewend in het bewaren der standaards, en dat alle verval in deze wierd voorkomen, bepaald het geen volgt:

Art. 1. De nieuwe gewigten, tot algemeen gebruik der ingezetenen bestemd, te weten het Nederlandsch pond (kilogramme) en deszelfs veelvoud en onderdeelen, zullen, of uit koper of uit ijzer (mits uit geen stukken ligter dan één Nederlandsch pond) of voor dezulken, die het mogten begeeren, uit klokmetaal worden vervaardigd.

Aan alle neringdoende lieden wordt verboden, gewigten uit andere stoffen gemaakt, te gebruiken, en aan ijkers, dezelve te ijken.

2. De gewigten zullen zijn stukken van 1, 2, 3, 4, en meerdere Nederlandsche ponden, naar verkiezing van een ieder, die zich gewigten wil aanschaffen, doch er zal geen stuk boven het gewigt van vijftig Nederlandsche ponden vervaardigd worden.

3. Alle die gewigten zullen echter uit een vol getal Nederlandsche ponden moeten, en geenszins uit één of meerdere dergelijke ponden, en daarenboven uit eenige onderdeelen van het gemelde pond mogen bestaan, de gewigten, om volle zakken Nederlandsche manten te we-

gen, en waarvan in art. 21 zal gesproken worden, uitgezonderd.

4. De gedaante der gewigten, te beginnen met het Nederlandsche pond, zal zijn omtrent cilindrisch, eenigzins schuins naar boven toeloopeude, om getild te kunnen worden, zullen die gewigten voorzien zijn van eenen vasten staanden ring, of, naar verkiezing, voor de gewigten van één, twee, drie, vier en uiterlijk vijf nederlandsche ponden, van eenen knop, welke ring of knop van hetzelfde metaal zal zijn als het ligchaam des gewigts.

5. Wanneer gewigten met eenen knop voorzien zijn, zal die knop met het ligchaam des gewigts in ééns gegoten zijn, en niet zijn eene losse knop, welke op het ligchaam des gewigts wordt afgeschroefd.

6. Indien er echter op sommige plaatsen reeds geijkte kilogrammes (nu Nederlandsche ponden genoemd) of veelvouden van dien, door vorige regeringen in gebruik mogten gebragt zijn, hetzij van eene zeskantige of andere gedaante, mits niet voorzien van eenen losfen ring of knop, zullen dezelve, bij den ijk voldoende bevonden wordende, in gebruik kunnen blijven; en herijkt mogen worden, onder voorwaarden, dat zij bij den eersten te bevelen ijk worden aangeboden, maar geene dergelijke gewigten zullen in het vervolg gemaakt of na den gezegden termijn geijkt mogen worden.

7. Geene onderdeelen van het Nederlandsche pond zullen uit ijzer gemaakt, of gemaakt zijnde, gelijkt, en door neringdoende lieden gebruikt worden. Integendeel alle die onderdeelen, hoegenaamd, zullen uit koper gemaakt moeten worden; het essai-gewigt, waarvan hieronder, art. 18, zal gesproken worden, uitgezonderd.

Die onderdeelen zullen zijn:

1°. Stukken van $\frac{1}{1000}$ van het Nederlandsche pond of van het Nederlandsche wigtje (gramme).

2°. Stukken van 10 Nederlandsche wigtjes, dat is van $\frac{1}{100}$ van het Nederlandsche pond, of van een Nederlandsch lood, (decagramme).

3°. Stukken van 100 Nederlandsche wigtjes, dat is van $\frac{1}{10}$ van het Nederlandsche pond, of van een Nederlandsch once (hectogramme); mitsgaders de veelvouden van wigtjes, looden, oncen, tot negen van elke soort.

8. Geene onderdeelen van het Nederlandsche pond zullen mogen worden vervaardigd, dan die, welke bestaan of uit een vol getal Nederlandsche oncen tot negen oncen toe, of uit een vol getal wigtjes tot negen wigt-

Bestuit
van 8ten
Juni, om-
trent de
gedaante,
stof en za-
menstel-
ling der
nieuwe ge-
wigen,
derzelver
veelvou-
den en on-
derdeelen
(Staatsbl.
No. 37).

Result
van 8ten
Junij, om-
trent de
gedaante,
stof en za-
menstel-
ling der
nieuwege-
wigten,
de zelve
veelvou-
den en on-
deelen
(Staathl.
No. 37.)

jes toe; wordende bij deze wel uitdrukkelijk verboden alle afzonderlijke gewigten, die zouden bestaan uit een zeker getal oncen met looden of wigtjes, of gedeelten van wigtjes, of uit een zeker getal looden met wigtjes, of gedeelten van wigtjes, of uit een zeker getal wigtjes en gedeelten van wigtjes.

Hiervan echter worden uitgezonderd gewigten, om volle zakken gelds te wegen, en de medicinale gewigten, waarvan bij art. 21 en 22 zal worden gesproken.

9. Allen, wier handel, nering of bedrijf het gebruik van onderdeelen des Nederlandschen ponds tot het wigtje toe vereischt, zullen zich een stel van die onderdeelen moeten aanschaffen, bestaande uit de volgende stukken, te weten:

Eén stuk van 500, één van 200, twee van 100 wigtjes, dat is, stukken van 5 Nederlandsche oncen, of van een half Nederlandsch pond, van twee en van één Nederlandsch once.

Eén stuk van 50, één van 20, twee van 10 Nederlandsche wigtjes, dat is, stukken van 5 Nederlandsche looden of een half once, van 2 looden en van één lood.

Eén stuk van 5 Nederlandsche wigtjes of een halflood, één van twee, en drie van één wigtje, of twee van twee, en één van één wigtje.

Alle welke te zamen het gewigt uitmakende van 1000 Nederlandsche wigtjes, of van 100 looden, of van tien oncen, dat is, van een Nederlandsch pond; blijvende het niettemin aan een ieder vrij, zich afzonderlijke onderdeelen aan te schaffen, of ook veelvouden, uit meerdere eenheden dan hier gemeld is, bestaande, als hij zal verkiezen.

10. Alle de gemelde onderdeelen des Nederlandschen ponds zullen, naar verkiezing van die, welke zich dezelve aanschaffen of dezelve gedaante hebben als het koperen Nederlandsche pond, met eenen knop voorzien, of de gedaante van langwerpige blokjes eenigzins aan de hoeken afgerond om slijtage te vermijden, of ook de gedaante van pijl-gewigt, doch allezins glad en zonder overtollig bijwerk, welk gewigt als dan zal bestaan uit de volgende kommetjes, of holle in elkander sluitende stukjes, te weten:

1	Stuk van 500	} Nederlandsche	} 5	} Nederl. oncen,				
1	— — 200				} wigtjes,	} 2		
1	— — 100						} dat is van	} 1
1	— — 100							
	— — — — —	900						

1 Stuk van 50	} wigtjes, dat is van	} 5	} Nederl. looden.	Bestuit van 8sten Junij, om- trent de gedaante, stof en za- menstel- ling der nieuwe go- wigen, derzelver veelvou- den en on- derdeelen (Staatsbl. No. 37).	
1 — — 20					} 2
1 — — 10					
} 900					
1 Stuk van 5	} wigtjes,	}			
1 — — 2					
1 — — 2					
1 — — 1					

makende te zamen 1000 Nederlandsche wigtjes, of 10 oncen, of één Nederlandsch pond.

11. Er zullen ook pijlgewigten van mindere uitgestrektheid mogen vervaardigd worden, als een pijlgewigt van 500 wigtjes of 5 oncen, of een half Nederlandsch pond, beginnende derhalve met het stuk van 200 wigtjes; een pijlgewigt van 2 oncen of 200 wigtjes, beginnende derhalve met het stuk van 100 wigtjes; een pijlgewigt van eene once of 100 wigtjes, beginnende derhalve met het stuk van 50 wigtjes of eene halve once.

12. Indien er op sommige plaatsen reeds getijde onderdeelen van de kilogramme, nu Nederlandsch pond genoemd, door vorige regeringen in gebruik mogten gebragt zijn, hetzij uit ijzer, hetzij van eene andere gedaante, mits niet voorzien van eenen losfen ring of knop, zullen dezelve herijkt mogen worden en in gebruik blijven, mits onder dezelfde voorwaarden, als, in art. 6, voor de kilogrammen en de veelvouden daarvan, is verordend.

13. Op alle de stukken van één of meerdere nederlandsche ponden, zullen duidelijk ingesneden of ingeslagen worden de woorden Nederlandsch (of bij verkorting Ned.) pond, kilogramme, of bij verkorting kil. en voor dezelve de cijfers, welke het getal der ponden, dat het gewigt bevat, aanduiden.

Op de onderdeelen van het nederlandsch pond, zullen insgelijks de woorden Ned. oncen, Ned. lood, Ned. wigtje, met eene cijferletter er voor, het getal aanduidende, worden ingesneden of ingeslagen, of in zoo verre de stukken daartoe te klein mogten zijn, de eerste letters dier woorden, te weten; N. L., N. W.

14. Wat de pijlgewigten betreft zullen, op den rand van ieder kommetje, de cijfers ingesneden of ingeslagen worden, welk het getal wigtjes, dat ieder kommetje bevat, aanduiden, en bovendien, op den bodem, het getal

Besluit van 8ten Junij, om trent de gedaante. Stoffen zamensstelling der nieuwe gewigten. derzelver veelvoud en onderdeelen (Staatsbl. No. 47).

oncen of looden, welke die kommetjes bevatten; te weten: 500, 200, 100, 100 en op den bodem 5 oncen, 2 oncen, 1 once, 1 once; verder 50, 20, 10, 10, en op den bodem 5, 2, 1, lood, eindelijk 5, 2, 2, 1 en op den bodem de letter W; bovendien zullen, op het buitenste stuk, gesneden of ingeslagen worden de cijfers die het getal wigties in den pijl bevat, uitdrukken, te zamen met het woord en het getal, pond of once of lood, dat is, voor eenen geheelen pijl van 1 pond, 1000 wigties, 1 Nederlandsch pond voor eene pijl van 500 wigties, 500 wigties of 5 oncen, voor eenen van 200 wigties, 200 wigties of 2 oncen, voor eenen van 100 wigties, 100 wigties of 1 once.

15. Ter weging van ligtere of kostbaardere waren, zal, tot eenheid der gewigten, volgens art. 16 der wet van 21 augustus 1816, gebruikt worden, het Nederlandsche wigtie (gramme); en even als het Nederlandsche pond, of de eenheid voor grovere waren, in duizend deelen (grammes) verdeeld wordt, zal ook het nederlandsche wigtie (gramme), in duizend deelen (milligrammes) verdeeld worden.

Die onderdeelen zullen bestaan uit vierkante of ronde koperen plaatjes, uitgezonderd voor het essai-gewigt, waarvan in artikel 18 zal worden gesproken.

16. Een stel onderdeelen van het wigtie zal bestaan, uit:

1 Stuk van 500	} duizendste gedeelte van het wigtie, dat is:	} $\begin{matrix} 5 \\ 2 \\ 1 \\ 1 \end{matrix}$	} korrels, of	} $\begin{matrix} 5 \\ 2 \\ 1 \\ 1 \end{matrix}$	} decigramm.
1 — — 200					
1 — — 100					
1 — — 100					

1 Stuk van 50	} duizendste gedeelte van het wigtie: dat is:	} $\begin{matrix} 5 \\ 10 \\ 10 \\ 10 \end{matrix}$	} van een korrel, of	} $\begin{matrix} 5 \\ 2 \\ 1 \\ 1 \end{matrix}$	} Centigramm.
1 — — 20					
1 — — 10					
1 — — 10					

1 Stuk van 5	} duizendste gedeelte van het wigtie, dat is:	} $\begin{matrix} 5 \\ 100 \\ 100 \\ 100 \end{matrix}$	} van een korrel, of	} $\begin{matrix} 5 \\ 2 \\ 1 \\ 1 \end{matrix}$	} milligramm.
1 — — 2					
1 — — 1					
1 — — 1					

Latende het aan een ieder, die, in zijnen handel, nering of bedrijf, het wigtie en deszelfs onderdeelen tot het duizendste van het wigtie (de milligramme) moet gebruiken. vrij, om, behalve dit stel, hetwelk hij ver-

verplicht is, te bezitten, zoo vele van iedere soort van onderdeelen, of zoo vele veelvouden van ieder soort zich aan te schaffen, als hij zal begeeren, mits hetgeen, bij art. 8, van de onderdeelen van het pond gezegd is, ook voor die van het wigkje, in het oog houdende, en met *ni* zondering van hetgeen omtrent het medicinaal gewigt bepaald mogt worden,

17. Juweliërs, en allen, die in edele gesteenten handel drijven, zullen voortaan hunne waren niet meer mogen wegen met, of aankondigen in het tot nu toe in gebruik zijnde zoogenaamd karaatwigt, hetwelk, naar inhoud van art. 2 der wet van den 21sten augustus 1816, op het tijdstip van het invoeren der nieuwe gewigten, wordt afgeschafte en verboden; maar zij zullen tot eenheid van hun gewigt gebruiken het Nederlandfche wigkje (gramme), 10 onderdeelen de duizendfte daarvan, en tot veelvouden *de* veelvouden van het wigkje.

18. De esfaijeurs zullen voortaan niet meer in hunne esfaijen gebruiken het tot nu toe in gebruik zijnde zoogenaamd esfai-gewigt, dat insgelijks, naar inhoud van art. 2 der wet van den 21 augustus 1816, op het tijdstip van het invoeren der nieuwe gewigten wordt verboden en afgeschafte, maar alleen het Nederlandfche wigkje en deszeifs duizendfte gedeelten, en, is het nood, ook de veelvouden van het wigkje.

Voor het esfai-gewigt zullen het wigkje en deszeifs onderdeelen uit zilver mogen worden vervaardigd, en tot meerder gemak in het gebruik met een opstaand lipje mogen voorzien zijn.

19. Esfaijeurs, goud- en zilverfmeden, en allen, die in goud en zilver of in speciën handelen, gelijk mede de kantoren van waarborg, zullen het alooi niet meer uitdrukken, van het goud in karaats en greinen, voor het zilver in penningen en greinen, welke uitdrukkingen bij deze worden afgeschafte, maar alleen in duizendsten, stellende het volkomen fijn op duizend, zoo dat een alooi bij voorbeeld van 750, dat is van $\frac{750}{1000}$, herzelve zal uitdrukken als voorheen 18 karaats voor goud en 9 penningen voor zilver.

20. Wanneer de, in art. 19 genoemde, personen en kantoren zullen uit te drukken hebben, hoe veel fijn er in eene bepaalde massa bevat is, zullen zij daartoe niet meer het oude mark (dat door art. 2 der gemelde wet van den 22 augustus 1816 wordt afgeschafte) gebruiken, en zeggen zoo veel *fijn* per mark, of zoo vele marken

Besluit van 8sten Junij, omtrent de gedaante, stof en samenstelling der nieuwe gewigten, derzelver veelvouden en onderdeelen (Staatsb. No. 37.)

besluit van 8sten Junij, omtrent de gedaante, stof en samenstelling der nieuwe gewigten, derzelver veelvoud en onderdeelen (Staatsbl. No. 47.).

enz. zijn, maar zij zullen tot eenheid het Nederlandsche pond (kilogramme) aannemen, en zeggen zoo vele wig-tjes (grammes) en duizendsten van wig-tjes (milligrammes) zijn per Nederlandsche pond (kilogramme).

21. Tot het wegen van goud, zilver en speciën, zullen voortaan geene ijzeren gewigten mogen, maar alleen koperen moeten gebruikt worden, het geval van art. 6 alleen uitgezonderd. Kooplieden, kasfiers, specie-handelaars en alle kantoten, daar geld ontvangen en uitgegeven wordt, zullen vermogen koperen stukken te gebruiken, welke ieder het gewigt zullen hebben, dat een volle zak rijks munten moet houden, welke gewigten door Ons of Onzen wege nader zal worden bepaald.

22. Omtrent het medicinaal gewigt zal nader door Ons worden gedisponeerd.

23. De oorspronkelijke standaards van de veelvoud en onderdeelen van het Nederlandsche pond, in deze vermeld, zullen, door eene commissie uit de eerste klasse van het koninklijk Nederlandsch instituut, worden geverifieerd en geijkt. Na die oorspronkelijken zullen standaards van den tweeden rang voor de ministeriële departementen, de provinciale staten, die dezelve behoeven, het instituut en de koninklijke akademie der wetenschappen te Brussel, worden vervaardigd, geverifieerd en geijkt; alles op denzelfden voet, als, bij ons besluit van den 6den maart 1819 (1), wegens de origineele standaards van de Nederlandsche elle en het Nederlandsche pond is bepaald geworden.

Een ander besluit van den 25sten Julij voorzag, ingevolge de wet van den 12den Augustus 1816, en Zr. Ms. besluit van 16 Maart 1817 (2), in hetgeen het vervaardigen der Nederlandsche elle betrof, overeenkomstig de navolgende artikelen:

Art. 1. De Nederlandsche ellen (mètres) ten algemeengebruik geschikt, zullen zijn, houten, of ijzeren, of koperen ellen, naar ieders keuze.

2. Die Nederlandsche ellen, welke bepaaldelijk zullen dienen, om *stoffen te meten*, zullen de gedaante mogen hebben, welke men tot nu toe aan die soort van maten

(1) Zie boven bl. 117.

(2) Jaarb. 1817, St. I. bl. 102—105.

op vele plaatsen gewoon is te geven, te weten: van boven naar onderen eenigzins schuins toeloopende, met een handgreep, en bij de handgreep met een opstaand stuk, het begin der elle aanwijzende, voorzien.

3. De houten Nederlandsche ellen, bepaaldelijk tot het meten van stoffen bestemd, zullen uit zoodanig hout vervaardigd mogen worden, als men tot nu toe voor elen gebezigd heeft: doch ten einde eene spoedige slijtaadje en de verkorting, die daaruit mogt ontstaan, zoo veel mogelijk, voor te komen, zullen zij van onderen met eenen vlakken koperen of anderen metalen schoen voorzien worden, hare dikte en breedte zullen naar de hardheid van het hout, waaruit de ellen vervaardigd zijn, worden geregeld, en in het algemeen boven tusschen de 15 en 20, beneden tusschen de 8 en 12 Nederlandsche strepen (millimètres) zijn.

4. De Nederlandsche ellen, bepaaldelijk tot het meten van stoffen bestemd, zullen verdeeld moeten worden, in tien gelijke deelen of Nederlandsche palmen (decimètres), en de eerste palm, dat is die, welke de digste bij de handgrepen is, daarenboven in tien deelen, dat is, in tien nederlandsche duimen (centimètres). De palmen zullen met de cijfers 1, 2, 3, enz., aan het opgaand stuk beginnende, aangeduid worden, en op het einde van de vijfde palm, zal een teeken gesteld worden, om de helft der el te gemakkelijker kenbaar te maken.

5. Men zal ook in dezelfde gedaante mogen maken halve Nederlandsche ellen, insgelijks met eene handgreep en opstaand stukje, en voor de houten halve ellen, van onderen met een gesloten schoen voorzien, verdeeld in vijf palmen, en de eerste palm in tien deelen of Nederlandsche duimen.

6. Het zal echter vrijstaan, ook Nederlandsche ellen, of halve ellen zonder handgreep, in de gedaante van een houten lat, aan beide einden met een vlakken schoen voorzien, tot het meten van stoffen te gebruiken; de breedte en dikte zal zijn tusschen de 12 en 15 nederlandsche strepen (millimètres); de verdeling zal zijn als in de vorige artikelen is gemeld.

7. De Nederlandsche ellen, tot gewone lengte maten, of zogenaamde maatstukken bestemd, zullen, wanneer zij van hout vervaardigd worden, bestaan in eene houten lat, uit droog perenboomen hout, of uit die soort van gekloofd palmhout, waaruit men tot nu toe gewoon geweest is, maatstukken te maken, of uit zoodanige soort

Besluit
van 25sten
Juli, om-
trent de
gedaante,
stof en za-
menstel-
ling der
Nederl.
elle, der-
zelve
veelvou-
den en on-
derdeelen
(Staatsabl.
No. 40).

Besluit van 25sten Juli, omtrent de gedaante, Rof en zamensetting der Nederl. elle, derzelfverveelvouden en onderdeelen (Staatabl. No. 40).

van hard hout als men zal verkiezen. De breedte en dikte dezer latten zullen naar de hardheid van het hout geregeld worden; en tusschen de twaalf en vijftien Nederlandsche strepen (millimètres) in het vierkant houden, zij zullen met een gesloten schoen, welke ten minste vijf strepen lang is, aan beiden de einden voorzien zijn.

8. Zoodanige ellen moeten verdeeld worden in tien deelen of Nederlandsche palmen (decimeters, iedere palm in tien deelen of Nederlandsche duimen (centimeters), en ten minste de laatste duim in tien nederlandsche strepen (millimeters). De insnijdingen der verdeelingen zullen tot op het uiterste van den kant komen; het midden van iedere palm, zal door een langer streep dan de overige verdeelingen of duimen aangewezen worden, en insgelijks het midden, van iederen duim, die in strepen verdeeld wordt.

Het zal een iegelijk vrijstaan de geheele elle in strepen te laten verdeelen.

9. De verdeeling der Nederlandsche ellen als maatstaven of maatstokken beschouwd, zullen aangewezen worden naar de keuze van een ieder op de volgende wijze:

Of de palmen met grootere cijfers 1, 2, 3, enz., en de duimen van iedere palm met kleine cijfers 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, of de palmen met de cijfers 10, 20, 30 tot 90, en de duimen met kleinere cijfers 1, 2, 3, duidende dus de grootere cijfers ook duimen aan, of de palmen, hetzij met grootere cijfers 1, 2, 3: enz.; hetzij met de cijfers 10, 20, 30, enz., en de duimen zonder cijfers, zullende alsdan in iedere palm de 5de duim met eene langere lijn aangeduid worden.

10. Het zal geoorloofd zijn Nederlandsche ellen van hout of rotting te gebruiken, in de gedaante van wandelstok vervaardigd, mits alsdan dezelve eene middellijn hebben boven van 15 à 20, van onderen van 12 à 15 strepen, en voorzien zijn van boven met een knop en van onderen met een steunstuk, die beide afgefebroefd kunnen worden, opdat, deze afgenomen zijnde het overige de juiste lengte der elle zij; men zal kunnen volstaan, met zoodanige ellen te kunnen verdeelen in tien palmen, de eerste palm alleen in tien duimen, en de eerste duim, die, welke het dichtste bij den knop is, in tien strepen, en met de verdeeling der palmen en duimen enkel met koperen of andere sijne ingeslagene pennetjes aan te wijzen, mits tot gemak van de telling de vijfde palm met drie, en de vijfde duim met twee pen-

netjes, ter onderscheiding voorzien zijn; latende het verder ter keuze van een ieder over, om die stokken ook geheel in duimen te laten verdeelen, en dezelve alzoo verdeeld, ook tot het meten van stoffen te gebruiken.

11. Er zullen ook Nederlandsche ellen gemaakt worden, ten gebruike als maatstokken, die, uit verscheidene stukken, met scharnieren aan elkander verbonden, bestaande, gevouwen kunnen worden, om minder ruimte te beslaan. Deze echter zullen slechts, of in tweeën, of in vieren, of in vijfden gevouwen mogen worden, dat is, zij zullen bestaan uit twee, of uit vier, of uit vijf stukken 5 van palmen, van 1 palm, of 25 duimen, en uit stukken van apalmen, of 20 duimen, en uit geene andere.

12. De gemelde gevouwen ellen, uit hout gemaakt wordende, zullen gemaakt worden uit die soort van gekloofd palmhout, waaruit men gewoon is, maatstokken te vervaardigen, of uit ander hard hout, en aan beide de einden, met een schoen voorzien zijn. Zij zullen verdeeld moeten worden in palmen, duimen en in strepen; en die verdeelingen zullen door cijfers worden aangewezen, die het getal der dalmen zullen aanduiden, gelijk in art. 9 gezegd is.

13. De gevouwene Nederlandsche ellen, in art 11 en 12 vermeld, zullen niet tot meten van stoffen mogen gebruikt worden.

14. Geene andere onderdeelen van de nederlandsche elle zullen mogen gebruikt worden, dan de volgende:

1°. Halve ellen, hetzij uit ijzer, koper of hout, hetzij uit een stuk, hetzij gevouwen in twee stukken (doch niet in meerdere), ieder van 25 Nederlandsche duimen. Indien gemelde halve ellen van hout zijn, zullen zij uit zeer droog of hard hout, en de gevouwene uit gekloofd palmhout vervaardigd, en aan beide einden met schoenen voorzien zijn. De verdeeling zal zijn die der heele ellen.

2°. Dubbele palmen (of dubbele decimètres), hetzij uit een stuk, hetzij gevouwen in twee stukken, ieder van eene palm, door eene scharnier aan elkander verbonden.

3°. Enkele palmen uit een stuk.

De dubbele en de enkele palmen zullen vervaardigd worden uit koper, of uit palmhout, of uit ivoor; de verdeeling zal zijn in duimen, en alle de duimen in strepen, de cijfers zullen de duimen aanduiden, in iederen duim zal de vijfde streep langer zijn dan de overige, ter betere onderscheiding.

Besluit van 25sten July, om te tract de gedaante, stof en samenstelling der Nederl. elle, derzelve veelvouden en onderdeelen (Staatsbl. No. 40).

Besluit De dubbele of enkele palmen, uit een stuk gemaakt; zullen de gedaante hebben, of van eene liniaal, of van een driekantige prisme of zuil.

van assten 15. Geene andere veelvouden der Nederlandſche ellen
Julij, om- zullen in gebruik mogen zijn dan de dubbele elle en het
trent de vijfvoud der elle.

gedaante, De dubbele ellen mogen gemaakt worden uit ijzer, uit
stof en za- koper, of uit hout, het vijfvoud der elle zal uit hout
menſtel- gemaakt worden.

ling der De dubbele elle en het vijfvoud der elle, beide in hout
Nederl. zullen vervaardigd worden uit goed hout, behoorlijk ge-
ellen, der- verwd, of geolied, ten einde minder door vocht te wor-
zelve den aangedaan.

veelvou- De dubbele elle en het vijfvoud der elle, beide in hout
den en on- zullen vervaardigd worden uit goed hout, behoorlijk ge-
derdeelen verwd, of geolied, ten einde minder door vocht te wor-
(Staatsbl. den aangedaan.
No. 40).

De gedaante voor beide zal zijn die van eene lat, voor de dubbele elle tusſchen de 18 à 20 ſtrepen dik, en tusſchen de 25 à 30 ſtrepen breed: voor het vijfvoud van de elle, tusſchen de 25 à 30 ſtrepen dik, en 35 à 40 ſtrepen breed. Beide zullen met een open ſchoen aan beide einden voorzien zijn, welke voor de dubbele elle twee Nederlandſche duimen of 20 ſtrepen, en voor het vijfvoud der elle 40 ſtrepen lengte zal hebben.

De dubbele elle zal verdeeld zijn in ellen, palmen en duimen; het vijfvoud in ellen en palmen, doch de eerſte el ook in duimen. de verdeelingen zullen behoorlijk ingefneden zijn, en de inſnijdingen met andere verwen, dan waarmede de maat zelve overtogen is, kennelijk gemaakt worden.

De verdeelingen zullen door cijfers aangeduid worden, te weten op de dubbele el, de ellen door grootere cijfers 1 en 2: de palmen door kleiner 1, 2, 3, enz., en voor de duimen zal de vijfde duim door eene langere lijn aangeduid worden; voor het vijfvoud der ellen, zullen de de ellen door grootere, en de palmen door kleinere cijfers worden aangewezen. In beide de veelvouden zullen de verdeelingen op de tegenovergeſtelde vlakken der breedte ingefneden worden.

16. Op iedere lengte-maat, uit welke ſtoffe ook vervaardigd, zal de naam ingefneden, ingeprent, of ingebrand worden op de volgende wijze:

Nederlandſche elle (mètre). Dubbele Nederlandſche elle (2 mètres). Vijf Nederlandſche ellen (5 mètres). Nederlandſche (of bij verkorting, ned.) palm (decimètre). Dubbele Nederlandſche palm (2 decimètres). Nederlandſche (of bij verkorting, ned.) halve el ($\frac{1}{2}$ mètre).

17. Geene Nederlandsche ellen, veelvouden of onder derdeelen van dien, zullen in eenigen handel hoegenaamd gebruikt mogen worden, waarop tevens eenige andere lengte-maten, van welken aard ook mogten geplaatst zijn, of zelfs eenige teekens, die dezelve aanduiden, gevonden worden.

18. Geene lengte-maten zullen mogen worden gebruikt, en in eenigen handel gebruikt, die zouden bestaan uit eene halve, of uit eene geheele, of uit twee, of uit vijf Nederlandsche ellen, en daarenboven uit eenige onderdeelen hoegenaamd van dezelve, of uit palmen, dubbele palmen, en daarenboven uit eenige duimen, strepen, of duimen en strepen.

19. De landmeters-ketting zal voorts de lengte hebben van twintig Nederlandsche ellen, dat is van twee maal tien ellen, of, volgens artikel 3 van ons besluit van den 30sten November 1817, van twee Nederlandsche roeden (décimètres).

Die ketting zal bestaan uit veertig ijzeren schakels, zamengevoegd met koperen of gegoten ijzeren ringen, zoo dat elke schakel met de halve middellijn der ringen, lang zal zijn vijf palmen, of eene halve nederlandsche elle.

De tweede schakel zal met de derde, de vierde met de vijfde, en zoo voorts om de twee schakels, welke te zamen eene el uitmaken, door eenen grooteren ring verbonden worden, om te gemakkelijker het gebruik der ellen te kunnen onderscheiden. Van vijf tot vijf ellen, en dus van tien tot tien schakels, zal de gemelde ring met een dwarsbalkje voorzien zijn; doch de grootere ring, die de tiende el met de elfde el, of de twintigste schakel met de een en twintigste verbindt, zal met een veerige haak voorzien zijn, om den ketting aldaar te kunnen afbreken, en tot eenen ketting van tien ellen, of eene Nederlandsche roede te kunnen verkleinen.

De handvatten, die aan beide de einden van den ketting zijn, zullen in het midden met eenen ring voorzien zijn, waarin wikken of stokken tot het rigten van den ketting gestoken worden, zoodat de lengte van de eerste en van de laatste schakel tot de middelpunten dier ringen moeten geteld worden; en de lengte van den geheelen ketting, of van 20 ellen, gerekend moet worden te zijn begrepen tusschen de middelpunten dier beide ringen.

20. Indien er, gedurende den tijd dat de provincien dezes Rijks onder het fransch gouvernement gestaan heb-

J. B. 1819. 2de Stuk.

L

Besluit van 25sten Jult. om trent de gedaante, stof en zamensstelling der Nederl. ellen, denzelver veelvouden en onderdeelen (Staatsbl. No. 50).

hebben, *mètres* (nu Nederlandsche ellen), *demi mètres* (halve Nederlandsche ellen), *décimètres* (palmen), *double décimètres* (nu dubbele palmen), *double metres* (nu twee Nederlandsche ellen), *demi décamètres* (nu vijf Nederlandsche roeden), en in de gedaante van kettingen, *décamètres* (of tien Nederlandsche ellen, of eene Nederlandsche roede, of *double décamètres* (twee roeden), bestaan hebben, zullen dezelve in gebruik mogen blijven, al waren zij niet volkomen ingerigt, naar hetgeen in de vorige artikelen is vermeld, mits 1°. zij in den tijd door daartoe in deze provinciën geautoriseerde lieden zijn geverifieerd en geijkt geworden; 2°. mits zij wederom ter verificatie aangeboden en voldoende bevonden worden, wat de lengte betreft, en ten blijke daarvan worden gestempeld, en 3°. mits zich op dezelve niet tevens eenige andere maten of teekens derzelve bevinden. Bij mangel van een of meerder dezer voorwaarden zullen die maten verworpen moeten worden.

Besluit van 28sten September, houdende bepalingen omtrent de eerste uitgifte der nieuwe maten en gewigten, derzelve verificatie en herijking (Staatsbl. No. 49).

Omtrent de eerste uitgifte der nieuwe maten en gewigten, derzelve verificatie en ijking, behelzende een koninklijk besluit van den 28sten September, de volgende bepalingen:

Art. 1. Het staat aan ieder fabrikant vrij, de nieuwe maten en gewigten te vervaardigen, overeenkomstig de verordeningen, welke daartrent, succesfivelijk, door Ons gemaakt zijn, of nog gemaakt zullen worden.

2. Er zullen echter geene nieuwe maten of gewigten uitgegeven, of in den handel gebruikt mogen worden, dan nadat dezelve behoorlijk zullen zijn geverifieerd en geijkt.

3. De verificatie en ijking zal, bij de eerste uitgifte der maten en gewigten, geschieden, door personen, welke Wij daartoe bijzonder zullen committeren, en onverminderd de bepalingen, welke naderhand, op het stuk van den ijk, door Ons zullen worden vastgesteld.

4. Deze personen zullen zich te dien einde van de noodige maten en gewigten, overeenkomende met de standards, bij de Gedeputeerde Staten voorhanden, moeten voorzien, welke maten en gewigten, als standards van den derden rang zullen worden aangemerkt, nadat dezelve vooraf gane behoorlijke verificatie en stempeling hebben ondergaan.

5. De verificatie, in het voorgaande artikel vermeld, zal geschieden door confrontatie der voornoemde stukken met de standaards, bij de Gedeputeerde Staten berustende.
6. Dezelve zal plaats hebben ten overstaan van eenen of meerdere leden van de Gedeputeerde Staten, door zoodanig hoogleeraar in de wis- en natuurkunde, of, bij ontstentenis van denzelven, door zoodanig officier van de artillerie of genie, als daartoe, door de Gedeputeerde Staten, zal worden uitgenoodigd.
7. Onze Minister van Binnenlandsche Zaken zal de stempels, daartoe te bezigen, aan de Gedeputeerde Staten doen toekomen.
8. Na dat, van den afloop dezer verificatie, door de Gedeputeerde Staten, openlijk kennis zal zijn gegeven, zullen de fabrikteurs der maten en gewigten, zich aan de personen, in art. 3 vermeld, kunnen adreseren, en de maten en gewigten, door hen vervaardigd, ter verificatie en stempeling aanbieden.
9. De maten en gewigten, welke zij nauwkeurig hebben bevonden, zullen door hen worden gestempeld met twee stempels, waarvan de eerste eene letter, en de andere het bijzondere merk van den ijkcr zal voeren. De grootte van die stempels, alsmede de letter en de merken, zullen door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken worden bepaald.
10. Voor het doen van die verificatie en ijking zal, aan de bedoelde personen, door de genen, welke die maten en gewigten aanbieden, een ijkloon worden ter hand gesteld, overeenkomstig het tarief, hetwelk daaromtrent zal worden vastgesteld.
11. Zij zullen van het aantal maten en gewigten, welke zij stempelen, alsmede van het ijkloon, hetwelk hun wordt ter hand gesteld, eene nauwkeurige aantekening moeten houden, en daarvan, elke maand, een' volledigen staat aan de Gedeputeerde Staten hunner provincie moeten inzenden.
12. Uit de opbrengst van dit ijkloon, zullen worden betaald de kosten van den ijk, voor zoo verre de eerste uitgiste der maten en gewigten betreft, en de gratificatiën, welke, aan de voornoemde ijkers, voor hunne werkzaamheden, zullen worden toegestaan.
13. Met den aanvang van den jare 1821, zal er eene herijking van alle de maten en gewigten, welke, gedurende den jare 1820, in omloop gebragt zijn en in den

Rechts
van 28sten
Septem-
ber, hon-
dende be-
palingen
omtrent
de nieu-
we maten
en gewig-
ten, der-
zelver ve-
rificatie
en herij-
king.
(Staatsbl.
No. 49)

handel gebruikt worden, plaats hebben, deze herijking zal alle jaren herhaald worden.

Besluit van 21sten October, omtrent de inhoudsmaten in het algemeen, en de gedaante en samenstelling der maat van het brandhout in het bijzonder (Staatsbl. No. 51.)

Bij een besluit van Z. M. van den 21sten October, werden de navolgenden bepalingen vastgesteld omtrent de inhoudsmaten, en omtrent de gedaante en de samenstelling van de maat en het brandhout in het bijzonder.

Art. 1. De inhoud van lichamen, hoe ook genaamd, zal voortaan uitgedrukt worden door de namen van kubieke NEDERLANDSCHE ELLE (systematische *stere* of *metre cube* genoemd) kubiek PALM, kubieke DUIM, kubieke STREEP, en onder die namen alleen in alle bestekken, rekeningen, advertentiën, enz., worden aangeduid en aangekondigd.

2. Tot het meten der lichamen, en dus ook tot het meten van schepen, zullen geene andere maten hoegenaamd gebruikt worden, dan de Nederlandsche elle en derzelver veelvouden of onderdeelen.

3. De maat van brandhout, dat niet bij de bossen of bij het getal verkocht wordt, zal den naam dragen van *wisze*.

De *wisze* bevat eene kubieke Nederlandsche ELLE hout. 4. De maat, genaamd *wisze*, is een regthoekig raam, bestaande uit een grondstuk van eene bepaalde lengte, waarop regthoekig twee opstaande zijstukken gerigt zijn, boven met een deksluk vereenigd, en aan den buitenkant ieder met twee schoren voorzien, om genoegzame stevigheid te erlangen. Ieder zijstuk isat in het midden eene sleuf, die twintig Nederlandsche duimen boven het grondstuk begint, in welke sleuf zich eene lat of een balkje beweegt van genoegzame dikte, om niet door te buigen. Die lat wordt door eene schroef aan ieder eind, op de vereischte hoogte, gevestigd. Op ieder zijstuk staat aan den buitenkant eene maat in Nederlandsche DUIMEN verdeeld. De duimen worden door eenen wijzer aangeduid, welke aan eene beweegbare lat gehecht is, en met den onderkant daarvan gelijk staat.

Alle de stukken, welke het raam uitmaken, zullen flexibel in elkander gevoegd worden; doch niettemin zoodanig, dat men ze zonder moeite uit elkander kan nemen, om het raam gemakkelijker te kunnen vervoeren.

5. De lengte van het onderstuk van het raam, dat is

de breedte van het raam, wordt gerekend te zijn de afstand der twee zijstukken binnen 's werks, en de hoogte van het onderstuk af tot de grootste hoogte, waarop de onderrand van de beweegbare lat kan gesteld worden.

6. Er zullen vijf ramen in gebruik mogen zijn; tusschen welke ieder dat gene hetwelk, of die gene die hij meent noodig te hebben, zal kunnen kiezen:

- 1°. Een ter breedte en ter hoogte van *éene* Nederlandsche elle of 100 Nederlandsche DUIMEN;
- 2°. Een ter breedte van eene elle of 100 duimen, en ter hoogte van 167 duimen;
- 3°. Een ter breedte van twee ellen en ter hoogte van eene elle of 100 duimen;
- 4°. Een ter breedte van 2 ellen en ter hoogte van 167 duimen;
- 5°. Een ter breedte van 3 ellen en ter hoogte van 167 duimen;

Besluit van 21 October, omtrent de inhouddsmaat en het algemeen, en de gedaante en zamenstelling der maat van het brandhout in het bijzonder. (Staatsbl. No. 51.)

zoo dat de ramen, die op sommige plaatsen van Ons Rijk, te voren onder den naam van *sère* (n°. 1), *double sère* (n°. 3) en *demi decastère* (n°. 5), in gebruik mogten geweest zijn, in gebruik zullen kunnen blijven.

7. Deze ramen zullen behoortijk geverifieerd en geijkt, en vervolgens jaarlijks, of op zoodanige tijden als door Ons zullen bepaald worden, of op nieuw nagezien en herijkt worden.

8. Alvorens het hout in het raam te stapelen; zal men de lengte der blokken naar den maatstaf op den buitenkant der zijstukken gevestigd, meten, en in duimen bepalen; nemende, zoo de blokken, gelijk meest altijd plaats heeft, niet volkomen van dezelfde lengte zijn, een midden tusschen eenige der langste en eenige der kortste.

9. Om de hoogte te kennen, op welke men de beweegbare lat moet vestigen, dat is tot welke men de blokken moet stapelen, om met dezelve eene wisse houts te bekomen, raadpleegt men de tafel, achter dit besluit gevoegd. Men ziet daarin, met het opslag van het oog, dat men; om eene wisse te bekomen, voor blokken van 60 duimen, bij voorbeeld, in het raam van eene elle, de lat op 167 duimen moet stellen, en voor blokken van 77 duimen, op 131 duimen, terwijl men in het raam van drie ellen te zelfden einde voor blokken van 40 en 28 duimen, de lat op de hoogte van $83\frac{1}{2}$ en 119 duimen respectievelijk zoude moeten stellen (1).

(1) Deze tafel is mede te vinden in de *Staatscour.* No. 257.

10. Indien men meer dan eene wisse wil hebben, of slechts eenig gedeelte van de wisse, handelt men volgens hetgeen in de aanmerkingen op gemelde tafel is gezegd.

11. De prijs van brandhout, zoo verre het niet bij bosfen of bij getal verkocht wordt, zal bepaald en aangekondigd worden in guldens of cents per wisse.

12. Hetgeen de verdere inhouds maten betreft, zal door Ons bij nadere besluiten worden geregeld.

Besluit
van 21sten
October
omtrent
de inrig-
ting van
het medi-
cinaal ge-
wigt
(Staatabl.
No. 52.)

Z. M. gezien het besluit van den 6 Maart dezes jaars, en dat van den 30sten November 1817 (1), alsmede gelet op de noodzakelijkheid, dat de medicinale gewigten allezins van het gewoon Nederlandsch gewigt waren onderscheiden, en dat mitsdien, omtrent derzelver inrigting, bijzondere bepalingen behoorden te worden vastgesteld, nam hiertoe insgelijk op den 21sten October het volgende besluit:

Art. 1. Tot het gereed maken der genees- en heilkundige voorschriften, en het bewerken van pharmaceutische bereidingen, zullen de apothekers, en andere, die daartoe gerechtigd mogen zijn, niet meer mogen gebruiken het, tot nu toe door hen gebezigd, medicinaal gewigt, hetwelk bij art. 4 van Ons besluit van 30 november 1817, op het tijdstip der invoering van de nieuwe gewigten, wordt afgeschaft, maar zij zullen moeten gebruiken alleen het nieuwe medicinaal gewigt, daarbij verordend, te weten: tot medicinaal pond, een gewigt van 375 Nederlandsche wigjes, waarvan het twaalfde gedeelte genoemd wordt *medicinale once*, wordende die once verdeeld in acht drachmen, ieder drachma in drie scrupels, en ieder scrupel in twintig greinen.

2. Alle medicinale gewigten zullen uit koper vervaardigd worden. Het medicinale pond en deszelfs veelvouden zullen de gedaante hebben van eene door het middenpunt doorsneden bol, met knop voorzien, en op die stukken zullen duidelijk ingesneden of ingeslagen worden de letters LIBR. MEDIC. met een cijfer achter dezelve, aanduidende het getal ponden, dat ieder stuk zal tellen.

De onderdeelen van het medicinaal pond zullen dezelfde gedaante van blokken of vierkante plaatjes behouden, als van ouds bij het apotheker-gewigt in gebruik is.

(1) Jaarb. 1817, St. II bl. 96 — 97.

3. Ieder apotheker of medicijn-beveider zal verplicht zijn een stel medicinale gewigten te bezitten, hetgeen bestaan zal: Befluit van 21sten October omtrent de inrigting van het medicinaal gewigt (Staatsbl. No. 52).

a. Uit een medicinaal pond, van hetwelk het een' ieder zal wilstaany zich zoo vele stukken of veelvouden te bezorgen als hij wil.

b. Een stuk van 6 medicinale oncen.

„ „ „ 3 „ „
Twee stukken van 1 medicinale once.

Op welke stukken zullen ingeslagen worden de letters **UNC.** met een cijfer achter dezelve, aanduidende het getal oncen dat ieder stuk zal tessen.

c. Een stuk van $\frac{1}{2}$ drachmen.

„ „ „ $\frac{1}{4}$ „ „

„ „ „ 1 drachme.

„ „ „ $\frac{1}{2}$ drachme.

Op welke stukken zullen ingeslagen worden de letters **DR.** met een cijfer achter dezelve, aanduidende het getal drachmen dat ieder stuk zal bevatten.

d. Een stuk van 2 scrupels.

„ „ „ 1 scrupel.

„ „ „ $\frac{1}{2}$ „ „

Op welke stukken zullen ingeslagen worden de letters **SCR.** met een cijfer achter dezelve, aanduidende het getal scrupels dat ieder stuk honden zal.

e. Stukken van 1, 2, 3, 4 en 5 greinen, op welke de letter **g** zob veel maal zal ingeslagen worden; als elk stuk greinen zal bevatten en dan nog stukjes van $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$, $\frac{3}{4}$ grein, geteekend $^{\circ}$, $^{\circ}$, $^{\circ}$, staande het verder aan een' ieder vrij; om zich stukken van zoo vele volle greinen, scrupels of drachmen aan te schaffen; als hij zal verkiezen.

4. Dat deze medicinale gewigten alleen geschikt zijn ten geneeskundigen gebruike in het bereiden der voorschriften van geneeskunst-oefenaren, en in het vervaardigen van pharmaceutische bereidingen, zullen de apothekers, vorden inkoop hunder waren; of den verkoop daarvan in het grobt, de gewone Nederlandsche gewigten moeten gebruiken.

5. De medicinale gewigten zullen, alvorens in omloop gebragt en gebruikt te mogen worden, geijkt, en of jaarijks; of op vaste tijden, door Ons, of van Ouzentwege te bepalen; geverifieerd en herijkt worden.

6. De oorspronkelijke standaards van het medicinaal gewigt zullen mede door eene commissie uit de eerste klasse van het Koninkrijk Nederlandsch instituut worden geverifieerd en geijkt, en wijders daarmede gehandeld als

bij het 23ste artikel van Ons besluit van den 8ten Junij 1819. omtrent het Nederlandsche pond, is bepaald.

Besluit
van 18
December
houdende
bepalingen
omtrent
de gedaante
en inhoud
der Maaten,
geschikt tot
het meten
van Granen,
Zaden, Boonen
enz.
(Staatsbl.
No. 57.)

Voorts behelsde een besluit van den 18den December, gezien art. 13 en 14 van de wet van den 24sten Augustus 1816 en art. 13, 14 en 15 van het besluit van den 29sten Maart 1817, onderscheidene bepalingen tot voorziening in de rigtige gedaante en inhoud der maten, geschikt tot het meten van granen, zaden, boonen, erwten en dergelijke grutters waren, gelijk mede van meel en zout, overeenkomstig de hier volgende artikelen:

Art. 1. Alle de maten, geschikt tot het meten van granen, zaden, boonen, erwten, enz., mitsgaders van meel en zout, voor zoo verre men deze twee soorten van waren niet verkiest bij het gewigt te koopen en te verkoopen, zullen gemaakt worden uit goed droog eiken hout en spaan van één stuk, of uit zoodanig ander hout en spaan, als de ondervinding daartoe dienstig te zijn heeft bewezen, en geenszins uit verscheidene met krammen aan elkander gehechte spanen randen.

De gedaante zal zijn die van eene zoo veel mogelijk volkome *cilinder*, waarvan (op de uitzonderingen na, in art. 10 te melden), de hoogte of *volkomen*, of *ten naastenbij* gelijk zal zijn aan de middellijn van het grondstuk.

Indien iemand gemelde maten uit gegoten of geslagen koper verkoos te laten vervaardigen, is zulks geoorloofd.

2. Voor die maten, welke met *stijl* en *brug* moeten voorzien zijn, zal de hoogte zoo veel van de middellijn des grondvlakts mogen verschillen als noodig is, om de vermindering van inhoud te vergoeden, welke ontstaat uit de ruimte, die brug en stijl beslaan.

3. In alle gevallen, en voor alle maten, zal gezorgd worden, dat de middellijn des grondvlakts een vol getal *Nederlandsche strepen (millimètres)* bedrage, en derhalve wordt toegestaan, dat de hoogte (zelfs voor maten, welke niet met stijl of brug voorzien mogen zijn), zoo veel grooter of kleiner zij dan de middellijn des grondvlakts, als noodig is, opdat iedere maat haren wettigen inhoud bekomt.

4. De grondmaat zal een' inhoud bezitten, gelijk aan den teerling op het tiende gedeelte van de *Neder-*

landsche elle (mètre), dat is aan den teetling op de *Nederlandsche palm (decimètre)*.

Die maat, vervaardigd in de gedaante als hiervoren art. 1 beschreven is, draagt den naam van *Nederlandsche kop (systematisch litre)*.

5. Deze grondmaat, de *Nederlandsche kop*, en zoodanige onderdeelen en veelvouden daarvan, als in de volgende artikelen zullen worden beschreven, zullen allen in hare cilindrische gedaante (art. 1), die afmetingen moeten hebben, welke in de tabel, bij dit besluit gevoegd, voor ieder derzelve zijn aangewezen (1).

6. De onderdeelen van de *Nederlandsche kop* zullen zijn: De halve *kop (demi-litre)*. Het tiende gedeelte van den *kop*, hetwelk den naam zal dragen van *Nederlandsch maatje (demi-litre)*.

Het dubbel van het *maatje (double demi-litre)*, en de helft van het *maatje (demi demi-litre)*.

7. De veelvouden van den *Nederlandschen kop* zullen zijn:

1°. De *dubbele Nederlandsche kop (double-litre)*.

2°. Het vijfvoud van den *Nederlandschen kop (demi-décalitre)*.

3°. Het tienvoud van den *Nederlandschen kop (décalitre)*, welke maat den naam zal dragen van *Nederlandsche schepel*.

4°. Het dubbele *Nederlandsch schepel (double-décalitre)*, hebbende eenen inhoud van twintig *Nederlandsche koppen*.

Alle deze maten (art. 6 en 7) zullen zijn zonder *stijl* of *brug*, doch het *Nederlandsch schepel* en het *dubbel schepel*, zullen buitenom, van boven en van onderen, met eenen ijzeren of koperen rand versterkt worden.

8. 5°. De oorspronkelijke en wettige maat, om granen, enz., in het groot te meten, zal zijn het vijfvoud van den *Nederlandschen kop*, welke maat den naam zal dragen van *halve Nederlandsche mudde (demi-hecto-litre)*; deze maat, vervaardigd naar de afmetingen, in de, bij dit besluit gevoegde tabel, onder n°. 12, zal met *stijl* en *brug* voorzien zijn, en bovendien, boven en onder, met ijzeren of koperen randen, welke tot meerdere stevigheid door verscheidene dergelijke banden met elkander zullen vereenigd worden, waarvan vier, op gelijke afstanden van elkander, zich op de onderste oppervlakte van den bodem zullen kruisfen; tusschen de

(1) Deze tabel wordt insgelijks gevonden in de Staatscour. No. 307.

Besluit van 18 December houdende bepalingen omtrent de gedaanten en inhouden der Maten, geschildt tot het meten van Granen, Zaden, Boonen enz. (Staatsbl. No. 57.

Besluit
van 18
December
houdende
bepalingen
omtrent
de gedaante
en in-
houden
der Ma-
ten, ge-
schikt tot
het meten
van Gra-
nen, Za-
den, Boo-
nen enz.
(Staatsbl.
No. 57.)

viet sulken, welke dezê banden op de buitenste oppervlakte overlaten, zullen de bovenste en onderste rand nog met twee of drie dergelijke banden vereenigd worden, die met klauwieren op de onderste oppervlakte van den bodem zullen vast geklonken worden. Nog zal die maat van bûken met twee handvatten voorzien zijn, welke (om het storten in zakken te bevorderen) beneden de helft der hoogte, en aan het ijzeren beslag, vastgeklonken zullen zijn.

9. 6°. Op zoodanige plaatsen, waarop, of in omstandigheden waarin, de maat, in het voorgaand artikel beschreven, te zwaar of te moeilijk te behandelen mogte voorkomen, zal het geoorloofd zijn eene kleinere maat van 25 Nederlandsche koppen, onder den naam van een *kwart Nederlandsche mudde* (*quart d'hectolitre*) te gebruiken, mits van gelijke gedaante en afmetingen als in de tabel, bij dit besluit gevoegd, onder n°. 10 aangewezen is, met sijn en brug, en met gelijke randen en banden voorzien (doch zonder handvatten) als de maat, halve Nederlandsche mudde genoemd (art. 8).

Wanneer echter die *kwart mudde* niet gebruikt wordt om graan, enz., tusschen koper en verkooper te meten: maar alleen door eigenaars om hun eigen graan te hermeten, zal het beslag alleen uit den boven- en onderrand, met die klauwbanden vereenigd, mogen bestaan.

10. 7°. Ten einde in alles, zoo veel mogelijk, aan de behoeften der commercie en aan den spoed, welken dezelve vereischt, te gemoot te komen, zal het daar, waar zulks uit oude gewoonte, en daarnit voortgesproten hebbelijkheid in het meten, te stade mogt komen, geoorloofd zijn, eene maat te gebruiken ter grootte ook van 25 Nederlandsche koppen, of van een *kwart Nederlandsche mudde*, waarvan de hoogte slechts de helft zijn zal van de middellijn des bodems, mits vervaardigd naar de afmetingen, aangewezen in n°. 11 van de tabel bij dit besluit gevoegd, en met dergelijke banden en randen, als de kwart mudde (art. 9.) voorzien.

11. Vermits echter de maten van een kwart Nederlandsch mudde, zoo wel die van art. 9, als, en vooral die van art. 10, slechts uit toegevendheid toegelaten en geenszins bevolen worden, zal in alle gevallen, waarin, uit hoofde van veschil over eene geleverde hoeveelheid, eene hermeting geëischt wordt, deze hermeting met geene andere maat, dan met de halve Nederlandsche mudde (*demi-hectolitre*) art. 8, moeten vertigt worden, en geene hermeting zal gelden, ten zij het door behoorlijk pro-

verbaal blyke, dat dezelve werkelijk met de halve nederlandsche mudde verrigt is.

12. 8°. Er zal ook eene maat mogen vervaardigd worden, die het *honderdvoud* zijn zal van den Nederlandschen kop, zij zal den naam dragen van *Nederlandsche mudde* (hectolitre) en die afmetingen hebben, welke in de bij dit besluit gevoegde tabel, onder no. 13, aangeteekend staan. De maat zal met stijl en brug, ijzeren randen, banden en handvatfels, even als de halve mudde (art. 8), voorzien zijn. Zij zal echter nimmer bij regterlijke oordeelingen of hermetingen gebruikt worden, alvast de halve Nederlandsche mudde de grootste gebruikelijke maat zijn zal.

13. Op iedere maat zal met duidelijke letters de naam worden ingesneden of ingebrand, te weten, zoo noodig met verkorting:

Nederlandsche kop (*litre*).

Halve Nederlandsche kop.

Nederlandsch maatje (*décilitre*).

Dubbel Nederlandsch maatje.

$\frac{1}{2}$ Nederlandsch maatje.

2 Nederlandsche kop.

5 Nederlandsche kop.

Nederlandsche *schepel* of 10 nederlandsche kop (*décilitre*).

2 Nederlandsche *schepel* of 20 kop.

$\frac{1}{2}$ Nederlandsche *mudde* (50 kop), (*demi-hectolitre*).

$\frac{1}{4}$ Nederlandsche *mudde* (25 kop).

Nederlandsche *mudde* (*hectolitre*) 100 kop.

14. Alles, wat met in dit besluit opgegeven maten gemeten wordt, zal met den strijkel behoorlijk afgestrekken worden. De strijkel voor de kwart mudde en voor de halve mudde zal ten minste vijf en veertig nederlandsche strepen (*millimètres*) dik zijn, en behoorlijk worden geverifieerd en getijkt.

15. Geene andere maten hoegenaamd, dan die, welke in dit besluit beschreven zijn, zullen mogen worden gebruikt tot het meten der waren, in hetzelfde vermeld.

16. Indien er, gedurende den tijd, dat de provinciën dezes Rijks onder het Fransch gouvernement gestaan hebben, *litres*, mitsgaders veelvouden en onderdeelen van de *litre*, in gebruik zijn geweest, zullen zij in gebruik mogen blijven, al waren zij niet in alle deelen met hetgeen in de vorige artikelen gesteld is, overeenkomstig, mits:

1°. Zij in den tijd door in die provinciën daartoe

Besluit
van 18
December
houdende
bepalingen
omtrent
de gedaante
en inhoud
der Maaten,
ge-
schikt tot
het meten
van Gra-
nen, Za-
dth, Boo-
n en e¹¹².
(Staatsbl.
No. 57.)

Besluit van 18 December houdende bepalingen omtrent de gedaanten en inhoud der Maaten, geschikt tot het meten van Graanen, Zaden, Hooien, enz. (Staatsbl. No. 57.)

geautoriseerde leden zijn geverifieerd en geijkt ge worden.

2°. Zij bij de eerste te doene verificatie der nieuwe maten en gewigten aangeboden, en, wat den inhoud betreft, voldoende zijnde, ten blijke daarvan gestempeld worden. Bij middel van die voorwaarden mogen zij niet in gebruik blijven. Geene dergelijke maten zullen in het vervoig gemaakt, of, na den gezegden termijn, aangenomen en geijkt mogen worden.

17. Wanneer het gemeten graan, zaad, enz., in zakken gestort wordt, zullen deze zakken den naam van *graanzakken* niet mogen dragen, noch de gemeten hoeveelheid zal bij *zakken* gesteld, uitgedrukt, aangegeven of verkocht mogen worden, dan wanneer de zakken de hoeveelheid van twee halve of van vier kwarten Nederlandsche mudde, dat is van eene *Nederlandsche mudde (hectolitre)* bevatten.

Eene hoeveelheid van dertig zulke zakken zal *last* kunnen genoemd worden.

18. De thans in gebruik zijnde zoogenoemde *korenschalen*, waarmede men, op verscheidene plaatsen, gewoon is de deugdzaamheid en waarde van het graan, door gewigt te onderzoeken, worden bij deze afgeschaft en verboden.

Zij zullen vervangen worden door dergelijke schalen, waarin die maat, welke het ter weging bestemde graan bevat, zal zijn; naar verkiezing, of de Nederlandsche kop (*litre*) of de halve kop, of het Nederlandsche maatje (*décl-litre*), of het dubbel maatje.

Op ieder dier maten zal derzelver naam *Nederlandsche kop (litre)* $\frac{1}{2}$ *Nederlandsche kop*, $\frac{1}{4}$ *Nederlandsche kop* of *maatje (décl-litre)*, 2 *Nederlandsche maatjes*, ingesneden worden.

19. De gewigten, bij deze vier soorten van schalen of maten te gebruiken, om aan te duiden hoe vele nederlandsche ponden (*kilogrammes*) een Nederlandsche mudde (*hectolitre*) van het onderzocht graan zal wegen, zullen zijn: voor de schalen van 1 Nederlandsche kop, het Nederlandsch lood (*décagramme*); voor de schalen van $\frac{1}{2}$ Nederlandsche kop, het halve Nederlandsch lood.

Voor de schalen van één maatje, het nederlandsch wigje (*gramme*).

Voor de schalen van twee maatjes, het dubbel wigje.

20. Het stel gewigten, bij iedere schaal te voegen, zal bestaan uit stukken van 40, 30, 20, 10, 5, 4, 3,

2, 1, $\frac{1}{2}$ eenheden, welke gewigten respectivelijk met de getallen 40, 30, 20, 10, 5, 4, 3, 2, 1, $\frac{1}{2}$, en boven dien met de letters GG (de eerste van de woorden *graan-gewigt*, doch met een voegstreep tusschen beide (aldus G-G) bestempeld zullen worden.

Deze gewigten zullen de gedaante hebben van cilinders, doch, om gemakkelijker opgetild te kunnen worden, van boven met randen voorzien zijn, of van vierkante plaatjes naar derzelver grootte.

21. De oorspronkelijke standaards van de *graanmaten*, in dit besluit vermeld, zullen, door eene commissie uit de eerste klasse van het Koninklijk Nederlandsch instituut worden geverifieerd en geijkt. Naar die oorspronkelijke standaards zullen standaards van den tweeden rang voor de ministeriële departementen, de Provinciale Staten, die dezelve behoeven, het Koninklijk Nederlandsch Instituut, en de Koninklijke akademie van wetenschappen te Brussel, worden vervaardigd, geverifieerd en geijkt; alles op denzelfden voet, als bij Ons besluit van den 6den Maart 1819, wegens de originele standaards van de Nederlandsche elle en het Nederlandsche pond, is bepaald geworden. (1)

26. Alle aankondigingen en opgaven van den prijs der waren, in dit besluit vermeld, zal geschieden in guldens en cents per *Nederlandsche mudde (hectolitre)*.

23. De maten voor andere drooge waren dan die, welke in dit besluit zijn aangevoerd, zullen door volgende besluiten worden bepaald.

Eindelijk werd door Z. M. in aanmerking nemende het bepaalde bij art. 1 van de wet van den 1sten Augustus 1816; — voorts lettende op de noodzakelijkheid, dat er eenige bepalingen werden vastgesteld, opdat de invoering der nieuwe maten en gewigten met regelmaat en orde geschiedde, voornamelijk in die provinciën des Rijks, waarin het metrieke stelsel van maten en gewigten minder bekend was; en verlangende, dat alle onzekerheid ten dien opzichte wierd voorgekomen of uit den weg geruimd; — gezien het besluit van den 28sten September dezes jaars, op de rapporten van den Minister van Binnenlandsche Zaken, de Raad van State gehoord; — op den 18den December het volgend besluit genomen:

(1) Zie boven bl. 147—150.

Besluit van 18 December, nopens de wijze van invoering der maten en gewigten (Staatsbl. No. 58).

Besluit
van 18
December
nopens de
wijze van
invoering
der nieu-
we maten
en gewig-
ten.
(Staatsbl.
No. 58.)

Art. De invoering der nieuwe maten en gewigten zal met den 1sten Januarij 1820 geschieden, en wel op de volgende wijze:

In de eerste plaats zullen de *gewigten* en de *lengtematen*, zoo als dezelve in Onze besluiten van den 8sten Junij 1819 van den 25sten Julij 1819, en van den 21sten October 1819, omschreven zijn, worden ingevoerd. Daarop zal succesvolijk de invoering der overige maten worden geregeld.

2. Het tijdvak, binnen hetwelk de belanghebbenden zich van de nieuwe *gewigten* en *maten* behooren te voorzien, zal voor iedere provincie beginnen op den dag, waarop de Gedeputeerde Staten zullen hebben aangekondigd, dat de hierna te melden arrondissemens-ijzers hunne werkzaamheden hebben aanvaard, en eindigen, zoo als de omstandigheden dit zullen veroorlooven, hetwelk door Ons of Onsenwege zal worden bekend gemaakt.

3. Alle autoriteiten, hoe ook genaamd, onder wier bestuur of toezigt, op publieke plaatsen van gewigten of lengte-maten gebruikt gemaakt wordt, zullen zorg dragen, dat dezelve, binnen *den tijd van drie maanden* na den dag der aankondiging, door de Gedeputeerde Staten te doen, en in het voorgaande artikel bepaald, van nieuwe gewigten en lengte maten voorzien worden.

4. Ten einde de aanschaffing der nieuwe ijzeren gewigten gemakkelijk te maken, is het geoorloofd de oude door verzwaring van den looden kraag om den ring, tot het vereichte gewigt te brengen.

5. Te rekenen van den dag af, waarop de aankondiging door de Gedeputeerde Staten, bij artikel vermeld, gedaan is, zullen in alle gedrukte publieke stukken het gewigt en de lengte der voorwerpen, welke in Nederlandsch gewigt of maat worden uitgedrukt, de bij de wet en besluiten te dezer materie verordende namen *moeten* voeren. Het zal echter vrijstaan, om, gedurende het geheele jaar 1820, de oude benamingen daarnevens te voegen.

6. Er zullen voor ieder arrondissement, bestaande uit de gemeenten tot nog toe ressorterende onder eene rechtbank van eerste aanleg, in de Noordelijke provinciën des Rijks, één of meerdere arrondissemens-ijzers worden benoemd, ten einde in het vervolg in alle de gemeenten van hetzelfde de maten en gewigten, welke aldaar vervaardigd en in den handel gebruikt worden, te verifie-

na en te ijken, of door de na te meldene adjunct-ijkers te doen verinëren en ijken.

7. Er zullen adjunct-ijkers benoemd worden op zoodanige plaatsen, waar dit voor het algemeen belang of ten gerijve des handels mogt worden vereischt.

8. Alle de personen, welke bij het nemen van dit besluit als plaatselijke ijkers fungeren, zullen bij vooskeur, voor zoo verre zij daartoe de vereischte bekwaamheid bezitten, als adjunct-ijkers in 's lands dienst overgaan.

9. Deze benoemingen geschieden door Ons; de betrekkingen tuschen de arrondissemens-ijkers en derzelver adjuncten zullen nader bepaald worden.

10. De arrondissemens-ijkers en derzelver adjuncten zullen zich, bij het doen der verificatie en ijk, stipitelijk moeten gedragen naar de voorschriften, welke, omtrent de gedaante, zwaarte en lengte der gewigten en maten, reeds door ons gegeven zijn. Het zal aan dezelve nogtans vrijstaan, om eene zekere ruimte, onder den naam van *remédie*, toe te laten, zoo als dezelve in de tafels, bij dit besluit gevoegd, bepaald is.

11. Voor het verinëren en ijken der gewigten en maten, zal, door degenen, welke dezelve aanbieden, een ijkloon worden betaald, volgens het tarief, mede achter dit besluit voorkomende (1).

Onder de aanstellingen en benoemingen van dit jaar, tot den koophandel en scheepvaart betrekkelijk, komen de volgende, in de eerste plaats, voor:

Bij een besluit van Z. M. van den 16den April werd het opengevallen Consulaat van Havre de Grace met dat van Rouan vereenigd, en de Consul van Rouan gemagtigd eenen Vice-Consul te Havre aan te stellen. — Voorts werd door Z. M. bekrachtigd de door Hoogstdezelfs Zaakge- lastigden te Konstantinopel gedane benoeming van den Heer *Dominico Origone*, tot Vice-Consul der Nederlanden te Athenen.

Bij onderscheidene Koninklijke besluiten werden benoemd: tot Vice-Consul te Bremen, de Heer *H. Duntze*; — tot Consuls der Nederlanden in

(1) Men vindt hetzelfde, alsmede de tafels van remedie in Art. 10 vermeld, in de Staatscour. N°. 307.

de havens van Noord-Amerika, de Heeren: *P. G. Lechleitner*, te Philadelphia; *J. C. Zimmerman*, te New-York; *J. F. Mansony*, te Boston; *C. J. König*, te Baltimore; *J. Swift*, te Alexandrië; *Moses Myers*, te Nordfolk; *J. Holmes*, te Charlestown; *T. Wright*, te Savannas; — tot Consul op de Kanarische Eilanden de Vice-Consul *A. Beruff*, in plaats van den Heer *P. Beetz*; — tot Vice-Consul in de Schaal van Rhôdes, de Heer *Lazarus Roustan*; — tot Consul in de haven van Marseille, de Heer *N. W. Mollerus*; — tot Consul in de Haven van Lisfabon, de Heer *G. J. Pilaer*; — tot Consul te Nieuw-Orleans, de Heer *P. Laidlan*; — tot Vice-Consul te Elfeneur, de Heer *T. C. van Aller*.

Toelating
van
vreemde
Consuls.

Ingevolge onderscheidene andere besluiten van Z. M. werden, als Consuls van vreemde Staten in dit Rijk, achterevolgens toegelaten: de Heer *R. Rochford*, als Consul van Hanover te Ostende; de Heer *J. Lenersan*, als Consul van Portugal te Rotterdam; de Heer *D. Parish*, als Consul der Vereenigde Staten van Noord-Amerika te Antwerpen en naburige havens; de Heer *A. Dull*, als Consul-Generaal van Denemarken, te Amsterdam, voor de Noordelijke Provinciën des Rijks; de Heer *A. Saportas*, als Consul van Pruisfen te Antwerpen.

Verdere
benoemin-
gen voor
den han-
del.

Z. M. benoemde tot leden der Directiën van den Levantschen handel en navigatie op de Middellandsche Zee: te Amsterdam, de Heeren *A. Willinck*, in plaats van het aftredend lid den Heer *M. J. Huidekoper*; en de Heer *J. C. M. van Eijs*, in plaats van den Heer *A. van Eeghen*, overleden; te Rotterdam, de Heer *H. Gevers*, als zoodanig moettende aftreden, doch op nieuw aangesteld.

Tot Lid van de Kamer van Koophandel en Fabrieken te Brusfel, werd door Z. M. benoemd de Heer *F. op den Berg*, in plaats van den Heer *Gaumare*, overleden.

Te

Te Middelburg had in de maand April eene gebeurtenis plaats, welke, sedert een aantal jaren niet aanschouwd zijnde, aldaar als het ware vreemd geworden, en daardoor des te opmerkelijker was. *Direkteuren* namelijk der *Commercie-Compagnie*, hierin *ondersteund* door de inschrijvingen van eenige handeldrijvende ingezetenen, hadden het op stapel zetten van een *Fregatschip* besloten, waarvan, op den 28sten der gemelde maand, op de werf, onder de toevloed en toezichting eener groote menigte aanschouwers, de steven gelegd, en de eerste spijker werd geslagen, door den *President* der evengenoemde *Compagnie*, den *Heer Mr. P. J. Bodaert*. Aan dit schip werd tot naam toegevoegd: *de Commercie van Middelburg*.

Schip te
Middel-
burg ge-
bouwd.

Te Amsterdam liep op den 30sten Julij te water van de werf van den scheeps-timmerman, den *Heer Haring-Booij*, het eerste sedert de jongste heugelijke omwenteling geheel nieuw gebouwde binnenvoerschip op de *Zuider-zee*. — Dit schip, toebehoorende aan den voerschipper *Vermeer*, beantwoordde in stevige en geschikte bouw aan den bekenden lof in den scheepsbouw, ten allen tijde aan genoemde stad toegezwaid.

Schip van
stapel te
Amster-
dam.

Het gezicht der *Schelde* voor *Antwerpen* leverde, in de maand *Maart*, vele redenen tot tevredenheid op, liggende dezelve alstoen vol met de rijkste ladingen, uit *Oost-Indië*, *Amerika*, *Engeland* en *Frankrijk* aangebragt. — In het tijdverloop van ruim eene week rekende men aldaar 25 tot 30 dezer grooten en kostbare ladingen, welke, met de herleving des handels in het voorjaar, voor de stad waren aangekomen. — Ook herinnerde men zich niet, immer eenen zoo grooten voorraad *Bordeaux-Wijnen* in *Antwerpen* te hebben zien lossen. Het aantal nieuw gebouwde huizen, de gestadige beweging ter beurze en op de kaden, alles getuigde van welvaren en hernieuwden bloei.

Scheeps-
vaart te
Antwerpen.

Nadat men in de laatste maanden des vorigen
J. B. van 1819. 2de Stuk. M

Weer en
Luchtge-
steldheid te
Curaçao.

jaars op het eiland Curaçao, en voornamelijk aan boord der schepen, veel van zware ziekten te lijden had gehad, mogt men, in den aanvang van dit jaar, dezelve geheel verdwenen en den toestand dier bezitting, welke steeds voor een der gezondste eilanden van Amerika was bekend geweest, door de weldadige lucht- en weersgesteldheid, in eenen der gelukkigste hervormd zien. Geen der inwoners konde zich een jaar zoo vruchtbaar, als het tegenwoordige, herinneren. — Minder gunstig was deze gesteldheid in den herfst, toen andermaal een aanzienlijk gedeelte der equipage, aan boord van de aldaar ter reede liggende brikken de *Merkuur* en de *Zwaluw*, het slag-offer eener aanstekende ziekte werd.

Dood van
den Gouverneur
Kikkert.

Den 16den December overleed de Vice-Admiraal *A. Kikkert*, Ridder der Militaire Willemsorde, Gouverneur der bezitting van Curaçao, eenen ouderdom van 57 jaren bereikt hebbende (1). — De Fiscaal *van Starckenburgh*, nam deszelfs post *ad interim* op zich.

Orkaan op
Curaçao.

De aanhoudende en zware regens, welke in de maand December op Curaçao vielen, werden aldaar als een gewoon verschijnsel na een' plaats gehad hebbende orkaan beschouwd, hoedanig er een der verschrikkelijkste op de naburige eilanden had gewoed. Deze orkaan, van welken men op Curaçao niets bespeurd had, rigtte de vreeslijkste verwoestingen op gemelde eilanden aan, voornamelijk in de Nederlandsche kolonie op St. Martin, welke daardoor aan den rand des verderfs gebragt werd. — Een brief uit St. Martin geschreven, van den 25sten October, behelsde daaromtrent eenige bijzonderheden, welke hoofdzakelijk hierop neder kwamen. Op den 21sten September begon de wind des morgens sterk toe te nemen, zoodat er tegen drie uren des namiddags een

(1) Hij trad als kadet in dienst der Nederlanden in den jare 1776, en woonde, als Luitenant, in 1781 den slag van Doggersbank bij, waarin hij zich roemvol onderscheidde. — Zijne overige diensten, voor en gedurende de omwenteling in 1813, zija mede nog in levendig aandenken.

hevige orkaan woei, welke tot onstreeks 10 ure ^{Orkaan op} op de ontzettendste wijze voortduurde. Bij het ^{Caracas.} aanbreken van den volgenden dag zag men de straten met puin, benevens een aantal doode en gekwetste lichamen, bedekt. Alom lag het fraaije en kostbaarst huisraad enz. verspreid, en hoorde men het gekerm der gekwetsten. — Op de 30 plantagiën, in het Nederlandsch gedeelte des eilands gelegen, waren slechts vijf woon- en twee klokhuisen overgebleven, welke nog bovendien aanmerkelijk beschadigd waren. Van de hoofdplaats Philipsburg bleven slechts 76 huizen staan, van welke niet één onbeschadigd was. Het getal der huizen in het Nederlandsch gedeelte, geheel en al vernield, bedroeg 348, waaronder vele hechte en groote steenen gebouwen waren. In dien korten tijd kwamen voorts 80 menschen, benevens 155 stuks hoornvee, 77 paarden en 353 schapen, op eene allernoodlottigste wijze, om het leven. — De navolgende daadzaken, hoezeer dezelve ongelooftelijk mogen toefschijnen, worden als geheel met de waarheid overeenkomstig opgegeven. Een zesponder stuk geschut met deszelfs affuit was van eene der batterijen op het foet Amsterdam afgewaaid; twee vischersbooten, van 12 tot 13 voeten kiel, werden omtrent twee Engelsche mijlen landwaarts op eenen berg geworpen; terwijl eindelijk, onder meer andere ongelooftelijke omstandigheden, een sterk en zeer goed getimmerd huis, 27 voeten lang en 29 breed, door den wind opgenomen werd en op eenen afstand van 130 voeten nederviel (1).

De aanhoudende geweldensrijen, door de zes- ^{Zes- of vier} roovers in de wateren der West-Indische bezittingen ^{rijen in de} gepleegd, bragten te weeg, dat een aantal ^{West-Indië}

(1) Nijm. Cour. 1810. No. 26. — Ruim eene maand vroeger bespeurde men te Demerarij en de Barbados eestige schokken van aardbeving, welke, offchoon niet zeer hevig, echter sterker waren dan die, welke men aldaar in 1817 had ondervonden. — Men onderselde dat dezelfde koren oorsprong in Caraccas gehad had.

M s

lieden, de zaak der Spaansche insurgenten van Zuid-Amerika toegedaan, bevel ontvingen het eiland Curaçao te verlaten, nit hoofde der vermoedens van bestaande verstandhouding tuschen hen en de zeeroovers. — Het schip *Neptunus*, gevoerd door den Kapitein *Okke Olferts*, van Amsterdam naar Suriname bestemd, moest op deszelfs reize een bezoek van zeeroovers dulden, welke in de kajuit aanmerkelijke schade aanrichtten. — Kapitein *Straatman* van Rotterdam onderging het zelfde lot, doch in eene ergere mate dan voornoemde, hebbende de roovers sommige kisten, in het ruim staande, geheel ledig geplunderd. — Op den 19den Maart had Kapitein *J. J. le Bleu*, voerende het schip *de Harmonie*, van Middelburg naar Suriname bestemd, eene ontmoeting met eenen zeeroover, bewesten het eiland Madera, zijnde eene Schooner, welke voorgaf naar St. Domingo te zellen. Onderscheidene malen getracht hebbende het schip te enteren, werd hij echter hierin, door het manoeuvreren van den Kapitein en het wapenen van deszelfs volk, belet, zoodat de zeeroover zich eindelijk tegen het vallen van den nacht verwijderde.

De kolonie:
Suriname.

Van eene epidemie van kinderziekte in de kolonie Suriname, en de voorkoming van de deswege gevreesde noodlottige gevolgen, door het spoedig daarstellen van zeer wijze maatregelen en voorzieningen, is reeds boven gewag gemaakt (1).

Z. M. nam, op den 14den September dezes jaars, een besluit, waarbij het privilegie van planters in het distrikt der kolonie Suriname, genaamd de Niekerie, om, onder eene buitengewone betaling van drie ten honderd, hunne goederen naar de Berbice en van daar naar Engeland te vervoeren, met den laatsten Maart 1820 voor vervallen en ingetrokken werd verklaard. — Van dat tijdstip af zoude dus het voormeld distrikt, ten aanzien van den uitvoer en invoer van goederen, met de overige gedeelten der kolonie gelijk gesteld zijn (2).

(1) Zie boven, bladz. 111 enz.

(2) Staatscour. No. 240.

Met betrekking tot het reglement der in- en uitgaande regten op Java en Madura, werd door Z. M., op den 25sten April, een besluit genomen houdende: „dat, provisieneel en in afwachting van Hoogstdezelfs stettige beslissing over het genoemde reglement, de voortbrengselen van den grond en der nijverheid van het Koninkrijk der Nederlanden, met uitzondering der eetwaren, met nationale schepen naar gezegde eilanden verzonden, aldaar vrij zouden zijn van inkomende regten, mits derzelver oorsprong behoorlijk bleek uit certifikaten van Burgemeesteren en Schepenen (1).”

Volgens eene kennisgeving van den Staatsraad, Directeur-Generaal der In- en Uitgaande Regten en Indirekte Belastingen, werden, met den 1sten November dezes jaars, de schepen onder Zweedsche vlag, ten aanzien van het last- en tonnengeld, met Nederlandsche schepen gelijk gesteld, zoo als wederkeerig de Nederlandsche schepen in de havens van Zweden, met het zelfde tijdstip, niet meerder zouden betalen dan gelijk last- of tonnengeld, als waaraan aldaar de Zweedsche schepen zelve onderworpen waren.

Ook geschiedde op den 6den November eene bekendmaking, waarbij de Handel werd verwittigd: „dat, ten gevolge van een koninklijk besluit van den 29sten October, de schepen, welke, bij het binnen komen te Lisfabon, sedert onheugelijke jaren aan het Nederlandsch Consulaat aldaar eene retributie betaalden, ter instandhouding der zoogenaamde conservatoire kas, te rekenen van den 1sten Januarij, provisieneel van de betaling zouden worden vrijgesteld, zullende echter de bijdrage van omtrent f 4 per schip, ten behoeve der armen-kassen, in gemelde haven en te Porto bij voortdoring blijven geheven worden.”

Het gemaal der schepen, zoo in de Maas als te Goeree en Maasvluis binnen gekomen, bedroeg 1197; uitgezeild van daar waren 1241 schepen. — Te Antwerpen kwamen binnen 594 schepen, waar-

(1) Zierikz. Cour. No. 51.

van 255 nationale. — De Schelde waren in dit jaar opgevaaren 606 en uitgezeild 591 vaartaigen, de beurtschepen en andere kleine vaartaigen niet mede gerekend (1).

Onder de 20,690 schepen, welke in dit jaar de Sand doorvoeren, telde men 934 Nederlandsche. — De haven van Pillau in Pruisen was door 150 Nederlandsche schepen bezocht geworden, zijnde 39 meer dan in 1818. Intusschen merkte men hierbij op, dat een aanzienlijk gedeelte der aangebragte goederen voor vreemde rekening was (2).

De overlevering van het merkwaardigste, hetgeen in dit jaar, ten opzichte van het lager, middelbaar en hooger onderwijs is geschied, meenen wij wederom, op de meest gepaste wijze, te kunnen aanvangen met het algemeen verslag wegens den staat der scholen in het jaar 1818, door den Minister voor het Publiek Onderwijs, de Nationale Nijverheid en de Koloniën, op den 14den Mei dezes jaars, aan de Staten-Generaal overgelegd. Hetzelve was van den navolgenden inhoud:

B. Lager Onderwijs.

Verlag
wegens
den staat
der scho-
len.

Volgens de Grondwet moet, jaarlijks, aan de Staten-Generaal verslag worden gedaan van den staat der hooge, middelbare en lagere scholen. In de twee rapporten, welke, dien ten gevolge, reeds bij U Ed. Mog. ontvangen zijn, hebt gij kunnen zien, in welken geest, en volgens welke regelen, het lager Onderwijs in het Noorderlijk gedeelte des Rijks ingesteld en bestuurd geworden is. Het laatst verloopene jaar heeft, ten opzichte der ontwikkeling van dat stelsel, niet vele belangrijke omstandigheden opgeleverd. Eene uitdrukkelijke vermelding echter, is men aan de onvermoeide werkzaamheid der

(1) Aangaande Amsterdam vonden wij voor dit jaar geene opgave.

(2) Staatscour. 1820. No. 28.

Schoolopzieners verschuldigd. Mer uitzondering van zeer weinige distrikten, hebben zij overal gewedijverd in zorgen voor de uitbreiding der goede leerwijzen, en des te treffelijker is hunne verdienste, omdat de posten, die zij bekleeden, geenszins tot de winstgevende kunnen gerekend worden.

Verlof
wegens
den staat
der scho-
len.

Den onderwijzereu komt geen mindere lof toe. Zij vooral, welke dezen edelen stand in de laatste twintig jaren omhelsd hebben, onderscheiden zich door hunne gehechtheid aan de beginselen, waarop een doelmatig volksonderwijs moet rusten. Den geest der leerlingen uitlokken tot eigene werkzaamheid, alle neigingen tot betamelijkheid en orde in hun jeugdig gemoed versterken en vermenigvuldigen, hun tevredenheid inboezemen met hunnen staat, in één woord, hen tot de betrachtung van maatschappelijke deugden en het gevoel van vaderlands-liefde voorbereiden; zie daar het voorwerp der onophoudelijke zorgen van alle meesters, welke, hetzij bij hunne eigene vorming in welingerigte scholen, hetzij door het bestuderen van goede boeken, juiste begrippen erlangd hebben van het eigenlijke doel der opvoeding, en van de wegen, die tot hetzelfde leiden.

Onbehagelijk is de gedachte, dat aan een zoo nuttig beroep dikwijls eene gepaste belooning ontbreekt. Gezwegen van de welwillendheid en achting, op welke toch een ieder aanspraak heeft, die zich wel van zijne pligten kwijft, is de geldelijke toelage, in vele gemeenten, voor de meesters der openbare scholen afgezonderd, beneden de wedden aan de geringste plaatselijke bedieningen verbonden, ja, beneden die som, zonder welke het spaarzaamste huisgezin zich nauwelijks kan hoeden voor behoefte. Niet zelden ook blijven de schoolgebouwen verstoken van het noodzakelijke onderhoud, of van de vergrootingen, die de meerdere toeloop van leerlingen vereischt. En is niet alle palatigheid ten deze dubbeld herispelijk, daar, juist in den omloop dezer laatste jaren, de nooit verflauwende zucht des Konings, voor de bevordering van deugd en kundigheden, de jaarwedden, ten laste der schatkist, de tijdelijke ondersteuning, de aanmoedigen van allerlei aard, vermenigvuldigd heeft? Maar verkeerdelijk zoude men gelooven, dat deze gewigtige tak der volks belangen geheel en al ten koste van het algemeen bestuur behoort te loopen. Van 's Rijks kas mag, wij erkennen het, hulp gevorderd en verwacht worden, voor die gemeenten, welke, uit hoofde van ongewone omstandigheden, de middelen missen, om eene

Verlag
wegens
den staat
der scho-
len.

school op te (rigten of een' onderwijzer voegzaam te bezoldigen. Maar, dit volstrekt onvermogen uitgezonderd, hetwelk trouwens, bij de klimmende welvaart en de herstelde orde in het beheer der plaatselijke geldmiddelen, hoe langer hoe zeldzamer worden zal, ligt het in den aard der zake, dat, in elke stad of dorp, het onderhoud van eene of meer openbare scholen onder de eerste artikelen gerangschikt worde van de gemeentelijke uitgaven. Het bijzonder welgevallen van Z. M. is aan die regenten verzekerd, in welke maatregelen men het duidelijkt zal erkennen, dat zij van deze waarheid wel doordrongen zijn, en die den meesten ijver zullen besteden, aan het vinden of scheppen van hulpmiddelen, tot uitbreiding der weldaden van het lager onderwijs. Groningen, Leeuwarden, Stavoren, Texel, den Haag, Was-pik, Winterswijk, hebben onlangs het getal der in dezen zin uitmuntende voorbeelden vermeerderd. Mogt de navolging weldra algemeen zijn! Veel kan men verwachten van den invloed der Staten-Provinciaal, wier verlichte zorg, in verband met de pogingen van 's Lands regering, de uitwerkselen van het vooroordeel en van de nalatigheid allengs moet doen verdwijnen. Zoo zullen de plaatselijke besturen, gestadig op de vervulling van een hunner wezenlijkste pligten oplettend gemaakt, nieuwe regten verkrijgen op de dankbaarheid en achting hunner onderhoorigen. Want het is eene daadzaak, die niet te diep in het geheugen kan worden geprent, dat, in alle plaatsen, waar zich de regering op de verbetering van het onderwijs heeft toegelegd, de aanwas van het getal der scholieren en de bijkbare tevredenheid der ouders, op hare maatregelen het zegel der algemeene goedkeuring gedrukt hebben.

Maar worden dus de plaatselijke magistraten verantwoordelijk gehouden voor de goede inrigting van het openbaar onderwijs in elke gemeente, zoo is het, aan den anderen kant, niet meer dan billijk, dat hun ten volle het gezag worde toegekend en verzekerd, welk het wel uitvoeren van dat gedeelte hunner ambtspligten vereischt. Thans is dit niet overal noch bestendig het geval; maar gedooft het de loop der algemeene zaken, dan zal men zorgen, dat de uitzonderingen op een' zoo heilzamen regel jaarlijks zeldzamer worden, en dat spoedig het tijdstip kome, waarop het burgerlijk bestuur, uitsluitender wijze met het beroepen van schoolmeesters belast zijnde, deze op geene andere gronden van bevordering of voorkeur kunnen rekenen, dan bewezen juist

en eene, volgens de algemeene verordeningen, onderzochte en erkende bekwaamheid.

Het is ter vermeerdering van het getal der allezins geschikte meesters en ter voortplanting van die leerwijze, welke doelmatigheid door de ondervinding gestaafd is, dat men de kweek(cholen) opgerigt heeft.

Die van Groningen en Haarlem houden niet op bruikbare onderwijzers te leveren. Voor eenige maanden is ook de kweekschool te Lier, onder gunstige voortteekenen, geopend. Te zamen tellen deze stichtingen zeventig kweekelingen; een getal dat men voor toereikende zoude mogen houden, indien de Zuidelijke Provinciën des Rijks, met betrekking tot het lager onderwijs, reeds even verre gekomen waren, als de andere. Maar men weer, hoe veel nadeels door veeljarige zorgeloosheid en verzuim is te weeg gebracht. Gelukkig, dat dit door de geregeerden zoo wel als door de regeerders erkend en betreurd wordt, en dat de maatregelen tot herstel schier overal eene eenparige roejuiching te beurt valt. Wat van eene zoodanige stemming der gemoederen mag worden verwacht, toont het voorbeeld van de provincie Luik, alwaar de Jury voor het middelbaar en lager onderwijs, in den tijd van achttien maanden, die sedert deszelfs oprigting verlopen zijn, hare verstandige en onvermoeide pogingen door talrijke en gewigtige verbeteringen heeft bekroond gezien. Ook in de andere provinciën, en wel voornamelijk in het Groot Hertogdom, kwijten zich de Juries met oordeelkundigen ijver van hunne eervolle taak. Van deze kollegiën komen de voordragten en berigten, naar welke zich doorgaans de beslissing des Konings regelt, wanneer er, ten behoeve van gemeenten of onderwijzers, toelagen gevraagd worden uit 's Rijks kas. Het is, in het algemeen, van de aanmoediging aan deze laatste verleend, van de verheffing van hunnen stand, van het voorbeeld in elk gewest, door eenige wel ingerigte scholen gegeven, dat men met gerustheid de verbetering van het lager schoolwezen verwachten mag. Lang kan dit pad schijnen, maar het is veilig. Men heeft het getrouw bewandeld in de Noordelijke provinciën, alwaar de overtuiging der ingezetenen van alle standen de bevelen van hoogerhand vooruit is gegaan, en dezelve niet zelden, als het ware, uitgelokt heeft. Bij de Staten van Oost-Vlaanderen, heeft het denkbeeld ingang gevonden, dat, voor zoo veel hunne provincie aangaat, een meer regtstreeksche weg de voorkeur verdiende. Zij hebben dadelijk een verpligtend en gebiedend stelsel omhelst, en,

verflag
wegens
den staat
der scho-
len.

Verflag
wegens
den staat
der scho-
len.

maakt de loffelijke zucht voor nuttige ondernemingen, die de Vlamingen onderscheidt, de uitvoering der ontworpen verordeningen gemakkelijk, dan zal deze provincie, vroeger dan de meeste der overige, de eer genieten, van alle hare gemeenten van behoorlijke schoollokalen, en alle hare onderwijzers van toereikende jaarwedden voorzien te hebben.

De scholen, die, gelijk zoo even gezegd is, tot voorbeelden moeten dienen, zijn, bij voorkeur, in de steden geplaatst, alwaar de garnizoenen het talrijkst zijn, ten einde tevens aldus aan een grooter aantal militairen, de gelegenheid te verschaffen tot een goed en onkostbaar onderwijs hunner kinderen. Behalve de aanzienlijke som voor deze nuttige inrigtingen (er zijn tot dus verre elf) afgezonderd, heeft de Koning, voor korteren of langeren tijd, op 's Rijks kasse aangewezen, de jaarwedden van honderd en dertig schoolonderwijzers en ondermeesters, in de Zuidelijke provinciën gevestigd, eene uitgaaf van vijf en twintig duizend gulden 's jaars, terwijl een gelijk bedrag besteed of bestemd is tot ondersteuning van een vijftigtal gemeenten dier zelfde provinciën, welker eigene middelen ontoereikende waren tot het bouwen van nieuwe schoolhuizen, of tot het vergrooten en verbeteren der oude.

Onder de menigvuldige plaatselijke besturen, die in dit alles de bedoelingen van Z. M., met de loffelijkste zucht voor het goede, zijn te gemoet gekomen, eischt de regtvaardigheid, dat die van Luik, Doornik, Hal, Mer, met onderscheiding genoemd worden.

In Antwerpen wordt eene stedelijke armenschool ingezet naar de voorschriften van het wederkeerig onderwijs, een stelsel in Engeland en Frankrijk met drift aangenomen en toegejuicht, maar dat minder vurige bewonderaars, heeft ontmoet in landen, alwaar, zoo als in Zwitserland, Duitschland, Schotland, Holland, de opvoeding der kinderen reeds sedert zeer langen tijd de aandacht van het bestuur bezig gehouden heeft.

Zijn de uitkomsten, die de Lancastersche leerwijze levert, even duurzaam als zij suel zijn? Is zij misschien nuttiger voor de spoedige mededeeling van eenige eerste kundigheden en begrippen, dan voor de ontwikkeling en oefening van de zedelijke vermogens? Kan men ze als bijzonder geschikt beschouwen voor de armenschoolen, alwaar deze zedelijke opvoeding van grooter belang is dan het eigenlijke onderwijs? En wordt het gene zij in dit opzigt te wenschen overig laat, genoegzaam vergoed door hare besparing van tijd en penningen?

Die het gewigt dezer vragen erkennen, mogen ook voldaan zijn over den aandrang, met welken men, in vele plaatsen, de invoering van het wederkeerig onderwijs begeert. Geen eindoordeel toch kan geveld worden vóór de vergelyking van deszelfs uitwerkselen met vruchten van de reeds vroeger bekende en gebruikelijke leerwijzen. Lancastersche scholen zullen nu tot stand komen, naast de inrigtingen van het lager onderwijs, op welk dit Rijk zich al lang heeft mogen beroemen, en misschien zullen wij den afstand tuschen dezelve, die zich thans nog als aanmerkelijk opdoet, door de wederkeerige en geheel vrijwillige overneming van de vormingsmiddelen, die bij elk van haar als de heilzaamste beschouwd worden, allengs zien verminderen. Deze immers mogen de uitzigten en verwachtingen zijn van een bestuur, dat, tuschen zoo vele verschillende leerwijzen, eene volkome onpartijdigheid betuigt en betracht. Het zorgt, dat zij allen ondergeschikt blijven aan het nu: van het algemeen, en gerigt naar het groote doel, de verspreiding der meest mogelijke kennis en deugd. Het bewondert en regelt de middelen, om ze met voordeel in uitoefening te brengen, en, wat derzelver voortplanting en volmaking aangaat, verlaat het zich op den ijver harer voorstanders en op de ondervinding, die nimmer te vergeefs hare getuigenis aflegt in het midden eener edelaardige en nadenkende natie!

Verflag
wegens
den staat
der scho-
len.

B. Latijnsche Scholen en Kollegiën.

Het reglement, dat drie jaren geleden, voor de Latijnsche scholen vastgesteld is, is al meer en meer ter uitvoer gelegd, en allezins voldoende zijn de uitkomsten daardoor in een zoo kort tijdsverloop verkregen. De studiën worden strenger en meer omvattende; de keuze der leermeesters geschiedt met grootere behoedzaamheid en zorg; aan verschillende letterkundigen, die zich mer goeden uitslag, op de vervaardiging van boeken voor dit gedeelte van het onderwijs hadden toegelegd, is aanmoediging verleend. — Alles duidt hier eene naamwaardige verbetering aan; de weg, op welken men zich bevindt, is de ware; op volharding komt het aan.

De staat der kollegiën in de Zuidelijke provinciën laat iets meer te wenschen overig. Ook is hun herstel van eene jongere dagteekening. Ondertuschen is voor deze kollegiën, zoo wel als voor de nieuwe atthenea, de

Verflag
wegens
den staat
der scho-
len.

aanzienlijke vermeerdering van het getal hunner scholieren een heugelijk voortteeken van welvaart. Het is nu de zaak der leermeesters, om aan het vleijende vertrouwen, dat men in hen toont te stellen, door verdubbelde ijver te beantwoorden. Meer dan ooit aan betrekkingen verbonden, die 's Lands regering beschermt, eert en beloont, zullen zij bewijzen eene zoo voordeelige verandering in hun burgerlijk bestaan waardig te zijn, door zich de leerwijzen eigen te maken, die de ervaring het meest heeft aanbevolen; door, in één woord, hunne lesfen dien graad van ernst en vastheid te geven, zonder welke de univerfiteits-lesfen onvruchtbaar en de velden der wetenschap ontoegankelijk blijfen moeten voor alle jongelingen, die niet van de natuur zelve den gelukkigften aanleg en eene buitengewone vatbaarheid ontvangen hebben.

In het laatst verloopenen jaar zijn de athenea van Antwerpen en van Brugge geopend. Elke van deze inrigingen zal een' jaarlijkfchen onderftand genieten van drie duizend gulden, tot 1821, op welk tijdstip men hopen mag, dat zij door hare eigene middelen of door die der fteden, welke zij toebehooren, en, in allen geval, buiten bezwaar van 's Rijks kasse, zullen kunnen bestaan en bloeijen.

Eene jaarlijkfche toelage is mede verleend aan de collegiën van Chimay, Thuin, Nijvel, Hasfelt, en deze is eene voegzame gelegenheid, om, in weinige woorden, de regelen op te geven, naar welke men te werk gaat, bij de toewijzing der fommen, die ter ondersteuning of uitbreiding der verfchillende takken van het onderwijs kunnen worden gebruikt.

Het ware eene dwaling te gelooven, dat, ten deze, in de bevolking eene billijke of behoortijke maatftaf zoude gelegen zijn, zoodat de inftellingen van middelbaar en lager onderwijs te gemoet moesten worden gekomen, naar mate van het getal der ingezetenen van de provinciën, tot welke zij behooren. Op dezen voet zoude eene toelage van *duizend* gulden aan het Groot Hertogdom Luxemburg, dat 200,000 inwoners en geringe plaatselijke hulpmiddelen heeft, de noodzakelijkheid te weeg brengen, om vijf maal zoo veel toe te wijzen aan de beide Vlaanderens, alwaar de welvaart algemeen is. Wil men een ander voorbeeld? De Latijnsche scholen der provincie Holland worden op een goeden voet gehouden, zonder dat het de fchatkist meer koste dan de kleine fomme van ƒ800 's jaars. In Overijsfel, daarentegen, vordert

dit zelfde onderwijs eene staatsuitgave van ongeveer *Verlag* *f* 2000. Nemen wij de bevolking tot grondslag des te *wegens* *den staat* *der scho-* *len.* verleenen onderstands, zal men, of deze laatste som moeten verminderen, en de meeste scholen in Overijsel sluiten, of de schatkist met eene aanzienlijke betaling te bezwaren hebben, ten behoeve der scholen in Holland, alwaar niemand om die betaling vraagt. De *f* 9000, eindelijk, voor het athenaeum van Namen toegeestaan, hadden van de algemeene begrooting moeten worden verworpen, omdat, noch de provincie Gelderland noch Zeeland, in de kosten eener gelijksvoortige inrigting worden te gemoet gekomen.

Andere gronden komen dus bij den Koning in aanmerking, wanneer op de aansoeken der plaatselijke regeringen nopens de behoefte van het onderwijs uitspraak moet worden gedaan. Z. Maj. doet zorgvuldig nagaan, in hoe verre de hulpmiddelen der gemeente ontoereikende zijn, en naar gelang van den uitslag van dit onderzoek, wordt de onderstand of geweigerd of verleend. De in vroeger tijd bepaalde toelagen worden zelden ingetrokken, omdat zij over het algemeen onontbeerlijk zijn voor het bestaan van kollegiën en scholen, welker nuttigheid erkend is; en hebben de Zuidelijke provinciën, sedert twee jaren, bij de toewijzing van nieuwe hulpmiddelen, het ruimste deel gehad, het is, omdat het onderwijs zich er nog in een' achterlijken staat bewijndt en meer aanmoediging noodig heeft, omdat het besef der weldaden van hetzelfde, vooral voor de mindere volks-klassen, er eerst begint door te dringen en veld te winnen. Overigens is het niet de matigheid der op de algemeene begrooting toegeftane sommen alleen, welke de verlichte milddadigheid van den Souverein in dezen beperkt. Het klein getal der schoolmeesters, die ten volle geschikt zijn, voor hun beroep, is eene even belemmerende omstandigheid. Te menigvuldig zijn de gevallen, in welke men alleen den goeden wil te beloonen heeft. Om diensten te doen, die werkelijk op eene bezoldiging aanspraak geven, zou zij kundigheden moeten bezitten, die zij zelden in de gelegenheid geweest zijn van zich te verschaffen, maar die, missen de de getroffenne maatregelen niet geheel hun doel, weldra meer algemeen zullen zijn verspreid.

Verlag
wegens
den staat
der scho-
len.

C. Hooger Onderwijs.

Het atheneum te Harderwijk is vernietigd, omdat de kosten van deszelfs onderhoud buiten alle evenredigheid waren met het nut dat het stichten kon. Het getal der studenten was er altijd onbeduidend gebleven. Dezelfde omstandigheid heeft te Deventer plaats, maar dewijl dit laatste atheneum door de stad bekostigd wordt, komt het de plaatselijke regering toe, de redenen, die vooft of tegen deszelfs instandhouding kunnen worden bijgebragt, te beoordeelen. Het is inmiddels verrijkt geworden met de boekerij van Harderwijk, en met een gedeelte der verzamelingen, die, in deze stad, voor het akademisch onderwijs dienden.

Te Franeker is het getal der studerenden aangegroeid, en zij onderscheiden er zich door den prijswaardigsten ijver, die, trouwens, in de wetenschappelijke wedstrijd, herhaaldelijk bekroond geworden is.

In het atheneum te Amsterdam, eindelijk, hebben de studien zoodanige grondigheid en omvang, dat men dezelve met die der hooge scholen zelve vergelijken kan. Het is, onlangs, in verband gebragt met het Luthersch seminarium, dat Z. M. heeft doen oprigten, tot gerief van de zulken zijner onderdanen, welke dien Godsdienst belijden, en tot hiertoe genoodzakt zijn geweest, hunne godgeleerde studien buiten 's Lands te gaan voltooijen. Dit seminarium is dus ten koste van het Rijk, maar de uitgaven voor het atheneum, tot welk het in betrekking staat, worden geheel en al uit de stedelijke kas bestreden.

Er blijft over te spreken van de hooge scholen. Alle hebben nieuwe bewijzen ontvangen van die, inderdaad koninklijke edelmoedigheid, welke zich reeds bij derzelve eerste oprigting, of bij derzelve herstelling, had doen gevoelen. De verzamelingen, ten dienste van het onderwijs in de natuurkunde en de natuurlijke historie, hebben belangrijke aanwinsten gedaan. Utrecht ziet zijne akademische bibliotheek vergrooten en verfransjen. Door den aankoop van een' ruimen en wel gelegen grond, zal Leuven eerlang eenen kruidtuin hebben, den ouden naam dier hooge school waardig. Te Lusk heeft men het chemisch laboratorium en een schoon theater voor de lessen der ontleedkunde voltooid. Voor Gent en voor Leijden zijn bouwingen van veel grooter gewigt of werkelijk begonnen, of ten minste bevolen.

De werkzaamheid en ijver der Professoren beantwoor^{Verder} den aan de moeite, die het bestuur neemt, om de vruchtbaarheid van hun onderwijs te bevorderen, en, op hunne beurt, vinden zij de wenschelijkste belooning in^{wegens den staat der scho- len.} de naarstigheid en de toenemende kunde der studenten. Mag men naar de stoffe en bewerking der disertatiën van deze laatste oordeelen, zoo wordt, op elke hooge school, eenige tak der wetenschappen met meer bijzonder geluk beoefend. Te Groningen, bij voorbeeld, bloeit het onderwijs in de chemie, en ook de lessen over de heilkunde hebben er grooteren toeloop dan elders. Utrecht verheugt zich over een doelmatig onderwijs in de landhuishoudkunde, en wedijvert, in het veld der Grieksche en Latijnsche letterkunde, met Leijden, dat, daarentegen, bij de beminnaars der natuurlijke historie, op de rijkste verzamelingen en het volledigste onderwijs roemen mag.

Den eersten November 1818 was het getal der studerenden te Leuven 262, te Luik 301, te Gent 198, te Leijden 304, te Utrecht 198, te Groningen 200.

De drie eerste dezer hooge scholen zullen weldra de weldadige uitwerkseelen ondervinden van den maatregel, volgens welke alle oude stichtingen van beurzen moeten hersteld worden in het bezit der jaar-renten en goederen, waarvan men dezelve, in een' voor de studiën noodlozigen tijd, had beroofd, en welker genot tot dus verre aan de domeinen of andere besturen verbleven was. Maar hoe gewichtig ook voordeelen van dezen aard zijn mogen in den eervollen wedstrijd, die tuschen onze hooge scholen plaats hebben zal, in het eind toch valt de zege aan die te beurt, alwaar zich de jongelingen het meest onderscheiden door hunne vlijt en door de regelmatigheid van hun gedrag. Zal men, in dit laatste opzigt, niets meer te wenschen overig houden, dan moeten de studenten en de hoogleeraren zelve, die begrippen uit hun geheugen bannen, volgens welke academ-burgers zich als een' bevoorregten stand willen beschouwd hebben. De reglementen voor de hooge scholen en de statuten hebben aan den Senaat, alsmede aan Rector en Asfessoren, een behoedend gezag op kunnen dragen, toereikende om de onbefeusheid van een oogeblik te keer te gaan, en de geschillen der studenten onderling te beslechten. Maar in alle hunne betrekkingen tot andere ingezetenen, in alle hunne daden, in hunne misdrijven vooral, zoo ooft het ongeluk wilde, dat zij

**Verflag
wegens
den staat
der scho-
len.**

misdreven, zijn en blijven zij onderworpen aan de gewone regtspleging en aan de algemeene wetten.

Deze is de geest onzer staats-instellingen, gelijkheid en vreemd van alle begunstigende uitzonderingen, en nergens mag die geest minder worden miskend dan in de scholen, bijzonderlijk bestemd, om voor het Vaderland de mannen te vormen, van welker wijsheid en talenten het eens zijne sterkte en zijnen luister hoopt te ontleenen.

Van dit heilzame verband tusschen de belangen van het Rijk en den voortgang der wetenschap, heeft het afgelopen jaar mede getuigenis gegeven, in den ijver van het Nederlandsch Instituut, nimmer te vergeefs door het bestuur geraadpleegd, wanneer eene nieuwe uitvinding, tot het welzijn der ingezetenen of den voorspoed der volksvijft betrekkelijk, onderzocht en beoordeeld worden moest. De Koninklijke akademie van wetenschappen en fraaije letteren te Brussel, en vele andere geleerde genootschappen, hebben gedeeld in dien lof van nuttige arbeidzaamheid, en, door twee *luisterrijke* tentoonstellingen, is bewezen, dat Nederland noch in de beoefening der schoone kunsten, noch in levendige drift voor derzelve bloei, aan eenige andere natie behoeft toe te geven. — Weldadige en edele vruchten van den algemeenen vrede en van de verlichte zorg van grootmoedige Vorsten (1).

**Toeloge
van Z. M.**

Bij een besluit van Z. M. van den 28sten Februarij werd, even als in vroegere jaren, een somme van f 3500 ter beschikking van het Ministerie voor het Publiek Onderwijs enz. gesteld, tot ondersteuning en aanmoediging der schoolonderwijzer-gezelschappen.

**Resolutie
van den
Minister
voor het
Publiek
Onderwijs
enz., we-
gens school-
vacatures
(Nieuwe
Bijdr.
bl. 287).**

Bij eene resolutie van Z. Ex. den Minister voor het Publiek Onderwijs enz., van den 28sten Februarij, werd, op voordragt van den hoofd-inspecteur van het middelbaar en lager onderwijs, bepaald: „ dat voortaan, met uitzondering alleen der provincie Groningen, bij welker huis-houdelijk school-reglement werd vastgesteld één jaar van gratie voor de onderwijzers-weduwen, ter voorziening in derzelve omstandigheden, alle andere middelen, des gevorderd, zouden behooren te worden beproefd, vóór en alcer de toe-

(1) Staatscour. No. 129.

vlugt te nemen tot dit, voor het gemeentelijk onderwijs, zoo blijkbaar verderfelijk redmiddel; — dat voortaan, bij elke invallende school-vakature, striktelijk moest worden in acht genomen het opmaken en inzenden der aankondiging wegens dezelve, uiterlijk binnen vier weken na het openvallen der school, of wel vier weken vóór het eindigen van het genoten jaar van gratie, alsmede dat het proces-verbaal van het vergelijkend examen, hetwelk staande de bijeenkomst tot hetzelfde zoude behooren te worden opgemaakt en geteekend door alle de daartoe gerechtigden, binnen den tijd van veertien dagen, na dit afgeloopen examen, door den distrikts-schoolopziener bij de respectieve heeren Gouverneurs zouden moeten worden ingezonden; — voorts dat de heeren Gouverneurs der Noordelijke Provinciën zouden worden uitgenoodigd, om strengelijk te helpen handhaven de bepalingen, vervat in deze resolutie, alsmede om toe te zien, dat geene school langer dan drie maanden onvervuld bleve, althans zonder dat voor dezelve een nieuw vast onderwijzer benoemd was (1).”

Eene andere resolutie van den 16den Mei behelsde noodige en gepaste voorzieningen, ten einde de som, welke door Z. M. ter beschikking van den Minister voor de onderscheidene onderwijzers-gezelschappen was gesteld, op eene doelmatige wijze onder dezelve verdeeld wierd. — Van de honderd zeven en zestig dezer gezelschappen werden thans vijf in de Zuidelijke Provinciën gevonden: als één gezelschap in Zuid-Brabant, te Brussel; drie in Limburg, te Maastricht, Limbricht en te Hamont; en een in Antwerpen, te Lier (1).

Ingevolge een besluit van Z. M. van den 22sten Julij werden tot schoolopzieners in het derde en vijfde distrikt der provincie Zeeland, respectievelijk, benoemd de heeren: *J. de Kanter*, te Goes,

Resolutie
wegens
school on-
derwijzers
gezel-
schappen.

Benoemin-
gen tot
school-op-
zieners.

(1) Verg. Jaarb. 1817 St. II bl. 148.

(1) Nieuw Bijdragen bl. 584 — 596 en bl. 400 — 402.
J. B. van 1819. 2de Stuk. N

en *D. A. Callenfels*, te Oostburg, in plaats van de heeren *de Laat de Kanter* en *M. Hennequin*, als zoodanig eervol ontslagen.

Benoemingen bij de jurijs van onderwijs.

Bij de Jurijs van het middelbaar en lager onderwijs in de Zuidelijke Provinciën hadden de volgende aanstellingen plaats, als: bij de Jurijs in de provincie West-Vlaanderen, de heer *G. de Vloeschhouwer*, te Brugge, in plaats van den heer *Lamm*, te Ostende, op deszelfs verzoek ontslagen; — in de provincie Zuid-Brabant, de ridder *Huijsman d'Annecroix*, tot lid der jurij, in plaats van den heer *Gerard*, op deszelfs verzoek ontslagen, de heer *Klerens*, Deken en pastoor te Brusfel, tot lid der Jurij; de heer *P. G. van Ghert*, lid der Jurij, tot derzelver secretaris.

Vergadering der jurijs.

In de maand Augustus werd te Brusfel, onder het voorzitterschap van den Minister voor het Publiek Onderwijs enz., en ten overstaan van den Inspekteur-Generaal voor het lager onderwijs, eene vergadering gehouden van eene commissie van jurijs, voor het onderwijs in de Zuidelijke Provinciën, waarin verscheidene belangrijke besluiten tot verbetering van dien tak van volks-onderdrikt genomen werden. — De voornoemde commissie bestond uit de heeren: *Pillera*, griffier der Provinciale Staten van Limburg; *van Camp*, oud-priester van St. Jacob; *la Fontaine*, lid der Gedeputeerde Staten van Luxemburg; *Colbrant*, Roomsch Priester te Henegouwen; *Belfroid*, Priester en voorzitter van het Bischof-pelijk kollegie in het klein Seminarium te Namen; *de Croeser*, lid der Staten van West-Vlaanderen; *van Foers*, Griffier der Staten van Oost-Vlaanderen, enz.

School van La-Chambre.

De leden dezer commissiebezoc ten, gedurende hun verblijf te Brusfel, gezamenlijk de school, grootendeels op kosten van het Gouvernement, in den jare 1817, in de abtdij *La Cambre*, bij Brusfel, gebouwd, alwaar dezelve een geheelen morgen aan het bijwonen van de lessen en oefeningen der leerlingen toewijdden. De goede orde, tucht en zindelijkheid, welke in de school onder het lofwaar-

dig opzigt der onderwijzers *Sluis* en *Starsman*, als zoodanig hunne toelating in de Noordelijke Provinciën bekomen hebbende, heerschten, droeg aller goedkeuring weg. Een Oud-Vicaris der Parochie van St. Andries te Antwerpen, welke de post van Aalmoezenier vervulde, beantwoordde op de meest uitstekende wijze het door de regering in hem gesteld vertrouwen. — Op den 25sten April had in het voormelde school een plegtig kinderfeest plaats, op kosten van den Luitenant-Admiraal van *Kinsbergen* gegeven, welke, onder andere aanzienlijke ingezetenen des Rijks, dezê school mede bezocht had. Het feest werd bijgewoond door de Ministers *Falck* en *Roëll*, alsmede door verscheidene leden der Provinciale commissie voor het lager onderwijs, en verdere personen van aanzien; zijnde geene moeite gespaard door den Directeur der inrigting, om hetzelfde, zo veel mogelijk, aan het doel te doen beantwoorden. De zindelijke kleeding der kinderen, de wel ingerigte tafel, die, even als de zaal, met groent en bloemen was versierd, eindelijk een lied, ter dezer gelegenheid, in het etablissement vervaardigd en op de wijze van het Nationale lied: *Wien Nêderland'sch bloed* enz, door de kinderen, in korent en onder het geleide van muziek-instrumenten, gezongen; alles weekte mede tot verlevendiging van het feestmaal. Het meest echter waren de aanbouwers getroffen, door de welvoegelijke houding van een honderdtal kinderen, voormaals aan ellende en jammer ten prooi gegeven, nu vervuld met de zuiverste en onschuldigste gevoelens jegens God, het Vaderland en den Koning. De heer van *Stralen*, lid van de eerste kamer der Staten Generaal, deelde boekgeschenken aan de onderwijzers uit, benevens vergeldingen aan twee leerlingen, welke op de school den dienst van ondermeesters waarnamen.

Bêhalve andere scholen van dien aard, reeds elders bestaande, en aan welke men den naam van Normaal-scholen gaf, had te Gent, op den 14den October dezes jaars, de opening eener dus

Normaal-
school te
Gent.

danige school plaats. De heeren *Raigo* en *Du-Buisson*, aan welke bij een besluit van Z. M. het onderwijs was opgedragen, waren hierbij tegenwoordig, benevens een groot aantal onderwijzers en aspiranten door het schoolbestuur daartoe bijeengeroepen. — De heer Gouverneur der provincie, hield bij deze gelegenheid eene aanspraak, waarin hij de voordeelen dezer nieuwe inrigting en de zorgen van het Gouvernement voor dezelve op het levendigst deed gevoelen.

Weder-
zijdsch on-
derwijs,
volgens
Bell en
Lancaster

Z. M. gelastte bij een besluit de oprigting eener school te Brusfel, voornamelijk bestemd tot het vormen van ondermeesters, geschikt om onderriigt, volgens de wijze van *Bell* en *Lancaster*, te geven; wordende bij hetzelfde door Z. M. eene som van *f* 5000, voor de kosten der eerste oprigting, en een traktement van *f* 600, voor den onderwijzer, vastgesteld. — De regering der stad Brusfel bood aan, ook van haren kant, in de kosten dezer inrigting te voorzien, uit overweging der voordeelen, welke hierdoor, tot bevordering van het volks-onderwijs, moesten voortvloeijen.

Ook te Luik had eene eerste vergadering van deelnemers, tot oprigting eener school van wederkeerig onderwijs in voormelde stad, plaats. Na het verslag, wegens hetgeen tot hiertoe door de provisionele commissie was verrigt, gehoord te hebben, ging de vergadering over tot de benoeming eener commissie van vijftien leden uit de deelnemers, voor den tijd van een jaar gekozen, welke zich met de spoedige daarstelling der school onledig hield.

Tijdschrift
tot bevoor-
dering van
het lager
onderwijs.

Tot bevordering van betere en meer verspreide inrigtingen voor het lager onderwijs in de Zuidelijke Provinciën sterkte insgelijks een tijdschrift, onder den titel van *Bibliothèque des Instituteurs*, voor een' geringen prijs verkrijgbaar gesteld, en waarvan in dit jaar de vier eerste nummers het licht zagen. Hetzelve behelsde in tweemaandelijksche afleveringen de nieuwste en meest

beproofde leerwijzen in het geven van onderrigt in het lezen, schrijven, rekenen, enz.; de voornaamste inrigtingen en uitvindingen tot bevordering van het lager onderwijs, zoo in dit Rijk als elders; *uittreksels* uit de beste werken over het lager onderwijs; *berigten* en onpartijdige beoordeelingen van nieuw uitgekomene geschriften over dit onderwijs; vragen en voorstellen over en met betrekking tot de onderscheidene takken van onderwijs en opvoeding; eindelijk de verbetering in het lager onderwijs in de Zuidelijke Provinciën daargesteld.

Eene der krachtadigste aansporingen en hulpmiddelen echter bestond in het aanwezig van een aanzienlijk getal van leermeesters, in het instituut van onderwijs van den heer *Prinse* te Haarlem, en in de onderscheidene armen-scholen der Noordelijke Provinciën, voornamelijk te Amsterdam, gevormd, welke tot eene verbeterde leerwijze aanhoudend medewerkten. — Ook was het voorbeeld zelf der Noordelijke gewesten, alwaar een onvermoeide ijver, zoo uit de veelvuldige blijken van aanmoediging der leermeesters, als uit het meer en meer algemeen maken van het volks-onderwijs kenbaar, ten dezen opzichte heerschte, van den weldadigsten invloed.

Te Groningen had op den 15den April de algemeene jaarlijkse vergadering der schoolonderwijzers gezelschappen, uit het eerste distrikt der provincie, op eene plegtige wijze, plaats. De heer *Mr. Th. van Swinderen* hield, bij deze gelegenheid, eene aanspraak tot oplossing van onderscheidene bedenkingen tegen eene theorie van belooningen en straffen, door den verdienstelijken onderwijzer *D. Snatich* voorgesteld, in het midden gebragt. Voorts werden eereblijken uitgereikt aan de onderwijzers *G. Huisman*, *S. Henkers*, *H. Kramer*, *J. Swarivolt*, *D. Snatich*, *B. Bingsma* en *R. C. Rijkens*.

De Provinciale Commissie van onderwijs in Vriesland stelde, op den zoften April, eenige al-

gemeene bepalingen vast, ter vereeniging van de onderwijzers-gezelschappen in voornoemde provincie (1).

Oprigting
van Zon-
dag-scho-
len.

Te Winterswijk had in dit jaar de oprigting eener zondag-school plaats, waarin de volijverige onderwijzer *van Dijk* de reeds sedert lang bestaande wenschen der ingezetenen, op het vaardigst, voorkwam, door zijne diensten hiertoe, met merkelijke opoffering, aan te bieden. Niet zoodra was het ontwerp gevormd, of hetzelfde werd, zoo in de Roomsche als Hervormde kerk, door derzelver edeldenkende en verlichte leeraars, ter kennisse hunner gemeenten gebragt, te gelijk niets verzuimende hetgeen tot aanmoediging ter bijwoning derzelve konde strekken. De school zoude alle zondagen van vier tot half zes uren gehouden worden, tot het geven van onderwijs aan lieden van beide sekten, boven de achttien jaren oud, in het lezen, schrijven en rekenen, en dat wel aan die genen, welke zulks mogten begeeren, om niet, aan de overige voor eene slechts zeer geringe opoffering. — Reeds de tweede maal dat de school werd gehouden, zag men een schouwspel, hetgeen ieder weldenkend voorstander van volks-verlichting moest treffen. In het geheel nieuwe en fraai ingerigte school-gebouw waren bejaarde lieden, knechts, dienstmaagden, jongelingen en jonge dochters, en zelfs vaders van huisgezinnen, ten getale van een honderd twee en twintig, met gespannene aandacht en eerbiedige stilte, bezig met schrijven, of met de aanvangs gronden van het leeren lezen, terwijl eenige jongelingen, door den verdienstelijken *van Dijk* opgeleid, hiertoe behulpzaam waren, en hij zelf dan bij gene dan bij deze, tegenwoordig was. — Insgelijks had te Varsfeveld in Gelderland, door den lofwaardigen ijver van den onderwijzer *Nijman*, en te Capelle op den Yssel, in Zuid-Holland, door de prijzenswaardige bemoeijingen van den predikant *C. A. van Schagen*,

(1) Zie Nieuwe Bijdragen bl. 497—500.

de oprigting van zondag-scholen plaats. — Z. M. stond aanlaatstgemelden, als een blijk van Hoogst deszelfs goedkeuring en tevredenheid, eene belooning van f 150 toe, welke plegtige uitreiking op den 5den December in de hervormde kerk plaats had.

Hoogst doelmatig was de plegtige inwijding, op den 1sten en 5den Julij dezes jaars, van de nieuwe burger- en armen-scholen in de stad Purmerend, nadat eene afscheiding in de gewezen stads-school was daargesteld, tusschen de burger- en armen-kinderen, eerstgemelde een getal van 155, de laatste van 111 kinderen uitmakende (1).

Inwijding
eener
school op
Purmerend

De heilrijke gevolgen eener verbeterde leerwijze op de lagere scholen, zag men inzonderheid in de stad 's Gravenhage zich bevestigen, niet alleen op de school der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, en in de bijzondere scholen der eerste en tweede klasse, maar voornamelijk daar, waar kinderen van den min vermogenden behoeftigen en zelfs laag gezonken stand, een gepast onderwijs genoten. De examens, welke in de maand April plaats hadden bij de vier scholen, welke van stadswege onderhouden werden, tegen betaling van een gering schoolgeld, waarvan eene voor minvermogenden geschikt was, leverden hiervan op nieuw de sprekendste bewijzen op. De vier hoofd-onderwijzers, de heeren van Brink, van den Heuvel, Krieger en Wilderink, verworven, bij deze gelegenheid, den streelendsten lof hunner verdiensten, terwijl de orde, zedigheid en zachtaardigheid, welke men bij deze kinderen uit eenen geringen stand aantrof, de meeste opmerking verdiende. Een getal van bij de 1800 kinderen genoot op de voormelde scholen onderrigt, zijnde zoo veel als de plaats in de gebouwen toeliet aan te nemen. De verbeteringen, door de aanhoudende zorg der Stedelijke regering daargesteld, bepaalden zich ook niet alleen tot het binnenste der stad, maar strekte

Gunstige
staat van
he. lager
onderwijs
te 's Gra-
venhage.

(1) Zie Nieuwe Bijdragen bl. 755—766.

zich ook tot het naburig Scheveningen uit, alwaar insgelijks voor de eerste reize in de school, geheel op stads kosten onderhouden, een onderzoek met het best gevolg plaats had.

School-
examen te
Utrecht.

Te Utrecht geschiedde op den 25ten Augustus, op eene plegtige wijze, het examen en de prijs-uitdeeling aan de leerlingen van de Roomsche Katholieke school, aldaar in den jare 1806, voor de inwoners der voornoemde geloofsbelijdenis, opgerigt. Deze plegtigheid had plaats in het kerkgebouw, afkomstig van de geestelijke ballie van St. Catharina, sedert eenigen tijd, door de weldadige zorgen van Z. M., tot uitoefening van den Roomsche Katholieken Godsdienst, bijzonder voor de militairen, ter beschikking gesteld. — Na het afgehooren onderzoek, beklom de heer *J. van Kerpen*, Pastoor en voorzittend regent der school, het spreekgestoelte, en schetste in eene redevoering de omstandigheden, welke tot oprigting van dit instituut hadden aanleiding gegeven, alwaar thans 470 kinderen van behoeftige Katholieken onderwijze genoten, hebbende het getal, gedurende de twaalf jaren van deszelfs bestaan, 2151 bedragen. — De plegtigheid werd besloten met een *Te Deum* en eenen toepasselijken slotzang der kinderen.

Uitdeeling
van eere-
prijzen en
staat der
scholen te
Groningen.

Ook te Groningen had wederom, even als in het jongst verlopen jaar, op den verjaardag van H. M. de Koningin, den 18den November, eene plegtige uitdeeling van eereprijzen aan de naarfstigste en meest oppassende kinderen, (bijzonder uit de Stads Armen-scholen, plaats, in de Martini-kerk aldaar. De Heer Mr. *Th. van Swinderen*, School-opziener van het distrikt, opende de plegtigheid met eene korte redevoering, ten betooge: „ dat geen roem duurzamer en weldadiger was, dan die door verdiensten omtrent het onderwijs verkregen werd;” zulks bijzonder toepassende op den, sedert de vorige feestviering, overleden Voorzitter der stedelijke School-kommissie, den Heer *B. D. van Idsin-*

ga, Burgemeester der stad, aan wiens nagedachtenis, zoo wel door den spreker als vervolgens door de kinderen, in een toepasselijk gezang, verdiende hulde werd bewezen. — Uit het gegeven verslag bleek, dat het getal der te Groningen school gaande kinderen, in het jaar 1817, 3376 en in het jaar 1818, 3712 had bedragen; welk getal nu tot 4178 geklommen was, sedert de invoering eener publicatie der stedelijke regering van den 29sten September 1817, waarbij alle kinderen van 5 tot 12 jaren te Groningen, even als elders, school-pligtig verklaard waren. Het getal der kinderen, geen school-onderwijs genietende, hetwelk, bij de telling der school-pligtige kinderen, in het laatst des vorigen jaars, 625 had bedragen, was thans op 389 verminderd. Van alle deze kinderen genoten 1581 kosteloos, door de openlijke milddadigheid, onderwijs. — Na den algemeenen toestand van het lager onderwijs geschetst te hebben, sprak de Heer van Swinderen vervolgens afzonderlijk van den bloei der zondagschool, welke de Stedelijke School-kommissie onder hare bijzondere bescherming had genomen, alsmede van die der hulpschool, en kweekschool voor schoolmeesters, en eindelijk van dien der industrie-school en kweekschool voor schoolhouders, waarbij aan allen, welke zich daaromtrent verdienstelijk hadden gemaakt, verschuldigde hulde werd bewezen. — Vervolgens de uitdeeling der eere-prijzen geschied zijnde, werd alles met een feestgezag, ter eere van H. M. de Koningin besloten, gezongen door zes leerlingen uit de onderscheidene scholen, zijnde drie jongens en drie meisjes, welke zich het verdienstelijkst hadden gemaakt. — De som van f 147, zoo door het verkoop der bewijzen van toegang en der gezangen, als door de kollekte ingezameld, werd voor een feest bestemd, ten einde de armen kinderen, op de vier openbare scholen onderwijs genietende, den avond van dezen dag met gepaste vrolijkheid te doen doorbrengen.

De stad Enkhuzen leed een gevoelig verlies

Dood van
den On-
derwijzer
Erdbrink

door het overlijden van den Heer *P. F. Erdbrink*, Stads Kostschoolhouder aldaar, welke in eenen bloeienden en nog veel belovenden leeftijd van naauwelijks 33 jaren, op den 7den Februarij, aan gemelde stad, de wetenschappen en het opkomend geslacht door den dood werd ontruk. Gevormd in de kweekschool voor School-onderwijzers der Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen* te Amsterdam, verwierf hij, door zijne uitstekende bekwaamheden, belangloozen ijver voor het heil der jeugd, onuitdoofbare belangstelling voor al, wat goed en edel was, alsmede door zijnen aangenamen en liefderijken omgang, den roem van een even uitstekend mensch, vriend en burger, als kundig en voortreffelijk onderwijzer genoemd te worden (1). — Het Departement der Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen* te Enkhuizen gevestigd, welks voorzitter en werkezaam medelid hij tijdens zijn overlijden was, vierde op den 15den Februarij de nagedachtenis van den waardigen en opregt betreurden man, op eene hoogst gepaste en plegtige wijze.

De vorderingen, welke de algemeene volksbeschaving aanhoudend in dit Rijk maakte, gaven zich ook te kennen bij een aantal inrigtingen, tot afzonderlijk onderwijs der Israëlieten bestemd.

Israëlitische armen-school te Amsterdam.

Bij de Nederlandsche-Portugeesch-Israëlitische Armenschool, in den jare 1814 te Amsterdam opgerigt, werd, op den 16den en 19den Mei, het derde openbaar examen gehouden, hetwelk door onderscheidene Kommissiën van Armen- en Liefdegestichten, even als in het voorgaande jaar, werd bijgewoond, waaronder zich echter ditmaal die der Plaatselijke School-Kommissie en van Curatoren der Stads Armen-schoolen niet bevonden. De leerlingen gaven bij deze gelegenheid vele blijken hunner vorderingen in de grondbeginselen van den Godsdienst, alsmede in de Hebreuwfche,

(1) *Gedachtenis van P. C. ERDBRINK*, Enkh. 1821.

Portugeefche en Nederlandsche talen, zijnde derzelver getal tot op 225 geklommen. Aan 40 leerlingen werden eereprijzen, bestaande in boekwerken, uitgereikt; aan 14 jongelingen, welke eene buitengewone vlijt beroond hadden in de waarneming der hun aanbevoleue kerkgangen, ieder een kerkböek of kerkkleed; en aan 12 der meest uitgemunt hebbende, ieder een kaartje ter waarde van zes guldens, welke laatste gift door eenen onbekenden tot dit einde was bestemd geworden. Eene dankzegging, door eenen der leerlingen uitgesproken, en eeneigenaardigen flotzang eindigden de plegtigheid.

Op den 1sten November had te Zwolle het eerst openbaar examen plaats der kinderen van de godsdienstige Israëlitische Armentchool dier stad, terwijl, op den 24sten en 25sten derzelfde maand, het gewoon jaarlijksch onderzoek der vorderingen van de leerlingen der Israëlitische School te Groningen plaats had. Laatstgemeld onderzoek werd, op den tweeden dag, door Burgemeesteren der stad en de leden der Plaatselijke School-Kommissie bijgewoond.

Ook te Middelburg had op den 3sten December voor de eerste reize, het openbaar examen en de prijsuitdeeling plaats der leerlingen van het Israëlitisch Instituut van Onderwijs, aldaar in het vorige jaar opgericht. Onder de genoodigde autoriteiten, welke dit feest bijwoonden, telde men den Gouverneur der Provincie, den President Burgemeester der stad en den Griffier der Provinciale Staten van Zeeland. Na het openen der vergadering met eene gepaste aanspraak van den Heer J. H. Hendrix, Voorzitter der Israëlitische School-Kommissie, traden uit de bijeenverzamelde kinderen, aan wier hoofd zich de beide Onderwijzers bevonden, tien leerlingen, zoo van den bemiddelden als onbemiddelden stand, na oproeping, voor, welke op de hen voorgestelde vragen, zoo tot den godsdienst als tot de onderscheidene vakken van het lager onderwijs betrekking hebbende, met

Israëlitische Armentchool te Zwolle en te Groningen.

Israëlitisch Instituut te Middelburg.

juistheid antwoordden, tot voldoende bewijs hunner vorderingen en van den ijver en kunde hunner leermeesters. Hierop geschiedde de uitdeeling der eereprijsen en de bevordering van sommige leerlingen tot hogere klassen, waarna de feestviering besloten werd met een Hebreeuwsch gebed, door den aanwezigen eersten geestelijke uitgesproken, en met Hebreeuwische gezangen, door de leerlingen, onder het geleide van muziek-instrumenten, gezongen, waarmede de plegtigheid ingelijks begonnen en afgewisseld was geworden.

Twee belangrijke inrigtingen, waarvan wij reeds meermalen in de gelegenheid geweest zijn gewag te maken, namelijk de Instituten voor het onderwijs van doofstommen en blinden, verdienen te dezer plaats andermaal bijzondere vermelding.

Instituut
van Doof-
stommen.

Het gewoon jaarlijksch examen van het Instituut tot onderwijs voor Doofstommen te Groningen, als eerste en eenige van dien aard in het vaderland, had op den 21sten Julij in de Nieuwe kerk plaats, op eene wijze, welke in belangrijkheid van jaar tot jaar toenam. Het voornoemd Instituut bestond nu uit 94 kweekelingen, zijnde 57 jongens en 37 meisjes, alle in een tijdverloop van drie en een half jaar opgenomen. Aan twee van elkander verwijderde tafels, tusschen welke een breede doorgang bleef, in welks midden men het borstbeeld van den Abt *de l'Épée*, op een eenvoudig voetstuk geplaatst, opmerkte, zaten de van gezondheid blozende kweekelingen, terwijl achterwaarts, aan het hoofd der beide tafels, een groot met krijt beschreven bord, omringd van de Direkteuren der school, stond, en de geheele schiederachtige groep met reijen van rondgaande banken, voor Direkteuren en leden van buiten-departementen, werd besloten. De Hoogleeraar *Guyot*, den kansel beklommen hebbende, opende de plegtigheid met eene gepaste voorafpraak, hoofdzakelijk eene levensschets van zijnen leermeester, den Abt *de l'Épée*, behelzende. Onder het uitspreken derzelve stonden eenige van de leer-

liagen op en plaatsten eene lauwerkrans op het borstbeeld van den onterfelijksten man, den stichter der Parijſche School, aan welke alle ſoortgelijke ſcholen, zoo in Europa als zelfs in Amerika, haren oorsprong te danken hadden. — Vervolgens ontwikkelde de Heer *Guyot* de beſtemming en het doel van het onderwijs, naar aanleiding van de deswege beſtaande wet, tot bereiking van welk doel alle de onderscheidene werkzaamheden in drie klasſen verdeeld waren. Het onderwijs van de eerste of laagſte dier klasſen, bevattende 11 jongens en 7 meisjes, bepaalde zich: bij de natuurlijke teekens; de vinger-letteren; de beginselen van het letterschrift; de eerste beginselen van het praktisch rekenen; de opwekking van de opmerkzaamheid door prenten en andere hulpmiddelen; de benaming van voorkomende voorwerpen; de grondslagen van de luide ſpraak; kleine zedelijke verhalen ter aansporing van braafheid. Het onderwijs der tweede klasſe, in drie ordes verdeeld en te zamen 35 jongens en 23 meisjes bevattende, begreep: de voortzetting den voornoemde lesſen van de eerste klasſe; de uitgebreide kennis van woorden; de grondbeginſelen van het eigen opstel; de beſchaving der gebaren of mimische taal; de eerste beginselen der teekenkunde, en de lesſen over godsdienst en zedekunde in het algemeen. — Het onderwijs in de derde of hoogſte klasſe, bevattende 11 jongens en 7 meisjes, liep over de volgende onderwerpen, als: de voortzetting van het aangeleerde in de beide vorige klasſen; het analytiſch lezen en de opſcheping van het oordeel; de taalkunde; de aardrijkskunde; de natuurlijke geſchiedenis; eindelijk de ſystematiſche Godsdienst-leer. Het geheel onderwijs ging gepaard met de dagelijksche beoefening van zoodanige winstgevende handwerken en ambachten, als waartoe de kweekelingen den meesten lust en aanleg hadden. — Het verhaal eener ontmoeting, welke de Heer *Guyot* voor eenige jaren op reis gehad had, was het hoofd-

Instituut
van doof-
ſtonnen.

Instituut
van doof-
stommen.

punt over welk de ondervraging bij het onderzoek, in den vorm eener algemeene les, liep. De werkzaamheden zelve namen eenen aanvang met het vertoonen en rondgeven der schriften en teekeningen, hierop wendde men zich tot het zwarte bord en liet de leerlingen het daarop geschreven bovengemeld verhaal in de taal der teekenen of gebaren overbrengen, waarna zij hetzelfde in luide woorden uitspraken. Op het voorbeeld van den doofstommen onderwijzer, *Blyroom*, bewezen de leerlingen eerst, door de voorstelling en het lezen van enkele woorden, dan door het lezen en uitspreken van geheele volzinnen, dat ieder hunner verstond, wat hij uitdrukte. Ten overvloede werd het verhaal der ontmoeting bij wijze van pantomime voorgesteld, alles ten bewijze dat de leerlingen het verhaal, tot in deszelfs fijnste trekken, begrepen hadden. — Even als in vorige jaren viel in het oog dat de hoogste trap van het onderwijs der doofstommen, namelijk duidelijk en vlug spreken in luide woorden, hetwelk sedert lang het Groninger Instituut bij uitnemendheid kenmerkte, en waartoe de Haarlemmer Geneesheer *Amman*, voor meer dan honderd jaren, den eersten grond had gelegd, alhier tot eene groote volkomenheid was gebragt. — Ten slotte volgde de vertooning van voor de vuist gemaakte eigene opstellen, en der proeffstukken van onderscheidene handwerken en ambachten, wordende de verrigtingen besloten met het tijdeelen der eere-prijzen in boek-geschenken en getuig-schriften bestaande.

Uithoofde eener meer geschikte afzondering van jongens en meisjes, en daar het reeds aanzienlijk getal der kweekelingen eerlang nog vermeerderd stond te worden, deden Directeuren achter het kosthuis een nieuw gebouw van vier verdiepingen optrekken, hebbende eene lengte van 57, eene breedte van 37 en eene hoogte van 66 voeten, en bepaaldelijk bestemd tot eene dagschool van vrouwelijke handwerken en tot een nachtverblijf der meisjes.

De regering der stad Antwerpen besloten hebbende, uit aanmerking van den hoogen trap van volmaakt-
heid, waartoe het onderwijs in voornoemd Instituut
geklimmen was, alsmede dat kinderen van Ka-
tholieke ouders geboortig, aldaar in denzelfden
Godsdienst behoorlijk opgevoed werden, om ook
diegenen, welke aan hun bekeer toevertrouwd
waren aan het onderwijs aldaar te doen deel ne-
men, werd dien ten gevolge te Antwerpen een
korresponderend departement des voormelden In-
stituuts opgericht.

Op den 20sten October had te Amsterdam op ^{Instituut}
nieuw een examen plaats der kweekelingen van ^{voor blind-}
het Instituut tot onderwijs van blinden. De ^{den.}
voorzittende bestuurder, de Heer G. Vrolijk, gaf
een nauwkeurig verslag wegens den toestand de-
zer belangwekkende inrigting, tevens met dank-
bare vermelding der onderscheidene milde gaven,
aan dezelve, gedurende de twee laatst verloopene
jaren, te beurt gevallen. De kweekelingen, ten
getale van 31, gaven hierop menigvuldige en
treffende proeven hunner vorderingen, waaronder
die in de vokale en instrumentale toonkunde in-
zonderheid opmerking verdienden. Hiertoe had-
den de edelmoedige pogingen der ervaren toon-
kunstenaren, de heeren: Bertelman, Kleine,
Mann, Heerens, Hanssen, Dahmen en Meijer
ongemeen veel toegebracht.

De toestand van het lager Onderwijs in de ^{Lager on-}
Oost Indiën werd, bij aanhoudendheid, als zeer ^{derwijs in}
gunstig afgeschilderd. Onder degenen, welke bij ^{de Oost-}
de school op Wel te Vreden onderrigt gaven, ^{Indiën.}
merkte men eenen kweekeling op, met name Bis-
schop, zijnde in dat gedeelte der Nederlandsche
bezittingen geboren en opgevoed. — Een nieuw
schoolvertrek als ook nieuwe en fraaije woonhui-
zen voor de Onderwijzers werden op Wel te
Vreden gebouwd. Twee onderwijzers, de hee-
ren, W. J. Stip en H. A. Brands, welke in de
maand September des vorigen jaars, naar Batavia
vertrokken en aldaar op den 31sten Mei dezes

jaars aangekomen waren, ontvingen, op den 13den Augustus, eene aanstelling tot tweede onderwijzers bij de lagere school te Batavia, en bij die op Wel te Vreden, ieder onder genot van vrije inwoning en 250 ropijen maandelijks (1).

Schoolwezen te Curaçao.

De Gouverneur-Generaal van Curaçao en onderhoorige eilanden vaardigde, op den 29sten November, een provifioneel reglement op het Schoolwezen te Curaçao uit, hetwelk, op den 9den December afgekondigd zijnde, met den 1ften Januarij daaraanvolgende in werking zoude treden. Dit reglement was van den navolgenden inhoud:

Art. 1. Daar zullen vier Landscholen op het Eiland zijn, namelijk twee van den eersten en twee van den tweeden rang; zullende de eerstgemelde in de Willemstad of op *Pietermaay*, en aan de overzijde der haven gevestigd worden.

Art. 2. Elk der hiertoe noodige Schoolmeesters of Schoolonderwijzers zullen behooren te bezitten de noodige kunde en bekwaamheid in het vak van onderwijs der jeugd, en mannen zijn van een onbesproken gedrag.

Art. 3. De bestaande partikuliere scholen worden, om gewichtige reden, voor als nog toegelaten, doch zullen in het toekomende geene zulke scholen mogen worden opgericht, dan met toestemming van den Gouverneur-Generaal, na onderzoek van de Schoolopzieners. Ook zullen zoodanige partikuliere scholen alsdan nimmer het getal van drie mogen te boven gaan.

Art. 4. Eene som van twee duizend guldens Holl. courant in het jaar zal uit de koloniale kas, ten behoeve der landscholen, verstrekt en aangemerkt worden als een fonds, waaruit het volgende zal moeten en mogen worden betaald en aangekocht, te weten:

- a. Het onderwijs voor kinderen of pupillen van onvermogene ouders of voogden, daarvan echter uitgezonderd de zoodanige kinderen, die door de Diaconie verzorgd worden.
- b. Boeken, papier, pennen en andere schoolbehoefsten.
- c. De jaarlijks uit te deelen prijzen.
- d. Boeken tot geschenken of buitengewone douceurs aan

(1) Zie Nieuwe Bijdragen 1820. bl. 439—493.

aan eenigen onderwijzer, die zich bij uitnemendheid onderscheidt. Schoolwezen te Curaçao.

- e. Werken tot onderrigting en verdere eigene oefening der Onderwijzers, waaruit te hunnen gezamenlijken gebruik, eene kleine bibliotheek zal worden daar gesteld, dewelke zal staan onder het toezigt der Schoolopzieners.

Aan de toegelatenne bijzondere scholen zullen, naar bevinding van zaken, schoolboeken worden uitgereikt, terwijl aan de zich op dezelve bevindende kinderen prijzen zullen mogen worden uitgedeeld.

Art. 5. Kinderen en pupillen van onvermogene ouders of voogden zullen daarom tot het onderwijs in gemelde landscholen vrijen toegang hebben, en zonder eenige kosten van hunnen kant, met de overige scholieren gelijk onderwijs genieten, zullende het van de bijzondere omstandigheden der ouders, voogden en kinderen afhangen, op welke der vier landscholen opzieners zullen goedvinden, dat zoodanige kinderen zullen moeten geplaatst worden.

Art. 6. Met de besturing dezer Schoolinrigting zijn volkomen gelast en gemagtigd de Opzieners van 's Lands Schoolwezen, dewelke dan ook over de bovengemelde som van f 2000 vrijelijk ten bovengenoemde behoefte (Art. 4.) zullen mogen beschikken, met die bepaling echter, dat zij van de uitgegevene en bestede penningen jaarlijks aan den Gouverneur-Generaal behoorlijke rekening en verantwoording zullen moeten doen.

Art. 7. Onvermogene ouders en voogden, die voor hunne kinderen of pupillen gratis onderwijs op 's Lands Scholen begeeren, zullen zich deswege hebben te vervoegen bij de Schoolopzieners, die hun eene der Landscholen zullen aanwijzen, en hen van een daartoe noodig biljet voorzien, zullende zoodanige ouders of voogden verplicht zijn, in de beschikking der opzieners hieromtrent te berusten.

Art. 8. Het staat even zoo den Opzieneren vrij kinderen van onvermogene ouders of voogden, naar best bevinden, van de eene landschool op de andere, dus ook van de school des tweeden rangs op die van den eersten rang, te verplaatsen, en aldus aan zulke kinderen tevens gelegenheid tot verdere vorderingen in talen en wetenschappen te geven.

Art. 9. Het Hoofdonderwijs op alle vier de landscholen zal zijn in de Nederduitsche taal, naar de thans

J. B. 1819. 2de Stuk.

O

Schoolwe-
zen te
Curaçao.

algemeen aangenomene spelling. Voorts zal op de twee scholen van den tweeden rang of klasse, alleen onderwijs gegeven worden in het lezen, schrijven en rekenen, terwijl op de beide scholen van den eersten rang, en bij het lezen, schrijven en rekenen, vreemde en buitenland-sche talen, alsmede aardrijks- en geschiedkunde enz. zal geleerd worden, voor zoo ver de Schoolonderwijzers hier-toe bekwaam zijn.

Art. 10. Lands Schoolonderwijzers van den eersten rang, zullen voor het onderwijs en al hetgene op hunne scholen geleerd wordt, en welk onderwijs voor alle kin-deren, ieder naar gelang des ouderdoms, moet gelijk zijn, niet meer mogen vorderen dan zeven en twintig realen per maand; terwijl op de scholen van den tweeden rang, alwaar het onderwijs mede als voren moet gelijk zijn, niet meer dan twaalf realen per maand voor elk kind zal wor-den betaald.

Art. 11. Geene partikuliere scholen voor vreemde ta-len afzonderlijk of vereenigd, zullen voortaan worden toegelaten, wanneer deze behoefte op 's Lands scholen van den eersten rang genoegzaam kan vervuld worden, ten zij met bijzondere goedkeuring en toestemming van den Gouverneur-Generaal.

Art. 12. Het zal den School-onderwijzeren van beide Klassen niet veroorloofd zijn hun school te verplaatsten, maar elk hunner zal in zijn aangewezen departement blijven school houden.

Art. 13. Het zal echter den School-onderwijzer vrij staan in zijn departement van school-lokaal te verande-ren en een ander lokaal te kiezen, doch volstrekt niet tot eenig hinderlijk nadeel voor het te geven onder-wijs, en voor de gezondheid der scholieren. Weshalve de School-opzieners gehouden zijn een zulk veranderd of nieuw school-lokaal vooraf te bezigtigen en te on-derzoeken, of hetzelfde aan het voorgestelde doel beant-woordt.

Art. 14. Het staat den Opzienere van het School-wezen vrij de Lands en bijzondere Scholen te bezoeken zoo dikwijls zij zulks goedvinden, en zullen de School-onderwijzers verplicht zijn de Opzieners, wanneer deze, hetzij in corpore hetzij atzonderlijk hunne scholen be-zoeken en examineren, met behoortijke achting te ont-wangen, hun onderzoek wegens de gemaakte vorderingen der scholieren of ook andere voorwerpen, het school-wezen betreffende, behoorlijk te beantwoorden, en op hun

verlangen, in allen deele, hun alle mogelijke proeven hunner kunde en bekwaamheid te geven.

Art. 15. De School-opzieners zijn verplicht ook op de overige partikuliere scholen goed toezigt te houden, en dezelve onder het jaarijks te houden groote examen te begrijpen.

Schoolwezen te Curaçoe.

Art. 16. Op de vier Lands-scholen zal jaarijks tweemaal examen, namelijk een klein en een groot examen, gehouden worden. Het kleine examen zal geschieden op den eersten Woensdag in de maand Junij, het groote examen in de maand December, acht dagen voor het Kersfeest, zullende alleen na het groote examen aan de meest gevorderde leerlingen, prijzen uitgedeeld worden, en de Opzieners alsdan gehouden zijn, van den bevoordenen staat en den toestand van alle de scholen, en van alle hunne verrigtingen, aan den Gouverneur-Generaal behoortijk verslag te doen.

Art. 17. De naaste baren der respectieve Lands-scholen zullen zich op den schooltijd van alle hinderlijk geras onthouden, en, bij foute van dien, zullen de Schoolopzieners de vijheid hebben, des noods, de assistentie van het Officie-Fisikaal hieromtrent, in te roepen.

Tevens werden als opzieners van het Schoolwezen op het eiland bevestigd, de Heeren: *J. Muller*, *J. A. Z.* en *G. B. Bosch*, Predikanten, en *H. A. de Lima*, Koopman; — voorts tot mede-opziener aangesteld, de Heer *C. L. van Uytrecht*, lid van den Raad van Politie.

Z. M. gezien het rapport van den Minister voor het publiek onderwijs enz. van den 20sten Maart, waaruit bleek, dat, de door eenige gemeenten in de Zuidelijke Provinciën aan oude stichtingen van beurzen verschuldigde, renten niet overal aan dezelve regelmatig waren voldaan (1); — voorts gezien de besluiten van 5 October

Besluit van 4 Mei, wegens de stichtingen van beurzen. (Gaz. van West-Ind. No. 81.)

(1) Het onderzoek der stukken en bewijzen, wegens de oude stichtingen van beurzen, was door Z. Exc. opgedragen aan eene Kommissie, bestaande uit de heeren: *van Gobelschroij*, *Dewez*, *van Hooghten*, *La Fontaine*, *Sentelut*, *Ernst* en *Dugnotte*.

Besluit van 1816, en 26 December 1818 wegens de stichtingen der beurzen, alsmede die van 30 September wegens de stichtingen en 1 November 1814, 12 Januarij 1817 en 3 Februarij 1818, betrekkelijk de comptabiliteit der gemeenten en de verevening van derzelve schulden; — besloot, op het rapport van den Minister van Binnenlandsche Zaken, den 4den Mei het volgende:

Art 1. De administrateurs der stichtingen van beurzen, tot welker inkomsten renten behooren, verschuldigd door steden of gemeenten in de Zuidelijke provinciën van het Koningrijk, zullen zich onverwijld tot de besturen dier steden of gemeenten vervoegen, ten einde de liquidatie der gezegde renten te doen bewerkstelligen.

2. Bij deze liquidatie zal worden gehandeld overeenkomstig onze besluiten van den 30sten September en 1sten November 1814, 12 Januarij 1817 La. X 2. en 3 Februarij 1818, No. 8, en andere op dit stuk bestaande bepalingen; ingeval echter dat de stichtingen zich buiten staat mogten bevonden hebben om derzelve regten te doen gelden uit gebrek aan administrateurs, die wettiglijk gemagtigd zouden zijn geweest, dezelve te vertegenwoordigen, zal het verlies van regt, voortvloeiende uit het vierde Artikel van het voorgemeld besluit van den 3den Februarij 1818, op die stichtingen niet toepasselijk kunnen worden gemaakt, dan te rekenen van den dag af aan, waarop aan ons besluit van den 26sten December 1818 No. 48, executie is gegeven.

3. De interesfen der renten, uit kracht van het voorgaande artikel in liquidatie aan te nemen, zullen kunnen worden gevorderd, sedert en voor den dienst van 1819.

4. De Gouverneurs der onderscheidene Zuidelijke Provinciën zullen den uitslag der liquidatiën, welke uit kracht van het tegenwoordig besluit zullen geschieden, ter kennis brengen van onzen Minister voor het publiek Onderwijs, de Nationale Nijverheid en de Koloniën, en zullen ten dien einde bij de verschijning van elke drie maanden, aan dat departement opgaven der geliquideerde renten inzenden.

Het Athenaeum der stad Brussel ondarging op den 14den Julij een gevoelig verlies door het overlij-

den van den Heer *P. Gigot*, Profesfor der fraaije letteren, welke in de kracht zijner jaren en kundigheden aan de geletterde wereld ontrukkt werd. Hij had door eene zeer goede geschiedkundige beschrijving der stad Brussel, door een blijspel in onrijm, alsmede een tot nog toe onuitgegeven kort begrip der geschiedenis van de Vereenigde Provinciën, en een aantal verspreide gedichten, merkelijken letterkundigen roem verworven, welke voor het toekomende zeer veel van zijne bekwaamheden had doen verwachten. — Bij gelegenheid van het gewoon jaarlijksch examen der Nederlandsche taal aan het voornoemde Athenaeum, op den 12den Augustus, gaf een aantal van 28 door den Heer *J. C. Meijer* onderwezene leerlingen, in tegenwoordigheid eener aanzienlijke vergadering, vele blijken van voordeelingen. De leerlingen der eerste klasfe spraken de taal met zeer veel gemakkelijkhed.

Tot groot en moeilijck te herstellen verlies, zoowel der stad Amsterdam als van derzelver doorluchtige school, overleed aldaar op den 12den Augustus de Hoogleeraar der Geschiedenis en Rector der Latijnsche scholen, Mr. *H. Bosfcha*, eenen ouderdom van 64 jaren bereikt hebbende. In den jare 1755 te Leeuwarden geboren, alwaar zijn vader, de heer *Pieter Bosfcha* de waardigheid van Griffier, bij het Hof van Vriesland, bekleedde, werd hij, na onder een aantal in de geschiedenis onzer letterkunde beroemde mannen, eerst te Deventer en vervolgens te Franeker, den grond tot zijne toekomende loopbaan gelegd te hebben, nog nauwelijks 21 jaren oud, tot Rector der Latijnsche School te Franeker benoemd, welke standplaats hij in het jaar 1780, in dezelfde betrekking, met Deventer verwisselde. In den jare 1787 buiten betrekking geraakt zijnde, werd de Heer *Bosfcha* eenige jaren later te Harderwijk als Proreector aangesteld, alwaar hij de zeldzame eer genoot, van zich het doctoraat der beide regten eershalve, op eene plegtige wijze,

Athenaeum te Amsterdam.

te zien opdragen. Later werd de Heer *Bosch* tot het Hoogleeraarsambt in 'de geschiedenis, oudheden, wetsprekendheid en Grieksche letteren, bij de Hoogeschool te Harderwijk, benoemd, welken post hij tot in het jaar 1804 met ongemeenen lof bekleedde. Alstoen volgde hij den hoogbejaarden *de Kluver*, in het Hoogleeraarsambt der geschiedenissen en oudheden, te Groningen op, doch zag zich andermaal, na een tijdverloop van nauwelijks twee jaren, tot eenen nieuwen werkring geroepen, namelijk het rectoraat der Latijnsche Scholen te Amsterdam, welken post hij, gedachtig aan het nut hierin door hem te stichten, gereedelijk aanvaardde. Kort hierop werd hem het Hoogleeraarsambt in de geschiedenis der middeleeuw en des Vaderlands, bij het Athenaeum Illustre der Hoofdstad, opgedragen; waardoor hij zich nu in eene betrekking geplaatst vond, welke met zijnen onuitdoofbaren ijver tot bevordering van beschaafdheid en kunde, geheel overeenstemde en waarin hij, tot aan zijnen dood, in den schoot van een bemind huisgezin, door zijne uitstekende bekwaamheden en edel karakter, de achting niet alleen zijner veelvuldige vrienden, leerlingen en stadgenooten, maar ook der meest beroemde geleerden, zoo binnen als buiten 's lands, in de ruimste mate genoot. — Het Koninklijk Nederlandsch Instituut, benevens een groot aantal andere wetenschappelijke en weldadige inrigtingen, telde hem onder de werkzaamste en meest verdienstelijke harer leden; onder welke de Maatschappijen Felix Meritis en tot Nut en Beschaving, te Amsterdam, zijne nagedachtenis op eene plechtige wijze vierden. — Zijne veelvuldige werken, waaronder de vertaling der levens van Plutarchus, gemeenschappelijk met den Hoogleeraar *Wasenbergh* uitgegeven, de geschiedenis der Omwenteling in de Nederlanden, en een aantal uitstekende Latijnsche redevoeringen en gedichten vooral moeten genoemd worden, hebben hem den roem van uitgebreide en grondige geleerdheid en van eenen zoo gemakke-

lijken als bevalligen schrijftrant verworven (1). — Ten gevolge van deszelfs overlijden werd het onderwijs in de Vaderlandsche Geschiedenis overgebracht op den Heer *J. P. van Cappelle*, Hoog-^{Atheneum te Amsterdam.}leeraar in de Nederduitsche Taal- en Letterkunde, terwijl het onderwijs in de geschiedenis der middeleeuwen wederkeerde tot den Hoogleeraar *D. J. van Lennep*, welke van dit gedeelte zijns werkkings vroeger, ten behoeve van den Hoogleeraar *Boscha*, afstand had gedaan (2).

Aan den beroemden Hoogleeraar *J. H. van Swinden*, welke het Hoogleeraamt in de Wis-, Sterre- Natuurkunde en Wijsbegeerte, reeds meer dan eene halve eeuw, waartvan 18 jaren te Franeker en 34 te Amsterdam, had waargenomen, hebbende eenen ouderdom van 73 jaren bereikt, werd, ingevolge deszelfs verzoek en aanbeveling, door Burgemeesteren op voordragt van Curatoren, als adfistent en opvolger, in hoedanigheid van tweeden Hoogleeraar toegevoegd, de Heer *J. P. E. Voute*, Art. Lib. et Math. Mag. Phil. Nat. Doctor.

Op den 20sten November aanvaardde de Hoogleeraar *J. P. van Capelle*, den leerstoel der Vaderlandsche Geschiedenis met eene plegtige Redevoering in de Nederduitsche taal: „over het oogpunt, waaruit, in den tegenwoordigen tijd, de beoefening der Vaderlandsche Geschiedenis moet beschouwd worden.” — Den 29sten daaraanvolgende, hield de Heer *Voute* ins-

(1) Verg. Middelb. Cour. No. 99. Alg. Konst- en Letterbode No. 57 en 1820 No. 43, en de Letterk. Gesch. voor de IIde deelen der Gedenkschriften van de 3de Kl. van het Kon. Nederl. Instituut; alwaar zijne voornaamste werken opgenoemd worden, waarbij nog gevoegd moet worden de verzameling van Latijnsche gedichten, na zijnen dood uitgegeven door deszelfs zoon, den Hoogleeraar Mr. *P. Boscha*, te Deventer.

(2) Tot Rector der Latijnsche Scholen werd benoemd de Heer *J. W. Zillefen*, Rector der Erasmiaansche School te Rotterdam, welke dien post in de maand October openlijk aanvaardde.

gelijks deszelfs Intree-rède, als Hoogleeraar in de Wijsbegeerte, Natuur-, Wis-, en Sterrekunde, sprekende: *de disciplinis physicis hujus aetatis, non inventis tantum, sed etiam ratione quaerendi veri aestimandis.* (Over de hedendaagfche natuurkundige wetenschappen, getoetst niet aan derzelve ontdekkingen alleen, maar ook aan de wijze, waarop de natuur zelve onderzocht en beoefend wordt.)

Athenaeum
te Franeker.

Bij het Athenaeum te Franeker had op den 24den October de plegtige overdragt van het Rectoraat plaats, bij welke gelegenheid de aftretende Rector, de Hoogleeraar *S. Ens*, eene redevoering hield: *de benigna et miranda Creatoris sapientia in conservando corpore humano conspicua.* (Over de weldadige en bewonderenswaardige wijsheid van den Schepper, zichtbaar in de bewaring van het menschelijk ligchaam). — *Z. Exc.* de Heer Gouverneur van Vriesland, welke, behalve een groot aantal andere aanzienlijke en geleerde mannen, de plegtigheid had bijgewoond, bezocht, na den afloop derzelve de, met veel smaak vernieuwdé, inrigting van den Hortus Botanicus, zich bijzonder te vrede toonende over het groot aantal van zeldzame gewassen, aldaar, sedert twee jaren, aangekweekt, zoo als ook, in het algemeen, over den steeds toenemenden bloei des Athenaeums.

Athenaeum
te Deventer.

Op den 26sten October droeg de Hoogleeraar *J. Verborg* de waardigheid van Rector des Athenaeums te Deventer over aan den Hoogleeraar *Mr. P. Boscha*, met eene redevoering: *de fructibus, quos huc usque protulit literarum Orientalium cultura.* (Over de vruchten, welke de beoefening der Oostersche letteren tot nu toe heeft voortgebracht). — De door *Z. M.* den Koning, aan het Athenaeum ten gebruike toegewezen Harderwijker Bibliotheek, met de verzameling van natuurkundige werktuigen, werd gedeeltelijk aan hetzelfde overhandigd. Volgens een Ministerieel besluit, namelijk, bleef het Me-

difche en Chirurgifche gedeelte dezer verzameling bij voorraad te Harderwijk, tot dat er omtrent een al of niet opterigten Inftitoot in die ftad, voor Genees- en Vroedkundig onderwijs, zoude zijn beflist; een gedeelte der Bibliothek, voornamelijk de Nederlandfche Letterkunde en nieuwere Gefchiedenis bevattende, benevens eenige andere fraaije en kostbare werken, werd aan de ftad Arnhem toegewezen.

Tot Rector-Magnificus bij de Univerfiteit te Leuven werd door Z. M. benoemd de Hoog-Hoog-
School te
Leuven.leeraar *Sentelet*. — Tot gewoon Hoogleeraar in de Medifche Faculteit werd aangefield de heer *J. J. van der Taalen*, tot dus verre buitengewoon Hoogleeraar. Slechts kort echter mogt het dezen, door zijne kweekelingen en ambtgenooten hooggeachten, man gebeuren, in deze nieuwe betrekking werkzaam te zijn, daar hij op den 28ften December dezes jaars, na eene korte ongeftheid, aan zijn talrijk en bedroefd huisgezin door den dood ontrukkt werd.

Z. M. benoemde, tot Rector-Magnificus te Luik, den Hoogleeraar *Ernst*. — Voorts werd, tot gewoon Hoogleeraar in de Faculteit der Wijsbegeerte en Letteren, aangefield de Heidelbergfche Hoogleeraar *Wagemann*.Hoog-
School te
Luik.

Aan de Univerfiteit te Gent, even als aan de beide overige Univerfiteiten der Zuidelijke Provinciën, werd door Z. M. eene fom van f 5000 toegestaan, dienende deels tot aankoop, deels tot uitbreiding der Zoölogifche verzamelingen.Hoog-
School te
Gent.

Op den 4den Augustus gefchiedde het leggen van den eerften fteen aan het Univerfiteits-gebouw op eene plegtige wijze, door den Minister voor het Publiek Onderwijs, de Nationale Nijverheid en Koloniën, als Kommisfaris van Z. M. den Koning. Z. Exc. werd ten elf ure van deszelfs hotel afgehaald door de burgerlijke overheden, benevens den Akademifchen Senaat, voorafgegaan door de hoofdgilden der ftad, alle in plegt-gewaad gedoscht. Ter beftemde plaats gekomen

Hooft-
School te
Gent.

zijnde, hield de Burgemeester eene toepasselijke aanspraak, welke met het herhaald gejuich van *Leve de Koning!* werd beantwoord. Z. Exc. sprak hierop eene korte redevoering uit, voornamelijk ten betooge van den krachtadigen invloed van wetenschappelijke beschaving, in het algemeen, en bijzonder van het publiek onderwijs, op het geluk der menschheid en den luister der Staten, waarna de Secretaris van de Universiteit, de heer *Hye-Schoutveer*, het proces-verbaal der plechtigheid, in de Vlaamsche taal, voorlas; hetwelk vervolgens geteekend en in eene tooden doos geplaatst zijnde, benevens een Latijnsch opschrift, eenige medailles en muntten, in den daartoe gereed gemakten steen gelegd werd. Deze steen werd hierop door den Minister in den grond gelegd, en vervolgens door alle de tegenwoordige ambtenaren een steen aan den toekomstigen Mufen-tempel gelegd. De medailles, welke de stedelijke regering bij deze gelegenheid had doen slaan, hadden aan den eenen kant het wapen der stad, met het opschrift: *Aulae Academicæ constructionis decreta*, waaronder men las: *Aere municipali*, benevens het jaartal; de keerzijde vertoonde eenen van eiken- en olijven-takken gevlochten kroon, waarin als opschrift: *Principe ædis lapide posita die IV Aug. S. P. Q. Gand. ætem fest. et solemn. sacrauit.* — Na den afloop der plechtigheid werd aan den Minister door het stedelijk bestuur een maaltijd gegeven, waarop onderscheidene toasten met geestdrift gedronken werden, welke echter ten hoogsten top klom, toen Z. Exc. kennis gaf van het door Z. M. genomen besluit wegens eene te openen tentoonstelling voor volks-nijverheid in de stad Gent (1). — De Maatschappij der Schoone Kunsten gaf aan den Minister voor het Publiek Onderwijs insgelijks een' luisterrijken maaltijd, hebbende vooraf eene letterkundige zitting plaats gehad. Een gedicht op den dood van *Gretry*, door den heer *Quetelet* vervaardigd, verwierf

(1) Zie boven bl. 137—139.

ongemeen veel toejuicing. Ook gaf Meisvrouw *de Volder*, kweekeling der Maatschappij, door het zingen van onderscheidene Italiaansche aria's blijken van de doelmatigheid des onderrichts, terwijl zij den grootsten lof voor haar uitstekend talent van Zijne Excellentie, in de meest vleijende bewoordingen, mogt ontvangen, welke zulks van een fraai geschenk, door eenen van zijne Secretarissen overhandigd, deed verzeld gaan.

Op den 4den October droeg de Hoogleeraar *P. Casel*, het rectoraat der Hooge-school over aan den Hoogleeraar *Hellebaut*, bij besluit van Z. M. tot deze waardigheid benoemd, met eene redevoering: *de utilitate studii historici scientiarum physicarum*. (Over het nut eener historische beoefening der natuurkundige wetenschappen.) — Na het eindigen derzelve geschiedde de uitdeeling der eere-medailles, voor de bekroonde Prijsverhandelingen, aan vijf leerlingen der Hooge-school, zijnde de heeren: *Gislain*, in de faculteit der Geneeskunde; *Liebrocht*, in die der Regten; *Timmermans*, in de Wiskunde; *Lemaire*, in de Kruidkunde, en *Lanthier*, in de Oude Letteren. De plegtigheid werd besloten met de bekendmaking der nieuwe uitgeschreven prijsvragen en van het programma der Akademische lessen.

De Hoogleeraar *Hellebaut*, een der uitstekendste Regtsgeleerden des Rijks, overleed op het onverwachtst op den 27sten October, na kortelings, zoo als het scheen, uit eene zware ziekte hersteld te zijn en zelfs, in den achtermiddag des vorigen dags, zijne gewone lessen te hebben gehouden. — Op den 29sten October had deszelfs ter aarde bestelling, onder eenen ontzaggelijken toevloed van lieden uit alle klassen, plaats, wordende deszelfs lijk door alle de Hoogleeraren en kweekelingen der Hooge-school gevolgd. De Hoogleeraar *Mahne* sprak op het graf zelf eene korte lijkrede uit, welke met algemeene deelneming werd aangehoord. Ook hield de Hoog-

Uitdeeling
van eere-
medailles.

Dood van
den Hoog-
leeraar
*Helle-
baut.*

leeraar *Schrant*, bij gelegenheid van den lijkedienst des overledenen in de kerk van St. Michiel, op den 11den November, eene lofrededienst in eene der zalen van het stadhuis, welke de meeste goedkeuring wegdroeg. — In plaats van den heer *Hellebaut*, werd door Z. M. tot gewoon Hoogleeraar in de Regtsgeleerdheid, benoemd de heer Mr. *B. J. F. van Wambeke*, tot dus verre President van de Regtbank van eersten Aanleg te Antwerpen.

Hoog-
School te
Leijden.

Bij de Universteit te Leijden legde, op den 8sten Februarij, de Hoogleeraar *J. H. van der Palm* de waardigheid van Rector-Magnificus neder, met eene plegtige redevoering: *de Imperatore Ali Abutalebi filio, Saracenorum principum maximo.* (Over *Ali* den zoon van *Abutaleb*, den grootsten der Saraceensche Vorsten). Hierna werden de gouden eerepenningen uitgereikt, te weten: bij de Faculteit der Letteren, aan den heer *F. G. N. Suringar*, Theol. Cand. te Leijden; — bij de Medische Faculteit, aan den heer *J. Landt*, Med. Cand. te Leijden; — bij de Juridische Faculteit, aan den heer *de Ranitz*, jur. Utr. Cand. te Groningen; — bij de Theologische Faculteit, aan den heer *T. A. Clarisse*, Theol. Cand. te Leijden; — bij de Faculteit der Physische en Mathematische Wetenschappen, voor de Physica, aan den heer *J. C. Ermerins*, Math. et Phil. Nat. Cand. Med. Stud. te Leijden; voor de Mathesis, aan den heer *J. G. van den Bergh*, Math. et Phil. Nat. Cand.; voor de Astronomie, aan den heer *B. Kam*, Theol. Stud. te Leijden; voor de Natuurlijke Historie aan den heer *H. C. van Hall*, Lit. Hum. Stud. te Amsterdam; voor de Chymie, aan den heer *A. G. van Stipriaan Luisius*, Med. Stud. te Leijden. — Voorts werd de afgetreden Rector-Magnificus in deze waardigheid vervangen door den Hoogleeraar *M. S. du Pui*. Tot Secretaris van den Akademische Senaat werd aangesteld de Hoogleeraar *E. A. Borger*. —

Z. M. benoemde tot Secretaris van Curatoren der Hooge-school den Heer *F. W. Smallemburg*. Hooge-School te Leijden.

Op den 5den April overleed de Hoogleeraar *C. F. Kleynhoff van Enspyck*, welke twee jaren het Hoogleeraarambt in de Land-huishoudkunde had bekleed. Sedert het jaar 1811 Lid der Hollandfche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem gaf hij, onder anderen, een gefchrift: „over het Nut der Insekten” in het licht.

Een hoogst betreurenswaardig verlies leed de Hooge-school op den 21sten Julij, door het overlijden van den heer *S. J. Brugmans*, Hoogleeraar in de Kruiddkunde, Scheikunde en Natuurlijke Historie, alsmede Inspekteur-Generaal van den geneeskundigen dienst der land- en zee-magt. — Deze buitengemeene man, welke, voor zeker, onder de beroemde Nederlanders van alle tijden eene der eerste plaatsen bekleedt, zag het eerste levenslicht te Franeker in Vriesland; op den 24sten Maart van het jaar 1763. Hij ving zijne letteroefeningen aan op de Akademie te Groningen, alwaar zijn vader de Wis- en Natuurkunde onderwees, en zettede dezelve naderhand te Leijden voort. Eerst achttien jaren oud, werd hij tot Doctor in de Wijsbegeerte bevorderd, en behaalde in hetzelfde jaar een' prijs op eene, door de Akademie te Dyon voorgestelde, vraag. In het volgende jaar 1782 behaalde hij een' soortgelijken prijs bij de Akademie te Bordeaux en gaf een jaar later eene belangrijke verhandeling, wegens een te Groningen waargenomen luchtverschijnsel, in het licht. De Akademie te Berlijn wees hem in 1785 eenen prijs toe voor zijne verhandeling over het onkruid, in welk jaar hij te Groningen, na het schrijven eener dissertatie *de puogenta*, met de kap tot Doctor in de geneeskunde werd bevorderd. Nog op het einde van dit jaar volgde hij den beroemden *van Swinden*, in het Hoogleeraarambt der Natuurkunde en Wijsbegeerte te Franeker op, welken post hij echter, na eenige maan-

Dood van den Hoogleeraar *S. J. Brugmans*.

Hoog-
School te
Leiden.

den onderwijs gegeven te hebben, met dien van Hoogleeraar der Kruidkunde te Leiden verwisselde, waarbij achtervolgens de Natuurlijke Historie en de Scheikunde gevoegd werd. Zijn voortreffelijk anatomisch kabinet, een der volledigste door partikulieren bezeten, zettede aan zijn onderwijs meer dan gewone belangrijkheid bij en bevorderde, op eene uitstekende wijze, de kennis der natuurlijke geschiedenis. — De Hoogleeraar *Brugmans*, na eene bijzondere studie der legerziekten gemaakt en zich toegelegd te hebben op de zamenstelling en administratie der hospitaal, werd, in het jaar 1794, door de Staten van Holland geraadpleegd, tot het aanleggen derzelve, ten einde de gekwetsten der Verbondene Legers daarin te kunnen opnemen. Na de omwenteling van 1795 werd hij geroepen om een plan, tot verbetering van den geneeskundigen dienst voor de Hollandsche legers, daar te stellen, hetwelk in deszelfs geheel werd aangenomen en algemeene goedkeuring verwierf. Onder Koning *Lodewijk* bekwam de Heer *Brugmans* den titel van Directeur-Generaal van den geneeskundigen dienst en Staatsraad, en bij de vereeniging van Holland met het Fransche Rijk, werd hij tot Inspekteur-Generaal der legers behoemd. Ook werd de Heer *Brugmans* tot Rector der Universiteit te Leiden, bij de organisatie der akademiën in de Hollandsche provinciën, benoemd. Na de gelukkige herstelling der Nederlanden in het jaar 1813, werd de Hoogleeraar met den militairen geneeskundigen dienst in de Zuidelijke Provinciën belast, en vervolgens aan het hoofd dier administratie en, eenigen tijd later, aan die der Marine en Koloniën door Z. M. met den titel van Inspekteur-Generaal, gesteld. — Behalve deze aanzienlijke eerampten, ontving de Heer *Brugmans* veelvuldige belooningen en blijken van achting, aan zijne verdiensten verschuldigd, zelfs uit de handen van vreemde Mogendheden. Z. M. de Koning schonk den Heer *Brugmans*

den rang en titel van Generaal-Majoor en de Ridder-orde van den Nederlandschen Leeuw. Door den Keizer van Rusland werd hem de Orde van St. Anna 2de Klasse; door den Koning van Pruisen de Orde van den rooden Adelaar 3de Klasse, en door den Keizer van Frankrijk die van het legioen van eer geschonken. Niet alleen het Koninklijk Nederlandsche Instituut, maar ook een groot aantal andere wetenschappelijke genootschappen, rekende het zich tot eer hem onder hunne Leden te tellen, terwijl hij zich van onderscheidene zendingen en commissiën, waarmede hij bij voorkeur belast werd, steeds op eene uitstekende wijze kweekte. Aan het hoofd der Kommissie, belast met de vervaardiging van de Pharmacopoea Batava, in 1805 uitgegeven, geplaatst, was hij een der voornaamste opstellers derzelve, en, nog naauwlijks eene maand voor zijn overlijden, had hij met de Kommissie voor de Nederlandsche Pharmacopoea, welks President hij was, dit laatste werk voltooid. — De zeldzame omvang zijner kundigheden in alles, wat tot de natuurkundige wetenschappen behoorde; zijne ongemeene begaafdheid om dezelve aan andere mede te deelen; de onvergelykelijke vlugheid van bevatting, helderheid van inzigten, schranderheid van geest, en juistheid van oordeel, hem eigen; zijn verbaazend werkvermogen, voorbeeldelooze ijver en kracht van uitoefening; alles verhief hem tot een regtmatig voorwerp der algemeene bewondering. Niet alleen de Leijdsche Hoogeschool, welke hem onder hare beroemdste en nuttigste leeraren telde, en aan hem de voortreffelijke inrigting en gedurige verrijking van haar Museum van Natuurlijke Historie en van haren Kruid-tuin verschuldigd is; maar ook het Vaderland, hetwelk aan hem de hervorming der militaire hospitalen, en, na den slag bij Waterloo, het behoud van een groot deel zijner dappere verdedigers te danken heeft; alsmede de geleerde wereld, welke hij door vele nieuwe en belangrijke ontdekkingen

Hooge-
School te
Leijden.

Hoog-
School te
Leijden.

in het veld der wetenschappen aan zich verplig-
te, betreuren met zijne echtgenooten, kinderen,
bloedverwanten en vrienden, zijn verlies op het
smartelijkst. (1).

De Hoogleeraar G. J. van der Baon Mesch,
aanvaardde op den 2den October het buitenge-
woon Hoogleeraar-ambt in de Landhuishoud-
kunde, met eene redevoering: *de recta Aca-
demica Oeconomiae ruralis institutione, cum ceteris
disciplinis physicis tam arcte conjunctis, ut mu-
tuam et necessariam sibi opem ferant.* (Over het
doelmatig Akademisch onderwijs der Landhuis-
houdkunde, het verband derzelve met de overige
natuurkundige wetenschappen, en de wederzij-
schē hulp die zij elkander toebrengen.)

Op den 6den November daaraanvolgende werd
door den Hoogleeraar J. de Gelder de post
als buitengewoon Hoogleeraar in de Facul-
teit der Wis- en Natuurkundige Wetenschappen
aanvaard, met het houden eener redevoering: *de
commodis atque emolumentis ab iis consequendis,
qui Mathematicum ac rerum naturalium studia
cum literarum humaniorum cultu feliciter con-
junxerint.* (Over de voordeelen eener gelukkige
verbinding van de beoefening der Wis- en Na-
tuurkundige Wetenschappen, met de beoefening
der fraaije letteren.)

Tot gewoon Hoogleeraar in de Wis- en Na-
tuurkundige Faculteit werd door Z. M. be-
noemd de Hoogleeraar C. G. Reinwardt, Di-
recteur van Landbouw, Kunsten en Wetenschap-
pen op het eiland Java.

Hoog-
School te
Utrecht.

Op den 12den Januarij hield de Heer T. G.
van Lith de Feude deszelfs Intree-rede, als buit-
engewoon Hoogleeraar bij de Faculteit der Wis-
en Natuurkunde te Utrecht, handelende: *de Jo-
hanne Swammerdamio egregio Historiae naturalis
cul-*

(1) Middelb. Cour, No. 96. en 97. — Nijm. Cour.
No. 62. — Amsterd. Cour. No. 174 en Journ. Belg.
No. 209.

cultori exemplo. (Over *Johannes Swammerdam*, Hoogſchool te Utrecht, als een uitmuntend voorbeeld voor den beoefenaar der Natuurlijke Historie.)

De Hoogſchoolleeraar *G. Moll* legde op den 26ſten Maart zĳnen post, als Rector-Magnificus, neder en droeg denzelven over aan den Hoogſchoolleeraar *H. Roijaards*, met eene redevoering: *de vitanda in Astronomiae studio fingendi temeritate, et coeli observatione quam diligentissime instituenda.* (Over het vermijden van alle ligtvaardige verdichtingen en het nauwkeurig waarnemen des hemels in de beoefening der Sterrekunde.) — Vervolgens werden de gouden eerepenningen door den aftredenden Rector met zeer gepaste aanspraken overhandigd, als: aan den heer *H. C. van der Boon Mesch*, Med. Cand. te Lejden, voor dezelfs bekroond antwoord op de Scheikundige prijsvraag; — aan den heer *J. Sandra*, Jur. Utr. Cand. te Utrecht, in het vak der Regtsgeleerdheid; — aan den heer *B. A. Nauta*, Litt. hum. Stud. te Lejden, in de faculteit der letteren en beſpiegelende Wijsbegeerte. Voorts werd de heer *J. R. Thorbecke*, Litt. hum. et Phil. theor. Cand. te Lejden, wiens verhandeling, als de bekroonde het naast bijkomende, waardig geoordeeld was in de Jaarboeken der Akademie gedrukt te worden, met deze vereerende onderscheiding geluk gewenscht (1). — Tot Secretaris der Akademische Senaat, voor het volgende Akademiejaar, werd aangesteld de Hoogſchoolleeraar *Mr. P. W. van Heusde*.

Op den 25ſten Junij overleed, tot groot verlies der Hoogſchool, de Præsident-Curator, de heer *Mr. W. P. Baron de Perponcher Sedlnitzky*, Heer van Wolphaarsdijk, Ridder der Orde van den Nederlandſchen Leeuw, Lid van de Ridderſchap en de Staten der Provincie Utrecht en derzelve Gedeputeerden. Behalve deze waardigheden

(1) De beſchrijving eener Maskerade, bij deze gelegenheid door de Studenten gegeven, wordt gevonden in de Utr. Cour. No. 38.

bekleedde hij ook het lidmaatschap bij onderscheidene genootschappen, waarvan het Utrechtsche Genootschap van Kunsten en Wetenschappen hem onder deszelfs bestuurders telde. Zijne zucht voor de Wijsbegeerte en Dichtkunst, gepaard met deszelfs ijver voor den Godsdienst en het Christendom, in onderscheidene geschriften, waarvan vele onder de spreuk *Tendimus ad ooclostem patriam*, ten toon gespreid, als ook zijn onberispelijke levenswandel hadden hem, niet minder dan de waarneming der aanzienlijkste regeringsposten, de algemeene achting doen verwerven. — Z. M. benoemde tot Curator, in plaats des overledenen, den heer *J. G. Swellingrebel*, Officier bij de Regtbank van eersten aanleg.

Hooge-
School te
Gronin-
gen.

Den 11den October hield de heer *P. Hendriksz*, als buitengewoon Hoogleraar in de Heel- en Vroedkunde te Groningen, deszelfs Intree-redevoering: *de Chirurgorum nostratium laudibus, optimis excolendae artis chirurgicae incrementis*. (Over de voortreffelijkheid der Vaderlandsche heekundigen, als den besten spoorflag ter beoefening der heekunde.)

Het Rectoraat der Universiteit werd, op den 12den October, door den Hoogleraar *J. Baart de la Faille*, aan den Hoogleraar *C. de Waal* overgedragen, met eene redevoering: *quid artes atque disciplinae cum juventute communicatae faciant ad salutem communem adjuvanda augendamque*. (Over hetgeen de Kunsten en Wetenschappen, waarin de jeugd onderwijs ontvangt, toebrengen kunnen tot bevordering en vermeerdering van het algemeen welzijn.) — Bij deze gelegenheid werden goeden eere-medailles uitgereikt, aan den heer *W. van Swinderen*, Phil. theor. Litt. hum. Cand. te Groningen, in de faculteit der bespiegelende Wijsbegeerte en Letteren, en aan den heer *L. C. Schroeder van der Kolk*, Med. Cand. in de Faculteit der Geneeskunde. Bij de Faculteit der Regtsgeleerdheid kwam geene verhandeling in, terwijl die, welke bij de overige

ingezonden waren, der bekrooning minder waardig waren gekeurd.

Het Koninklijk Nederlandsch, Instituut van Wetenschappen, Letterkunde, en Schoone Kunsten hield, op den 10sten en 31sten September, deszelfs twaalfde algemeene vergadering, onder voorzitterschap van den heer Mr. *Jeronimo de Vries*, welke, ter dezer gelegenheid, openlijke hulde bewees aan de nagedachtenis van de, gedurende het laatst verloopene Instituuts-jaar, overleden leden, de heeren: *J. H. van Kinsbergen*, *And. Bonn*, *S. J. Brugmans*, leden der eerste klasse; *J. B. les Broussart* en *H. Boscha*, leden der derde; en *J. Pisson*, lid der vierde Klasse.

Op den 31sten Augustus hield de derde Klasse hare tweede openbare zitting, onder het voorzitterschap van den Hoogleeraar *J. Willmet*. Na het verslag der werkzaamheden, sedert de laatst openbare zitting, door den Secretaris der klasse, met vermelding der veranderingen in het personeel der klasse, en inzonderheid van haar geleden verlies door den dood der twee evengemelde leden, sprak de heer *A. van Goudoever*, Hoogleeraar te Utrecht, eene Latijnsche redevoering uit: „over de welsprekendheid der Romeinen, onder de alleenheersching, vergeleken met die in den bloei van het Gemeenebest.” De Kommissie ter beoordeeling der Prijsverhandelingen, over de vraag door de Klasse in den jare 1817 uitgeschreven, bragt hierop haar rapport uit, strekkende om, offchoon inzonderheid een der twee ingekomene antwoorden vele en uitstekende verdiensten had, echter, ten einde niet alleen aan deszelfs verdienstelijken Schrijver, maar tevens aan alle andere Geleerden gelegenheid te geven, om naar den palm te dingen, dezelve prijsvraag andermaal uit te schrijven, om voor den laatsten December 1820 beantwoord te worden. De Klasse vereenigde zich met dit voorstel, wordende daarboven eene nieuwe Prijsvraag, tegen hetzelfde tijdstip te beantwoorden, afgekondigd. Hierna

hield de heer *E. A. Borger*, Hoogleeraar te Leijden, eene Latijnsche redevoering: „over de navolging der Ouden;” en werd deze openbare zitting vervolgens door den Voorzitter met gepaste toespraken gesloten. — De tweede openbare zitting der eerste Klasse had plaats op den 8sten October, wordende door den Voorzitter, den heer *J. F. Serrurier*, met eene allezins gepaste voorafspraak geopend. De Secretaris der Klasse, de Hoogleeraar *G. Vrolik*, gaf een belangrijk en uitvoerig verslag van de werkzaamheden der Klasse, sedert de twee laatste jaren, en kondigde de prijs-uitschrijving der zelfde Klasse aan, ter beantwoording in den jare 1821, 1823 en 1825.

Bij de Eerste Klasse, werden in dit jaar benoemd tot Leden, de heeren: *A. van Stipriaan Luisius*, te Delft, in plaats van den Heer *W. van Barneveld*, onder de rustende leden opgenomen; de Hertog *van Ursel*, Minister van den Waterstaat en de Publieke werken, in plaats van den heer *F. H. de Burtin*; *J. A. Uilkens*, Hoogleeraar te Groningen, in plaats van den Heer *J. N. van Eys*; *G. Sandifort*, Hoogleeraar te Leijden, in plaats van den heer *A. Bonn*; *Bernard*, te Leijden, in plaats van den Heer *A. G. Camper*, onder de rustende leden opgenomen; en *H. van Hoorebeeke*, te Gent. — Bij de derde Klasse werden benoemd, tot Leden der Klasse, de heeren: *N. Cornelissen*, in plaats van den heer *J. B. Les Brousfart*; *W. A. van Hengel*, Hoogleeraar te Amsterdam en Mr. *J. H. van Reenen*, mede Hoogleeraar aldaar, ter vervulling van twee tot hiertoe onbezet geblevene plaatsen; Mr. *J. Walraven*, te Amsterdam in plaats van den heer *P. van Hemert*, onder de rustende Leden opgenomen en *P. H. Hofman Peerlkamp*, Rector te Haarlem, in plaats van den heer *H. Boscha*. Voorts werd tot buitenlandsch geassocieerden benoemd de heer *J. von Hammer*, te Weenen, tot dus verre korrespondent der Klasse. — Tot Leden der vierde Klasse, eindelijk, werden benoemd de heeren: *Hulswit*, in plaats van den heer *Dupré*;

en *R. Roclandt*, te Gent, in de plaats van *J. B. Pison*.

Gelukkiger dan in het vak der geschiedenis was de Koninklijke Akademie der wetenschappen en fraaije letteren te Brusfel in het vak der wetenschappen, met betrekking der door haar opgegevene prijs-stoffen, geslaagd, zoo als op de Algemeene Vergadering van dit jaar bekend werd. Wel is waar, het ingekomen antwoord op de vraag, betrekkelijk het bewijzen en vaststellen eener door *Euler* verdedigde, maar door *d'Alembert* als onzeker en vooronderstellend beschouwde Mechanische waarheid, als Natuurkundig grondbeginsel (1), was niet geheel en al voldoende bevonden, echter werd aan den schrijver, den Kolonel *Huguenin*, Direkteur der geschut-gieterij te Luik, uit overweging der vele verdiensten in hetzelfde gevonden wordende, eene zilveren medaille ter aanmoediging toegekend. De schrijver eener prijs-verhandeling, houdende: „eene beschrijving der verschillende soorten van mineralen, die binnen het Rijk gevonden worden, in derzelve onderscheidene eigenschappen, met vermelding van de ligging van elke soort, en van de plaatsen alwaar dezelve worden gevonden, en tevens met opgave van hetgeen de schrijvers, die bereids over dezelve gehandeld hadden, deswege hadden gezegd,” ontving mede, tot aanmoediging zijner pogingen, eene zilveren medaille. De schrijver dezer welgeschrevene en van vele mineralogische kunde blijken dragende verhandeling, was de heer *J. T. de Behr*, Kommies van Staat. Voorts werd deze prijsvraag ter beantwoording in het jaar 1820 herhaald.

Konink-
lijke Aka-
demie van
weten-
schappen
en fraaije
letteren
te Brusfel,

Tot gewoon Lid der Akademie werd benoemd de heer *Casfel*, Hoogleeraar in de Natuurlijke Geschiedenis en Kruidkunde te Gent.

Bij de Koninklijke Akademie der Beeldende

Konink-
lijke Aka-
demie van

(1) Zie deze vraag in haar geheel in de Alg. Konst- en Letterbode 1818. No. 43.

Beeldende
Kunsten te
Antwerpen.

Kunsten te Antwerpen werd door Z. M. benoemd, tot Hoogleeraar in de bouwkunde, de heer *Bourla*. — Voorts werden benoemd, de heeren: *Urano*, tot gewonen Raad der Akademie, en *J. A. Snijers Willems*, tot buitengewonen Raad.

Het aanzienlijk getal maatschappijën en genootschappen, tot bevordering van verstandelijke en wetenschappelijke beschaving, mogt wederom, voor het grootst gedeelte, hare ijverige pogingen met het gelukkigst gevolg bekroond zien.

Hee
Zeeuwisch
Genoot-
schap, der
Weten-
schappen.

Het Zeeuwisch Genootschap der wetenschappen wees, op den 6den Januarij, aan deszelfs medelid, den heer *J. P. Bourje*, te Middelburg, eene zilveren medaille toe, tot erkentenis der door denzelfden vervaardigde Kaart, aanwijzende de omstandigheden der merkwaardige Zons-verduistering, welke den 7den September 1820 plaats zoude hebben, voor alle plaatsen der aarde, benevens eene daartoe dienende beschrijving. — Op den 29sten December hield het vóornoemde genootschap deszelfs algemeene vergadering, onder het voorzitterschap van den heer *Mr. N. C. Lambrechtsen van Ritthem*. Onder negen ingekomene Prijsverhandelingen beantwoorde geene geheel en al aan het voorgesteld doel, doch werd aan den schrijver eener verhandeling: „over den honigdaauw” eene zilveren medaille toegelegd, zullende dit stuk door het genootschap, met de noodige weglatingen, verbeteringen en bijvoegselen, ook uit een tweede ingekomen antwoord over het zelfde onderwerp ontleend, worden uitgegeven. — Sedert de laatste algemeene vergadering waren tot Direkteuren gekozen, de heeren: *Mr. J. C. Hinlopen*, *Mr. J. C. van Staple*, *W. C. de Virieu*, en *C. Le Nobel*. Tot gewone leden werden benoemd, de heeren: *D. M. Kakebeen*, te Middelburg; *Mr. C. J. van Assen*, te 's Gravenhage; *Jhr. K. W. J. Pabst* tot Bingerden;

P. Hofman Peerlkamp, te Haarlem; *P. Curte*, te Rotterdam; *G. Dorn-Seiffen*, te Utrecht; *J. ab Utrecht Dresfelhuis*, te Wolphaarsdijk; *J. Konijnenburg*, te Amsterdam; *Mr. J. Bal Smijders*, te Middelburg; *W. A. van Hengel*, te Amsterdam; *N. Cornelissen*, te Gent; *Ch. Pougens*, te Parijs; *J. W. Stadius Muller*, te Amsterdam; *G. Moll*, te Utrecht; *Mr. E. A. Greve*, te Amsterdam; *J. Th. Bergman*, te Leiden. Tot Lid Korrespondent werd benoemd de heer *J. R. Vos*, Med. Doct. te Middelburg, naar Bengalen vertrekkende.

De Koninklijke Maatschappij van Landbouw en Kruidkunde te Gent, benoemde in hare zitting van den 19den Januarij: tot buitenlandsche geassocieerenden, den heer *Coke*, in het Graaffchap Norfolk; den Hertog van *Bedford*, en den Hoogleeraar *Thunberg*, te Upsal in Zweden; — tot binnenlandsche geassocieerden, de heeren: *Audoor*, te Brusfel; *Bellefroid van Hove*, te Freloux bij Luik; *Baron de Neverlee*, Lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal; *de Volder*, te Gistelles; *van Wickevoors-Crommelin*, te Haarlem, en *C. de Potter*, te Rumbeke in West-Vlaanderen. — Op den 4den Februarij werd de wintertentoonstelling van planten geopend, welke tot den 19den, onder eenen ongemeen grooten toeloop van aanschouwers, voortduurde. De Jurij der Maatschappij wees, onder voorzitting van den Heer van *Hulthem*, de navolgende eere-belooningen, voor de ter mededinging ingezondene planten toe, als: aan den heer *T. van Sacceghem*, voor de *Hydrangea hortensis Wild.*; aan den heer *Du Bois de Vroeylande* den prijs der boomkweekerij, voor de *Mimosa decurrens*; het eerste accessit voor de *Azalea Indica*, *Banksia ericaefolia*, en *Strelitzia regin. var. ovata*, aan de heeren: *van Tieghem*, te Gent, *Parmentier*, te Enghien, en *Casfel*, te Gent; het tweede accessit aan den gemelden heer *Parmentier*, voor de *Banksia spinulosa*; terwijl eerevolle vermelding

De Maatschappij van Landbouw en Kruidkunde te Gent.

geschiedde van een aantal andere. Ter mededinging naar den uitgelooften eere-prijs voor de vreeinde vruchten in 1818 te Gent aangekweekt, was alleen ingezonden de *Punica Granat.*, en dien ten gevolge de prijs toegewezen aan den heer *Musché*, te Gent. — Uit naam van Z. M., beschermheer des genootschaps, waren mede in de zaal ten toon gesteld 4 fraaije planten; ook stonden in dezelve vijf cypressen-boomen ter gedachtenis der Heeren: Abt *Hacquart*, *J. Smets*, *J. E. D. d'Hont d'Arcy*, *A. Fonson*, en *C. Faipoult*. — Ter verrijking van den Kruidtuin te Gent strekte een fraai geschenk van den Baron *van de Capellen*, Gouverneur der Oost-Indische Bezittingen, en bestaande in meer dan honderd verschillende foorten van zaden, welke alle in zeer goeden staat aankwamen.

De Stads
Teeken-
Akademie
te Amster-
dam.

Op den 9den Februarij had de plegtige uitreiking der eereprijzen bij de stads teeken-akademie te Amsterdam, in tegenwoordigheid eener aanzienlijke verzameling van toehoorders, plaats, als: in de tweede klasse, eene dubbelde zilveren medaille aan den heer *E. T. Kruger*, en in de 1ste klasse de gouden eerepenning, benevens een getuigfschrift, aan den heer *D. B. Voorman*. De Hoogleeraar *J. Konijnenburg* sprak bij deze gelegenheid eene redevoering uit, tot onderwerp hebbende: „de juiste teekenkundige beoefening van het Akademie-beeld, als grondslag en middel tot beeldende kunstverheffing, bijzonder in ons Vaderland;” voorts bragt dezelve, op eene zeer doelmatige wijze, hulde toe aan de nagedachtenis van den overledenen oudsten Direkteur, den heer *Is. Schmidt*, sedert den jare 1794 aan het hoofd der stichting.

Het Ge-
nootschap
Mathesis
Scientiarum
Genetrix.

Het Genootschap van Wis-, Bouw-, Natuur-, Reken- en Teekenkunde, onder de zinspreuk: *Mathesis Scientiarum Genetrix*, in den jare 1785 te Leijden gevestigd, hield aldaar op den 3den Maart eene algemeene vergadering ter uitdeeling

der eere-prijzen aan een aantal verdienstelijke kweekelingen. De heer *C. van der Heijden*, Medebestuurder des genootschaps, opende de vergadering met eene redevoering, behelzende: „eene vluchtige beschouwing van den aard- en het karakter der Nederlanders in het algemeen, en hunne zucht voor geleerdheid en uitbreiding van nuttige kunsten en wetenschappen, in het bijzonder.” Hierop werden de eerebelooningen toegereikt aan negen kweekelingen in de Teekenkunde, welke ieder een Pleister borstbeeld bekwamen, terwijl die, welke in de overige vakken uitgemunt hadden, met fraaije boekgeschenken beloond werden.

De jaarlijksche algemeene Vergadering ter uitreiking der eere-prijzen bij het Teeken-genootschap, *Hierdoor tot Hooger*, te Rotterdam, had plaats op den 24sten April. De heer *G. de Meijer*, voorzitter des genootschaps, opende de vergadering met eene redevoering: „over den Ridder *A. van der Werf*, beschouwd als het sieraad van den Vaderlandschen Kunstroem en als voorbeeld ter navolging.” De Secretaris des Genootschaps, de heer *Mr. J. A. Weiland*, deed hierop verslag van den bloeienden staat deszelve, waarna de plegtige uitreiking der eerepenningen geschiedde, zoo over de klassen der handteekening en bouwkunde, als die der doorzigtkunde en wiskunde.

Op den 4den Mei hield de Maatschappij ter bevordering van den Landbouw, te Amsterdam, hare groote vergadering. Op dezelve werd eene eerebelooning van acht dukaten toegewezen aan den heer *J. C. van Hasfelt*, te Groningen, wegens de door denzelfden, overeenkomstig een door hem toegezonden berigt, genomene proeven om, door het verbouwen en het voeren van klaver, meerder vee aan te houden, en om, door de groote hoeveelheid mest, op deze wijze verkregen, aan zijnen grond meerdere vruchtbaarheid bij te zetten; alles ter voldoening eener door de

Maatschappij deswege gedane uitschrijving in het verleden jaar.

Het Ge-
nootschap
*Kunstoe-
fenis* g.

Bij het Genootschap *Kunstoefening* te Arnhem, geschiedde op den 7den Mei de jaarlijksche uitdeeling van prijzen en medailles in de onderscheidene klasfen van Teeken-, Bouw- en Doorzigt-kunde. De plegtigheid had plaats in tegenwoordigheid eener groote en aanzienlijke vergadering, op de daartoe gunstig verleende Concert-zaal, welke, op het fraaist, met trophèen, bloem-festoenen, draperijen, pleister-beelden, laurier- en oranje-boomen was versierd en een bekoorlijk gezigt opleverde. Na de uitvoering eener fraaie overture, beklom de heer *Nedermajer van Rosenthal* het spreekgestoelte en hield eene treffende redevoering: „over de ontwikkeling van den Kunstzin als een middel ter beschaving van den mensch.” — De spreker hierop door den tijdelijken president des bestuurs, den heer *van Bronkhorst*, vervangen zijnde, gaf dezelve hierop een verslag van den staat des Instituuts, en van den afloop der prijs-beoordeeling. Voorts werden, onder een uitnemend muziek, de bestemde eereprijzen aan de bekroonde jongelingen uitgedeeld, zoo als ook, namens den Luitenant-Admiraal *van Kinsbergen*, op wiens ijverige ondersteuning en aanmoediging dit genootschap steeds roem mogt dragen, de gouden en zilveren medailles, onder het geschal van pauken en trompetten, aan de bekroonde jongelingen der beide hoogste klasfen der teekenkunde: *G. J. de la Porte* en *A. J. Godefroi*.

De Hol-
landsché
Maatschap-
pij der
Weten-
schappen.

De Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen wees in hare 66ste jaarlijksche algemeene vergadering te Haarlem, op den 21sten en 22sten Mei gehouden, eenen gouden eereprijs toe aan den heer *Mr. H. W. Tijdeman*, Hoogleeraar te Leijden, wegens eene ingezondene verhandeling, ter beantwoording der, door den Hoogleeraar *Brugmans*, in 1817 voorgestelde vraag: „welke zijn de grenzen van het nut en van de schade, welke door het gebruik van werktuigen in de fabrieken van ons Vaderland, in de plaats van menschen-handen,

voor den Staat in het algemeen worden aangebragt, en in hoe verre is het over zulks te wenschen, dat het openbaar Bestuur het in gebruik brengen van de werktuigen of aanmoedige of beperke?" — Voorts werd, in het vak der Letteren Oudheidkundige wetenschappen, met de gouden medaille bekroond de door den Hoogleeraar *E. A. Berger* te Leijden ingezondene verhandeling, tot antwoord eener vraag, door den Hoogleeraar *Cras*, in het jaar 1815, opgegeven: „of het gebruik van vele oude en ook latere geschiedschrijvers, om verdichte aanspraken, redevoeringen en soortgelijke stukken van welsprekendheid aan hunne oorlogshelden, staatslieden en andere voorname mannen in den mond te leggen, goed dan af te keuren zij?" — Tot Leden werden verkozen, de heeren: *J. Parmentier*, te Enghien; *Mr. C. J. van Asen*, te 's Hage; *J. Hamel*, te Petersburg; en *R. Warner*, te Whitcombe bij Bath.

Op de algemeene Vergadering, ter uitdeeling van eereprijzen, bij de Teeken-akademie der stad Middelburg, op den 16den Junij, werd door den Secretaris, onder anderen, verslag gedaan van een aanzienlijk legaat, aan voormelde Akademie geschonken door den Oud-Burgemeester *D. S. Schorer*, alsmede van het geschenk van deszelfs wel gelijkende beeldtenis, waarmede de uitvoerders van zijnen laatsten wil de uitreiking van dit legaat hadden doen verzeld gaan.

Bij het Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, op den 26sten Junij deszelfs jaarlijksche algemeene vergadering houdende, onder voorzitting van den Hoogleeraar *Kops*, werd de gouden eereprijs, met eenparige stemmen, toegewezen, aan den heer *G. H. M. Delprat*, Predikant bij de Waalsche gemeente te Leeuwarden, vooreene verhandeling in de Fransche taal geschreven, ter beantwoording der prijs-stof behelzende: „Een Geschiedkundig overzicht van den voortgang en de verbreiding der Boekdrukkunst in de

De Teeken-
Akademie
te Middel-
burg.

Het Pro-
vinciaal
Utrechtsch
Genoot-
schap.

15de en 16de eeuw, en beantwoording der vraag, welken invloed heeft die kunst gehad, en kan dezelve nog hebben op de verlichting van het menschdom?" — Insgelijks werd eenpariglijk de gouden medaille waardig gekeurd de door den heer *J. Lenting*, Rector der Latijnsche scholen te Zutphen, ingezondene: *animadversiones in Euripidis Tragoedias*. Volgens eenparig gevoelen, eindelijk, werd besloten tot het opnemen in de Acta Litteraria des genootschaps eener bijdrage, ingezonden door den heer *P. Hofman Peerkamp*, Rector de Latijnsche scholen te Haarlem, zijnde: *Observationes Anacreonticae*. — Tot gewone Leden werden gekozen, de heeren: *J. BAKE*, te Leijden; *J. C. E. baron van Ertborn*, te Luik; *W. R. van Heeckeren van Brandsenburg*, Mr. *G. Wittewaall*, *J. Vosmaer*, te Utrecht; Mr. *J. de Vries*, te Amsterdam; *C. Bax*, te 'sGravenhage; *A. van Beek*, te Utrecht; *J. Blanken Jsz.*, te Gouda; Mr. *P. W. Bosch van Drakestein*, te Utrecht; *J. Buijs*, te Amsterdam; *J. de Brauw*, te Woerden; *J. Kappelijne van de Coppello*, te 'sGravenhage; *G. H. M. Delprat*, te Leeuwarden; *C. F. van Eck*, te Deventer; Mr. *C. F. Haug*, te Delft; *P. Hendriks*, te Groningen, Mr. *P. Holtzius*, te Deventer; *C. Pruijs van der Hocven*, te Rotterdam; *J. Koning*, te Amsterdam; *C. de Koning Lz.*, te Haarlem; *J. Lenting*, te Zutphen; *J. C. Krauss*, te Leijden; *W. Mensert*, te Amsterdam; *J. H. Molkenboer*, te Amsterdam; Mr. *P. J. J. Ram*, te Utrecht; Mr. *J. H. van Reenen*, te Amsterdam; *C. W. Stronck*, te Dordrecht; *C. J. Temmink*, te Amsterdam; Mr. *W. Terpstra*, te Groningen; *H. F. Thijsen*, te Amsterdam; *J. H. Voet*, te Delft; *J. van Walré*, te Haarlem; *C. W. Westerbaen*, te Amsterdam; *W. J. Zillefen*, te Rotterdam,

De Teeken-
Akademie
te 'sGraven-
hage.

Op den 8sten Julij had de plechtige uitdeeling van eereprijzen bij de Haagsche Teeken-akademie

Pictura plaats, wordende de gouden medaille uitgereikt aan den heer *H. Bakhuizen*; en de zilveren, aan de heeren: *A. Elink Sterk Jr.* en *H. A. de Bloeme*. De heer *Mr. J. Scheltema*, sprak bij deze gelegenheid eene belangrijke redevoering uit: „over den oorsprong, het lot, de dienften, den toestand en de vooruitzigten der confrerie en akademie van *Pictura*;" onder anderen aantoonende, dat derzelve grondlegging reeds van het jaar 1656 dagteekende, toen de schilders en plaatfniijders het *St. Lucas-gild* verlieten: zijnde vervolgens in het jaar 1692 reeds eene Teeken-akademie opgerigt door den Historie-schilder *W. Doudijns*, later Burgemeester, waarin federt onafgebroken naar het nakend model werd geteekend, en vele voorname schilders, door den redenaar achtervolgens opgenoemd, werden gevormd. Ook werd niet alleen de Akademie te Amsterdam, maar zelfs die te Berlijn naar deze geregeld en ingerigt.

De Nederlandsche Huishoudelijke Maatschappij te Haarlem wees, in hare zittingen van den 8sten tot den roden Julij dezes jaars, de volgende prijzen en belooningen toe, als: aan den heer *A. E. Staal*, te Zwol, eene premie van drie ten honderd voor het tweede jaar van het door hem, van den 1sten Junij 1818 tot den 1sten Junij 1819, gefabriceerd Chits-papier; — eene belooning van zes dukaten aan den heer *H. Hackenbroek* te Meppen, schrijver eener verhandeling: „over infekten, die vruchten, boomen of planten benadeelen, met opgaaf van de middelen, om die daarvan te bevrijden.”

Eene tentoonstelling van planten, andermaal bij voormelde Maatschappij plaats gehad hebbende, werden door de vergadering, op advies der beoordeelaars en overeenkomstig het programma, vier zilveren medailles, voor de volgende, ter mededinging ingezondene, planten toegewezen, als: voor de twee zeldzaamste, zijnde de *Zamia Swellingredelia* (*Zamia lanuginosa*, afgebeeld bij *Jacquin* Fragmenta Botanica tab. XXX et XXXI.) en de

De Huishoudelijke Maatschappij te Haarlem.

Strelizia Augusta, de eerste ingezonden door de heeren *H. en D. van Lunteren*, bloemisten te Utrecht, en de tweede door den heer *J. Moonen*, bloemist te Haarlem; voor de twee best gekweekte, de *Gardenia grandiflora* en *Metrosideros citrina*, ingezonden door de heeren: *O. W. J. Berg van Dussen*, op de hofstede Sparenrijk bij Haarlem, en *W. F. Boreel*, op Beekestijn te Velzen.

Maatschappij van
Schone
Kunsten te
Antwerpen.

Op den 15den Augustus geschiedde met vele plegtigheid de uitdeeling der navolgende eereprijzen bij de Maatschappij der Schoone Kunsten te Antwerpen, als: aan den heer *F. van Braeckelaer*, eene gouden medaille, als prijs der historie-schilderij, zijnde bij deze eerebelooning eene jaarwedde van *f 1200*, gedurende vier jaren, gevoegd, ten einde zich te Rome verder in deze kunst te volmaken; aan den heer *C. Malaise*, te Brussel, welke reeds vroeger te Gent en te Brussel den prijs had behaald, de prijs der beeldhouwkunst, waartoe als onderwerp was opgegeven eene Flora; aan den heer *Schelfhout*, te 's Gravenhage, de prijs der Landschap-schilderij; aan den heer *Maes*, te Gent, die van het Tableau-de-Genre voorstellende eene vaccinatie-zaal; aan den heer *Bourla*, te Brussel, die van Bouwkunde en aan den heer *de Graeve*, te Gent, die voor het graveren op edelgesteente. De Ridder *Simon*, te Gent, had tot aanmoediging der door hem, op zulk eene uitstekende wijze, beoefende kunst, twee gouden medailles, ter grootte van een frankstuk, aan de Maatschappij aangeboden, tot uitloving voor het graveren op edelgesteenten en het vervaardigen van medailles, ten gevolge waarvan de heer *de Graeve* nu de eerebelooning voor het graveren op edelgesteente, uit de handen van den heer *Simon* zelve, mogt ontvangen. Het onderwerp, ter mededinging door den heer *Simon* opgegeven, bestond in een Apollo-beeld in profiel.

De algemeene Vergadering der Maatschappij Tot Nut van 't Algemeen werd op den 10den

Augustus geopend door den Medehoofdbestuurder, den heer *S. Muller*, met eene redevoering: „over den heilzamen invloed van het Christendom op de kweeking en vorming van het aankomend geslacht.” Na den afloop derzelve werden de gouden eereprijzen ter hand gesteld aan de heeren: *A. J. Lastdrager*, *H. Heppener*, en *P. van der Willigen*, voor derzelve in den verledenen jare bekroonde prijsverhandelingen; alsmede aan *J. Vosfen* en *K. Buurman*, te Alphen, voor het redden van eenen grijsaard uit het water. Onderscheidene ereblijken, toegewezen aan zoodanige personen, welke zich, door het bedrijven van edelmoedige daden dezelve hadden waardig gemaakt, doch welke niet ter vergadering tegenwoordig waren, werden door de respectieve departementen uitgereikt aan een aantal lieden, wier namen, ten einde der vergetelheid ontsukt te worden, alhier eene plaats mogen vinden. Dezelve waren: *A. H. Visser*, te Balk; *W. Boenders*; *G. van Someren*, *D. op den Kamp*, *H. Bertrand*, *R. Teunissen*, *R. Buskus* en *P. Langendam*, te Nijmegen; *W. Dolleman*, te Schiedam; *R. J. Wiarda*, *J. Waling*, *W. en Jentje Solles-Wiarda*, te Sloten in Vriesland; *J. P. de Koning Gans*, te Dalffen; *C. van den Muijzenberg*, te Hellevoetsluis; *J. L. Werdes*, te 'sGravenhage; *A. van der Kaaft*, te Vreeswijk aan de Vaart; *H. J. Dragstra*, te Nijkerk; *C. van der Klein*, te Leijden; *H. Noordeloos*, te Soeterwoude; *J. W. Springer*, te Veendam; *H. C. Prummel*, in de Wildervank; *G. de Kok*, *J. Stekelenburg*, *A. Glansbeek*, *E. van der Woert* en *J. H. Mulder*, te Utrecht; *H. van Eck* en *P. Timmerhout*, te Arnhem (1); allen door het redden van in het water of in het ijs gevallen menschen of kinderen, zich deze on-

De Maatschappij Tot Nut van 't Algemeen

(1) Laatstgemelde had reeds tweemaal eene soortgelijke daad verrigt, zonder echter hiervoor eenige openbare hulde te ontvangen, welke hem nu op eene uitstekende wijze te beurt viel. Arnh. Cour. No. 113.

derscheiding waardig gemaakt hebbende; — voorts *E. A. Brand*, onder Oostwold, wegens toegebrachte hulp en redding van een aantal vee, bij eenen hevigen brand, met overlating van zijne eigene goederen aan de woede der vlammen, en ondanks eenige bekomene wonden; en *H. Kieviet*, te Dokkum, wegens het redden van man, vrouw en kinderen, van onder de puinen van derzelver ingestorte woning, en het verzorgen der ongelukkigen op zijne eigene kosten. — Onder vijf ingekomene stukken ter beantwoording eener zeer belangrijke prijsvraag, door de Maatschappij in het verleden jaar voorgesteld, werd de gouden eereprijs toegekend aan die, welke tot schrijver had den Heer *H. W. C. A. Visser*, Predikant te IJsbrechtum in Vriesland, terwijl aan den schrijver eener andere verhandeling, over hetzelfde onderwerp, eene zilveren medaille werd aangeboden, mits vrijheid gevende tot het openbaar worden van deszelfs naam (1). De bekroonde prijsstof was van dezen inhoud: „ Daar de inrigting der *Lancaster-scholen* in Engeland, niet alleen aldaar, maar ook elders in Europa, sedert de laatste jaren, de aandacht tot zich trekt, niettegenstaande het openbaar en armen-onderwijs in ons Vaderland vele jaren vroeger heeft plaats gehad, en zich aanmerkelijk verder uitstrekt, dan de bedoeelingen bij de genoemde Engelsche scholen, zoo als dit, met opzigt tot de stads-armenscholen te Amsterdam, overtuigend, is aangetoond in het stukje, getiteld: *De Lancasterscholen in Engeland vergeleken met de stads Armenscholen te Amsterdam*, op last van Curatoren. dezer school uitgegeven; daar het ondertusschen zeker is, dat niet in alle gemeenten van het Vaderland zoodanige gelukkige gelegenheid bestaat en misschien ook niet bestaan kan, als te Amsterdam, en echter alle kinderen van arme of onvermogen- de ouders aanspraak hebben op onderwijs in de
nood-

(1) De Schrijver der laatstgemelde Verhandeling, was de heer *P. K. Görnitz*, Onderwijzer te Rotterdam.

noodzakenlijkste kundigheden, even als zulks door het belang der burgerlijke maatschappij dringend gevorderd wordt, zoo wordt gevraagd: een onderzoek, waarbij men zich de beantwoording der volgende vragen hebbe voor te stellen: — Tot hoe verre moet, volstrekt noodzakelijk, het onderwijs in openbare en armen-scholen zich uitstrekken? Zijn er voordeelen te hopen of nadeelen te vreezen, wanneer dit onderwijs zich verder en tot hoogere kundigheden uitstrekt, indien de omstandigheden dezer scholen zulks toelaten? En eindelijk: welke is de beste leerwijze, om in de openbare en armen-scholen in het Koninkrijk der Nederlanden, het volstrekt noodzakelijke, in den kortsten tijd, aan het grootste getal kinderen en op de minst kostbare wijze te leeren?"

De Maatschappij tot Nut van 't Algemeen begon ook haren weldadigen invloed in de Zuidelijke Provinciën uit te breiden. In de Provincie West-Vlaanderen alleen kwamen in dit jaar drie departementen der voornoemde Maatschappij in werking, namelijk: te Dixmude, Ostende en Nieuwpoort. Het eerstgemelde departement, opgerigt den 19den Julij en het eerste van dien aard in de Zuidelijke Provinciën, was van het oogenblik van hare inwijding, op den 28sten Augustus, aanhoudend werkzaam, ten einde de heilzame oogmerken der Maatschappij te helpen bevorderen, inzonderheid in het daarstellen van middelen tot opwakking van de beoefening der nationale taal. — De oprigting des departements te Ostende dagteekent van den 27sten Augustus. Op den 4den November had eene plechtige en buitengewone vergadering plaats, welke ook de burgerlijke en militaire autoriteiten en eene aanzienlijke schaar van toehoorders bijwoonden, strekkende om het doel en de verrigtingen der Maatschappij tot meer algemeene kennis te brengen.

De hoogst nuttige instelling van teeken-scholen, bij de onderscheidene afdeelingen der Maatschappij, won insgelijks meer en meer veld. Op den

J. B. van 1819. 2de Stuk.

Q

Onder-
scheidene
Departementen
dezer
Maatschappij
in de
Zuidelijke
Provinciën.

Teekens-
scholen bij
deze Maatschappij

19den November had de plechtige opening eener dusdanige school bij het departement Goe's plaats, terwijl in andere steden de jaarlijkse nederzetting van eereprijsen, voor de meest gevoerde leerlingen, veelvuldige blijken opleverde, zoo wel van de doelmatigheid van dit onderwijs, als van den ijver, waarmede hetzelfde steeds bezocht werd.

Genootschap tot verdediging van den Christelijken Godsdienst.

De Algemeene Vergadering van het genootschap tot verdediging van den Christelijken Godsdienst tegen deszelfs hedendaagse bestrijders, had plaats op den 9den September te 's Gravenhage, wordende bij deze gelegenheid door den heer *J. van Voorst*, Hoogleraar te Leiden, eene redevoering gehouden: „over de steeds blijvende behoefte van regte Bijbelkennis, bij alle voor het Christendom meest gunstig geoordeelde verschijnselen.” — Aan den heer *S. Munstendam*, Predikant te Zuthuizen, werd de gouden eereprijs toegekend, voor de beantwoording der prijsvraag, behelzende: „eene vergelijking der wonderwerken van *Elza* en *Eliza*, met die, welke *Jesus* verrigt heeft, ter bevestiging van de waarheid der eerste, en de meerdere voortreffelijkheid der laatste:” zijnde de, door denzelfden ingezondene, verhandeling boven vier andere, over hetzelfde onderwerp ingekomen, deze eervolte onderscheiding waardig gekeurd.

Hollandsche Maatschappij van Fraaije Kunsten en Wetenschappen.

Op den 17den daaraanvolgende hield de Hollandsche Maatschappij van Fraaije Kunsten en Wetenschappen hare jaarlijkse Vergadering te Rotterdam, wordende dezelve door den Voorzitter, den heer *H. Tollens Cz.*, geopend met een lofdicht op *Hendrik van Brederode*. — Van de ingezondene prijsstoffen werd, onder luid de toejuiching, het dichtstuk van den heer *Tollens*, behelzende: „een tafereel van de overwinning der Hollanders op Nova Zembla, in de jaren 1596 en 1597,” met den gouden eerepenning bekroond. — De Maatschappij mogt zich met een zamenstel van nieuwe wetten, door de onderscheidene afdelingen goedgekeurd, geluk wenschen.

Het Genootschap tot bevordering der Heelkunde te Amsterdam, hetwelk op den 6den September hare jaarlijkse algemeene vergadering hield, had het geluk met eenparige stemmen drie der ingezondene prijs-verhandelingen bekroond te zien. Aan den Heer *J. Schousen*, Med. Doctor te Amsterdam, werd de gouden medaille toegevozen, wegens het beantwoorden eener prijsvraag: „aangaande de hevige toevallen, welke dikwils bij hoofd-wonden, in deze gewesten over het algemeen gelukkig en spoedig te genezen, herzij bij ligte kwetsingen hetzij bij zwaardere, welke de beste hoop tot genezing opleveren, plotselijk, na verloop van veertien dagen of meerdere weken, eene zoodanige vererping in den toestand des liders te weeg brengen, dat dezelve meestal den dood ten gevolge heeft.” De heer *H. J. Laggen*, Med. et Chir. Doctor en Vroedmeester te 's Gravenhage, verwierf insgelijke de gouden medaille voor het beantwoorden der prijsstof, behelzende: „eene beknopte, doch zoo veel mogelijk, volledige beschrijving van den natuurlijke staat en de samenstelling der geleidingen, en derzelver naast omringende deelen, zoo in het algemeen, als ten aanzien van derzelver voornaame onderscheidende bijzonderheden en wijzigingen; — eene dergelijke opgave der gebreken, welke in het algemeen de samenstellende en omringende deelen der geleidingen van den gezonden staat doen afwijken, en dus tegennatuurlijk, hetzij aangeboren of toevallig aangebragt, voorkomen; — eene algemeene schets van de oorzaken dier gebreken, en van de verschijnselen, door welke zij onderling te onderkennen zijn; — eene opgave der beste schrijvers, welke over den ziekelijken staat der gewrichten verdienen geraadpleegd te worden, inzonderheid die, welke de waarnemingen der beroemdste Heelkundigen bevatten, of dewelke, op eigene ondervinding gegrond, daarvoor bijgebragt kunnen worden en tot staving dienen.” — Op de in het vorig jaar uitge-

schrevene, vraag: „wat is eigenlijk *Vijt* (*Panaritium*) en welke is de ware oorzaak daarvan; hoedanig is derzelver aard; welke zijn de kenmerken, om die van andere ontstekingen aan de toppen der vingeren en teenen te onderscheiden; wat is de reden dat men dit gebrek zoo gemeenzaam aantreft aan de toppen der vingeren, en zoo zeldzaam aan die der teenen; welke is de beste behandeling ter genezing?” werd de zilveren medaille toegekend aan de Verhandeling van den heer *J. G. Vorstman*, Heel- en Vroedmeester te 's Gravenhage.

De Maatschappij
Kunst zij
ons doel.

Op den 23sten November had in voormelde stad de plegtige uitdeeling plaats der eere-prijzen, toegewezen door de Maatschappij der Teekenkunst, onder de zinspreuk: *Kunst zij ons doel*, als: die der derde klasse voor het jaar 1818, aan den heer *C. J. Morel*; die der tweede aan den heer *J. Hachbolt*, en die der eerste aan den heer *A. van den Bosch*; — voor 1819, die der tweede klasse aan den heer *C. J. Morel*, terwijl in de eerste en derde klasse, doordien slechts een der mededingers het vereischt wordend getal teekeningen had ingezonden, geene bekrooning had kunnen geschieden. — De heer *W. H. Warnijnck Bernz.* sprak ter gelegenheid dezer feestviering, gedurende welke zich insgelijks een wel bezet orkest deed hooren, een dichtstuk uit, *de Poezij als taal des gevoels* ten onderwerp hebbende.

De Maatschappij
tot aanmoediging
der Bouwkunde te
Amsterdam.

De Maatschappij tot aanmoediging der Bouwkunde te Amsterdam de eerste openbare uitnoodiging geschied was, mogt hare pogingen aanvankelijk met eenen zeer gelukkigen uitslag bekroond zien, daar zij in de maand Junij reeds drie honderd en dertig leden telde. — Op den 16den September werd bij dezelve eene tentoonstelling geopend van stukken, op de door haar uitgeschrevene en in de maand Februarij bekend gemaakte prijsvragen, ingekomen, tot welker verfraaijing eenige bouwkundi-

gen door het inzenden van teekeningen, plaatwerken, enz., tot het vak der bouwkunde behoorende, hadden bijgedragen. Deze tentoonstelling, welke aan de verwachting zeer wel voldeed, werd op den 6den October gesloten. De eerste prijs, door de Maatschappij uitgelooft voor de teekening van een gebouw, geschikt voor een Provinciaal Gerechtshof, werd behaald door den heer *J. Rudd*, kweekeling aan de Akademie te Brugge, welke reeds, ten voorledene jare, bij de groote mededinging te Brugge, een accessit in de bouwkunde had verworven. Twee andere prijs-onderwerpen bleven onbekroond.

Te Brussel werd, onder de zinspreuk *Concordia*, een Genootschap ter aankweeking van letteren, kunsten en wetenschappen opgericht. Hetzelve had zich daartoe bij een verzoekschrift aan Z. M. gewend, ter bekoming van wettiging en bescherming en tevens van een lokaal, voor hare werkzaamheden, of onderstand tot aanschaffing van hetzelve, waarop het Z. M. behaagde op den 27sten April een gunstig besluit te nemen, met aanwijzing van het hotel, genaamd *Bettendorf*, ten einde aldaar, bij voorraad, deszelfs bijeenkomsten te houden. Op den 14den Mei had de eerste algemeene Vergadering des genootschaps, toen uit dertig leden bestaande, en te gelijk deszelfs plegtige inwijding plaats. De President des genootschaps, de heer *C. van Marla*, Opper-Inspekteur der bureaux van waarborg in de Zuidelijke Provinciën, hield bij deze gelegenheid eene zeer toepasselijke redevoering in de Nederlandsche taal. Het bestuur des genootschaps bestond, behalve den Voorzitter, uit eenen Secretaris, den heer *G. P. van Ghert*, Kommissaris voor den Katholieken eeredienst, en eenen penningmeester, den heer *D. Rijkx*, Leraar der Hervormde gemeente.

Tot bevordering der Nationale Taal- en Letterkunde werd te Brugge eene Maatschappij opgericht, ten welk einde zoo wel in de gesprekken,

Oprichting van het Genootschap *Concordia* te Brussel.

Eene Maatschappij ter bevordering der

Nationale
Le terkun-
de opge-
rigt te
Brugge.

discussien en verhandelingen, als in de geschrif-
ten door deze Maatschappij uit te geven, bij uit-
sluiting de Nederlandsche taal moest gebezigd
worden. Dezelve ontving van Z. M. de be-
voegdheid, om den naam van Koninklijke Maat-
schappij te voeren, hebbende Z. M. bij een
besluit van den 30sten November aan dezelve een
somme van f 300 toegegaan, ten einde tot aan-
schaffing eener boekverzameling te strekken. Op
den 1sten December had de plegtige inwijding
der Maatschappij, in het voor dezelve bestemd
gebouw plaats, bij welke gelegenheid de heer
Schuurmans, Prokureur des Konings, in hoeda-
nigheid van Kommissaris-slichter, eene gepaste
aanspraak deed. — Het getal der gewone leden
klom weldra tot ver over de honderd. Tot ho-
noraire leden werden achterevoigens gekozen: HH.
EE. de Ministers van *Muonen*, *Falck* en de *Co-
zinck*; de Baron van *Crombrughe*; de heeren
van den *Ende* en *Wautels*; de Burggraaf van
der Fosse; de heeren *Schrant*, van *Besmol* en
Behaget; de Graaf van *Spoelberch*; de heeren
Spruijt, *J. F. Willems*, *Wiscius*, *Teisfodre*
L'Ange, *Welland* en *Siegenbeek*.

Wedstrijd
der
Toonkunst
in Oost-
Vlaande-
ren.

Voor wij overgaan tot het vermelden van eeni-
ge andere wetenswaardigheden, gedurende dit
jaar in het vak der Kunsten en Wetenschap-
pen voorgevallen, moeten wij alhier ter slot-
te nog melding maken van eenen merkwaardigen
wedstrijd, op den 25sten Augustus in de Pro-
vincie Oost-Vlaanderen plaats gehad hebben-
de. — Dezelve bestond, namelijk, in eene prijs-
dijning voor de toonkunst, door den Burgmees-
ter en Schepenen te Oostacker geopend, voor
alle de muzikanten uit verschillende gemeenten
ten platte lande dezer Provincie, alwaar een ge-
lukkige nadjver in de toonkunst bestond, welke
zelfs het rietendak niet schuwde en veel toebragt
tot veraangenaming des gezelligen verkeers. Het
fraai weder, na eenen gelukkigen oogst, en eene
ongedwongene vrolijkheid verhoogden de aange-

naamheid van dit landelijk feest. Door de Maatschappij van Wetteren werd de eerste en door die van Sommergem de tweede prijs, ieder in eene gouden medaille bestaande, behaald.

De stads Teeken-akademie te Middelburg leed een gevoelig verlies, door het overlijden van een harer eerste sissaden, den schilder *Pieter Gaal*; op den 13den Januarij, uit wiens bevalig en sierlijk penfel een aantal kunst-voortbrengfelen voortgeuooid zijn, welke tot luister van menig vertrek en kunst-kabinet verftrekken.

Jonkvrouwe *Wilhelmina Geertruida van Idsinga*, door geboorte tot een der aanzienlijkste Vriefche geflachten behoorende en, door hare uitftekende kunfttalenten, eene plaats onder Nederlands voortreffelijke vrouwen verdieneude, overleed op den 3den Mei te Leeuwarden, alwaat zij, op den 10den November 1788, het eerste levenslicht aanehouwd had. Onder hare geliefkoosde bezigheden behoorde de fchilderkunft, waarin zij ongemeen uitmuntte. Het eerste onderwijs van de beste fchilders, welke in hare geboorte-ftad aanwezig waren, genoten hebbende, ontving zij, in het jaar 1813, bijzondere aanmoediging en aanleiding tot meendere ontwikkeling van haar kunftvermogen, door de komft van den, met roem bekenden, Vriefchen fchilder *van der Kooi*, welke toen zijne woonplaats uit Franeker naar Leeuwarden overbragt. Het eerst werkte zij in craijen, waarin zij teekeningen vervaardigde, welke in kracht van behandeling de olie-verw nabij kwamen. Vervolgens fchilderde zij ook in olie-verw, waarmede zij zoo volkomen ftaagde, dat de tentoonftelling te Amftterdam, in het verleden jaar, haren roem ten dezen had voldongen. Onder hare kunftvoortbrengfelen werd bovenal geroemd haar eigene afbeelding, zittende voor den ezel te fchilderen, met een' ftrooijen hoed en wit mor-

Dood van
den fchilder
P.
Gaal.

Overlijden
van Jonk-
vr. W. G.
van Id-
finga.

gen-gewaad gekleed, hetwelk, zoo door de breede en krachtige penseels-behandeling, als uit hoofde der gelijkenis, met de beste hedendaagsche voortbrengselen konde wedijveren. Niet alleen hare talenten, maar ook hare deugden en persoonlijke hoedanigheden, deden haar vroegtijdig afsterven algemeen betreuren.

De Heer
Strick
van Linschoten
overleden.

Op den 25ten Julij overleed de heer *P. H. A. S. Strick van Linschoten* te Bologne op eene terugreize uit Italië naar Manheim, alwaar hij, sedert eenigen tijd, ambteloos leefde. Behalve door desselfs staatkundige loopbaan, had hij zich als dichter bij het Nederlandsch publiek bekend gemaakt, door onderscheidene stukken, welke deels in andere verzamelingen verspreid, deels in een paar door hem afzonderlijk uitgegevene bundels gevonden worden. Ook als theoretische landbouwer had hij zich door groote kundigheden, op zijne veelvuldige reizen bijeenverzameld, op eene gunstige wijze doen kennen (1).

Tentoon-
stelling te
Dordrecht.

Te Dordrecht werd in de maand Mei door Direkteuren van het genootschap *Pictura*, aldaar, eene tentoonstelling geopend van kunstwerken van nog in leven zijnde Dordsche meesters, welke, zoo door veelvuldigheid en verscheidenheid van stukken, als door eene treffelijke uitvoering, de bewondering der ingezetenen, alsmede van een aantal kunstminnaren uit andere plaatsen, tot zich trok. Men vond er niet minder dan 140 stukken van 38 onderscheidene meesters, bestaande, grootendeels in olieverw-schilderijen, alsmede enkele gravuren, bouwkundige teekeningen, miniaturen of teekeningen met sap-verwen en Oost-Indische inkt. Onder de tentoongestel-

(1) Alg. Konst. en Letterbode No. 44. — De destijds zoo veel geruchts gemaakt hebbende brieven van Eleuterophilus, (*Vertraute Briefe während eines Durchzugs durch einen Theil der Nördliche Provinzen des Königreichs der Niederlande*, Germania, [Manheim] 3 Vol. 8°) worden door velen aan hem toegeschreven.

de stukken behoorden verscheidene tot kunstverzamelingen van partikulieren te Dordrecht, en het geheel strekte ten bewijze, dat de kunst er even vlijtig beoefend werd, als zij ter gemelde stede onbekrompene beschermers en aanmoedigers vond (1).

In de maand October werd insgelijks te 's Gravenhage, door Direkteuren der stads Teeken-Akademie, eene tentoonstelling daargesteld van voorwerpen van schilder-, teeken-, graveer-, bouw- en beeldhouwkunde, door levende meesters vervaardigd. Deze tentoonstelling, welke omtrent twee honderd nommers bevattede, werd insgelijks met ongemeen grooten toeloop bezocht. Een groot aantal schilders der Noordelijke Provinciën en eenige der voornaamste uit de Zuidelijke getuigden, door vele ingezondene werken uit de onderscheiden vakken der schilderkunst, (waaronder dat der landschappen en beesten echter het meest bezet was, terwijl dat der eigenlijke historiële ordonnantie slechts één voorwerp had opgeleverd), van den aanhoudenden bloei derzelve. Het model van een beeld, door den heer *Mallaise*, en de gesneden stenen en medailles van den Ridder *Simon*, droegen inzonderheid de algemeene goedkeuring weg (2).

Tentoonstelling te 's Gravenhage.

Eene fraaie en bij uitnemendheid wel gelijkende afbeelding van Z. M., met Hoogstdezelfs goedgunstige toelating en verlediging, door den bekwamen *van der Kooi* geschilderd, werd door den Gouverneur der Provincie Overijsel, bij gelegenheid der algemeene jaarlijksche vergadering, aan de Staten der gemelde Provincie geschonken, ten einde tot een blijvend en luisterrijk gedenkteken in derzelve vergaderzaal te verstrekken.

Afbeelding van Z. M. door *van der Kooi*.

De heer *P. van Huffel*, te Gent, werd door H. K. H. de Prinses van Oranje tot hoogster-

Benoeming van den Heer *P. van Huffel*.

(1) Alg. Konst. en Letterbode No. 27.

(2) Een breedvoeriger verslag vindt men in de Staatscour. No. 259.

zelver hofschilder-honoraire, bij een brevet van den 3den Junij, benoemd.

Vereering
van den
heer
Schelte-
ma.

De heer Mr. *J. Scheltema* mogt in dit jaar andermaal, op eene hoogst onderscheidende wijze, hulde voor zijne uitstekende letterkundige verdiensten verwerven, daar het Z. M. den Koning van Pruisen behaagde aan denzelven eene gouden medaille ter vereering toe te zenden, wegens het door hem geschreven werk: over den veldtogt van 1815. Insgelijks benoemde de Maatschappij van Moscou den heer *Scheltema* tot een' harer leden.

Vereering
de onderscheiding
van eenen
Nederlander.

De Maatschappij van Horticultuur te London wees, in hare algemeene zitting van den 5den October, hare eerste medaille toe aan eenen Nederlander, den heer *Staffels*, te Mechelen, uit hoofde der belangrijke mededeelingen door hem wegens nieuwe vruchten, aan voornoemde Maatschappij, wier buitenlandsch lid hij was, gedaan.

Belangrij-
ke kunst-
verzame-
ling.

De Heer *Rottiers*, van geboorte een Antwerpenaar, gedurende een aantal jaren, met bijzondere onderscheiding, een' aanzienlijken rang in Russischen dienst bekleed hebbende, verzamelde op deszelfs reize in Griekenland eene menigte kostbare voorwerpen van oudheid en kunst, welke hij gedeeltelijk voor eigene rekening had doen opdelen. Onder dezelve bevond zich een hoofd van Bacchus, een leeuwen- en tijgerkop en een voet van Hercules van ongemeene grootte, alsmede een half verheven beeldwerk van vier voeten hoogte en twee en een half voet breedte, uit Pantelisch marmer vervaardigd, hetwelk in het verleden jaar te Athenen, bij de opdelvingen van den Thebaanschen weg, was gevonden. Voorts noemde men nog een hoog verheven beeldwerk van natuurlijke grootte, hetwelk door uitstekende schoonheid en ongeschondenheid, als eenig in deszelfs soort, de bewondering tot zich trok. — De heer *Rottiers* maakte van de tegenwoordigheid van Zr. Ms. Korvet *de Lijnx*, dewelke toen voor Athenen lag, gebruik, om op dezelve dertien kisten met oudheden, voor deszelfs vaderland bestemd,

te doen inschepen. — In de maand April verliet deze verdienstelijke reiziger Athenen, ten einde over Patras en Corfu naar Italië te vertrekken, met voornemen om zich van daar naar het vaderland terug te begeven; zijnde vergezeld van deszelfs huisgezin, alsmede van eenen zoon van den heer *Tessa*, Zaakgelastigden van Z. M. bij de Ottomanische Porte.

Onder het aanzienlijk getal van buitenlandsche toonkunsteharen van den den eefften rang, welke in dit Rijk aanhoudend menigvuldige blijken van bewondering en aanmoediging mogten verwerwen, bragt de vermaarde zangeresse *Catalani*, door haar ongemeen kunst-talent, op nieuw, in eenige der voornaamste steden des Rijks, eene algemeene verrukking te weeg. Inzonderheid voerde zij, door het zingen van variatiën voor de viool van den beroemden *Rode*, door eene bewonderenswaardige vereeniging van gevoel, kracht en juistheid van uitvoering, de geestdrift van duizenden van toehoorders ten top.

De zangeresse *Catalani*.

Aangaande het Kerkelijk bestuur en de onderscheidene eerediensten in het Koninkrijk komen in dit jaar de volgende bijzonderheden voor.

Bij een besluit van Z. M. van den 13den Februarij werd, op voordragt van den Directeur-Generaal voor de zaken van de Hervormde kerk enz., overeenkomstig art. 92 van het algemeen reglement op het bestuur der Hervormde kerk, vastgesteld een reglement op de administratie der kerkelijke fondsen, en de kosten van den eeredienst bij de Hervormde Gemeente in de provincie Zeeland, uit 80 artikelen bestaande (1).

Besluit van 13 Februarij wegens kerkbestuur der Hervormden in Zeeland.

Den 7den Julij werd de jaarlijkse vergadering van de Algemeene Synode der Hervormde Kerk te 'sGravenhage geopend door den Directeur-Ge-

(1) Zie Bijvoegsel tot het Staatsbl. D VI, bl. 372—391.

De Algemeene
Synode der
Hervormde
kerk.

neraa. voor de zaken der gemelde kerk, geadfisteerd van den Secretaris-adviseur van het Departement. De Eerw. Heer *C. van der Leeuw*, Predikant te Utrecht, hield, in tegenwoordigheid eener aanzienlijke vergadering van toehoorders, de kerkelijke inleidings-rede over Colosf. I: vs. 19 — 20. De vergadering bestond uit de volgende eerwaarde leden: President *Krieger*, Vice-President *Donker Curtius*, Secretaris *Dermout*, Quaestor *Taypil*; de Hoogleeraren van Voorst, *Heringa* en *Muntinghe*; uit Gelderland *Donker Curtius*, Zuid-Holland *Krieger*, Noord-Holland *Brocs*, Zeeland van *Deinse*, Utrecht van *der Leeuw*, Vriesland *Visser*, Overijsel van *Eck*, Groningen *Hendriks*, Noord-Brabant *de Jong*, Drenthe *Scheltens*; Waalsche kerk *de Chaufepié*, Limburg *Goedkoop*. — De Synodale vergadering werd op den 21sten gesloten met eene kerkelijke redevoering van den Eerw. Heer *Visser*, Predikant te Ysbrechtum.

Over correspondentie der kerkelijke kollegien.

Volgens een besluit der Synode werden alle Provinciale en Klasfikale Kerkbesturen gelast: „dat wanneer eenig kollegie van kerkelijk bestuur, om welke reden ook, weigeren mogt een of ander voorstel van een kollegie van minderen rang hooger op te zenden, en te doen komen ter kennis van het hoogste resfort, van zoodanige weigering tijdige en gemotiveerde kennisgeving aan de inzenders dier voorstellen zoude geschieden.”

Over beroeping van Proponenten.

Een ander besluit der Synode, door Z. M. bij besluit van den 19den Augustus bekrachtigd, bepaalde: „dat een proponent, tweemaal bij het peremtoir examen afgewezen zijnde, niet meer beroepelijk zoude zijn, ten zij hij vooraf, bij het Provinciaal Kerkbestuur, hetwelk hem het laatst had afgewezen, een peremtoir examen had ondergaan.”

Voorts werd door de Synode ontworpen, en bij besluit van Z. M., van den 10den November, goedgekeurd, het volgende reglement, voor eene algemeene weduwen-beurs der Hervormde Predikanten:

Art. 1. E zal een algemeen fonds ter onderstening van de weduwen, minderjarige ouderlooze kinderen, en zoodanige moeders en zusters, van onder de Hervormde Synode resforterende Predikanten, als in art. 7 nader zijn omschreven, worden opgericht. Reglement
voor een
algemeene
weduwen-
fonds.

Art. 2. Hetzelve wordt zamengefeld:

- 1°. Uit jaarlijksche bijdragen der dienstdoende Predikanten en der Emeriti in art. 4 nader omschreven.
- 2°. Uit de gelden, die voor de examen's worden betaald.
- 3°. Uit vrijwillige giften, welke de gemeente voor hetzelfde zouden willen bestemmen.
- 4°. Uit erfmaking en donatiën.

Art. 3. Alle thans dienstdoende Predikanten, en alle die vervolgens in dienst komen, zijn verplicht, om jaarlijks aan dit fonds bij te dragen de contributie nagenoemd.

Art. 4. Desgetijks zijn tot deze betaling verplicht alle Emeriti, die hun volle traktement, of anders ten minste f 600 pensioen behouden.

Art. 5. Aan alle overige Emeriti wordt de vrijheid, om deel te nemen, vergund, mits zij zich zes maanden na de sanctie van dit reglement, daarop aan den natemelden Quæstor verklaren.

Art. 6. Op ondersteuning uit dit fonds hebben aanspraak.

- 1°. Alle weduwen van Predikanten, welke na den dag van het arresteren van dit fonds (19 Julij 1819) weduwen worden, en wel tot hertrouwen toe.
- 2°. Minderjarige ouderlooze Predikants-kinderen, zullende de gezamenlijke minderjarige ouderlooze kinderen van eenen Predikant aanspraak hebben op het aandeel eener weduwe.

Art. 7. Predikanten en Emeriti, die voor het arresteren van dit reglement gediend hebben, en niet gehuwd zijn, zullen vermogen eene eigene moeder of zuster voor eenmaal te instituëren. Dezelve met name aan den Quæstor opgegeven zijnde, zal, bij vooroverlijden van den Predikant, als eene weduwe worden bedeed, tot hertrouwen of trouwen toe.

Art. 8. Na dagteekening der sanctie van dit reglement in dienst tredende Predikanten, zullen op het faueur, in het voorgaande artikel vermeld, geene aanspraak hebben.

Art. 6. Elk dienstdoende Predikant, of die voortaan in dienst treedt, en elk der Emeriti, in artikel 4 vermeld, betalen jaarlijks, ten behoeve van het algemeen weduwen-fonds, tien gulden.

Reglement
voor eene
algemeene
weduwen-
beurs.

Art. 10. Emeriti, welke ten tijde van hunnen dienst aan het fonds hebben betaald, en minder dan f 600 pensioen trekken, zullen betalen vijf guldens, en dien ouderverminderd de weduwen worden bedeed.

Art. 11. De contributie van Predikanten en Emeriti, die lands traktement of pensioen trekken, of ook uit plaatselijke kassen worden betaald, zal op last van het Gouvernement, bij de betaling ingehouden en aan den Quaestor overgemaakt worden.

Deze inhouding der contributie zal aanvang nemen met den jare 1820.

Art. 12. Predikanten, die geen traktement uit lands of gemeente kassen genieten, zullen gehouden zijn, om hunne contributie eenmaal 's jaars te betalen in handen van den Scriba van het klasikaal ressort, waaronder zij behooren, en wel de eerste maal voor 1 Julij 1820.

Ingeval van tweejarige nalatigheid in de betaling, zal de Scriba hiervan kennis geven aan den Quaestor, die de nalatigen bij het Departement voor de zaken der Hervormde Kerk enz. zal aangeven.

Art. 13. De Scriba's der klasikale besturen zenden deze gelden dadelijk op aan den Quaestor.

Art. 14. De Secretarissen der Provinciale kerkbesturen zorgen voor de verzending der examen-gelden aan den Quaestor.

Art. 15. De jaarlijkse contributie wordt betaald voor vakante plaatsen; waar traktement uit lands of plaatselijke kas wordt genoten, wordt dezelve ingehouden; waar zulk traktement niet wordt genoten, zorgen de Predikanten van den ring voor de betaling als in art. 12 is bepaald.

Art. 16. Desgelijks wordt de contributie betaald door weduwen of onderhoze kinderen, gedurende het jaar van gratie.

Art. 17. Het beheer van het fonds wordt opgedragen aan den Quaestor van de Synode.

Art. 18. Hij doet jaarlijks rekening en verantwoording.

Art. 19. Hij boekt de bij hem ontvangene gelden en, voor zoo verre die niet volstrekt gebruikt moeten worden, ter betaling van het *tantum* aan elke weduwe verzekerd en vervolgens te betalen, zorgt hij, dat zij dadelijk worden belegd in inschrijvingen op het grootboek ter name van:

Het *algemeen weduwen-fonds* der Predikanten onder het ressort der Hervormde Synode in de Nederlanden.

Art. 20. Hij is gemachtigd tot het ontvangen der renten. Reglement voor een

Art. 21. Hij brengt in rekening schrift behoeften, kopij-
loonen, briefporten en verdere verschouten. algemeene weduwen-beurzen.

Art. 22. Het *minimum* der uitdeeling wordt vooreerst bepaald op *f* 50 aan elke weduwe, de gezamenlijke minderjarige onderlooze kinderen van denzelfden Predikant, als ook de volgens art. 7 gefinftioneerde moeders of zusters.

Art. 23. Gedurende de eerste veertien jaren van het bestaan van dit fonds zullen alle de gelden, welke na de aanbataling dezes *f* 50 aan elken deestgerechtigden verblijven, telkens tot kapitaal worden opgelegd.

Art. 24. Na het eindigen van den in het voorgaande artikel gestelden termijn, zullen alle de renten van het alsdan verkregen kapitaal jaarlijks, onder de alsdan aanwezige weduwen en minderjarige onderlooze kinderen en gefinftioneerde moeders en zusters der Predikanten, worden verdeeld, en derzelver *tantum* van *f* 50 alzoo worden verhoogd.

Art. 25. De oprigting van dit algemeen fonds laat alle klassikale en provinciale weduwen-beurzen in derzelver bestaan en administratie vrij en onverlet.

Art. 26. Dit reglement begint te werken met den dag dat hetzelfde door Z. M. zal zijn gefunctioneerd, voorbehoudens het bepaalde bij art 6, N°. 1 en art. 11 *zweede gedeelte*. Geene veranderingen kunnen in hetzelfde worden gemaakt, dan door de Synode, na ingenomen advies van alle de Provinciale kerkbesturen, en onder approbatie van den Koning.

Op voordragt der Algemeene Synode, ten opzichte der toepassing van Art. 27 van het reglement op de klassikale kosten, gearresteerd bij Zr. Ms. besluit van den 30sten Julij 1816 (1), omtrent de betalingen bij sessie-neming of losmaking aan de weduwen-beurzen, was, dien overeenkomstig, door den Directeur-Generaal voor de zaken van de Hervormde kerk enz., op den 4den Augustus bevorens, vastgesteld het volgende: „ de provinciale kerkbesturen zouden kennis nemen van geschillen, welke hangende waren of voortaan mochten ontstaan, over de betalingen bij sessie-ne-

Voorziening wegens de weduwen-beurzen.

(1) Jaarb. 1816, St. III, bl. 221.

Voorziening, wegens de weduwen-beurzen.

ming of losmaking, voor de weduwen beurzen, ingevolge art. 27 van het reglement op de klasfikale kosten gevorderd; — zij zouden in die gevallen van de klasfikale beffuren vorderen vijfde van de reglementen en besluiten, op welke dezelve hunnen eisch tot betaling grondden; — zij zouden naauwkeurig onderzoeken, of uit de bepalingen van die reglementen en besluiten duideliik bleek, dat de gevorderde gelden *ter zake van sessie-neming* betaald, dan of dezelve als eene *inlage* in de weduwenbeurs, en dus middel om lid van dezelve te worden, aan te merken waren; — zij zouden onder het oog houden, dat alleen de eerstgenoemde gelden moesten worden voldaan, doch dat de laatste, ingevolge dispositie van 7den November 1816, No. 4, niet vermogten gevorderd te worden van iemand, die geen lid der weduwen-beurs verkoos te worden. — Voorts zouden zij, na zoodanig onderzoek, eene gedetailleerde voordragt doen aan het Departement voor de zaken der Hervormde kerk enz., daarbij voorstellende den aard der kwestie, het resultaat van het gedaan onderzoek, derzelve meening en de gronden daarvoor, ten einde de Staatsraad Directeur-Generaal werde in staat gesteld, otr, zonder langwijlige correspondentie, naar billijkheid te beslifen. — Wanneer inkomende of uitgaande leden der klassen de betaling tot welke zij alsdan verpligt verklaard waren, dien onverminderd bleven weigeren, zouden, op het verzoek door den Quaestor der weduwen-beurs aan den Staatsraad Directeur-Generaal te doen, daartegen voorziening worden in het werk gesteld.”

Besluit van 11 Augustus, wegens regt van collatie.

Z. M. gehoord de voordragten van den Directeur-Generaal voor de zaken der Hervormde kerk enz., omtrent eene, in de provincie Groningen plaats hebbende, verkeerde en tot vele misbruiken aanleiding gevende gewoonte, volgens welke het regt van collatie of van benoeming tot predikants-plaatsen, op zich zelve en afgezonderd van den grondeigendom, titels of bezittingen, waarop het-

Zelve rustte, als een voorwerp van handel werd beschouwd, verkocht en tot eene financiële speculatie vernederd, of ook tot bevordering van bloedverwanten aangewend; gezien het rapport van de commissie uit den Raad van State, voor de zaken van den Hervormden eeredienst; gelet op het advies van den Minister voor het Publiek Onderwijs, de Nationale Nijverheid enz.; den Raad van State gehoord, en gelet op art. 1 van het Koninklijk besluit, van den 28sten September 1814, waarbij Z. M. de uitoefening van het collatie-regt autoriserende, uitdrukkelijk aan zich had voorbehouden, om, hetzij bij speciale dispositie, hetzij bij het daarstellen van algemeene kerkelijke verordeningen, ten dezen nader en anders te disponeren; voorts in aanmerking nemende, de noodzakelijkheid, dat, in afwachting van nadere en algemeene verordeningen, welke Z. M. in tijd en wijle mogt goedvinden, ten aanzien van het collatie-regt, vast te stellen, door provisonale maatregelen werde voorzien tegen het vermeld misbruik; — vond goed, bij besluit van den 11den Augustus, het volgende te bepalen. „Geen collatie-regt, hetwelk aan zekeren grondeigendom of aan eenige heerlijke bezitting verknocht was, mogt daarvan afgescheiden, veel min als een afzonderlijk objekt verkocht worden. — Geen eigendoms-overgang, hetzij bij overeenkomst of giften onder levenden, of bij giften ter zake des doods, van de thans reeds van den grond of bezitting afgescheiden, en dus afzonderlijk bestaande collatie-regten, of van aandeelen in dezelve, zouden voortaan kunnen plaats hebben, dan onder Zr. Ms. uitdrukkelijke goedkeuring. — Indien Z. M. mogt goedvinden, eene zoodanige eigendoms-overgang en overdragt goed te keuren, reserveerde Z. M. zich zulks te doen onder de voorwaarden, welke de belangen van den Godsdienst mogten komen te vorderen. — Geen *unicus collator* zoude de collatie mogen doen aan iemand, die hem binnen den vierden graad van

Besluit van
11 Augustus. we-
gens regt
van colla-
tie.
(Staatsbl.
No. 43.)

van bloedverwantschap of zwagerschap, bestond, ten zij onder Zr. Ms. speciale toestemming."

Bij een volgend besluit van den 14den October werd door Z. M., gelet op de noodzakelijkheid dat de kerkelijke lichamen in de uitvoering der maatregelen, vervat in het, door Z. M., bij besluit van den 23sten November 1816, goedgekeurde reglement van kerkelijk opzigt en tucht bij de Hervormden en de behandeling van kerkelijke aanklagten en geschillen, niet werden verhinderd door het doen van uitschotten wegens zegel- en registratie-regten der daartoe betrekkelijke stukken, en gezien het rapport van den Staatsraad Directeur-Generaal der In- en Uitgaande regten en indirecte belastingen, — besloten: „ dat alle stukken, betrekking hebbende tot het kerkelijk opzigt en tucht bij de Hervormden, en in verband staande met de behandeling van kerkelijke aanklagten en geschillen, zouden, wanneer dezelve in regten geproduceerd of, ter uitvoering der uitspraken van Kerkeraden, Klasikale Besturen, Provinciale Kerkbesturen en Synoden, van de formaliteit der registratie voorzien moeten worden, in *debet* voor zegel worden geveerd en geregistreerd; ten einde het bedrag der alzo onbetaald geblevene regten van de aangeklaagde partij, indien deze succumbeerde, te verhalen."

Vergadering van de Lutersche Synode.

In de maand Mei had de eerste Vergadering van de Synode der Evangelisch-Lutersche kerk plaats. Dezelve werd geopend op den 12den, door den Directeur-Generaal voor de zaken der Hervormde kerk enz. en begon hare beraadslagingen onder voorzitting van den President *Lagers*, Predikant te Amsterdam, door wien ook eene inleidings-redevoering werd gehouden, over *Eph. IV: vs. 15 en 16*. De President en Secretaris van de Algemeene Synode der Hervormde kerk woonde de plegtigheid der opening van deze Synode bij, zijnde nevens den President en Secretaris der Synode geplaatst. — De tegenwoordig zijnde Leden waren de heeren: *G. H.*

Eagers, Predikant te Amsterdam, President; *C. P. Sanders*, Predikant te Rotterdam, Vice-President; *J. Schultz*, Predikant te 's Gravenhage, Secretaris; *J. F. Pluschke*, Hoogleeraar; *H. J. Sprö*, Predikant te Utrecht; *J. D. Zimmermān*, Predikant te Utrecht; *H. Molkenboer*, Predikant te Haarlem; *G. Eckhardt*, Predikant te Groningen; *J. D. Mercker*, *C. Bormeester*, *J. H. Molkenboer*, de drie laatsten te Amsterdam; *E. de Jongh*, te Rotterdam; *J. H. Hock*, te 's Gravenhage; *J. Nieuwenhuis*, Hoogleeraar te Deventer; en *J. H. Backer*, te Dordrecht. — De sluiting geschiedde op den 21sten met eene kerkelijke redevoering van den Eerw. *J. Schultz*, Predikant te 's Gravenhage (1).

Bij deze Synode werd provisonneel aangenomen en later door Z. M., bij besluit van den 2den September, bekrachtigd een reglement op de uitoefening van kerkelijk opzigt en tucht en de behandeling van kerkelijke aanklagten en geschillen, met bepaling dat naar hetzelfde zoude gehandeld worden, tot dat de gemelde Synode, in het vervolg, een naar de behoeften van het Evangelisch-Lutersch Kerkgenootschap nog volkomener gewijzigd reglement nader zoude zijn vervaardigd en door Z. M. goedgekeurd. — Volgens dit reglement bestonden in het Evangelisch-Lutersch Kerkgenootschap drie kerkelijke vergaderingen, als: de Kerkeraden, de Synodale Kommissie en de Synode, welke, overeenkomstig de bepalingen en onderscheiding in het reglement voorkomende, tussluitend belast waren met de uitoefening der magt, welke aan kerkelijke vergaderingen was toegekend, en bijzonder met de kennismeming van alle daden en handelingen strijdig met de kerkelijke wetten en reglementen. In de behande-

Provisio-
neel
Reglement
wegens
kerkelijk
opzigt
tucht enz.

(1) *Kerkelijke redevoeringen en aanspraken bij de opening en sluiting van de Eerste Vergadering der Evangelisch-Lutersche Synode enz. te Amsterdam bij B. Kramer en Zoon 1819.*

ling van kerkelijke zaken werden nooit meer dan twee instantiën toegelaten te weten: 1°. zaken, die leden eener gemeente betroffen, werden ter eerster instantie behandeld voor den Kerkeraad en bij appel voor de Synodale Kommissie; — 2°. die Predikanten, Kandidaten en Kerkerads-leden aangingen, voor zoo verre dezelve geene afzetting ten doel hadden, als ook de gefchillen tuschen Kerkeraden van eenen en denzelfden ring onderling, werden ter eerster instantie voor de Synodale Kommissie behandeld; — 3°. die zelfde personen, in cas van afzetting, of de Synodale Kommissie en derzelver leden in deze hunne hoedanigheid, of ook de leden van de Synode als zoodanig betroffen, kwamen voor de Synode, en zij, die in eene uitspraak, door de Synode ter eerster instantie gedaan, niet zouden willen berusten, konden, mits voldoende aan de vereischten bij het reglement voorgeschreven, eene Vergadering van revisie vorderen, zamengesteld volgens de wijze bij Art. 98 van het reglement bepaald. — Alle klagers waren gehouden zich ter eerste instantie te vervoegen voor die vergadering, naar welke zij, overeenkomstig de voorgaande bepaling, volgens den aard der voorwerpen en de strekking hunner bezwaren, verwezen waren. Wie zich terstond aan eene hoogere vergadering wendde dan waarvoor hij, volgens het reglement behoorde, zoude zijne stukken terug ontvangen. — Overigens stemde het reglement wat deszelfs aard, strekking en inhoud betrof, eenige wijzigingen uitgezonderd, geheel overeen met dat der Hervormde kerk, vroeger door ons in deszelfs geheele uitgebreidheid medege-deeld (1).

Over den
openbaren
Eere
dienst.

Tot de belangrijke voorwerpen, met welke overweging de Synode zich bezig hield, behoorden ook de onderscheidene deelen van den open-

(1) Jaarb. 1816. Sr. III. bl. 224—241. Het reglement wordt in deszelfs geheel gevonden in het Bijv. tot het Staatsbl. D. VI. bl. 399—428.

baren Godsdienst. Van oordeel zijnde dat de tot nog toe onder de Evangelisch-Luterfche gemeenten, gebruikelijke waarneming van de meeste derzelve, in vele opzigten, voor aanmerkelijke verbeteringen en doelmatigere inrigtingen vatbaar was, nam dezelve verscheidene besluiten, strekkende of ter dadelijke bevordering daarvan, of om daartoe dienstige schikkingen, voor het vervolg, voor te bereiden. Hiervan geschiedde kennisgeving door de Synode aan de onderscheidene leeraars en opzieners der gemeenten, te gelijker tijd inhoudende: „ dat, zich voor het tegenwoordige alleen tot eene bijzonderheid, in de bediening des H. Avondmaals en de algemeene Kerkgebeden, bepalande, ten aanzien van het eerstgenoemde, zoo ter juister voldoening aan den aard der instelling, als ter bevordering eener, in dergelijke stukken zoo voegzame, meerdere eenparigheid, het haar wenschelijk voorkwam, dat bij dezen H. Maaltijd het gebruik van gewoon brood, hetwelk reeds in verscheidene gemeenten, sinds korter of later tijd, plaats had, (zoo als in die van Rotterdam, Utrecht, Haarlem, Groningen, Dordrecht, Deventer, Kampen, Purmerend, de Rijk enz.) ook in alle de overige wierd ingevoerd. Niet twijfelende of de Leeraars en Kerkeraden der laatstgenoemde zouden met dezen wensch van de Synode instemmen, werden dezelve uitgenoodigd, om voortaan de vereischte, doch vooral naar plaatselijke gesteldheid behoedzaam gewijzigde, pogingen tot vervulling van denzelven in hunne onderscheidene gemeenten in het werk te stellen. — Met betrekking tot de algemeene Kerkgebeden voor en na de Predikatiën, was de Synode van gevoelen, dat het ook in die weinige gemeenten, bij welke, benevens het Gebed des Heeren, tot nog toe vaste formulieren tot dezelve in gebruik waren, tot meerdere stichting zoude strekken, indien de laatstgenoemde vervangen wierden door of althans afgewisseld met de zoodanige, welke door de Leeraren zel-

ve, overeenkomstig den aard en inhoud hunner verschillende redevoeringen, waren opgesteld; wordende dien ten gevolge die Predikanten, welke het genoemde gebruik als nog pleegden te volgen, opgewekt en aangemoedigd, om zich hierin van nu aan op de voorschrevene wijze te gedragen."

Over de
toelating
tot het H.
Avond-
maal.

In derzelver vergadering op den 18den gehouden, besloot de Synode: „ dat ook leden van andere Protestantische Kerkgenootschappen, die dit begeren mogten, mits ongerlijk zijnde van leven, en een bewijs gevende van hun lidmaatschap, indien er, naar het oordeel der plaatselijke Kerkeraden geene andere gegronde redenen tot het tegendeel bestonden, in de Evangelisch-Lutersche gemeenten tot het H. Avondmaal konden worden toegelaten."

Onder-
scheidene
reglemen-
ten vast-
gesteld.

De Synode vond voorts goed vast te stellen drie reglementen, als: 1°. op het godsdienstig onderwijs, uit 41 artikelen bestaande; — 2°. op het examen en de toelating tot het leeraarsambt, vervat in 35 Artikelen; — 3°. op de vakaturen het ontslag en de beroeping van Predikanten, bestaande uit 24 Artikelen (1). — Alle dezen reglementen werden door Z. M. bij besluit van den 16den September goedgekeurd, verklarende echter Z. M. zich voor te behouden om, gedurende de vijf eerst volgende jaren, bij voorkomend gebrek aan Proponenten, aan de Synodale Commissie, op haar daartoe te doen aanzoek, vrijheid te verleenen, om van het bepaalde in de Artikelen 5 en 8 van het Reglement op het examen en op de toelating tot het leeraarsambt, in die gevallen af te gaan (2).

(1) Bijvoegf. tot het Staatsbl. D. VI. bl. 426—459.

(2) Dezelve behelsde: „ dat niemand die als Nederduitsch Predikant in de Evangelisch-Lutersche Kerk verlangde geplaatst te worden, zoude tot het examen toegelaten worden, ten zij hij ten minste twee achtereenvolgende jaren, onder de theologische Professoren aan het Evangelisch-Lutersche Seminarium te Amster-

Op denzelfden dag, waarop de sluiting van de Synode plaats had, werd door dezelve een rondgaande brief uitgevaardigd, strekkende tot uitnoodiging om maatregelen daar te stellen, welke bevorderlijk konden zijn tot de vereeniging tusschen de beide in het Rijk bestaande Luterfche gemeenten. De inhoud van dezen merkwaardigen brief was als volgt:

Over de vereeniging der beide Luterfche gemeenten.

WAARDE MEDEBROEDERS IN JEZUS CHRISTUS!

De Christelijke Synode der Evangelische Luterfche Kerk in het Koninkrijk der Nederlanden, door Z. Exc. den Heer Directeur-Generaal voor de zaken der Hervormde Kerk enz., op den 12den dezer, in naam des Konings, alhier wettig geïnstalleerd, en belast met de zorg voor de algemeene belangen der Evangelische Luterfche gemeenten, had nauwelijks, onder affmeeking van den Goddelijken bijstand, hare gewigtige werkzaamheden begonnen, toen zij, met Christelijke deelneming en gevoel van smarte, het oog vestigde op het nog voortdurend afzonderlijk bestaan van twee zusterlijke Luterfche gemeenten hier te lande, — en ter oorzake hiervan, het voorstel om eene schriftelijke uitnoodiging te rigten aan ulieden, tot wijdere of nauwere vereeniging, zoo eenparig als hartelijk, door haar werd aangenomen.

Het gevaar van misverstand gebiedt om kort te zijn in de ontvouwing der beweegredenen, op welke dit eenparig besluit gevestigd is; verzwijgen echter mogen wij niet, dat onder dezelve veel klem heeft geoefend het uitdrukkelijk betuigd leedwezen van de zoodanigen in onze Synodale Vergadering, welke verklaarden, dat zij in de oneenigheden niet gedeeld, en tot hiertoe beide gemeenten als Luterfche geloofsgenooten beschouwd en behandeld hebben, bijkens derzelve wederzijdfche uit-

dam gestudeerd hadde. — Als Hoogduitsche Predikanten dezer landen, zouden echter ook zij, die op buitenlandsche hooge scholen hunne studiën voltrokken hadden, worden toegelaten, mits, voor zoo verre zij niet reeds als Predikanten eene vaste standplaats gehad hadden, zich aan het examen onderwerpende.”

Over de
vereeni-
ging der
beide Lu-
terfche
gemeenten.

wisfeling van bewijzen van lidmaatschap en het gemeen-
fchappelijk houden van het H. Avondmaal. Hiebij
voegden zich de overwegingen, dat in andere landen,
onder de navolgers van den grooten Kerkhervormer, de-
ze partijen geheel vreemd zijn; — dat de afstammelin-
gen der zelfde vaderen, welke eens met een ongedeelde
hart en belangloozen ijver onze gemeenten in de Neder-
landen geficht en tot eenen hoogen trap van bloei ge-
bragt hebben, ondanks verfchillende denkwijzen, be-
zield moeten zijn met den geest van broederlijke liefde
en zucht tot hereeniging; een geest van welken ook
andere Kerkgenootfchappen in ons Vaderland, in weer-
wil van gerezene gefchillen en partijen, opwekkende
blijken, gedurende een reeks van jaren, gegeven heb-
ben; — dat vele leden der beide gemeenten, wars van
hatelijke twiften, niets vuriger dan zoodanige hereeniging
wenschen, en instemmen in de gebeden bunner Christe-
lijke herders en voorftanders, ter afmeeking van den ze-
gen des Allerhoogften, op alle gemoederen, ter heeling
van de geflagene wonde; — dat, eindelijk, de inhoud
van het 13de artikel des *algemeenen reglements voor het
Bestuur der Evangelisch-Luterfche Kerk in het Konink-
rijk der Nederlanden* (volgens hetwelk zoodanige vere-
eeniging, behoudens huishoudelijke bepalingen, zoude
kunnen gefchieden) het ons tot een geweten en pligt
ftelt, zullen wij niet eens verantwoordelijk worden voor
den Regterftoel van Christus Jezus, wegens de belan-
gen zijner ons aanvertrouwde gemeente, elke aanleiden-
de gelegenheid, inzonderheid deze onze eerste Synodale
bijeenkomst, dienstbaar te doen zijn aan de gewenschte
herftelling des vredes.

Het is dan uit dien hoofde, dat wij ul. uitnoodigen,
om met ons maatregelen te beramen, gefchikt ter be-
vordering eener zoodanige vereeniging als (naar de te-
genwoordige omftandigheden, kerkelijke en huishoudelij-
ke inrigtingen) met de belangen der beide gemeenten
meest overeenkomende zullen bevonden worden; en tot
het bekend maken uwer gedachten desaangaande, doer
besantwoording (zoo mogelijk voor den eerften Julij aan-
ftaande) van deze onze Synodale misfieve, onder het
adres en aan onzen onderfchreven Secretaris.

De belangen der beide gemeenten opdragende aan de
bescherming des Allerhoogften, bidden wij Hem, dat de
vrede Gods, hooger dan alle vernuft, uwe en onze
harten befture en ter voldoening van de Apostolifche

opwekking: „laar ons de waarheid betrachten in liefde,
 „en wasfen in allen deele aan dien, die het hoofd is,
 „de Christus, uit welke het geheele ligchaam te za-
 „men gevoegd is, en het eene lid van het andere
 „hangt, door alle gewrichten, door welke het eene aan
 „het andere handreiking doet, naar het werk eens ie-
 „gelijken lids in zijne maat, en maakt dat het ligchaam,
 „wast tot zijne zelfsverbertering en dat alles in de lief-
 „de.” (*Eph. IV: vs. 15 en 16.*)

De Synode der Evangeliefch
 Lutersche Kerk,

En uit derzelve naam,
 (geteekend) *J. Schulten.*

Z. M. willende de twijfelingen doen ophou-
 den, welke in sommige zuidelijke Provinciën wa-
 ren ontstaan, met betrekking tot de wijze, waarop
 de door overlïden, ontslag of verandering van
 domicilie uitgevallene leden van Roomsch-Katholie-
 ke Kerkeraden moesten worden vervangen; ge-
 let op het dekreet van den 30sten December
 1809, waarbij alleen schein te zijn voorzien in
 de wijze van vervanging der leden van Kerker-
 aden, welke ten gevolge van de, voor die admi-
 nistratiën, bevolene gedeeltelijke vernieuwingen
 moesten uitvallen; gezien het rapport van den
 Direkteur - Generaal voor de zaken van den
 Roomsch-Katholieken Eeredienst, — nam, den Raad
 van State gehoord, op den 2den Augustus een
 besluit, houdende: „dat voortaan de leden van
 de Roomsch-Katholieke Kerkeraden, welke, ter
 vervulling der plaatsen van door sterfgevallen,
 ontslag, verandering van domicilie of anderszins
 uitgevallene leden, moesten worden benoemd,
 zouden gekozen worden door de Kerkeraden zelve,
 overeenkomstig de bepalingen bij Art. 8 van
 het dekreet van 30 December 1809 voorgescre-
 ven, vóór de gedeeltelijke vernieuwing dier admi-
 nistratie.”

In den loop der maand Januarij werd bij een
 besluit van Z. M. het traktement van een zeker

R 5

B Sluis van
 2 Augustus nopena
 de wijze
 van verkie-
 zing van
 Roomsch-
 Katholieke
 Kerkeraden.
 (Staatsbl.
 No. 41.)

Toelage
 van R. K.
 Geestelij-
 ken.

aantal Roomsch-Katholieke geestelijken met f 125 vermeerderd.

Gratificati-
en aan R.
Ka. h.
Geestelij-
ken.

Eenige Geestelijken van het Bisdom Gent, benoemd na de veroordeeling van den Bisschop, zich bij rekwesl aan Z. M. gewend hebbende, ten einde betaling van hunne kerkelijke traktementen te bekomen, zoo werd door Z. M., bij besluit van den 15den Julij, op het rapport van den Directeur-Generaal voor den Roomsch-Katholieken eeredienst, hun verzoek van de hand gewezen, uit overweging der onwettigheid hunner benoeming, als zijnde geschied door iemand, welk hiertoe noch magt noch hoedanigheid *ad hoc* had. Bij het tweede artikel van dit besluit werden, tot schadeloosstelling, aan diegenen onder hen, welke zich door hunne beginselen, denkwijze en burgerlijke deugden op eene voordeelige wijze onderscheidden, belooningen toegestaan evenredig aan het verlies, hetgeen zij ten gevolge der omstandigheden hadden geleden. — Reeds vroeger, bij een besluit van den 21sten Maart, was door Z. M. reeds eene diergelijke gunstige beschikking genomen ten behoeve van een aantal geestelijken in Oost-Vlaanderen, welke zich in dezelfde omstandigheid bevonden.

Toelagen
van Z. M.
voor R.
Kath. Kerk-
gebouwen
en z.

Ook werd door Z. M. aanzienlijke onderstandsgelden verleend, tot den opbouw, het herstel, het vergrooten en tot instandhouding van de Roomsch-Katholieke kerken, vooral in de Noordelijke provinciën, alwaar zij, voor een groot gedeelte, noch kerk-goederen noch vaste inkomen hebbende, met een schuldenlast bezwaard waren en in eenen ongunstigen staat verkeerden. Aldus had Z. M., ten behoeve van bijna 600 Roomsch-Katholieke arbeiders, welke zich als kolonisten in de Avereester, Arrien en aangrenzende hoogveenen hadden nedergezet, een onderstand ten bedrage van f 10,885 verleend, ten einde daaruit eene Kerk en Pastorij te bouwen, terwijl bovendien door Z. M. eene jaarwedde van f 600 aan den

aldaar, door de kerkelijke overheid te benoemen, Pastoor werd toegestaan.

Op eene gelijke wijze stond Hoogstdezelve het Buitenverblijf van het Domein, *de Bovendonck* genaamd, eertijds toebehoord hebbende aan den Bisschop van Autwerpen en gelegen in het dorp de Hoeven, Provincie Noord-Brabant, ten gebruike af aan den Apostelischen Vikaris van Breëda, ten einde tot een seminarie of kweekschool voor Roomsch-Katholieke Godgeleerden te worden ingerigt, benevens een aanzienlijk stuk gronds en eene som van f 12,500, tot het in orde brengen van deze inrigting.

Voorts werd bij onderscheidene besluiten van Z. M. eene somme van omtrent f 300,000 aan een aantal Roomsch-Katholieke gemeenten, in onderscheidene Provinciën, verleend, als: in Noord-Brabant, aan dertien gemeenten f 53,053; in Zuid-Brabant, aan de gemeente van Dion-le-Val f 864; in Gelderland, aan achttien gemeenten f 87,528; in Luik, aan vier gemeenten f 19,410; in Henegouwen aan drie gemeenten f 3000; in Noord-Holland, aan de gemeenten van den Helder en te Berkenwoude f 2000; in Zuid-Holland, aan de gemeente te Vianen f 6000; in Zeeland, aan de gemeenten te Zuid-dorp en te Tholen f 12000; in Namen, aan drie gemeenten f 12,200; in Antwerpen aan de gemeente van Merchtem en Meir f 14,450; in Utrecht aan eene gemeente f 1500; in Overijsel, aan dertien gemeentens f 59,910; in Groningen, aan de gemeente van Delfzijl f 8000; in Drenthe, aan de gemeente te Coevorden f 3,200 (1).

Tot herstel van de kerk van den H. Johannes te Ath werd niet alleen door Z. M. vergunning gegeven om het benoodigde hout daartoe, geschat op f 10,000, uit de boschen van den Staat te nemen, maar ook bovendien eene som van

(1) L'Oracle No. 48. en Dagbl. van Noordbr. No. 11.

f 25,000 guldens ter bestrijding van de kosten dezes werks, verleend.

Z. M. verleende aan de kerken van St. Michiel en Gudula te Brusfel eenen onderstand van f 2500, moeteude, volgens de woorden van het daartoe genomen besluit, strekken: „tot verfraaijing en herstelling dier kerken voor het feest van het jubilé, hetwelk aldaar in het jaar 1820 zoude gevierd worden.”

Inwijding
eener R.
Kath. kerk
te Tholen.

De Roomsch-Katholieke gemeente te Tholen vierde op den 12den Mei het inwijdings-feest harer kerk, welke voorheen aan de Waalsche gemeente had toebehoord doch, nu door aankoop eigenaar van dezelve te zijn geworden, door middel der aanzienlijke gift van Z. M. tot dat einde, voor den Roomsch-Katholieken eeredienst in gereedheid was gebragt. De Eerw. *W. Verlaat*, Pastoor te Middelburg en Landdeken van Zeeland, sprak ter dezer gelegenheid eene kerkelijke redevoering uit, naar aanleiding van *Pf. 122: vs. 1*, terwijl de namiddags-plegtigheid van eene fraai kerk-muziek, uitgevoerd door eenige liefhebbers der muziek van Bergen-op-Zoom en een aanzienlijk koor zangers, vergezeld ging. De aanzienlijkste leden der Hervormde kerk, welke benevens een aantal andere daartoe genoodigd waren, woonden deze plegtigheid bij. Het feest werd des avonds met een vuur-werk besloten, hetgeen daartoe door een voornaam ingezeten, niet tot de Roomsch Katholieke gemeente behorende, was ten geschenke gegeven.

Eerste
steen aan
een Her-
vormde
kerk te
Prinsenhage.

Insgelijks zag de Hervormde gemeente van Prinsenhage, sedert een aantal jaren van een voegzaam kerkgebouw verstoken, zich door de weldadige zorg van Z. M., het vooruitzigt geopend van eersang een dusdanig gebouw, tot uitoefening van haren Godsdienst, te bezitten. Op den 22sten Maart werd de eerste steen, op eene plegtige wijze en in tegenwoordigheid van vele aanzienlijke genoodigden, gelegd door den Eerw. *J. van Pellecom*, Predikant te Schiedam,

wiens zoon het Leeraars-ambt te Prinsenhage bekleedde.

Op den 3den Januarij had te Beek bij Nijmegen, bij de Roomsch-Katholieke gemeente, in de kerk des voormiddags door deze en des namiddags door de Hervormden gebruikt, eene zoo treffende als zeldzame plegtigheid plaats. Op dien dag namelijk geschiedde de plegtige ter aarde bestelling van *Johanna Jacobs*, huisvrouw van eenen landbouwer, *Jacob Sengers* genaamd, nalatende zeven zonen, zonder eene dochter ter wereld gebragt te hebben, van welke drie den geestelijken stand omhelsd hadden; zijnde de eerste Kapellaan te Mill, in het land van Kuijk, de tweede Kapellaan te Afferden en de derde ter studie te Groot-Linden. Het lijk der overledene in de kerk geplaatst zijnde, deed de Pastoor der gemeente, de Eerw. *J. Sieben* eenen stillen dienst, waarna de tweede zoon des overledenen eenen gelijken dienst verrigtte; hierop volgde een door de drie zonen gezongen dienst, welke hierbij het ambt van Priester, Diaken en Sub-diaken bekleedden. De dienst geëindigd en eene doelmatige en treffende aanspraak door den genoemden Pastoor der gemeente aan de talrijk verzamelde aanwezenden, van onderscheidene gezindheid, gedaan zijnde, geschiedde de beaardiging, waarna het lijk naar het kerkhof gedragen werd, gevolgd door den zes-en-zestig-jarigen echtgenoot der overledene, hare drie oudste zonen in geestelijk gewaad, benevens hare vier overige zonen en verdere bloedverwanten. — De jongste der drie zonen verrigtte den 21sten Maart daaraanvolgende deszelfs eersten kerkelijken dienst, in zijne geboorte-plaats, op eene hoogst plegtige wijze. De Eerwaarde *Sieben*, welke, op eene uitstekende wijze, gedurende vier en twintig jaren, het Pastoor-ambt der gemeente had waargenomen, gaf, bij deze gelegenheid, een vriendschappelijk maal, zoo aan de bij deze plegtigheid genoodigde geestelijke en wereldlijke

Plegtigheid
bij de R.
Kath. ge-
meente te
Beek.

beambten, welke laatste gedeeltelijk tot vreemde kerkgenootschappen behoorden, als aan den hoog-bejaarden vader en deszelfs zeven zonen. Gedurende den maaltijd werd door den gastheer de gezondheid van den Koning en het dierbaar Koninklijk Huis ingesteld, hetwelk door alle de aanwezigen met geestdrift werd beantwoord.

Kerkpleg-
t.eheid te
Brugge.

Te Brugge vierden de ingezetenen op den 3den Mei de plegtige overbrenging van het bloed des Heiligen Verlossers, nadat de aanmerkelijke verbeteringen aan de kapel van dien naam voltooid waren, met al dien luister en pracht-vertooning, waarvoor eene dusdanige plegtigheid vatbaar was, en onder eenen ontzaggelijken toevloed zoo van ingezetenen als vreemdelingen. De huizen waren bij deze gelegenheid met groen, tapijten, schilderijen enz. op het rijkst versierd. Onder de talrijke eerebogen, in de voornaamste straten opgerigt, zag men eene, wier drapering uit eed groot aantal stukken ongebleekt linnen, als voortbrengfel en teeken der volks-nijverheid, zamen- gesteld was.

Be-
schik-
king we-
gens ker-
kelijke
procesfiën.

De Gouverneur der Provincie West-Vlaandēren deed aan de hoofden der plaatselijke bestu- ren, onder dagtekening van den 5den Junij, eenen brief toekomen, waarin dezelve tot hunnē kennis bragt: „ dat Z. M. de misbruiken wil- lende voorkomen, welke zouden kunnen voort- spruiten uit de menigvuldige procesfiën, welke hier en daar plaats hadden, bepaald had, dat er voortaan niet meer dan twee openbare procesfiën in e-n jaar bij elke parochie zouden mogen plaats hebben, waarvan de eene vastgesteld bleef op Zondag na H. Sacraments-dag en de tweede op den dag door de Bischoppen, ten hunnen keuze, te bepalen. Z. M. begeerde te gelijk dat men zich in die procesfiën onthield van alle buiten- gewone kleeding en van alle onbehoorlijke en ongepaste vertooningen, die dikwijls wanorde en ergernis te weeg bragten, en altijd meer of min

den eerbied krenkten, welken het volk aan deze Godsdienst oefeningen verschuldigd was."

Het Kapittel van Gent, ingevolge de bevelen van Z. M. uitgenoodigd zijnde, om den dag der tweede procesfie te bepalen, en geweigerd hebbende zulks te doen, werd de H. H. Sacraments-procesfie alleen toegelaten, blijvende alle andere, tot nadere bepalingen, verboden. In de steden waar verscheidene parochiën waren, moesten de procesfiën door de vereenigde geestelijkheid geschieden, ten einde slechts ééne procesfie uit te maken (1).

Overigens werd bij een besluit van Z. M., genomen in de maand November, bepaald, dat, bij de procesfie van den H. Sacraments-dag, eene eerewacht aan dezelve zoude worden toegevoegd, naar gelang der garnizoenen, in de onderscheidene steden geplaatst zijnde.

Ingevolge een besluit van Z. M. van den 2den Junij, geschiedde door den Directeur-Generaal voor den Roomsch-Katholieken eeredienst, op den 4den, en door dien voor de Hervormde en overige eerediensten, op den 8sten der zelfde maand, de noodige aanschrijving tot viering van den jaarlijkschen Dank- en Bededag op den 18den Junij daaraanvolgende. Behalve aan de zegeningen, gedurende vier jaren van vrede en rust genoten, werd de algemeene aandacht hierbij gevestigd: „op de zegeningen der natuur, waarmede de Heer der gansche wereld het land uit zijnen hemel mildelijk had begunstigd; daar door den overvloedigen rijkdom van den oogst des vorigen jaars, de afwending van verwoestende stormen en waterfloeden, in den jongst verloopenen winter, het weren van besmettelijke ziekten onder mensch en vee, en door de nog veel beloovende uitzigten op het gewas des velds, aller wenschen meer dan vervuld waren (2)."

Viering
van den
jaarlijk-
schen Dank-
en Bede-
dag.

(1) Gaz. van Gent, No. 783.

(2) Staatscour. No. 135.

Onder de feestelijke vieringen van dien dag muntte bijzonder uit die bij de Roomsche-Katholieke militairen in de St. Catharina-kerk te Utrecht gevierd. De Eerw. *Huijgens*, Aalmoesnier, hield eene zeer gepaste redevoering over *Rom. XI: vs. 33*, waarna dezelve de zegen des Hemels voor het Koninklijk Huis en het Vaderland afsmeepte. Vervolgens had een plechtige lijkdienst voor de gesneuvelden bij Waterloos plaats, welke een *Te Deum*, aangeheven onder de fraaije muziek der 5de afdeeling, besloot.

Te 's Hertogenbosch werd door Regenten over de gevangenisfen, in bijzijn der provinciale en plaatselijke, zoo burgerlijke als militaire autoriteiten en der aanzienlijkste ingezetenen, aan 93 personen in het tuchthuis, even als in het vorige jaar, geheele of gedeeltelijke kwijtschelding van straf bekend gemaakt. De heer *P. H. Fenema*, Voorzitter en Burgemeester der stad, maande ten slotte eener gepaste aanspraak, tot herinnering van den gedenkwaardigen dag, de gevangenen en vrijgestelden aan om zich de vaderlijke gezindheid Zr. M. tot hunwaarts, door een pligtmatig gedrag, in het vervolg waardig te maken.

Het Nederlandsch
Bijbelge-
nootschap.

Op den 28sten en 29sten Julij werd te Amsterdam de vijfde Algemeene Vergadering van het Nederlandsch Bijbelgenootschap gehouden, onder voorzitterschap van Z. Exc. Jhr. *W. F. Roëll*, welke de Vergadering met eene doelmatige aanspraak opende. Het aanzienlijk getal der afgevaardigden uit de meeste der 63 afdeelingen, de steeds toenemende belangstelling in de zaak des Genootschaps onder de inwoners van Nederland, de goede tijdingen omtrent de bijbelverspreiding van alle kanten ontvangen, de eendragt en liefde, die alle de beraadslagingen dezer Vergadering op nieuw kenmerkten, waren ook nu even zoo vele bewijzen der Goddelijke goedkeuring over eene instelling, van welke eens alle de volken der aarde, onder den zegen des Allerhoog-

hoogsten, de heilrijkste vruchten zouden smaken. — Uit het algemeen verslag bij deze gelegenheid gedaan, hetwelk vele belangrijke berigten, vooral omtrent het drukken eens Maleischen Bijbels, onder toezigt van den Hoogleeraar *J. Wilmet*, behelsde, bleek dat, sedert den 30sten April 1818, door het Hoofdbestuur waren uitgereikt 5327 Bijbels, 33 Oude Testamenten en 4209 Nieuwe Testamenten, terwijl de gunstige staat der onderscheidene afdeelingen het voordeeligst vooruitzigt opleverde (1). Door de onderscheidene afdeelingen werd, van den 1sten Mei 1818 tot den 30sten April 1819, in de kas van het Nederlandsch Bijbelgenootschap gestort eene somme van *f* 34,595.70. — Op de algemeene Vergadering werd besloten dat alle afdeelingen zouden uitgenoodigd worden, tot het doen van zulk een algemeen verslag aan hare leden, op den derden Donnerdag in de maand October van elk jaar, en zulks, voor zoo verre de omstandigheden zulks toelieten, des avonds ten zes ure, ten einde op denzelfden dag, zoo veel mogelijk op hetzelfde uur, door geheel Nederland het plechtig gebed voor de zaak der Bijbelverspreiding tot God mogt opgezonden worden. — Op het voorstel van de afdeeling Zaandam werd een besluit genomen, ten einde te trachten; het gebruik van den Bijbel in de lagere scholen meer algemeen te maken. Voorts werd door de Vergadering insgelijks besloten: „dat aan de leden van het Bijbelgenootschap gratis zoude worden uitgereikt het verslag van de Algemeene Vergadering des Genootschaps, en de verzameling der berigten betrekkelijk de Bijbelverspreiding, door het Hoofdbestuur uit te geven, en dat aan iedere afdeeling zouden mogen wof-

Het Neder-
landsch
Bijbelge-
nootschap

(1) Handelingen der 5de Alg. Vergadering van het Nederl. Bijbelgenootschap, bl. 38—79.

J. B. 1819. 2de Stuk

den toegezonden uiterlijk zoo vele exemplaren der gemelde stukken, als een vijfde gedeelte der som bedroeg, die dezelve jaarlijks in de kas van het Hoofdbestuur stortte. De berigten, van welke zoude uitgegeven worden een stuk van een blad druks, om de maand, of van een en een half blad, om de zes weken, zouden de daadzaken, tot de Bijbelverspreiding betrekkelijk, en verder het meest belangrijke daaromtrent behelzen." — Tot Vice-President van het Hoofdbestuur werd wederom gekozen de Heer Mr. D. W. Elias.

In een land, alwaar de Grondwet aan alle bestaande Godsdienstige Kerkgenootschappen gelijke bescherming toekent, is het van aanbelang de verordeningen en merkwaardigste gebeurtenissen, ook ten opzichte der Israëlitische gemeenten, onafgebroken te doen kennen.

Bij koninklijk besluit van den 15den Januarij werd het navolgend reglement op het examen en de toelating tot het Rabbinaal Ambt, bij de Nederlandsche Israëliten, vastgesteld:

Besluit van
15 Januarij
nopens het
Rabbinaal
Ambt bij
de Israëli-
ten.

Art. 1. Ten einde te zorgen dat bij de *Nederlandsche Israëlitische gemeenten in het Koninkrijk der Nederlanden*, geene personen toegelaten worden, om het rabbinaal ambt te bekleeden, dan die, bij een onbesproken zedelijk gedrag, de vereischte kundigheden bezitten, ten einde tevens hun, die zich met loffelijken vlijt voorbereid hebben, gelegenheid te geven, hunne bekwaamheden aan den dag te leggen, en zich daardoor eene gunstige aanbeveling te verwerven; zal in het vervolg niemand tot Opper-Rabbijn of Rabbijn kunnen worden beroepen, dan na alvorens een examen te hebben afgelegd bij een *Rabbinaal Collegie van Examinatoren*, en na door hetzelfde te zijn bekwaam bevonden en toegelaten. Uit dien hoofde zullen allen, die in het vervolg, na volbragte *theologische studie*, mogten verlangen toegelaten of bekwaam verklaard te worden, tot het rabbinaal ambt, zich overeenkomstig de hier na te melden bepalingen, aan een examen moeten onderwerpen.

Art. 2. Het *Rabbinaal Collegie van Examinatoren* zal bestaan uit de Opper-Rabbijnen der *Nederlandsche*

Israëlitische Opper-Rabbinate van Amsterdam, 's Gravenhage en Rotterdam.

Hij die door dit Collegie, overeenkomstig de bij deze nader vastgestelde bepalingen, een voldoende examen zal hebben afgelegd en bekwaam zal zijn verklaard, zal den naam voeren van *Israëlitisch Rabbinaal Aspirant*.

Bij afwezigheid der hier boven vermelde Opper-Rabbijnen, worden dezelve vervangen door de Opper-Rabbijnen van Zwolle, Groningen, 's Hertogenbosch of Maastricht, en wel door den Opper-Rabbijn van de aan de standplaats des afwezenden naast gelegene Hoofd-Synagoge.

Art. 3. Het examen zal bestaan in een onderzoek aangaande de bedrevenheid, welke iemand bezit, om het *Israëlitisch rabbinaal ambt*, in zijnen geheelen omvang en in alles wat tot deszelfs behoorlijke volbrenging wordt vereischt, te kunnen bekleeden.

Art. 4. De Rabbinate Examinatoren zullen in volle kostuum gekleed, in een voegzaam door Parnasfjns huld aan te wijzen lokaal, de examina afnemen, en zal ieder examen ten minste één uur moeten duren.

De oudste in jaren der Examinatoren is tevens Voorzitter; zullende alle de Examinatoren, overeenkomstig de schikkingen, door hen vooraf daarop te maken, aan het examen deel nemen.

Indien één der Examinatoren aan den geëxamineerden vermaagschapt is, zal hij denzelfden niet mogen examineren, en één der hier bovengemelde Opper Rabbijnen, ter examinatie van dien persoon, geassumeerd worden.

Art. 5. Er zal van het verhandelde bij iedere zitting van voormeld Collegie een verbaal gehouden worden; hetwelk door alle de leden zal moeten worden ondertekend; mitsgaders van alle afgelegde en al of niet goedgekeurde examina een register worden gehouden, met aantekening van alle ter zake dienende bijzonderheden; tot welk een en ander einde de Secretaris der Hoofd-Synagoge, alwaar het voormelde Collegie hare gewone vergaderingen houdt, als Scriba bij hetzelfde zal fungeren;

Bij het eindigen der vergadering worden vermelde verbaalen en registers gezonden aan de Hoofd-Kommissie tot de zaken der Israëliten, bij welker Secretarie dezelve, ten gebuik van het Rabbinaal Collegie, bij voorkomende gelegenheid blijven gedeponereerd. De Hoofd-Kommissie geeft aan het Ministerieel Departement voor den Hervormden en andere Eerediensten, behalve dien der

Result van Roomsche-Katholicken, van het in het Collegie voorge-
 15 Januarij vallene kennis, en onderrigt de respectieve Hoofd-Syna-
 gogen van de namen en woonplaatsen der geadmitteerden.
 Rabbiniaal Art. 6. Eens in het jaar zal voormeld Collegie te Am-
 sterdam deszelfs gewone vergadering houden. De oproe-
 ping tot die vergadering geschiedt door de Hoofd Kom-
 missie tot de zaken der Israëlitien, die tevens aan den
 oudsten der Opper-Rabbijnen vooraf alle de noodige op-
 gaven en bedingen zal doen toekomen, en de examinandi
 van den bepaalden tijd der vergadering onderrigten.

De leden der Hoofd-Kommissie hebben het regt, des
 verkiezende, bij het examen tegenwoordig te zijn.

Art. 7. De attributen van het voormeld Rabbiniaal Col-
 legie worden alleen aan het vergaderd Collegie toegekend,
 en houden op met het uit elkander gaan of scheiden der
 vergadering; uit dien hoofde zal geen der leden indivi-
 duël de aan dezelve gezamenlijk toegekende attributen
 mogen uitoefenen.

Art. 8. Die verlangt te worden geëxamineerd, zal
 voorat de volgende schriftelijke bewijzen aan de Hoofd-
 Kommissie tot de zaken der Israëlitien moeten overleggen:

- a. Een *Rabbiniaal-getuigenis* of verklaring, inhoudende dat hij zijne theologische studiën, op een der *inlandsche of buitenlandsche Seminariën* heeft volbragt, mitsgaders dat hij eenige jaren de theologische lessen van erkende Opper-Rabbijnen of Rabbinale Leeraren heeft bijgewoond, en den vereischten aanleg heeft tot de uitoefening der rabbinale functiën. Dit getuig(s)chrift zal door den Opper-Rabbijn moeten onderteekend worden, en door het Kerkbestuur van de Israëlitische gemeenten zijner standplaats behooren gelegaliseerd te zijn.
- b. Eene Kerkelijke attestatie van Parnasijns of Manhigim der kerkelijke gemeente, waaronder hij het laatst heeft gewoond, door het plaatselijk bestuur gelegaliseerd, inhoudende zijn naam, ouderdom, geboorteplaats, levenswandel en goed zedelijk gedrag.
- c. Eene verklaring der Godsdienstige School-Kommissie van de Hoofd Synagoge, waaronder zijn laatste woonplaats resorteert, dat hij de Nederlaud(s)che taal kan spreken, lezen en schrijven.

De Hoofd Kommissie voormeld deze attesten in orde vindende, zal dezelve met haar *visa* voorzien en naar aanleiding van Art. 6 aan het Rabbiniaal Collegie doen geworden.

Art. 9. Aan hem, die na voldoende examen goedge-keurd wordt, zal een *diploma* worden afgegeven, volgens het formulier, te bepalen bij het Ministeriëel Departement voornoemd, na ingenomen advies van de Hoofd-Kommissie tot de zaken der Israëlitien.

Bestelt van
15 Januarij
nopens het
Rabbiniaal
Ambt bij
de Israëli-
ten.

Hetzelve zal eenvormig in de *Hebreeuwſche* en *Nederlandsche* talen worden gesteld, en daarbij de geëxamineerde verklaren tot *aspirant* naar het Rabbiniaal ambt bij de Nederlandsche Israëlitien, en dus bevoegd om overal binnen het Rijk de Rabbinale functiën te *kunnen* en te *mogen* uitoefenen, zoodra hij het beroep en de aanstelling daartoe op eene wettige wijze zal ontvangen hebben, volgens de verordeningen daarop bestaande.

Zullende dit diploma vervangen de tot nog toe vereischte *drie* diploma's van *drie* onderscheidene Opper-Rabbijnen, welke bij deze worden verklaard te ziju vervallen, en derzelve afgifte voortaan aan alle Nederlandsche Opper-Rabbijnen verboden.

Het diploma zal, voor deszelfs afgifte, bij de Hoofd-Kommissie tot de zaken der Israëlitien gevisceerd en goedgekeurd worden.

Art. 10. De examinandus zal vóór den aanvang van het examen aan het Collegie eene som van 12 guldens betalen, ten ware het Collegie zoude vermeenen denzelven hier van geheel of gedeeltelijk te moeten vrijstellen.

Het provenu der examen-gelden zal dienen, om de reis- en verblijf-kosten der leden van het Collegie te vergoeden.

Art. 11. Wanneer de geëxamineerde bevonden wordt de vereischte bekwaamheden niet te bezitten, zal hij worden afgewezen, met specifieke aanwijzing der stukken, in welke hij te kort mogt komen, en met bepaling van den tijd, gedurende welchen hij zich op nieuw moet oefenen, en vóór het eindigen van welchen hij niet meer tot het examen kan toegelaten worden.

Art. 12. Het diploma van de hierboven vermelde Rabbinale aspiranten, die zonder te zijn beroepen of speciale kwaliteit van Assessor of Substituut van een der aanwezende Opper-Rabbijnen te bezitten, Rabbinale functiën mogt uitoefenen, zal dadelijk worden ingetrokken, en hiervan aan alle Hoofd-Synagogen kennis gegeven.

Art. 12. Alle degenen, die thans Rabbinale getuigschriften van in- of uitlandsche Opper-Rabbijnen bezitten, waarbij dezelve bekwaam worden verklaard om Rabbinale functiën uit te oefenen, moeten die, binnen

één jaar na dato van dit reglement, aan de Hoofd-Kommissie voormeld inzenden, die dezelve vervolgens aan het Collegie van Examinatoren ter beoordeeling zal doen toekomen.

Na dien tijd zal op de Rabbinaale titels van hen, die zulks verzuimen, geen regard hoegenaamd meer mogen worden geslagen.

Art. 14. Aan het Rabbinaal Collegie wordt de bevoegdheid toegekend, om de, naar aanleiding van Art. 12 bij hen van de Hoofd-Kommissie ontvangene getuigschriften goed te keuren of te verwerpen; in het eerste geval wordt aan den zoodanigen een Rabbinaal diploma, bij Art. 9 vermeld, na bij de Hoofd-Kommissie te zijn geviseerd, uitgereikt, tegen betaling van twee guldens, of ook *gratis*, indien zulks wordt goedgevonden; in het tweede geval is de zoodanige verplicht zich aan een examen te onderwerpen, na vooraf de noodige bescheiden, bij Art. 8 vermeld, te hebben overgelegd.

Art. 15. Voor zoo ver iemand van buiten 's lands mogt worden beroepen, die eene vaste standplaats bij een geaccrediteerde gemeente heeft vervuld, zullen deszelfs Rabbinaale titels vooraf moeten ingezonden worden aan de Hoofd-Kommissie voormeld, ten einde door dezelve ter nadere beoordeeling verzonden te worden aan het Rabbinaal Collegie van Examinatoren, hetwelk daarop zal berigten en adviſeren.

Dispositie
wegens
Israëli-
sche Ker-
keraden.

Bij eene dispositie van den Directeur-Generaal der Hervormde en andere Eerediensten, van den 29sten Januarij, werd, nadien bij eenige Israëlitische Hoofd-Synagogen twijfelingen bestonden over de jaarlijksche op- en aftreding der Ouderlingen en notabelen, als leden van den grooten kerkeraad, bij wijze van intrepreatie bepaald: „ dat de aftredende Parnas steeds den volgens rangorde aftredende Ouderling moest opvolgen; — dat indien een der aanblijvende Ouderlingen door den grooten kerkeraad tot Parnas mogt worden verkoren, alsdan deze vakature tot de primitieve wijze van benoeming terug keerde, en door den Directeur-Generaal vervuld zoude worden; — eindelijk, dat, indien een der aanblijvende Ouderlingen of notabelen, tot Parnas mogt worden verkozen of mogt komen te overlijden, zulks

geene verandering in de rangorde van aftreding zoude maken, maar deszelfs opvolger op dien tijd aftreden, waarop zulks volgens de primitieve rangorde van aftreding plaats zoude moeten hebben.”

De Directeur-Generaal kennis gekregen hebben-^{Voorzie- ningen we- gens de begravenis- ten bij de Israëlieten.} de, dat, bij eenige Israëlitische gemeenten, bij sterfgevallen, onverschillig welke de ziekte of oorzaak van den dood was geweest, en dus ook bij onverwacht en plotselijk overledenen, de lijken, zonder enig onderscheid hoegenaamd, gelijkelijk werden behandeld, en dat speciaal bij lijken van hen, die op eenen Donderdag kwamen te overlijden, overijling plaats had, ten einde het lijk voor den ingang van den Sabbath onder aarde gebragt werde; dat daarenboven somtijds dadelijk na het overlijden de mond van het lijk met een band werd toegesloten, of de onderbuik door eene of andere zwaarte of gewigt gedrukt en bovendien, even voor of na de vier en twintig uren, dikwerf de lijken werden gekist en de kisten toegespijkerd; — nam op den 5den Februarij een besluit, ten gevolge waarvan aan Parnasfjns en Manhigim der onderscheidene Hoofd- en Ring-Synagogen te kennen werd gegeven: „ dat de bedoeling van Art. 23 litt. I van Zr. Ms. besluit van den 12den Junij 1814. (1), geenszins was, om de Israëlitische lijken vier-en-twintig uren gekist boven aarde te houden, maar om, overeenkomstig Art. 77 van het Burgerlijk Wetboek, nog vier-en-twintig uren na het afsterven tijd te geven, om zich van een' werkelijken dood te kunnen verzekeren. — Dat zij mitsdien dadelijk, na den ontvangst dezer kennisgeving, aan de Begraaf-congregatiën, die binnen hunne gemeente met de verzorging der lijken waren belast, en speciaal aan diegenen, die zich met de lijk-ceremoniën onledig hielden, de noodige aanschrijving zouden doen en aan dezelve te kennen

(1) Jaarb. 1814. bl 461.

geven, dat zij zich, onder personele verantwoordelijkheid, voortaan zouden hebben te onthouden de lijken den mond te sluiten of te kluisteren, of op eenige andere wijze eenige middelen aanwenden, waardoor een' schijndooden eenig nadeel konde worden aangebragt, of wel de opwekking en ontwikkeling van onderdrukte levenskrachten belemmerd. — Voorts dat de sleutel of sleutels van de begraafplaatsen der gemeente bij niemand zouden mogen berusten, dan bij den tijdelijken Voorzitter van Parnasijns der Hoofd-Synagogen of bij den Manhig-Opzigter der Ring-Synagogen en den Kerkmeester der kerkgangen, die dezelve niet zouden mogen afgeven, dan nadat, overeenkomstig Art. 23 litt. *i.* van Zr. Ms. besluit voornoemd, de schriftelijke bevestiging van het overlijden door een' Medicinæ Doctor, of waar geen Medicinæ Doctor mogt aanwezig zijn, door een' bevoegden Geneesmeester zoude zijn ter hand gesteld."

Resolude
werens
kerkelijke
bedienin-
gen.

Ten gevolge eener resolutie van den Directeur-Generaal van den 17den Maart, werd de Hoofd-Kommissie tot de zaken der Israëliten bevoegd verklaard; „ 1°. om aan Manhigim, die primittivelijk door het Departement waren benoemd geworden, het noodig ontslag uit hunne functiën te kunnen verleenen; — 2°. om alle personen, die door de Hoofd-Kommissie, overeenkomstig bestaande bepalingen, tot eenige functiën waren of werden benoemd, uit dezelve te ontslaan."

Aankomst
van den
Opper-
Rabbijn
der Zuid-
elijke Pro-
vinciën.

Op den 8sten Junij zagen de Israëlitische gemeenten in de Zuidelijke Provinciën hunne lang gekoesterde wensch, om een geestelijk opperhoofd in hun midden te bezitten, ten gevolge der welwillende zorgen van Z. M., vervuld. Naauwelijks was de blijde maar der ophanden zijnde aankomst van den, door Z. M. benoemden, Opper-Rabbijn van het vereenigd Rabbinat der Zuidelijke Provinciën bekend geworden, of een aanzienlijk getal Israëlitische jongelingen begaven zich op weg, ten einde denzelven op een aan-

merkelijken afstand te gemoet te gaan. Drie uren van Maastricht, deszelfs toekomstig verblijf, genaderd zijnde, werd de Opper-Rabbijn, de Eerw. Heer *B. L. Glogauer*, door Parnassijnen, Ouderlingen en verdere leden der Hoofd-Synagoge plegtig begroet, ter welker gelegenheid de Secretaris der Hoofd-Synagoge in eene gepaste aanspraak, namens de beide Zuster-Synagogen van Maastricht en Brusfel, doelmatige hulde aan derzelve toekomstigen Leeraar toebrengt. Hierop vertrok de gezamenlijke stoet, bestaande uit den Opper-Rabbijn en deszelfs gezin, de voornoemde jongelingen te paard en de overige personen, benevens derzelve vrouwen, in een twaalftal koetsen gezeten, langs de Ring-Synagoge Meenen, naar Maastricht; hebbende de Gouverneur der Provincie, door van afstand tot afstand posten der Marechaussee op den weg te plaatfen, voor een' onbelemmerden en veiligen doortogt gezorgd. De trein begaf zich, onder toevloed eener menigte van aanschouwers, langs het Raadhuis, alwaar Burgemeesteren enz. zich bevonden, naar de woning van den Opper-Rabbijn, welke met fraaije eerebogen en vlaggen versierd was. Des avonds was het huis met smaak verlicht en met toepassende opschriften voorzien, wordende de plegtigheid van den dag met een feestmaal besloten. — Den 12den daaraanvolgende, zijnde Zaterdag, had de kerkelijke installatie met veel luister plaats.

Den 6den October had de jaarlijkse resfortale vergadering van alle de Israëlitische kerkbesturen der Provincie Groningen plaats, onder voorzitterschap van den Heer *S. J. van Coeyarden*, korresponderend Lid der Hoofd Kommissie tot de zaken der Israëliten, welke dezelve opende met eene redevoering, ten onderwerp hebbende: „de verdraagzaamheid toepasselijk gemaakt op den tegenwoordigen staat der Joden in Europa in het algemeen, en die van de Nederlanden in het bijzonder, en de daaruit voortvloeiende dankbare

Israëlitische kerkvergadering te Groningen.

erkenntnis aan den verlichten Vorst van een verlicht volk, zoo als dat der Nederlanden, alwaar steeds alle godsdienstige gezindheden gelijke regten en gelijke bescherming genoten hebben en nog genieten."

Het strekt ons wederom tot hoogst aangename taak, den voordeeligen staat en toenemenden bloei van een aantal liefdadige inrigtingen, als ook vele en treffende blijken van menschlievendheid en zelfopoffering, alhier ter overlevering te boek te mogen stellen.

Verflag
wegens den
staat van
het Armen-
wezen.

Wegens den staat van het armen-wezen werd door den Minister van Binnenlandsche Zaken, op den 14den Mei, het volgend rapport overgelegd (1):

EDEL MOGENDE HEEREN!

Het rapport, dat U Ed. Mog., in den voorleden jaer, is aangeboden over den staat der armen, behelsde eene zeer beknopte statistiek der gestichten succesfivelijk opgerigt en verbeterd door den liefdadigen geest der ingezetenen, en eene wetgeving, welke, door alle tijden heenen, met dezen geest strookend is geweest. Ter nakoming van het bij de Grondwet bepaalde, zal het voortaan voldoende kunnen zijn U Ed. Mog. bekend te maken, met de veranderingen, welke het verloop van een jaar zal hebben te wege gebragt; echter zal het niet ten onpas wezen, om, naar gelange, dat men daarmede beter bekend zal zijn, de bijzonderheden onder het oog van U Ed. Mog. te brengen, welke de algemeene informatiën uitmaken, die U Ed. Mog. zijn of zullen medegedeeld worden.

Godshuizen.

Met herinnering aan de natuurlijke splitfing der bedeelde armen, tusfchen die, welke in een publiek gesticht worden onderhouden, en die, welke huiszittend zijn,

(1) Zie boven St. I. bl. 193.

bied ik, U Ed. Mog., in eene tabel, bij dit rapport ge-
voegd, onder den letter A, eenen staat aan van alle de
godshuizen in het Rijk, provinciegewijze verdeeld.

De bestuurders dier gestichten blijven, door hunnen
belangloozen ijver, den lof van den Koning, de achting
van U Ed. Mog., en de erkenenis hunner medeburge-
ren verdienen.

In de gestichten, die aan zusters hospitalinnen zijn
toevertrouwd, ziet men deze godsvruchtige dochters, dag
aan dag, krachtdadiger bewijs geven, dat er opofferingen
bestaan, die door het lokaas van aardse belooningen
niet te verwerven zijn.

In verscheidene gasthuizen werden in het geheel geen,
of niet dan met afkeer, personen ingenomen, welke de
gevolgen eener zedelooze leefwijze derwaarts leidden.
De bron van dien afkeer was zuiver, dan de uitkomsten
daarvan waren noodlottig. Zonder poging te doen tot
het overwinnen van denzelven, heeft het gouvernement,
bewogen door redenen, die het overtollig zou zijn te
ontwikkelen, maatregelen genomen, waardoor aan deze
zieken den toegang tot de gasthuizen is vrijgesteld, ter-
wijl de zorg, die daar voor hen wordt gedragen, ten
eenemaal vrijwillig is.

Er zijn in de godshuizen 2866 personen uit hoofde
van krankzinnigheid aanwezig, daaronder 339 bij de in-
woners van Geel, provincie Antwerpen, verzorgd wor-
dende. Men houdt zich onledig met in dit land de ver-
beteringen in te voeren, die in Engeland en Frankrijk
met goed gevolg zijn aangenomen.

Vondelingen en verlatene kinderen.

De godshuizen, in welke men vondelingen en verla-
tene kinderen opneemt, zijn 19 in getal. Dat der vonde-
lingen en verlatene kinderen is 12,850.

In de Zuidelijke provinciën hebben die huizen eenige
inkomsten uit vaste goederen, die echter f 21,400 niet
te boven gaan. Het meerdere der uitgaven moet door
subsiën gedekt worden.

In de Noordelijke provinciën is niet meer dan een
godshuis voor de vondelingen en verlatene kinderen, te
weten, het aalmoezeniers-weeshuis te Amsterdam. Het
is moeilijk juist te bepalen, op hoeveel de uitgaaf voor
de vondelingen en verlatene kinderen in dat huis te staan
komt, daar in hetzelfde meer andere kinderen aanwezig

Verlag
wegens den
staat van
het Armen-
wezen.

Verflag
wegens den
staat van
het Armen-
wezen.

zijn; dan uit de ingezamelde berigten, omtrent dit godshuis, vloeit voort, dat het getal der kinderen, hetwelk tot deszelfs hste is, 4419 bedraagt; dat deszelfs uitgaven *f* 420,762 beloopt, en dat, om deszelfs inkomsten tot die hoogte te brengen, hetzelfde een subsidie noodig heeft van *f* 390,277. Dit subsidie is bijna geheelijk, tot hiertoe, door de stad Amsterdam gegeven.

Binnen deze stad, en te Antwerpen, wordt een vrij groot aantal der kinderen in het godshuis opgevoed. Die uit de andere godshuizen worden, in het algemeen, meer bij de landbouwers besteed.

Het aandeel, dat de gemeenten voor het noodig subsidie opbragten, had tot menige klagten aanleiding gegeven, en de som, door den Staat toegestaan voor de vondelingen en verlatene kinderen, is van *f* 100,000 op *f* 400,000 gebragt voor 1819.

Eene definitieve beslissing nopens de, in dezen rak van publieke administratie aan te nemen, beginselen, gaat met veel zwaarigheid gepaard. U Ed. Mog. hebben vermeend, dat, onder de vercheidene belangen, die tegen elkander botsen, het belang van den Staat, der provinciën, der gemeenten, der gestichten van liefdadigheid, en der ongelukkige kinderen, wier leven zij behouden, het belang der menschheid, hetwelk dat der kinderen is, het zwaarst moet wegen, en hetzelfde is verzekerd voor 1819, door het toekennen van eenen aanzienlijken post. Zoo het aan het gouvernement mocht gelukken alle de belangen tot een te brengen, zal het U Ed. Mog. met vertrouwen de uitkomst zijner overwegingen mededeelen. Onderruschen zal niets verzuimd worden, wat den last van den Staat zoude kunnen verligten.

De maatschappij van weldadigheid, van welke Z. K. H. Prins Frederik de beschermer is, heeft aangeboden, om, op voordeelige voorwaarden, een gedeelte der vondelingen en verlatene kinderen in hare kolonie te doen groot brengen. Men houdt zich met de uitvoering van dien maatregel, met de permanente kommissie der maatschappij, onledig.

Z. M. heeft den Minister voor de Marine gemagtigd, zich te verstaan met de administratiën der godshuizen, om onder de gewone voordeelen aan het vrijwillig dienst nemen gehecht, op 's Rijks schepen gebruik te maken van de jonge lieden, die in godshuizen opgevoed wordende, hun zeventiende jaar bereikt hebben, en tot den dienst ter zee geschikt zullen zijn bevonden.

Huiszitten-armen.

Verflag
wegens den
staat van
het Armen-
wezen.

De armoede is zichtbaar verminderd; de staat der behoeftigen is onbetwisbaar verbeterd, nogtans is het getal der bedeelden niet in dezelfde evenredigheid afgenomen.

In 1816 heeft ons, met geheel Europa, een geefel getroffen, die, alſchoon hij veel verderfelijker voor andere landen, dan voor dit Koningrijk is geweest, evenwel in hetzelfde diepe ſporen heeft nagelaten. De veldvruchten zijn omtrent weder op derzelve ouden prijs terug gekomen; dan verſcheidene huisgezinnen, die eertijds geen deel hoegenaamd aan den publieken onderſtand hadden, blijven aanhoudeud bedeeld worden, omdat andere noodwendigheden, als kleederen, huisraad, enz., waaraan men, te midden van dringender behoeften, niet had kunnen denken, dien onderſtand nog noodzakelijk maken. Men kan doen opmerken, dat de zoudanige, die, aarzelend en met weerzin, den eerſten onderſtand heeft aangenomen, dien, zonder ſchróom, blijft ontvangen; terwijl de menſchlievendheid der armbeſtuurderen dezen niet weigert, zoodra die heeft opgehouden volſtrekt noodzakelijk te zijn. Laat ons hier nog bijvoegen, dat de bevolking van het Koningrijk jaarlijks ongeveer 50,000 zielen toeneemt, en dat de armen een deel en zelfs een aanzienlijk deel van dien aanwas uitmaken.

Het aanhoudende van dien aanwas doet zien, dat dezelve van geene kortſtondige oorzaak afhangt, en het regelmatige dezelve bewijst de gezondheid en de kracht van het ſtaatkundig ligchaam. Het Koningrijk is klaarblijkelijk, ondanks de voor eenige takken van onze nijverheid ongunstige omſtandigheden, in eenen ſtaat van roenemende welvaart. Dan het onbedriegelijkſt kenmerk van dien ſtaat, de aanwas der bevolking, doet zich inzonderheid altoos bij de laagſte klasſen op, terwijl die in de andere klasſen (ik geloof, dat deze theorie door de daadzaken is bevestigd), zich meer bijzonder doet zien door de vermeerdering der kapitalen.

Dit jaar, zoo als ongetwijfeld alle mijne opvolgers het ook zullen kunnen doen, den zoo welverdienden lof herhalende van alle de adminiſtratiën van weldadigheid, onder welke benaming die ook bekend mogen wezen, ſmart het mij daarbij te moeten voegen, dat er plaatſen zijn, waar het moeilijck is geweest de liefdadige beſturen voltaailig te houden. Zelfs zijn er aan het gouvernement

Verflag
wegens den
staat van
het Armen-
wezen.

drangmiddelen voorgeslagen, maar hetzelfde zal zich daar van niet bedienen, dan wanneer wel en ontwijfelbaar gestaafd zal wezen, dat het achtenswaardig voorbeeld, dat bijna alle gemeenten opleveren, zonder invloed blijft op die weinigen in getale, welke aanleiding geven tot deze aanmerking.

De staat dien ik, onder de letter B, bij dit rapport voeg, en die provinciegewijze is verdeeld, bevat de inkomsten der armen, die der godshuizen daaronder niet begrepen. Dezelve bedragen f 4,920,193.

De Israëlieten waren in verscheidene provinciën of verstoken van allen onderstand of karig bedeed. Eene ongelijke deelneming in den publieken onderstand was niet overeenkomstig den geest van onze wetten, en zij stemde ook niet meer overeen met onze gevoelens van algemeene liefdadigheid. Een besluit van Z. M., van den 27sten Mei 1818, heeft voorgeschreven, dat er jaarlijksch op de begrootingen der gemeenten, ten behoeve van de nooddrufsigelraëlieten, subsidiën zouden worden toegekend, geëvenredigd aan derzelver getal, aan derzelver behoeften, en aan de overige subsidiën, op dezelfde begrootingen toegekend, ten behoeve der andere armen. Het verlof tot het doen van algemeene kollekten, is bij hetzelfde besluit, op hen toepasselijk gemaakt.

Vermeerdering der Inkomsten.

De inkomsten der gestichten van liefdadigheid zijn in onderscheidene provinciën aanzienlijk vermeerderd. Die vermeerdering vloeit daaruit voort, dat de grondeigendommen, en inzonderheid de bouwlanden, een grooter inkomen geven; dat de renten op Oostenrijk in waarde zijn toegenomen, en dat het gouvernement der Nederlanden renten op voormalige korporatiën, welke het Fransch gouvernement geweigerd had te verevenen, in likwidatie heeft aargenomen. Eenige administratiën hebben ook middel gevonden tot het vermeerderen harer inkomsten, door het verkoopen van gebouwde eigendommen, wier onderhoud veel kostte, om den opbrengst dier alienatiën te besteden tot den aankoop van renten, of veld-goederen.

Er zijn door de Gedeputeerde Staten der onderscheidene provinciën 250 autorisatiën verleend tot het doen van verkooping, ruilingen, uitgiffen in erfpacht, het op nieuw beleggen van kapitalen, en het is erkend ge-

worden, dat alle deze autorisatiën gegrond waren op de meer of min aanzienlijke voordeelen, die daaruit voor de administratie der armen voortvloeiden.

Verflag
wagens der
staat van
het Armen-
wezen.

Door Z. M. zijn verleend 151 autorisatiën tot het aanvaarden van legaten en donatiën. Deze milde giften hebben het vermogen der armen met meer dan f 260,000 vermeerderd.

Aan de wet van den 4den ventôse, 9de jaar, blijft executie gegeven worden; de in bezittellingen in 1818 verleend, natuurlijk minder van belang dan in de voorgaande jaren, hebben evenwel het vermogen der armen met meer dan f 40.000 vermeerderd.

Deze onderscheidene oorzaken van vermeerdering van inkomsten zijn echter niet voldoende ter opheldering van het groot verschil, dat de opgave derzelfde inkomsten, zoodanig als die aan het gouvernement waren ingezonden bij summierre aanwijzingen, en de opgave uit meer uitgewerkte staten, sedert gevraagd, opleveren. Ik heb reden te gelooven, dat een geest van wantrouwen, die in een' anderen tijd niet geheel van grond ontbloot kon zijn, is blijven bestaan, nadat de oorzaak niet meer aanwezig was; en het is voldoende geweest, dat de administratiën overtuigd waren, dat de verlangde berigten in het belang der behoeftigen gevraagd waren, en strekken moesten, ten einde U Ed. Mog. eene naauwkeurige kennis te doen dragen van den staat der armen, om alle wantrouwen te doen verdwijnen, en zorgvuldig ingezamelde, en ter goeder trouw medegedeelde, berigten te erlangen.

Armenscholen.

De instellingen, welke ten doel hebben, om, door een kosteloos, wel berekend en wijsfelijk bestuurd onderwijs, de armoede en de zedeloosheid, die zoo vaak met dezelve gepaard gaat, te voorkomen, zijn de welwillende belangstelling van U Ed. Mog. waardig.

De armen-scholen, die ik in mijn laatste rapport heb opgegeven als in eenen staat van stilstand te verkeeren, ondergaan successive verbeteringen.

Dezelve zijn 197 in getale. Dat der armen, die daar onderwezen worden, is 28,650.

De inkomsten dier gestichten beloopt f 226,000, welke door de gemeenten en de administratiën der armen worden opgebracht. Er zijn door den Koning subsidiën aan eenige derzelfde verleend.

Verlag
wegens den
staat van
het Armen-
wezen.

In de provincie Noord-Brabant zijn er 3, binnen 's Hertogenbosch, Bergen-op-Zoom en Willemstad. Het getal der armen, die daar ter schole gaan, is 312.

In de provincie Gelderland zijn er 11, binnen Arnhem, Zutphen, Nijmegen, Harderwijk, Thiel, Zaltbommel, Wageningen, Cuijlenburg en Hattem. Het getal der armen, die daar ter schole gaan, is 1300.

In de provincie Oost-Vlaanderen zijn er 9, binnen Gent, Audenaarde, Dendermonde, St. Nicolaas, Gerardsbergen en Ronse. Het getal der armen, die daar ter schole gaan, is 487.

In de provincie West-Vlaanderen zijn er 6, binnen Brugge, Kortrijk, Ostende en Yperen. Het getal der armen, die daar ter schole gaan, is 465.

In de provincie Henegouwen zijn er 10, binnen Bergen, Ath, Enghien, Montigny le Tilleul, Pont-à-Celles, Soignies, Naast en Doornik. Het getal der armen, die daar ter schole gaan, is 2318.

In Noord-Holland zijn er 8, binnen Alkmaar, Amsterdam, Enkhuizen, Haarlem, Hoorn, Monnikendam, Purmerend en Weesp. Het getal der armen, die daar ter schole gaan, is 6,233.

In Zuid-Holland zijn er 23, binnen 's Gravenhage, Rotterdam, Leiden, Dordrecht, Delft, Schiedam, Gouda, Gorinchem, Briel, Vlaardingen en Maastricht. Het getal der armen, die daar ter schole gaan, is 7785.

In de provincie Zeeland zijn er 3, binnen Middelburg en Goes. Het getal der armen, die daar ter schole gaan, is 260.

In de provincie Namen is er 1, binnen Namen. Het getal der armen, die daar onderwijs ontvangen, is 500.

In de provincie Antwerpen zijn er 12, binnen Antwerpen, Lier, Turnhout en Mechelen. Het getal der armen, die daar ter schole gaan, is 1102.

In de provincie Utrecht zijn er 6, binnen Utrecht en Amersfoort. Het getal der armen, die daar ter schole gaan, is 2105.

In de provincie Vriesland zijn er 6, binnen Leeuwarden, Bolsward, Sneek en Harlingen. Het getal der armen, die daar ter schole gaan, is 1372.

In de provincie Overijssel zijn er 3, binnen Deventer, Zwolle en Hasfelt. Het getal der armen, die daar ter schole gaan, is 549.

In de provincie Groningen zijn er 7, alle binnen Groningen. Het getal der armen, die daar ter schole gaan, is 1000.

In de provincie Drenthe is er een, binnen Meppel. Verlag
 Het getal der armen, die daar onderwijs bekomen, is wegens
 is 70. den staat
van het Arr
menwesch.

In het Groot-Hertogdom Luxemburg zijn er 88, bin-
 nen 67 gemeenten. Het getal der armen, die daar ter
 schole gaan, is 2792.

In het bedelaars-werkhuis van la Cambre (Zuid-Braband), is eene school opgerigt, volgens de beginselen, waarvan de ondervinding in de Noordelijke provinciën, sedert lang, de voordeelen en het verkiestelijke boven andere leerwijzen, heeft aangetoond.

Eene soortgelijke school is opgerigt, binnen Brussel, door de administratie der Godshuizen. In Zuid-Brabant zijn niet meer dan die beide scholen bij uitsluiting voor de armen bestemd. Binnen de provincie Luik en Limburg zijn er geen; doch in bijna alle zijn de onderwijzers gelast de kinderen der behoeftigen in hunne scholen te ontvangen, en zij bekomen daarvoor, van wege de gemeenten, eene vergoeding.

Griest het mij te moeten zeggen, dat er nog gemeenten zijn, waar de armen niet geredelijk kunnen leeren lezen en schrijven, zoo is het mij daarentegen aangenaam daarbij te voegen, dat er toch geen bestaat, waar het onderwijs in den Christelijken Godsdienst hun niet gemakkelijk wordt gemaakt, doof den onvermoeiden en achtenswaardigen ijver der Godsdienst-leeraren

Banken van Leening.

Eene instelling, welker nut, door eene ondervinding van twee eeuwen, in dit land is gestaafd, is die der banken van leening.

Zij zijn 88 in getale. Het kapitaal, dat dezelve tot de beleeningen omzetten, beloopt op ongeveer 4,000,000 guldens. De interest, tot welken zij de panden aanneemen, gaat, daar waar het kapitaal van eenig belang is, naar gelang der omstandigheden, van 6 tot 16 pct.

Er zijn kleine steden, alwaar de bank, slechts een zeer gering kapitaal bezittende, dien interest tot op 40 en 30 pct. bepalen moet.

Het zuiver voordeel is ongeveer f200,000; de kosten van beheer bedragen f184,000.

Die gestichten worden in eenige gemeenten, ten haren voordeele, in andere ten voordeele van de administratie
 J. B. van 1819. 2de Stuk. T

Verlag
wegens
den staat
van tier Ar-
menwezen.

van liefdadigheid beheerd. Daar zijn er die in het geheel geene winst geven, de opbrengsten tot de kosten van be-
heer gevorderd wordende.

In de Zuidelijke provinciën worden zij, over het al-
gemeen, ten voordeele van de armen beheerd.

Onder her vorig bestuur konden er geene huizen van
beleening op onderpand opgerigt worden, dan ten profijt-
te van de armen. De geest dier verordening is lof-
waardig. Echter zijn, in eenige provinciën, gestichten,
die, sints korten of langeren tijd, zijn georganiseerd vol-
gens anderen beginselen, en ten profijte van partikulie-
ren. Deze wijze heeft hare voorstanders en hare voor-
deelen.

Binnen alle de provinciën bestaan banken van leening,
uitgezonderd in het Groot-Hertogdom.

In de provincie Noord-Brabant zijn er 4, binnen
's Hertogenbosch, Grave, Breda, Bergen-op-den-Zoom.

In de provincie Zuid-Brabant zijn er twee, de eene
te Brussel, de andere te Leuven.

In de provincie Limburg is er 1, binnen Maastricht.

In de provincie Gelderland zijn er 15, binnen Arn-
hem, Nijmegen, Harderwijk, Thiel, Zalt-Bommel,
Wageningen, Cuilenburg, Doesburg, Elburg, Groenlo,
Doortichem, Lochem, Niekerk, Ede, Barneveld.

De provincie Luik heeft er 1, binnen Luik.

De provincie Oost-Vlaanderen heeft er 3, binnen
Gent, Dendermonde en St. Nicolaas.

De provincie West-Vlaanderen heeft er 3, binnen
Brugge, Kortrijk en Ieperen.

De provincie Henegouwen heeft er 2, binnen Door-
nik en Bergen.

In Noord-Holland zijn er 14, binnen Alkmaar, Am-
sterdam, Edam, Enkhuizen, Haarlem, Helder, Hilver-
sum, Medemblik, Monnikendam, Purmerend, de Rijp,
Texel, Weesp, Zaandam.

In Zuid-Holland zijn er 12, binnen 's Gravenhage,
Rotterdam, Delft, Gouda, Schiedam, Gorinchem, Bri-
elle, Vlaardingen, Woerden, Schoonhoven en Leiden.

In de provincie Zeeland zijn er 8, binnen Midd-
elburg, Zierikzee, Vlissingen, Goes, Veere, Tholen,
Sluis en Hulst.

De provincie Namen heeft er 1, binnen Namen.

De provincie Antwerpen heeft er 2, binnen Antwes-
pen en Mechelen.

In de provincie Utrecht zijn er 6, binnen Utrecht, Amersfoort, Wijk-bij-Duurstede, Montfoort. Maarsse en Meijndrecht.

Verflag
wegens
den staat
van het Ar-
menwezen.

In de provincie Vriesland zijn er 9, binnen Leeuwarden, Bolsward, Franeker, Sneek, Harlingen, Stavoren, Workum, Hindeloopen, Westdongeradeel en Holwert.

In de provincie Overijsel zijn er 3, binnen Zwolle, Deventer en Campen.

In de provincie Groningen zijn er 3, binnen Groningen, Appingadam en Winchoten.

In de provincie Drenthe is er 1, binnen Hoogeveen.

Bij onderscheidene koninklijke besluiten is, gedurende 1818, het oprigten van banken van leening bepaald. Zij zullen worden opgerigt te Hoes (Luik), Nijvel (Zuid-Brabant), Middelharnis, Maasfluis (Zuid-Holland), Venlo (Limburg), en Medemblik (Noord-Holland).

De oprigting eener bank van leening is door het Groot-Hertogdom verzocht. Binnen de stad Luxemburg zal eene bank worden opgerigt, zoodra de noodige fondsen tot derzelver dotatie bijeengebragt zullen zijn.

De banken van leeningen in de Zuidelijke provinciën zijn, in het algemeen, gevestigd in gebouwen, die aan de crediteuren der gestichten van gelijken aard toebehooren, welke, bij het inreden der Franche legers in België, derzelver werkzaamheden hebben gestaakt. Er zijn maatregelen genomen voor de liquidatie van de schulden der oude banken, en volgens de schikkingen, die tusschen de commissie van liquidatie, benoemd bij Zr. Ms. besluit van den 11den September 1817, en crediteuren zijn getroffen, zullen de administratiën van liefdadigheid, en subsidiairlijk de gemeenten, diezelfde gebouwen kunnen overnemen, op wederzijdsche taxatie.

Bedelaars-werkhuizen.

• Er zijn acht bedelaars-werkhuizen.

Derzelver bevolking bedraagt 2972 personen.

De inkomsten der gestichten beloopt op f 467,000 te weten:

Aan inkomsten uit vaste goederen en renten, en opbrengst aan werk f 46,000.

Aan subsidien, verleend door den Staat, f 100,000.

Aan subsidien, verleend door de gemeenten, f 311,000.

Verlag
wegens
den staat
van het Ar-
meuwezen.

De uitgaven beloopen tot evenveel som.

De kosten van onderhoud en voeding vereischen

f 341,500.

De kosten van administratie f 56,500.

De aankoop van grondstoffen, en de prijs der daggel-
den f 69,000.

Die gestichten bestaan: te Hoogstraten (Antwerpen),
te Izelles (Zuid-Brabant), te Bergen (Henegouwen),
te Namen (Namen), te Brugge, Kortrijk en Ijperen
(West-Vlaanderen), en te Hoorn (Noord-Holland).

Dat te Hoorn is opgesteld voor de bedelaars uit Hol-
land, Gelderland, Utrecht, Vriesland, Overijsel en Gro-
ningen.

Dat te Hoogstraten, voor de bedelaars uit Noord-
Brabant.

Dat te Namen, voor de bedelaars uit het Groot-Her-
togdom.

Dat van de provincie Antwerpen bevat 964 personen.

Dat van Zuid Brabant, bevat 574 personen.

Dat te Henegouwen, bevat 355 personen.

Dat te Namen, bevat 234 personen.

Die in West-Vlaanderen, bevatten gezamenlijk 310
personen.

Dat van Noord-Holland, bevat 835 personen.

De organisatie van drie nieuwe bedelaars-werkhuizen
is in 1818 besloten, te weten:

Een voor de provincie Gelderland, binnen Huisfen
op te rigten; een voor de provincie Limburg, op te
rigten in het kasteel van Rechheim, waar voortdurend ge-
sticht bestond onder het voormalig gouvernement; en een
voor de provincie Zeeland, binnen Veere.

Nieuwe verordeningen schijnen noodig voor de admi-
nistratie der bedelaars-werkhuizen, en bijzonder voor de
wijze van voorziening in de uitgaven dier gestichten.
De kans der te nemen maatregelen levert vele zwaarighe-
den op. Ik denk evenwel, dat Z. M. onverwijld in
staat zal worden gesteld zijne bedoelingen te doen kennen.

Werkplaatsen van Liefdadigheid.

Onder de middelen, die niet alleen strekken tot ver-
lichting voor de behoeftigen, maar ter voorkoming van
armoede, worden ook te regt de werkplaatsen van lief-
dadigheid gerangschikt.

Het getal derzelve heeft, gedurende de laatste tijden, merklijk toegenomen; het bedraagt thans 37. Meer dan 6,000 personen vinden daar werk, en verkrijgen in die gefichten de nuttige gewoonte van te werken.

*Verflag
wegens
den staat
van het Ar-
menwezen*

Eenige bijzonderheden, omtrent derzelve inkomsten, zullen UEd. Mog. niet ongepast voorkomen.

Binnen de provincie Zuid-Brabant is er 1, te Leuven. Dezelve houdt 134 personen bezig, en beschikt daartoe over f11,607:00.

Die binnen de provincie Gelderland zijn opgerigt in Arnhem, Zutphen, Harderwijk en Appeldoorn. Dezelve houden 425 personen bezig, en beschikken over f33,180:00.

Binnen de provincie Oost-Vlaanderen is er 1, te Gent, die in de laatste tijden van een onschatbaar nut is geweest. Zij houdt 1226 personen bezig, en beschikt over f102,658:00.

Binnen de provincie West-Vlaanderen zijn werkplaatsen, te Kortrijk, Poperingen, Wervicq en Wijtschaete. Zij houden 627 personen bezig, en beschikken over f4,700:00.

Binnen de provincie Henegouwen, zijn er te Bergen en te Thuin. Zij houden 305 personen bezig, en beschikken over f5,385:00.

Die binnen Noord-Holland, zijn te Enkhuizen, Haarlem, Purmerend, Weesp en Winkel. Zij houden 1,033 personen bezig, en beschikken over f131,945:00.

Die binnen de provincie Zuid-Holland, zijn te 's Gravenhage en te Leiden. Zij houden 800 personen bezig, en beschikken over f114,317.

Die binnen de provincie Zeeland, zijn te Middelburg en te Goes. Zij houden 242 personen bezig, en beschikken over f21,500.

Binnen de provincie Antwerpen zijn er 2, te Antwerpen en te Mechelen. Zij houden 1163 personen bezig, en beschikken over f58,353.

Die binnen de provincie Vriesland, zijn te Leeuwarden, Franeker, Dokkum, Workum, Hindelopen, Schiermonnikoog, Franekeradeel, Tjum, Wouzeradeel, Pingjum. Zij houden 343 personen bezig, en beschikken tot dat einde over f7977.

Binnen de provincie Groningen, zijn er te Veendam en te Pekel-A. Zij houden 135 personen bezig, en beschikken over f9875.

Verdrag
wegens
den Staat
van het Ar-
menwonen.

De inkomsten dier onderscheidene gestichten, welke gezamenlijk op *f*500,000 beloopten, bestaan in dotatiën en subsidiën, die opgebracht worden, zoo door de gemeenten, als door de administratiën van weldadigheid. In onderscheidene gemeenten neemt men ook toevlucht tot kollekten; in andere tot eene geringe belasting, waarmede de autorisatie, gegrond op de uitwerkselen van het ongunstig seizoen van 1816 op 1817, zal worden ingetrokken, zoodra dezelve zullen ophouden.

*f*322,000 worden besteed aan daggelden voor werklozen; *f*116,000 aan kosten voor onderhoud en voeding; het overige aan kosten van administratie, toezigt, onderhoud van lokalen, en andere uitgaven van denzelfden aard.

Bij een koninklijk besluit van den 8ten Mei 1818, is het oprigten eener werkplaats van liefdadigheid binnen Amersfoort goedgekeurd.

In de provincie Noord-Brabant, Utrecht, Overijsel, Drenthe, Limburg, Luik en Luxemburg bestaan geene werkplaatsen van liefdadigheid.

Bijzondere instellingen.

Er zijn in het koninkrijk verscheidene bijzondere instellingen. Dezelve staan wel niet onder het toezigt der publieke administratie, dan de uitdrukking van 's Konings voldoening over derzelve ijver en opgang kan zich vereenen met de stem der erkenning van die talrijke huisgezinnen, die door derzelve weldaden verbeid, of door dezen opgespoord worden.

De voornaamste dier instellingen zijn die, aan het hoofd van welke H. K. H. de Prinses Douairière van Oranje zich heeft gesteld; die waarvan Z. K. H. Prins Frederik de beschermmer is, die te Amsterdam, ten zinspreuk hebbende *nederig en standvastig*, en die te Rotterdam, ten zinspreuk voerende *nederig en menschlievend*.

De eerste verleent, met eene wijze milddadigheid, onderstand aan behoeftige personen, die door geene armen-administratiën worden ondersteund.

De tweede geeft ten doel werk te verschaffen aan behoeftigen, die daaraan gebrek hebben, van dezelve bijzonder tot het ontginnen van woeste gronden gebruik makende. De eerste inkomsten van deze vaderlandlieven-

de onderneming, beantwoorden aan de verwachting van haren edelen stichter.

De beide andere strekken voornamelijk daar henen om aan personen, die in een oogenblikkelijke behoefte zijn, hulp te bieden. Dezelve nemen iederen dag toe, vergrooten hunne middelen, en vermenigvuldigen haane weldaden.

Ik kan de maatschappij ten zinspreuk hebbende: *tot Nut van 't Algemeen*, niet onder de bijzondere gestichten van weldadigheid rangschikken; evenwel geeft het ruime veld, dat dezelve omvat, haar daar van dikwerf genoeg al het kenmerk. Het is dusdanig, dat zij het gouvernement krachtadig behulpzaam is in de bedoeling door den Koning te kennen gegeven, en vervat in een besluit van den 17den Mei 1818, om de heilzame instelling der spaarbanken te ondersteunen en te verspreiden.

Deze instelling zal gemakkelijk ingang vinden bij een wijs, voorzienend en huishoudelijk volk. Reeds hebben 13 steden genot van eene instelling van dien aard. Er bestaat eene spaarbank in de dorpen Middelharnis en Sommeldijk. Er is er eene in het eiland van Flakkée, die sub-kommissiën heeft in elk der zeven dorpen, die het eiland uitmaken. In 27 andere gemeenten is het voorlooppig werk tot derzelver oprigting in gereedheid gebragt.

Eer en erkentenis zij hun, wier vaderlandlievende denkwijze zoo wel tot de vaderlijke bedoelingen des Konings medewerkt.

Het genootschap *Charité Maternelle*, te Verviers, heeft het gouvernement overleefd, waardoor die inrigtingen waren daargesteld. Reeds in 1816 in wezen, heeft dat genootschap zich met eer staande gehouden. Gedurende de vijf laatste jaren, zijn 611 kraamvrouwen, in die weinig bevolkte stad, verzorgd en beweldadigd door de leden, die het genootschap uitmaken. Hetzelve heeft, gedurende dezelfde jaren, eene uitgaaf gehad van f 14 tot f 15000. Twee Chirurgen zijn daaraan verbonden tot het kosteloos vaccineren der kinderen en kraamvrouwen.

Dit voorbeeld verdient navolging.

Na gesproken te hebben van de bijzondere inrigtingen, die bij uitsluiting voor de behoefstigen zijn bestemd, meen ik, met één woord, gewag te moeten maken van eene instelling, van welke de armen niet zijn uitgesloten, en welker onwaardeerbare voordeelen de min gegoede

Verlag
wegens
den Staat
van het Ar-
menwezen.

klassen, tegen eene geringe opoffering, zich ook ten nutte kunnen maken.

Door een der in dit Koninkrijk vrij talrijke genootschappen, die hunne verrigtingen van weldadigheid met eenen sluifer dekken, is, bij eene prijswaardige afwijking van dat gebruik, te Amsterdam, een instituut voor blinde kinderen opgericht. Al wat deze behulpzaam zijn kan ter vergoeding van het zintuig dat hun ontbreekt, al wat hun tot troost kan strekken voor een smartelijk gemis, wordt hun, met eene vlijtige en oplettende welwillendheid, onderwezen.

Het gesticht bevat twintig kinderen. De menschlievende geest van dat genootschap kan des te meer op eenen goeden uitslag blijven rekenen, daar hetzelfde meer dan éénen doorlichtigen stenn heeft gevonden.

Eene instelling die, even als de voorgaande, niet bij uitsluiting voor de armen is bestemd, maar tot welke behoeftigen worden toegelaten, is het nuttig instituut voor doof-stommen te Groningen. Het is door particulieren opgericht, die in deszelfs behoefte voorzien, en wordt door den staat gesubsidiëerd. Men houdt zich in dezen oogenblik onledig met het vergrooten van het gebouw, ten einde het getal der kweekelingen met 20 te kunnen vermeederen, hetwelk, in 1817, op 72 beliep. Van 146 ongelukkigen in het instituut, sedert deszelfs oprigting (1790), opgenomen, zijn 107 aan de maatschappij terug gegeven, uit welke de natuur hen scheen te hebben verfooten.

Uit al het voorgaande, Ed. M. Heeren, blijkt, dat, te te midden van eene vrij snel toenemende bevolking, het getal der armen vermindert; dat hun toestand minder noodlottig is; dat de gestichten, ter hunner hulpe opgericht, in getal vermeederen en bloeijen; dat de afzonderlijke weldadigheid de pogingen der administratiën krachtadig in de hand werkt, en dat deze edelmoedige gevoelens ook UEd. Mog. bezielen.

De wil des Konings, de ondersteuning van UEd. Mog. de ijver der beambten, die der besturen, en de wezenlijk liefdadige inborst der natie, beloven, van jaar tot jaar, nadere verbeteringen.

Staat litt. A.

OPGAVE van de bevolking en van de inkomsten der Godshuizen.

PROVINCIE.	Bevolking.	I N K O M S T E N .				TOTAL.
		Opbrengst der vaste goederen en renten en andere ontvangsten.	Opbrengst der kollekten.	Bedrag der subsidiën, verleend door		
				De gemeenten.	den Staat.	
Noord Brabant	518	f 43,929	f 5,990	f 11,300	„	f 61,219
Zuid-Brabant	2,556	353,153	„	53,865	„	407,018
Limburg	1,461	184,907	5,372	972	„	88,251
Gelderland	1,646	226,965	2,246	4,250	„	233,461
Luik	1,512	165,360	4,439	8,421	f 1,890	180,110
Oost-Vlaanderen	1,591	156,173	20	51,666	„	207,859
West-Vlaanderen	2,259	198,339	10,805	18,813	„	227,957
Henegouwen	1,929	189,565	11,863	9,588	„	211,016
Holland	16,556	301,089	115,362	1,180,952	f 1,895	1,599,298
Zeeland	986	29,394	3,511	67,438	„	100,343
Namen	620	72,577	„	5,603	„	78,180
Antwerpen	3,138	177,779	34,766	66,519	„	279,064
Utrecht	559	49,952	1,627	6,293	„	57,872
Vriesland	842	34,623	18,391	26,905	„	79,919
Overijsel	718	74,433	4,500	16,328	„	95,261
Groningen	653	30,625	336	333	„	31,294
Drenthe	226	1,100	1,000	2,200	„	4,300
Luxemburg	262	9,859	230	321	„	10,410
Totalen	33,042	f 2,199,822	f 217,458	f 1,531,767	f 3,785	f 3,952,832

AANMERKINGEN. Volgens deze opgave zijn de bevolking en de inkomsten der Godshuizen, oogenshijntijk, minder aanzienlijk dan in den laatst verloopenen jare. Er is ditmaal eene zorgvuldiger onderscheiding gemaakt tuschen de eigenlijk gezegde godshuizen en de andere gestichten van liefdadigheid. Er is overigens te gelooven, dat verscheidene gestichten, die geene subsidiën bekomen, niet op de afzonderlijke staten gebragt zijn geweest.

Soort lit. B OPGAVE der inkomsten van de administratiën, belast met den onderstand aan de huissittende armen.

PROVINCIEËN.	Opbrengst der vaste goederen, renten en andere gewone ontvangsten.	Opbrengst der kollekten.	Bedrag der sub-fidiën, verleend door		Totaal.
			de Gemeenten.	den Staat.	
Noord-Brabant . . .	f 141,763	f 30,514	f 31,890	f 1,125	f 205,292
Zuid-Brabant . . .	403,571	74	„	„	403,645
Limburg . . .	141,813	3,233	244	„	145,290
Gelderland . . .	85,524	92,562	21,350	„	199,436
Luik . . .	103,239	3,584	34,707	„	141,530
Oost-Vlaanderen . . .	321,307	54,745	96,863	„	472,915
West-Vlaanderen . . .	224,541	38,933	179,098	568	443,140
Henegouwen . . .	319,845	4,076	11,078	„	334,999
Holland . . .	261,838	858,083	581,450	2,160	1,203,531
Zeeland . . .	49,931	63,038	28,014	„	140,983
Namen . . .	36,370	305	2,147	„	138,822
Antwerpen . . .	121,036	21,753	83,341	„	226,630
Utrecht . . .	53,551	81,868	38,497	603	174,519
Vriesland . . .	113,271	157,180	196,382	„	466,833
Overijsel . . .	34,067	57,968	18,870	„	110,905
Groningen . . .	24,971	124,883	12,971	98	162,923
Drenthe . . .	4,308	28,233	266	„	32,807
Luxemburg . . .	10,932	4,116	945	„	15,993
Totaal . . .	f 2 451,878	f 1,125,148	f 1,338,613	f 4,554	f 4,920,193

De Maatschappij van Weldadigheid.

Op den 5den Augustus werd te 's Gravenhage de tweede Algemeene Vergadering der Kommissie van Weldadigheid, als zijnde belast met het algemeen bestuur der Maatschappij van Weldadigheid, gehouden. — Uit het verslag der permanente Kommissie ter dezer gelegenheid uitgebragt, bleek, dat de onderneming dezer Maatschappij met een geluk, grooter dan de stoutste verwachting zich had durven voorstellen, was bekrond geworden. Het aantal ongelukkigen, aan diepe ellende onttrokken, werkelijk tot zelfbestaan en aanvankelijk tot eene groote mate van beschaving

en zedelijkheid opgeleid, was tot 346 geklommen; het gunstig vooruitzigt om aan het ontwerp eene veel grootere uitgebreidheid te geven, had eenen graad van zekerheid erlangd, met welken zich niemand in zulk een kort tijdbestek had durven vleijen. — Het aantal Sub-Kommissiën in de distrikts-steden georganiseerd, bedroeg 86, en dat der kleinere steden en dorpen 669. — Van het besluit der Maatschappij om aan zoodanige korporatiën, welke een aantal van 500 Leden of meerder zouden bezitten, de regten eener bijzondere Sub-Kommissie toe te kennen, (hetwelk naderhand werd uitgestrekt tot de afdeelingen der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen), hadden het gezelschap tot Nut en Beschaving te Amsterdam, benevens de vereeniging van Vrijmetzelaren in de Noordelijke Provinciën en het Departement van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen te Gorredijk gebruik gemaakt. Terwijl in de zuidelijke gewesten des Rijks, alle de Heeren Provinciale Kommandanten zich, ten aanzien van het Militair, met de attributiën der gewone Sub-Kommissiën wel hadden willen belasten. — De Maatschappij mogt een aantal van 108 honoraire leden tellen, onder welke men vele mannen van aanzien en kunde, binnen en buiten 'slands, alle de Heeren Provinciale Gouverneurs van het Noordelijk gedeelte des Rijks, alle de Provinciale Militaire Kommandanten van 1818 en 1819, en andere voorname Ambtenaren des Rijks enz. aantrof. — Het getal leden der Maatschappij was op den 1sten April reeds tot 21,187 gestegen, terwijl de vrijwillige inschrijvingen en kontributiën, tot den 31sten Maart, eene som van f 71,512:83½ bedragen hadden, gelijk mede voor 24,571 ellen gebleekt en voor 1,444 ellen ongebleekt linnen was ingeschreven. — Wegens den staat der kolonie Frederiks-oord behelsde het verslag, onder anderen: „ dat, gedurende een tijdperk van negen maanden, de regterlijke magt

De Maatschappij van Weldadigheid.

De Maatschappij van Weldadigheid.

„ geen één misdaad, door Kolonisten bedreven,
 „ te bestraffen had gehad; dat men zelfs geene
 „ wanzedelijkheid te beteugelen gehad had, en er
 „ slechts bij zeer weinigen min belangrijke over-
 „ tredingen der huishoudelijke wetten hadden
 „ plaats gehad. Alle de Kolonisten hadden van
 „ den openbaren godsdienst een heoorlijk ge-
 „ bruik gemaakt (1); alle kinderen, daartoe
 „ door hunnen ouderdom in staat, bezochten
 „ sverig de opgerigte school, en eenige hunner
 „ maakten zelfs uitstekende vorderingen. Bes-
 „ chaving en zedelijkheid hadden, in het alge-
 „ meen, onder de Kolonisten zeer toegenomen,
 „ en dit had voor de toekomst de gunstigste
 „ vooruitzichten geopend. De hun toegewezen
 „ grond, meer dan honderd morgen groot, was
 „ wel bebouwd; de aardappelen en de rogge
 „ stonden schoon, waren gelijk te stellen met die
 „ der beste gronden, en werden gedeeltelijk reeds
 „ geoogst; de overige gewassen stonden mede
 „ voordeelig, en slechts weinige gronden waren
 „ door de aanhoudende droogte in Mei en Junij
 „ benadeeld: een lot waarin de zomergranen op
 „ de best bebouwde gronden, in deze en andere
 „ streken gezaaid, even zeer deelden. Alle Ko-
 „ lonisten deden reeds hunne eigene ménage,
 „ leefden van de vruchten hunnes gronds, ge-
 „ paard met de verdiensten buiten de Kolonie,
 „ en van de spinnerij; geen hunner genoot meer
 „ eenigen onderstand; alle betaalden reeds weke-
 „ lijks eenige stuivers op afrekening hunner schuld,
 „ en de op handen zijnde oogst beloofde hun
 „ ruime middelen van onderhoud, gedurende den
 „ toekomenden winter, welk saisoen voor vele
 „ anderen in de gewone Maatschappij steeds zulk
 „ een droevig vooruitzicht opleverde. Gematigd
 „ berekend, zoude (indien ook het overige ge-

(1) Een belangrijke brief deswege van den Heer R. de Kemper, Predikant te Vledde, wordt gevonden in de Prov. Gron. Cour. No. 12.

„ was slagen mogt, naar het zich liet aanzien) De Maatschappij van Wetdadigheid.
 „ de gezamenlijke inkomsten van ieder huisgezin
 „ f 400 voor dit jaar bedragen; bij velen zoude
 „ zij die som zelfs merkelyk overtreffen, en dus
 „ zoude, in elke betrekking, de uitslag de ver-
 „ wachtingen verre te boven gaan, en het vol-
 „ ledigst proefondervindelyk bewijs verschaffen,
 „ dat waarlyk — en op welke wijze dan — het
 „ aantal verarmde natuurgenooten uit den pool
 „ van jammer en ellende, in welke zij waren
 „ afgedaald, gered konden worden (1).” — Ook
 werd, ter voldoening aan het 5de Artikel der In-
 structie voor de Afdeeling met de correspondentie
 belast, namens dezelve door den Voorzitter,
 den Hoogleeraar *P. van Hemert*, een algemeen
 en kort verslag gegeven van alle ingekomene stuk-
 ken en van den hoofdzakelyken inhoud der daar-
 op, door de permanente Kommissie, gegevene
 antwoorden, gedurende den tijd welke verlopen
 was van de maand Julij 1818 tot den laatsten dag
 van Maart dezès jaars (2).

De Kommissie van toezigt hield hare eerste
 vergadering op den 6den daaraanvolgende, ter
 verrigting der werkzaamheden, aan deze Kommissie
 bij het Algemeen Reglement opgedragen. Tot
 dezelve waren, blykens de opneting der ingeko-
 mene stem-biljetten van de kiezers, benoemd: *Z.*
K. H. de Prins van Oranje; voorts de heeren: *J.*
A. Bennet, te Leijden; *Mr. D. S. Boas*, te Am-
 sterdam; *Mr. P. A. Baron van Boetzelaer*, te
 Amsterdam; *H. A. Bollard*, te 's Gravenhage;
H. C. A. de Braconier, te Utrecht; *Jhr. J. S.*
G. J. van Burmania Rengers, te 's Gravenhage;
Ridder M. Bosch, te Groningen; *S. Dasfevael*,

(1) Het verslag zelf, van wege de Permanente Kom-
 missie, uitgebragt door den Generaal-Majoor *J. van den*
Bosch, wordt gevonden in de *Star*, No. 8. bl. 638
 — 673.

(2) Zie dit belangryk verslag in de *Star*, No. 9. bl.
 744—753.

De Maatschappij van Weldadigheid.

te 's Gravenhage; *J. J. Dormout*, te 's Gravenhage; *Mr. J. A. Drieling*, mede aldaar; *J. A. Dutilh*, te Gouda; *Mr. R. Feith*, te Zwolle; *Mr. E. E. B. Glimmer*, te Amsterdam; *C. J. M. Ghislain de Brouckere*, te Maastricht; *Mr. C. H. Gockinga*, te Noordbroek; *G. K. Graaf van Hogendorp*, te 's Gravenhage; *W. Jochems*, te 's Gravenhage; *Mr. A. W. Philipsse*, te 's Gravenhage; *E. J. van Rooy*, te Monnikendam; *Mr. E. J. van Rooijen*, te 's Gravenhage; *Mr. H. Siderius*, te Wolrega; *J. D. Baron Sweerts de Landas*, te 's Gravenhage; *D. L. Vermaesen*, te Haarlem.

Deze Vergadering werd door den waarnemenden President der Kommissie van Weldadigheid, den heer *J. van den Bosch*, met eene gepaste aanspraak geopend, en door dezelve tot haren Voorzitter benoemd *Z. K. H. de Prins van Oranje*, en, bij Hoogstdezelfs afwezigheid, tot Vice-President de heer *G. K. Grave van Hogendorp*; tot Secretaris werd aangesteld de heer *Mr. J. A. Drieling*. — Hierop tot derzelver werkzaamheden overgegaan zijnde, werden, na oplezing van eene aan de Kommissie ingezondene missive, wegens de strekking dier werkzaamheden (1), voorgelezen de verdere aan deze Kommissie overgelegde stukken, zoo ter inlichting als ter deliberatie der Kommissie van toezigt. Vervolgens trad dezelve tot het onderzoek der rekening en verantwoording van de permanente Kommissie, tot den 31sten Maart loopende, met alle de boeken en verificatoire stukken daartoe betrekkelijk (2).

(1) Zie dezelve in de Star, No. 8. bl. 630—638.

(2) Zie de Star, No. 8. bl. 673—693 en No. 11. bl. 890—923; alwaar gevonden wordt het rapport der Kommissie tot onderzoek der rekeningen, alsmede dat der Kommissie tot onderzoek der Kolonie op de plaats zelve, overgelegd en goedgekeurd op de gehouden Vergadering der Kommissie van toezigt op den 28sten October.

Ter aanvulling van het gewoon getal leden der Kommissie van Weldadigheid werd benoemd de heer Mr. *J. Kol* te Utrecht, en in plaats van het bij lozing aftredend lid, den heer Mr. *J. B. van Hemert*, de heer *J. Leesborg* in 's Gravenhage, welke benoemingen door de Kommissie van toevorzigt werden bekrachtigd.

De Maatschappij van Weldadigheid.

Onder de besluiten door de Kommissie van Weldadigheid, ter algemeene vergadering van den 5den genomen, zijn de volgende de meest belangrijke.

Daar de uitvoering van Art. 7 der Instructie voor de afdeeling van Financiën, bevelende het houden door dezelve van rekening met de Sub-Kommissiën enz. onmogelijk was bevonden, werd besloten, de afdeeling van Financiën van dit gedeelte harer werkzaamheden te ontheffen, kunnende dezelve alleen door de permanente Kommissie gehouden worden.

Wegens de uitgestrektheid van sommige regt-banks-arrondisfementen, de daaruit voortvloeiende moeilijkheid van korrespondentie der Sub-Kommissiën met die der hoofdstad, en het aanzoek van sommige dier Kommissiën ter verandering der bestaande verdeeling, werd besloten: „om, met alteratie van Art. 2 der Instructie voor de afdeeling met de Koloniale en andere werkzaamheden belast, de permanente Kommissie te autoriseren, om, wanneer de lokaliteit, het aantal leden of andere omstandigheden zulks nuttig zouden doen voorkomen, met overleg der Sub-Kommissie in zoodanig arrondisfement, de bestaande verdeeling in zoo verre te veranderen, dat de Sub-Kommissiën, in de kantonnale hoofdplaatsen of plaatsen, waar dit noodig zoude worden geoordeeld, gemagtigd werden, om met de permanente Kommissie onmiddellijk te corresponderen, en ten aanzien der overige Sub-Kommissiën in het kanton te verrigten, al wat dienaangaande tot hiertoe aan de Sub-Kommissie der arrondisfements-hoofdplaats was opgedragen.” —

De Maatschappij van Weldadigheid.

Voorts werd nog een besluit wegens alteratie van Art. 9 der zelfde instructie genomen.

Uit overweging der zeer verschillende handelwijze der Sub-Kommissiën in het berekenen der onkosten, welke door de Kommissie van Weldadigheid in rekening geleden werden, werd besloten: „ de Sub-Kommissiën in het algemeen uit te noodigen, om het voorbeeld te volgen van diegenen, welke de invordering der kontributiën enz. kosteloos hadden bewerkstelligd; — dat voorts in rekening zouden worden geleden: 1°. brieven en andere onvermijdelijke porten; 2°. de onvermijdbare kosten der inkasering van kontributiën en andere penningen, gelijk ook voor de noodige school-behoefsten, mits niet te boven gaande 2 pCt. van de ingevorderde som; 3°. zoodanige meerdere of andere uitgaven, als waartoe door de Sub-Kommissiën aan de permanente Kommissie autorisatie was gevraagd, en door deze aan dezelve, uit aanmerking van lokale omstandigheden, verleend zoude zijn.”

De Kommissie van Weldadigheid verlangende de Kolonie der Maatschappij met den meesten spoed uit te breiden en de gemeenten in staat te stellen, om zich, zoo spoedig mogelijk, van het onderhoud der behoeftigen, waardoor zij gedrukt werden, te ontheffen, besloot, aan de Gemeente- en Armenbesturen en andere korporatiën, ook aan bijzondere personen, daartoe gelegenheid te verschaffen door een aantal dier verarmden, waarvan zij opgave konden doen aan de permanente Kommissie, in de Kolonie op te nemen. Hiertoe strekte een berigt door de Maatschappij van Weldadigheid ter kennisse der Gemeente- en Armenbesturen gebragt, waarbij de aanneming van behoeftigen onder de volgende algemeene bepalingen en voorwaarden werd aangeboden (1). „ Voor

(1) Dit berigt is geplaatst in de Star, No. 5; met hetzelfde stond in onmiddellijk verband eene verhandeling.

Ieder behoeftig huisgezin, waarin ten minste vier personen gevonden werden, in staat om veld- en spinarbeid te verrigten, (hieronder konden twee kinderen, mits gezond en sterk, boven de 6 jaren, gerekend worden), zoude jaarlijks betaald worden *f* 25 voor ieder hoofd, naar dat hetzelfde sterk was. De Maatschappij nam daarvoor de geheele verzorging van zoodanige personen op zich. Deze betaling konde door de gemeente-besturen gevonden worden uit het drie vierde gedeelte der contributiën van de Leden der Maatschappij in de stad, met welke gecontracteerd werd, woonachtig. — Voor het betalen dezer bijdragen zoude zoodanige waarborg moeten opgegeven worden, dat daarop veilig eene negotiatie konde geschieden tegen 6 pCt. rente, *f* 50 jaarlijksche aflossing van elk aandeel à *f* 1000, benevens vijf guldens premie, bij de uitloting van iedere *f* 1000. Behalve de bovengemelde *f* 25 voor ieder persoon, zoude ter betaling van deze renten, aflossing en premie gebruikt worden, alles wat door de jaarlijksche aflossing, wegens vermindering der primitieve renten overschoot, benevens al hetgene, wat door het huisgezin jaarlijks werd afbetaald, zoo op de schuld, door hetzelfde te zijner vestiging gemaakt, als op de som die door hetzelfde als huur werd betaald. — Zoodra de hoofdsom was afbetaald, hield de jaarlijksche contributie van *f* 25 per persoon op, en zij, die het kapitaal ter vestiging van het huisgezin hadden opgebracht, verkregen daardoor een regt van eigendom op het huis en den grond die aan hetzelfde in vruchtgebruik was afgegaan. Over dezen eigendom echter zoude nimmer anders kunnen beschikt worden, dan ten behoeve en gebuike van armen, en niet anders, dan overeenkomstig de bepalingen door de Maatschappij van

De Maatschappij van Wel-dadigheid.

ling: „ over de oorzaken der armoede en de hulpmiddelen daartegen;” in hetzelfde tijdschrift, bl. 424 en volgg.

J. B. van 1819. 2de Stuk.

V

De Maatschappij van Weldadigheid.

Weldadigheid gemaakt, en bij speciaal contract nader te omschrijven. — De Gemeenten, Armen-Besturen, Korporatiën en bijzondere Personen zouden, des verkiezende, de hoofdsom van f 1700 tot de vestiging van een huisgezin vereischt, zelve kunnen fourneren, en in dit geval geene contributie betalen, maar integendeel alles genieten wat door de van hen gevestigde huisgezinnen op hunne schuld werd afbetaald, benevens dat gedeelte der renten, jaarlijks door dezelve opgebracht, hetwelk niet tot onderhoud van woning en gezin noodzakelijk was. Tevens zouden zij de voordeelen wegens het regt van eigendom, boven vermeld, in dit geval blijven genieten. — Voor bijzondere personen, tot geen huisgezin behoorende en in staat om te arbeiden, zoude betaald worden f 60 jaarlijks, zoo lang zij in de Kolonie bleven. Geene personen werden aangenomen, dan op getuigenis van het plaatselijk bestuur, dat zij tot de behoefstige klasse behoorden. — De aan te nemene behoefstigen konden bestaan in: 1°. behoefstigen bekwaam om te arbeiden, of die daartoe werden opgeleid, van een goed zedelijk gedrag, weeskinderen en andere in Godshuizen onderhouden wordende; 2°. behoefstigen, tot arbeid bekwaam of opleidbaar, van een minder zedelijk goed gedrag; 3°. bedelaars van de beide seksen. Ieder dezer soorten zoude in eene bijzondere Kolonie worden overgebracht, voor dezelve meer bijzonder geschikt (1).”

Tot uitbreiding van dit ontwerp diende een ander, in de maand Augustus van wege de permanente Kommissie aan de Sub-Kommissiën rond gezonden. Dit plan, door den tweeden Assessor aan de Kommissie voorgedragen, was door een besluit van Z. M. van den 28sten Julij goedgekeurd, en in zoo verre bekrachtigd, dat aan de Maatschappij van Weldadigheid het regt werd toegestaan om met alle Gemeente-besturen zooda-

(1) Verg. Overijsf. Cour. No. 83.

nige overeenkomst te treffen, wegens het overnemen van behoeftige huisgezinnen en weeskinderen, als met de belangen der gemeente mogten vereenbaar geoordeeld worden, terwijl Z. M. als een blijk van Hoogstdezelfs belangstelling, deze overeenkomsten aan Zijne hooge approbatie onderwierp. In het derde lid van dit besluit vond Z. M. goed te bepalen, dat alle geconstitueerde Magten, door Z. Exc. den Minister van Binnenlandsche zaken zouden uitgenoodigd worden en aangemoedigd, om aan deze nieuwe pogingen der Maatschappij bevorderlijk te zijn (1). De Maatschappij bood hierbij aan: zich met het onderhoud, onderwijs, de opvoeding en de volkomene vestiging als boeren of landbouwers, tevens in staat tot verrigting van fabriekmatigen arbeid, te belasten, van eene onbepaalde hoeveelheid weezen en armen-kinderen; met dien verstande, dat zes van zoodanige kinderen geplaatst zouden worden bij een paar bejaarde lieden, geene kinderen hebbende, of wel bij eene vrouw alleen; in allen geval van dezelfde godsdienstige gezindheid als de kinderen, van een onbesproken gedrag en onder nauwlettend dagelijksch en onmiddellijk toezicht van de directie, in staat om de kinderen behoorlijk te verzorgen. Voor ieder kind werd jaarlijks betaald f 60, en dus voor zes f 360, welke som minder was dan hetgeen men was genoodzaakt voor het gewoon onderhoud te besteden. De Regenten of Besturen, van welke dezelve overgenomen werden, behielden het regt van over deze kinderen, ten allen tijde, het toezigt uit te oefenen, dat aan voogden, die elders kinderen hadden uitbested, kon toegekend worden, behoudens, ordeshalve, de huishoudelijke inrigting in de Kolonie, met welke inrigting men

(1) Men vindt het plan, benevens de circulaire tot geleide van hetzelfde, in de Star, No. 8. bl. 694—716.

De Maatschappij van Weldadigheid.

zich volledig bekend konde maken. De kinderen zouden behalve het gewoon school-onderwijs, op den voet als in de gewone stads- of arm-scholen, met de schroomvalligste naauwgezetheid worden onderwezen in dien Godsdienst, tot welken zij behoorden, waaromtrent, in de reeds bestaande Kolonie, de vereischte schikkingen waren gemaakt. Voor elk zestal kinderen aldus overgedaan, zoude men tevens twee behoeftige huisgezinnen, op den gewonen voet, geplaatst kunnen krijgen, zonder eenige betaling. Dezelve zouden elk uit zes hoofden bestaan. Deze huisgezinnen stonden in zoo ver met het huisgezin der weezen in betrekking, dat zij verplicht waren om hezelve in den, voor de jeugdige weezen en dezer soms te bejaarde huisgenooten, te zwaaren veld-arbeid, te ondersteunen, de kinderen tevens daartoe opleidende. Aldus had men drie huisgezinnen geplaatst, tevens met de blijvende fakulteit om, gedurende en na de geheele kwijting van het fournissement, bij versterf, overgang in de maatschappij als anders, over de daargestelde etablissementen of gecreëerde boerderijen, huis, hof en land, ten allen tijde als eigendom te kunnen beschikken, mits men het doel der instelling, in den geest der maatschappij, in acht bleef nemen. — In de vooronderstelling dat, tot volledige vestiging van een koloniaal huisgezin, benoodigd was een kapitaal van *f* 1700, dus in het gemelde geval van drie huisgezinnen *f* 5100, nam de permanente Kommissie de verschaffing van dat kapitaal, door middel eener negotiatie, onder verband van de grond en andere bezittingen der maatschappij, geheel voor hare rekening. De gemeente-besturen stonden alleen in voor het jaarlijksch fournissement van *f* 60 per kind, en deze gelden werden aangewend tot voldoening van interesfen en aflossing, in dier voege, dat de aflossing in den tijd van 16 jaren, of wel vroeger, geheel volbragt ware, als wanneer men onderstellen mogt het kapitaal aanmerkelijk vermenigvuldigd te hebben,

door de omschepping van woestenijen in bebouwde en bevolkte landgoederen. Ten einde de Commissie in staat te stellen met goed gevolg de verelschte negotiatië te kunnen openen, was het noodig dat zij verzekering aanbod, welke het doelmatigst hierin konde gevonden worden, dat de plaatselijke besturen het jaarlijksch fournissement, voor interesfen en aflossing, formeel garandeerden, waatop het dus in deze geheel aankwam. Overigens meende men eenen toereikenden waarborg te vinden dat geene verdere kosten zouden behoeven te worden aangewend, daarin, dat, met de voltooiing van het etablissement, dat is, met de oprigting van de boerderij door de aanschaffing van rundvee voltooid, voor het opgegeven bedrag, de kolonist niet alleen op zich zelven bestond, maar zelfs eene jaarlijkfche huur betalen konde, zoo als hij dan ook werkelijk deed (1).

De Maatschappij van Weldadigheid.

Onderscheidene Armen-besturen in de Noordelijke Provinciën namen deel in de maatregelen ter verzorging van aan hen toevertrouwde wees- of armen-kinderen; terwijl met andere deswege in briefwisseling werd getreden.

Op den 16den Augustus werd te Frederiksoord, door den Heer Mr. J. C. Faber van Riemsdyk, de eerste steen gelegd der gebouwen van eene nieuwe Kolonie, welke openbare aanbesteding, ten getale van 250, in de maand Mei had plaats gehad. — Op denzelfden dag werden, overeenkomstig het besluit der Commissie van Weldadigheid, wegens het verdienstelijk gedrag der Kolonisten, bij eenen kort te voren plaats gehad hebbende veen-brand, de volgende premiën uitgedeeld, als: aan de twee bijzonder uitgemunt

(1) De afschrijving deswege door den Gouverneur van Noord-Holland gedaan aan de gezamenlijke gemeentebesturen vindt men in de Amst. Cour. No. 225,

De Maatschappij van Weldadigheid.

hebbende Onder-opzieners *Scyl* en *Janssen*, ieder f 10:00; aan de drie andere Onder-opzieners, ieder f 7:00; aan de meest uitgemunt hebbende Kolonisten f 5:00; aan de daarop volgende f 4:00 en f 3:00, en aan alle die eenige welwillendheid getoond hadden f 1:00, terwijl twee oververschillige Kolonisten van deze belooning uitgesloten bleven. Aan eenige jongens, die uitgemunt hadden, werd f 2:00 toegelegd. Ook werd bij deze gelegenheid toegelegd aan de Kolonisten, die bij eenen brand in het kookhuis uitgemunt hadden, ieder f 3:00. Aan eenen Kolonist werd, ter belooning zijner uitmuntende netheid in kleeding, en het stiptelijk nakomen der bepalingen, omtrent het dragen der koloniale kleederen, geschonken f 5:00; aan twee kinderen, die het meest in de school uitgemunt hadden, ieder f 3:00; aan twee huisgezinnen, die, in evenredigheid der spinnewielen, het meeste vlas gesponnen hadden, ieder f 3:00. — Des avonds na de uitdeeling, terwijl de werklieden van den aannemer der gebouwen *P. Oosterloo*, zich huizen de kolonie vrolijk maakten, werden de Kolonisten, ten koste van den Heer *Faber van Riemsdyk*, in het bijzijn van *Z. Ed.* familie, die der Direkteurs en andere aanschouwers uit de nabuurschap, op eene vaderlandsche ververfching onthaald. Ten zes ure werden zij in de spinzaal, daartoe opgeruimd, met pijpen, tabak en bier ontvangen. Aan de jongens werd, ter zijde van het magazijn, gelegenheid gegeven om door klimmen eenige prijzen, bestaande in kleedingstukken, te winnen, terwijl, nadat dit afgeloopen was, brood en kaas en nogmaals bier werd aangeboden, en de avond, onder eene vervrolijkende muziek, doch tevens met de meeste betamelijkheid en orde, doorgebracht.

In de maand November waren de huizen in de nieuwe kolonie, voor het meerder gedeelte, reeds afgebouwd, en door dagelijksche aankomst van kleedingstukken, huisraad, gereedschappen en le-

vensmiddelen aldaar, was alles nagenoeg in gereedheid, om het bestemd getal van huisgezinnen en personen te ontvangen, welke dan ook gedeeltelijk voor den 1sten December werden afgezonden, wordende zij, van wege het gemeentebestuur hunner plaats, van eene behoorlijke reiskaart enz. voorzien. — Deze nieuwe Kolonisten waren deels overgenomene voor de contributiën, deels besteede wees- of armen kinderen, en daarbij gevoegde behoeftige gezinnen; deels ook huisverzorgers of verzorgsters, bij wie de kinderen, ten getale van zes, werden ingedeeld (1).

De Maatschappij van Weldadigheid.

Het waren inzonderheid de gunstbewijzen door Z. M. den Koning aan de Maatschappij verleend, benevens de zoowel voor het Gouvernement als voor de Maatschappij voordeelig aangegane contracten, welke dezelve in staat stelden om de middelen tot grootere uitbreiding harer onderneming te vinden. De belangrijke ondersteuning, zoo van Z. M. als van het koninklijk huis ontvangen, werden, door de toezeggingen van Prins *Frederik*, voor deszelfs vertrek naar Duitschland, zoo voor Z. M. als voor Z. K. H. zelve gedaan, meer dan verdubbeld. Ook behaagde het Z. M. de Maatschappij te ontslaan van de heffing der proportionele zegel- en registratie-regten voor de overdragt van Westerbeeksfloot, gelijk mede daarvan, op denzelfden voet, ontheven was de hypothekaire inschrijving van dat landgoed voor de negotiatie, welke in dit jaar tot stand werd gebracht. — De negotiatie werd, ten bedrage van *f* 80,000, door het geakkrediteerd huis van *Vlaer en Kol* te Utrecht aangenomen, strekkende de vele aangeboden leeningen tot een' waarborg dat het publiek de soliditeit dezer negotiatie ten volle erkende. Het behaagde HH. KK. HH. de Prinsessen-Douairies van Oranje-Nassau en van Brunswijk, ieder voor eene som van *f* 1000, een reuteloois aandeel aan dezelve te nemen. — Onder de geschenken, door edelmoedige begunstigers

(1) Zie boven bl. 304—309.

De Maatschappij van Weldadigheid.

ingezonden, werd mede achtervolgens met erken-
tenis gewag gemaakt van een aantal giften, als:
van eenen ongenoemden te Utrecht, *f* 1000; van
den Heer *J. Brouwer Joachimsz.* te Amsterdam,
behalve eene ruime intekening voor *linnen*, jaar-
lijks *f* 50; van den Baron *P. Sraalman* te Nij-
megen *f* 1000; van den Heer *Mr. J. A. van der*
Muelen te Utrecht *f* 500; van eenen inwoner van
Zuid-Holland, welke onbekend wilde blijven, een
geschenk van 2,000 Roebels Inscriptiën ten laste
van Rusland, bij *Stadniski* en *van Heukelom*;
voorts van het hoofdbestuur der Maatschappij tot
Nut van 't Algemeen een volledig exemplaar van
alle de uitgegevene werken dier Maatschappij,
geschikt om onder de Kolonisten *gratis* te wor-
den uitgedeeld, zoo als mede, ten gebruike der
Roomsche Katholieken, een vijf-en-twintigtal ex-
emplaren van *Natters Gebedenboek voor Roomsche*
Katholieken.

Z. M. de Koning vermeerderde Hoogstdezelfs
gunstbewijzen aan de Maatschappij van Welda-
digheid, door aan dezelve het vruchtgebruik van
de verlatene Ommerschans, met de daarbij behoo-
rende gebouwen, toe te staan, tot vestiging van
eene bedelaars-kolonie.

Een groot aantal vreemdelingen bezocht gedu-
rende dit jaar onafgebroken Frederiks-oord, wel-
ke zich bij uitstek voldaan toonden, en waardoor
eene levendigheid en een vertier over dezen an-
ders stillen oord verspreid werd, welke een tref-
fend en tevens belangwekkend tooneel opleverden.

Ten einde, in voldoening aan het verlangen
van Z. K. H. Prins *Frederik*, aan de Ingezete-
nen van Neerland's Indië, en aan de aldaar die-
nende land- en zeemagt, de gelegenheid te geven,
om, op eene gemakkelijke wijze, deel te nemen
aan de ondersteuning, welke alom in het moeder-
land werd verschaft aan de Maatschappij van
Weldadigheid, vond Z. Exc. de Gouverneur-
Generaal van Neerland'sch Indië goed de volgende
voorloopige schikkingen, op den 19den Augustus,
vast te stellen:

Deelne-
ming aan
de Maat-
schappij
in de
Oost-
Indiën.

a. Er zal, in Neerlandsch Indië, eene Hoofd-Kommissie van Weldadigheid zijn, en voorts het noodige aantal Sub-Kommissiën.

De Maatschappij van Weldadigheid.

b. De Hoofd-Kommissie zal te Batavia vergaderen, en zal bestaan uit twee of meer voornamste ambtenaren, een hoofd-officier van de landmagt en van de koloniale marine, eenige leeraren der Christelijke gemeenten, en een of meer onbeambte personen, alle op de hoofdplaats gezeten; zultende een der leden als Secretaris fungeren.

c. De Hoofd-Kommissie zal zich dadelijk onledig houden, om de ingezetenen van Neerlandsch Indië, bij een gepast adres, bekend te maken met den aard der instelling en het doel der Maatschappij, en hen te noodigen, om daaraan deel te nemen.

d. De Hoofd-Kommissie zal, tot hetzelfde einde, met alle de plaatselijke autoriteiten, op en buiten Java, in briefwisseling treden, en aan hen doen geworden een genoegzaam aantal inschrijvings-biljetten, zoo voot het lidmaatschap als voor de bijdragen, alsmede kwitantien, door den Voorzitter der Kommissie geteekend, altes, zoo veel mogelijk, naarvolgens de daarvan uit Nederland ontvane voorschriften.

e. Zoodra het aantal leden zulks zal toelaten, zullen in de onderscheidene gouvernementen en residentien, door de respectieve vaste ambtenaren, op elke plaats, worden benoemd Sub-Kommissiën, welke door den Gouverneur en Residenten in persoon zullen worden gepresideerd, en welke zullen worden zamengesteld naar de voorschriften diebaangaande door de Hoofd-Kommissie te geven.

f. Van deze benoemingen en in het algemeen van de verrigtingen der Sub-Kommissiën, zal regelmatig worden kennis gegeven aan de Hoofd-Kommissie.

g. Ten einde de Hoofd-Kommissie in staat te stellen om, op de meest doelmatige wijze, met in achtneming der plaatselijke gesteldheid, ten voordeele der Maatschappij van Weldadigheid in Nederland werkzaam te zijn, zal aan die Kommissie worden uitgereikt een afschrift van de missieve door Z. K. H. Prins *Frederik der Nederlanden*, hantens de Maatschappij aan den Gouverneur-Generaal geschreven, onder datteekening van den 11den September 1818, benevens alle daarbij behoorende stukken.

h. De Sub-Kommissiën zullen, ten behoeve der Maatschappij, de ingezamelde gelden overbrengen in de landskassen, op elke plaats, en zullen van deze stortingn kennis geven aan de Hoofd-Kommissie.

De Maatschappij van Weldadigheid.

1. De plaatselijke ontvangers zullen eene gelijke kennisgeving zenden aan de Hoofd Directie der Financiën en aan de Algemeene Rekenkamer.

2. De Hoofd-Kommissie zal, zoo dikwijls zulks zal noodig zijn, eene voordragt aan den Gouverneur-Generaal doen, om de in de onderscheidene etablissementen gesorte, sommen te ligten uit de algemeene kas te Batavia, en dezelve naar Nederland te remitteren.

3. Alle brieven, door de Hoofd-Kommissie en Sub-Kommissiën te schrijven, over zaken, de Maatschappij betreffende, zullen bevrijd zijn van de betaling van portgelden.

4. Alle stukken van de Hoofd-Kommissie zullen gratis op 's Lands Drukkerij worden gedrukt, en de benoodigde schrijfbehoeften zullen, op hare aanvraag, door de zorg der Hoofd-Directie van Financiën, zonder betaling, uit 's Lands voorraad worden verstrekt.

5. De respectieve Gouverneurs en Residenten zullen alsmede de benoodigde schrijfbehoeften, voor het gebruik der Sub-Kommissiën, doen afgeven uit 's Lands pakhuisen.

Tot leden der Hoofd-Kommissie van Weldadigheid in Nederlands Indië werden verzocht en gecommiteerd de heeren: *J. A. van Braam*, Voorzitter; *R. D'Ong*; de Kolonel *Schenck*; *Lamberger*, kapitein ter zee; *Roorda van Eysinga*, Predikant; *Wedding*, Predikant; en *R. Prediger*. — De Heer *Roorda van Eysinga* nam de functiën van Secretaris op zich.

Op den 8ten September werd een bericht van de Hoofd-Kommissie van Weldadigheid te Batavia ter algemeene kennisse gebracht, waarbij eene in-teekening voor het lidmaatschap en tot jaarlijkse bijdragen, zoo in geld als door middel van inschrijving op het gefabriceerde linnen, werd geopend, alles op denzelfden voet als zulks in het moederland plaats had, eindigende met den wensch: dat elk, bij wien de liefde niet gekoeld was, den wenk der Voorzienigheid om iets goeds te doen mogt opmerken, en in de volvoering van zijnen pligt de toejuiching van zijn geweten en

de goedkeurende belooning van den Hemelfchen Vader mogt ontvangen (1).”

In de kolonie Suriname, te Paramaribo, werd ^{in Surina-} eene Sub-Kommissie tot stand gebragt, welke bij ^{me.} voorraad overmaakte eene wissel van f 5000, wegens contributiën en giften in de kolonie.

De President ter kuste van Guinea maakte ^{Te Guinea,} insgelijks de som van f 450 over, voor den dienst dezes jaars, als gift, ten behoeve der Maatschappij, van ambtenaren en vrùgeborenen aldaar ontvangen.

De Hoofddirectie van het fonds *Weldadig en* ^{Verflag} *Zorgvuldig*, te 's Gravenhage, gaf op den ^{wegens het} 3den December wederom een gunstig verflag over ^{fonds} het nut hetwelk gesticht was, door de bijdragen, ^{Weldadig} die vele ingezetenen dier stad, op het voorbeeld ^{en Zorg-} van H. H. MM. den Koning en de Koningin en ^{vuldig.} vercere leden van het koninklijk huis, hadden bijgebragt, om, op dezelfde wijze als in het voorgaande jaar, ongelukkige natuurgenoeten, welke van geene armen-kassen trokken, te ondersteunen. — De reeds geïnde penningen, en die gene op welke men nog konde rekenen, bedroegen meer dan f 7800, en men vleide zich, dat, door verdubbelde vlijt, het doel der inrigting zoo veel mogelijk was bereikt geworden. — Een getal van 96 personen, alle oude of gebrekkige, en van welker braafheid men de beste getuigenissen had, hadden doorgaande ondersteuning, hetzij maandelijks hetzij wekelijks, genoten. Bepaalde uitdeelingen, zoo in geld als kleederen en mondbehoefsten, waren toegereikt aan 126 lieden. — Ook waren de uitwerkelen zeer heilzaam van de onder borgtocht geleende gelden, welke op gezette tijden zonder interessan werden terug gegeven. Negen en dertig ingezetenen hadden dusdanig een verschoot tot voorkoming van hunnen val, of verbetering van hunnen toestand bekomen; de klein-

(1) Staatscour. 1820. No. 33.

ste fom was geweest *f* 50, de grootste *f* 400. Het nuttige van deze wijze om wel te doen bleek ook hieruit, dat van de 46 personen, welke in het vorige jaar, op onderscheidene tijden, waren geholpen, bijna alle het geld reeds hadden terug gegeven, hetgeen van de andere, wanneer de verschijndag daar zoude zijn, met grond verwacht werd.

Genoot-
schap van
moederlij-
ke liefde. H. K. H. de *Prinses van Oranje* verwaardigde zich den titel van *Befchermster des Genootschaps van moederlijke liefde (de la Charité Maternelle)*, hetwelk sedert twaalf jaren te *Verviers* bestond, en aldaar onder de behoeftige klasse aanhoudend in zegening was, aan te nemen, welke haar door de dames, dit genootschap uitmakende, werd aangeboden. H. K. H. gaf hiervan kennis in eenen hoogst vleijenden eigenhandigen brief aan de *Voorzitter des genootschaps*, denzelven van eene gift van *f* 1000 doende verzeld gaan, bestemd tot ondersteuning van hulpbehoevende kraamvrouwen.

Genoot-
schap van
vrouwen
voor vrou-
wen. Een diergelijk genootschap, onder den naam van het genootschap van *Vrouwen voor Vrouwen*, sedert tien jaren te *Rotterdam* bestaande, had gedurende dien tijd 1392 kraamvrouwen ondersteund, volgens een geregeld plan, waarvan jaarlijksch gedrukte biljetten in het licht kwamen, en waartoe ook H. M. de *Koningin en de Prinsessen-Douairieres* bijdroegen.

Genoot-
schap ter
beoefening
van Deugd
en Kunde. Het *Amsterdamsch Genootschap ter beoefening van Deugd en Kunde*, voor omtrent 25 jaren aldaar gevestigd, vormde een ontwerp ter oprichting eener verkooppplaats, gelijkende naar die welke te *Manchester* en elders aanwezig waren, waarin alle mogelijke kunst- en handwerken, vervaardigd door lieden van goeden huize, met den druk der tegeenspoeden worstelende, zouden worden ten toon gesteld en door een daartoe geschikte perfoon ten verkoop aangeboden. Een aantal ingezetenen hunne goedkeuring aan dit ontwerp gehecht en tot bestrijding der aanvank-

lijke kosten bijgedragen hebbende, werd hetzelfde, onder het oppertoezicht van het bovengemelde genootschap, en onder het bijzonder dagelijksch beheer van drie uit hetzelfde gekozene bestuurders; in werking gebragt, en de verkoopplaats en wet, waarna de inzenders van goederen zich moesten gedragen, algemeen bekend gemaakt.

Ook werd te Amsterdam door Bestuurders van de beide Amsterdamsche departementen der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, door eenige toelage, welke uit de stedelijke kas, met toestemming der hoogere autoriteit, verleend werd, onderfchraagd, eene Spaarbank opgerigt, wier opening op den 6den Julij plaats had (1). — Niet tegenstaande in de uitgebreidheid dier stad een wezenlijk beletsel gelegen was, voor het wegnemen van alle bedenkingen en vooroordeelen tegen eene dusdanige nieuwe inrigting, zoo hadden Bestuurders evenwel het genoeg te zien, dat zij, welke hieraan deel namen, tot die klasse van menschen behoorden, waarvoor de inrigting eigenlijk was daargesteld. Ook voedde men gegronde hoop, dat deze deelneming hoe langs hoe meer zoude vermenigvuldigen, vooral daar de edelmoedige onderstand van eenige menschenvrienden de Spaarbank, voor alle gevaar van vermindering, volkomen had gewaarborgd.

Over het algemeen was de staat der Spaarbanken, luidens het algemeen verslag der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen van den 10den Augustus; gunstig, bedragende het geheel getal Spaarbanken, onder bestuur der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, 48, terwijl er te Marssum en te Sneek Spaarbanken bestonden onder het bestuur van bijzondere personen, meerendeels echter leden dezer Maatschappij (2).

(1) Men vond eene bekendmaking deswege van Burgermeesteren in de Amsterd. Cour. No. 166

(2) Zie het uittreksel van dit verslag in het *Magazijn voor het Armenwezen*, D. IV. St. 1. bl. 85-96.

Weduwen-
en weezen-
fonds, on-
der de zin-
spreuk:
voor het
toekomen-
de.

Voorts had in dit jaar, onder de zinspreuk *voor het toekomende*, de oprigting plaats van een weduwen- en weezen-fonds, aanvankelijk voor de provincie Holland en Utrecht, doch later voor het geheele Rijk uitgebreid, ten behoeve van alle politieke, justitiële en financiële ambtenaren, de functiën bekleedende van Schout, Secretaris, Notaris, Regter, Griffier of Ontvanger, mitsgaders voor alle zoodanige andere ambtenaren, als bij Directeuren, met goedkeuring van Kommissarissen, zouden begrepen worden daarin ook mededeel te kunnen worden gegeven. De directie en administratie over dit fonds werd, ten einde door hen kosteloos waargenomen te worden, aanvaard door de heeren *G. Brack*, te Zwammerdam; *C. G. Born*, te Teraar; *J. Gerdenier*, te Medemblik, en *J. Bregger*, te Twisk. Als Kommissarissen voerden het toezicht de heeren: Jhr. *J. A. van Zuylen van Nyevelt*, te Haarlem; *M. J. de Lange*, te Alkmaar; *C. Hardenberg*, te Gouda, en *J. de Jong*, aan den Uithoorn (1).

Onder een aantal werken van liefdadigheid zijn ons de volgende, als op bijzondere vermelding aanspraak hebbende, voorgekomen.

Ontheeling
aan behoef-
tigen, te
Leeuwar-
den.

De Voogden der Stads Armen-kamer te Leeuwarden, daartoe in staat gesteld door eene zeer aanzienlijke gift van Z. M., gedurende Hoogstdezelfs verblijf in gemelde stad, deden op den 16den Januarij eene ruimere bedeeing dan gewoonlijk jaarlijksch plaats had, van erwten en gort, en aan ruim 500 behoeftigen van spek. Vreugde en dankbaarheid waren op aller gelaat te lezen, welke zich in een luid gejuich van *love de Koning!* te kennen gaf.

Miladadige
gift van
Z. M.

Ook behaagde het Z. M., uit Hoogstdezelfs bijzondere fondsen, eene som van *f* 3000 ter beschikking te stellen van den Gouverneur en Ge-deputeerde Staten van Noord-Brabant, ten einde

(1) Het reglement van dit fonds wordt gevonden in het Bijvoegsel tot het Staatsblad, D. VI. bl. 486—506.

uitgedeeld te worden aan een aantal ingezetenen, ten gevolge van storm en hagelslag, tot armoede gebragt.

H. K. H. de Prinses van Oranje deed op nieuw eene gift van 3000 franken aan de gemeente van Salamaster, ten einde de woningen, door den brand vernield, weder te doen opbouwen.

Geschenk der Prinsesse van Oranje.

Ter gelegenheid van het nieuwe jaar deed de Bisschop van Doornik aan alle de gevangenen in gemelde stad, een portie vleesch, wit brood, rijst en bier, benevens tabak en brandewijn, voor de mannen, en koffij en suiker voor de vrouwen, uitdeelen.

Uitdeeling aan gevangenen te Doornik.

De verdienstelijke organist J. Blanken te Apeldoorn gaf, ten behoeve der armen aldaar, een orgel-concert, op hetwelk hij een muziekstuk, door hem zelve vervaardigd, voorstellende de slag van Waterloo, uitvoerde. Door den toevloed van aanwezigen van alle naburige plaatsen, werd deszelfs weldadig oogmerk met eenen nitslag, welke alle verwachting overtrof, bekroond.

Weldadigheid te Apeldoorn.

De Luitenant-Admiraal van Kinsbergen deed een aanzienlijk aantal kinderen, van de beide scholen van Apeldoorn en het Loo, mitsgaders de weeskinderen, welke de meeste bewijzen van vordering en goed gedrag gegeven hadden, hetzelfde op zijn kosten bijwonen.

Niet minder dan in voorgaande jaren gaf zich de menschlievendheid der natie, ook door een aantal daden van moed en zelfopoffering, te kennen.

François Dupont, te Wervick, in het arrondissement Brugge, bevrijdde in de maand Junij een dienstmeisje met een kind, welke in het water gevallen waren, van eenen gewissen dood, door in de rivier te springen en hen aldus te redden, zijnde dit de derde maal dat hij zijn leven tot behoud van dat van andere waarde. Z. M. deed aan gemelde Dupont Hoogstdezelfs goedkeuring, betruigen, met toelagging eener belooning van vijftig guldens. — Een kanonnier

Reddingen met eigen lijfsgevaar.

Reddingen
met eigen
lijfsgevaar.

Pieter Smis, sprong op den 28sten Mei te Amsterdam in de Rapenburgergracht, en reddede dus eenen achttienjarigen jongen, welke bij het barden gezonken was, het leven; zijnde dit aldaar, des daags te voren, door zekeren *Gerrit Isaac van Stavoren*, aan een zevenjarig meisje, die door de leuning van de Halvemaansbrug in den Amstel was gevallen, mede verrigt. — Te Gent viel op den 4den Junij een kind van 10 tot 12 jaren in eene der stads grachten in het water, en was op het punt van om te komen, toen de Heer *de Nayer*, architect, aldaar voorbij komende, met kleederen en al in het water sprong en aldus het kind reddede. — *Henri Bouquignon* gaf insgelijks, op den 14den Junij, te Leuven een herhaald blijk van edele zelfopoffering, door het redden van eenen jongen van 7 jaren, welke in de gracht, nabij de poort der stad, gevallen was. — In de namiddag van den 9den Julij werd te Amsterdam andermaal, door de ongemeene kloekmoedigheid van *Dirk Pieter Borhuis*, briefbesteller, een kind gered en aan deszelfs wanhoopende ouders terug gegeven. Een diergelijk voorval had aldaar op den 6den plaats, toen het vierjarig kind eener weduwe, *Kok* genaamd, op de Heeregracht in het water gevallen zijnde, door *Hermanus Barse*, opperman, welke, hoezeer slechts weinig in het zwemmen bedreven, dadelijk bij hetzelfde in het water sprong, werd gered. Op denzelfden dag geschiedde zulks te Vlisfingen door eenen schipper, genaamd *Hendrik Frits*, bij het overboord vallen van een zeer jong kind, welk, benevens twee andere, buiten de Pottenkaai omtrent de Roodebrug, in een bootje speelden. — Te Doornik viel op den 12den Julij een kind, oud 12 jaren, in het water, toen een jongeling het kind nasprong, hetwelk door den stroom werd medegesleept. Daar zijne krachten evenwel niet aan zijne moed beantwoordden, zoude hij zelf het slagtoffer zijner menschlievendheid zijn geworden, zoo niet de Heer *Mosmans*, Luitenant bij het

4de bataillon infanterie, was toegeschoten, en geheel gekleed en gelaarsd in het water springende, beide had gegrepen. Het gelukte hem dezelve, te midden der toejuichingen en zegeningen eener talrijke menigte, behouden aan den oever te brengen. — Op den 15den Julij des avonds vallen twee kinderen, een jongen en een meisje, aan de kade van de rivier de Waal te Nijmegen spelende, in het water, juist ter plaatse alwaar de Gierbrug afvaart. Het eerste werd door zijne behendigheid en eene spoedige handtoereiking gered, terwijl het meisje dadelijk zonk en, door den stroom, onder het schip van den Amsterdamschen beurtman *J. Giesen* gedreven werd. De schipper, onder in het schip zijnde, snelt dadelijk op het roepen om hulp naar boven, grijpt eenen haak en is gelukkig genoeg na eenige oogenblikken het kind met denzelfden in den rok te haken; deze echter versleten zijnde, scheurt geheel tot aan den zoom af, welke niet sterk genoeg was om het kind te houden. Nu stort zich de schipper, zonder zich een oogenblik te bedenken, in de snel vlietende rivier, en het gelukt hem op deze wijze het meisje onverlet aan wal te brengen, en aan deszelfs ouders, welke het reeds verloren achten, terug te geven. — Te 's Gravenhage redde *B. van den Oudenalder*, met eigen levensgevaar, op denzelfden dag, een kind het leven; hetgeen den 19den daaraanvolgende mede te Amsterdam door eenen smidsknecht, *Pieter Beerman* genaamd, geschiedde. — In den avond van den 1sten Augustus had in evengenoemde stad het kind van zekeren *Priem*, met eenen vlieger spelende, het ongeluk van in het Rokin, ter hoogte van de Grimsluis, te vallen. Onderscheidene hulpmiddelen tot redding werden te vergeefs aangewend, daar zelfs een der omstanders, welke zich in het water had begeven, uit hoofde van onbedrevenheid in het zwemmen, van zijne edele pogingen moest afzien. Op het oogenblik van uitersten nood kwam de Heer *Pitrot*, akteur van

Reddingen
met eigen
lijfsgevaar.

J. B. van 1819. 2de Stuk.

X

Reddingen
met eigen
lijfgevaar.

den Franſchen Schouwburg, toefnellen, welke in allerijl zijn bovenkleed uittrekt, en met minachting van alle gevaren, van den bovenwal in het water ſpringt, het kind, hetwelk reeds gezonken was, opzoekende. Weldra vertoonde hij zich met het kind, doch zelf met het uiterſt levensgevaar worſtelende, waarop de menigte tot hulp toefchoot, en zoowel den edelen redder als den drenkeling juichend ontving. Het kind werd, door ſpoedig aangebragte middelen, in het leven terug geroepen en aan dezelfs ouders terug gegeven. — Inſgelijks werd te Utrecht, op den 11den Augustus, door *Jan Grootveld*, timmermansknecht, en op den 12den te Hellevoetsluis, door *Pieter Johannes van Pelt*, bode van het plaatſelijk beſtuur, aan twee nog jonge kinderen, met het niterſte gevaar, het leven gered, zijnde dezelve op het punt van te verdrinken. — De Heer *J. S. J. de Jongh*, te Arnhem, ontrukte eenen jongeling van 14 jaren, aan eenen gewiſſen dood, door zich, offchoon geheel onbedreven in het zwemmen, in eenen diepen vijver te wagen. Z. M. van deze edelmoedige daad onderrigt, deed aan denzelfen, door den Miniſter van Binnenlandſche zaken, een vereerend getuigſchrift uitreiken. — Voorts werd door Z. M. aan *Gerard Boyen*, te Becquevoort in het arrondiſſement Leuven, eene ſom van *f 50* geſchonken, voor dezelfs betoonde zelfopoffering in de maand Junij, bij het redden van zekeren *Ceuleman*, onder het puin van eene put bedolven geraakt, met gevaar van zijn eigen leven.

Behalve deze eerebelooningen werden nog onderscheidene andere, wegens volharding en moed in het uitoefenen van de verhevenſte der burgerdeugden, toegekend.

Eerebelooningen wegens betoonde menſchlievendheid.

Op de vergadering der Maatſchappij tot redding van Drenkelingen, gehouden te Amsterdam in de maand Maart, werd met de gouden medaille bekroond de Heer *A. Lemzon Pijnaker*, Med. Doctor te Alphen, voor dezelfs edelmoedige

pogingen tot redding van een achttienjarig meisje, zijnde dit de derde reize dat voormelde Geneeskundige door deze Maatschappij met eene gouden medaille was bekroond geworden. — Te Wildervanck, in de provincie Groningen, had op den 18den Junij, zijnde Dank- en Bede-dag, de volgende treffende plegtigheid plaats. Na het eindigen van den godsdienst bij de Hervormden werd aan *Jurrien Willem Springer*, flankeur bij het bataillon infanterie der Nationale Militie No. 4, namens Z. M. den Koning, door den Schout der gemeente, eene fraaije zilveren tabaksdoos geschonken, als een blijk van Zr. Ms. Bijzondere tevredenheid over zijne betoonde menschlievendheid, bij het redden van zekeren *J. Smith*, welke door de groote duisternis, in den avond van den 21sten October des vorigen jaars, in de kolk van het verlaat des stads kanaals, onder bovengemelde gemeente, was gevallen. — Op den 30sten Augustus had te Vianen, bij gelegenheid van het verjaarsfeest des Departements der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, aldaar gevestigd, op eene hoogst plegtige wijze, de uitdeeling plaats van giften, door Z. M. bij twee onderscheidene besluiten verleend, en bestaande in eenen zilveren tabaksdoos aan *Lodewijk Heijne*, wegens zijn moedig en edel gedrag op den 15den September des vorigen jaars (1), en in eene gratificatie in geld aan *C. Hoeger* en *P. Verduin*, vischERS van beroep, welke in de maand Januarij van het jaar 1809, bij gelegenheid der droevige overstroming in de Betuwe, met het grootst gevaar hunnes levens, vele runderen en paarden, benevens achttien menschen, van eenen waarschijnlijk dood hadden gered. — Op den 3den September werd aan *Artij Stellemans*, veldwachter te Maasland, namens Z. M., op eene plegtige wijze, uitgereikt een zilveren zakhorlogie, wegens deszelfs edelmoedig gedrag bij het redden van twee kinderen uit het water met eigen lijfsgevaar.

Eerebelo-
ningen we-
gens be-
toonde
menschlie-
vendheid.

(1) Zie Jaarb. 1818. St. II. bl. 282.

Onver-
traagheid
van Hui-
brecht
Munters.

Een loodgieter te Middelburg, genaamd *Huibrecht Munters*, pijpvoerder van eene der stads brandspuiten aldaar, zag zich op eene uitstekende wijze beloond voor deszelfs manmoedig gedrag, gehouden bij gelegenheid van eenen door het onwederontstane brand in de koorkerk der gemelde stad, welke, niettegenstaande de spoedig aangebragte hulp, allernoodlottigst had kunnen worden, indien gemelde *Munters* de stoutmoedigheid niet had gehad, zich langs de hoofdgoot van het dak der kerk in den looden vangbak neder te laten, en, door het wegbreken van het brandend hout, den brand te blusfchen. Hij ontving voor deze zijne betoonde kloekmoedigheid van kerkmeesteren eene zilveren tabaksdoos, met een daartoe betrekkelijk opschrift, terwijl hem door de Kommissie van den Hervormden Eeredienst een schriftelijk bewijs harer erkenenis werd toegezonden. Door het Middelburgsch departement der Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen* werd hem het honorair lidmaatschap opgedragen. Ook vereerden Burge-meesteren der stad hem eene zilveren medaille, welks eene zijde dat deel der koorkerk, hetwelk door den bliksem was getroffen, benevens het wapen der stad en zinnebeeldige attributen des bestuurs vertoonde, met de letteren S. P. Q. M., terwijl de keerzijde het volgend opschrift behelsde: *Ter gedachtenis aan H. MUNTERS voor den betoonden moed en ijver in het blusfchen van den brand in de Koorkerk te Middelburg, door het onweder op den 24sten Mei 1819.*

Manmoe-
dig gedrag
bij eenen
hevigen
brand te
Amster-
dam.

De kloekmoedigheid en ijver bij het blusfchen van brand te Amsterdam, meer dan éénmaal aan den dag gelegd, en welke deze stad, door hare groote bevolking en dicht op elkander gedrongene wooningen, aan het gevaar van brand, meer dan andere, bloot gesteld, eenen geruimen tijd voor zware ongevallen van dien aard had mogen behoeden, gaf zich, op den 13den Julij, bij het ontstaan eener hevige brand in de zoogenaamde Houttuinen, op het klaarblijkelijkst te kennen, zijnde hierdoor eene geheele wijk van eenen drei-

genden ondergang bewaard gebleven. Men ont-
 dekke den brand omstreeks vier uren in of om-
 trent een der turf-loodsen ter voormelde plaats
 aan de waterkant staande. De overvloed van
 brandstof en de lange tijd welken het vuur
 waarschijnlijk had liggen smeulen, maakten de
 uitbarsting zoo hevig, dat de vlammen spoedig
 ook eene nevenstaande loods aangrepen, en bij
 den noordwestelijken wind tot de tegenovergele-
 gene gebouwen oversloegen, van welke dezelve
 zich nog aan twee loodsen en vier andere zoo
 pak- als woonhuizen mededeelde. Van alle kan-
 ten schoot men tot hulp toe, en het getal spui-
 ten was weldra zoo aanmerkelijk, dat de plaats
 voor dezelve ontbrak, en het water zelfs van
 verren afstand, door verlenging der buizen, werd
 aangevoerd. De moed, door velen in dit haghe-
 lijk tijdstip bewezen, ging alle verbeelding te bo-
 ven. Men zag de pijpgasten over het reeds half
 verbrand bintwerk der daken gaan of aan wagge-
 lende muren hangen, zonder zich door de bijna
 ondragelijke hitte te laten verdrijven of den dig-
 ten rook te schroomen, welke uit den brandenden
 turf, steenkolen en lijnzaad opgaande, de nade-
 ring gevaarlijker dan anders maakte. Ongelukkig
 werden ook eenige dier brave lieden het slagtoffer
 van hunnen ijver en moed, zijnde verscheidene min
 of meer zwaar gekwetst geworden, waarvan
 een kort daarop overleed. Eerst omstreeks
 middernacht werd men het vuur meester. Be-
 halve de opgenoemde gebouwen, welke schier ge-
 heel verbrandden, leden de belendende woningen,
 inzonderheid de achterhuizen van de buitenzijde
 der Haarlemmerdijk, zeer veel, zijnde de schade
 mede zeer aanmerkelijk.

Mannoe-
 dig gedrag
 bij eenen
 hevigen
 brand te
 Amster-
 dam.

- De zucht tot redding van anderen met eigen
 lijfsgevaar, het edelst kenmerk van den Neder-
 landschen aard, vertoonde zich ook in een aantal
 bliken van moed en beleid, waaraan verscheidene
 schepelingen, door storm of ander toeval in den
 uitersten nood gebragt, hun levensbehoud te dan-
 ken hadden.

Reddingen
bij storm
en schip-
breuk.

Op den 22sten April sloeg de vischschuit, toebehoorende aan *A. Bruinsen Bape* en *B. van Kleeff*, buiten het Schellinger zeegat op de vischvangst zijnde, en door eenen sterken noordewind overvallen, om. Op dezelve bevonden zich de eerstgenoemde der eigenaren, benevens den knecht en een kind van negen jaren van den laatsten, hetwelk voor deszelfs vermaak op dezen togt was medegenomen, en dadelijk na het omflaan der schuit van de plecht afgerukt werd en jammerlijk omkwam. De beide overigen hielden zich vast aan het bovendrijvende zijdeboord des vaartuigs, meer dan een vierde uurs in dezen toestand tot behoud van hun leven moettende worstelen, gestadig overstelt door eene holle zee, en ieder oogenblik hunnen naderenden dood te gemoet ziende. Na vele vruchteloze pogingen, gelukte het eindelijk den manmoedige vischers *Willem Bruinsen Bape* en *Bruin Bruinsen Bape*, even als de genoemde op Schokland wonende, en toevallig met hunne vischschuit in dien omtrek varende, om met het grootst gevaar aan de ongelukkigen, wier krachten op het punt waren van te bezwijken, een touw toe te werpen, en zoo doende beide behouden aan wal te brengen. Overigens waren de eigenaren van het vaartuig, welks verlies, benevens dat der daarop zijnde goederen, op *f* 800 werd begroot, hierdoor geheel tot den bedelzak gebracht. — Z. M. van dit manmoedig gedrag der beide vischers onderrigt geworden zijnde, deed aan dezelve hiervoor Hoogstdeszelfs bijzondere tevredenheid betuigen, benevens een geschenk van *f* 50 aan ieder ter hand stellen, welks uitreiking op den 29sten December op eene treffende wijze plaats had. Ook deed Z. M. aan de eigenaren van het verongelukte vaartuig eene som van *f* 200 tot leniging van hunnen ramp toekomen. — De schipper van 's Rijks jagt *de Boreas*, *Willem Jansen*, benevens verdere manschappen, met name: *J. Kaanis*, *J. Strootman*, *J. Steinhart*, *J. Gaudron*, *J. Breedra* en *F. Baafsma*,

zich bijzonder verdienstelijk gemaakt hebbende bij het redden der manschappen van een op den 29sten April bij Schokland omgeslagen vaartuig, werd door Z. M., benevens betuiging van Hoogstdezelfs goedkeuring, aan den voornoemden schipper eene belooning van f 50, en aan ieder der overige manschappen f 25 toegelegd. Op den 25sten September geschiedde de uitreiking dezer geschenken te Amsterdam, in de kamer der Burgemeesteren, op eene plechtige wijze, vergezeld van eene zeer gepaste aanspraak van den voorzittenden Burgemeester Jhr. Mr. *D. W. Elias*. — Op den 25sten Junij gelukte het aan de equipage van eene te Ostende te huis behoorende loodsboot, gevoerd door den schipper *J. Verburg*, om de manschap van een gezonken Engelsch schip, welke ten getale van acht, sedert den vorigen dag, in eene jol op zee rond zwierf, van eenen nakenden dood te redden, voor welke edele daad Z. M. aan dezelve eene gratificatie van 20 dukaten, als eene blijk van bijzondere tevredenheid, toeleigde.

Deze en andere ongelukken van dien aard, hoe-

Merkwaardige proefneming tot redding van schipbreukelingen.

vaartuig lag omtrent 60 voeten van strand terwijl de bom omtrent 120 roeden ver geworpen werd (1).

Zonderlinge ontdekking te Ostende.

Als merkwaardige bijzonderheden hebben wij de volgende voor dit jaar op te teekenen.

Op den 1sten Februarij ontdekten eenige werklieden te Ostende, bezig met het afbreken der oude vestingwerken dier stad, in eene der mijnen een lijk, naar men onderstelde van eenen mineur, zijnde nog geheel gekleed en in eene overeind staande houding, hetwelk, aan de lucht blootgesteld, tot stof verviel. Men vond bij hetzelfde vijf gouden munten van de zestiende en het begin der zeventiende eeuw.

Ondigheden in Groningen.

In de maand April ontdekte men in het Westervoldsche, tusschen Vlagtwedde en Wollinghuizen in de provincie Groningen, een aanzienlijk getal oude urnen, welke van Romeinschen oorsprong schenen. Volgens een berigt, door den Heer *S. Picardt* te Pekel-A, op den 17den April medegedeeld, waren dezelve gevonden door den landman *B. G. Koens*, in een stukje woesten gronds, hem ter ontginning afgestaan. Hetzelve was gelegen aan den oostkant van den heerenweg, welke naar Sellingen en Ter-Apel liep, omtrent een half uur achter Vlagtwedde, in een oord, hetwelk zandig, hoog en oneffen was. De urnen waren ongelijk van grootte, doch hadden alle nagenoeg dezelfde gedaante; wordende in dezelve de asch van verbrande beenderen, met stukjes been vermengd, gevonden. In de meeste stond binnen in, doch altijd aan den rand, een klein kannetje of urn, met eene gelijke stof als de groote gevuld. Sommige der urnen hadden de groote en wijdte eener gewone water-emmer, andere waren minder hoog, doch in het midden

(1) De eer dezer uitvinding komt echter toe aan den Engelschen kapitein *Manby*, welke, sedert het jaar 1808, door dit middel, aan een groot aantal schipbreukelingen, waaronder verscheidene Nederlanders, het leven heeft gered.

wijder. De plaats waar deze overblijffelen werden nitgedelfd was eene hoogte of heuvel, van welke men nog niet veel meer had omgegraven, dan een ruimte van vier groote kamers bedroeg. Daar men dezelve het meest in de afhelling van den heuvel vond en deze aan twee zijden nog onaangeroerd was gebleven, zoo dacht men, bij verdere delving, nog een grooter getal te zullen aantreffen. In den omtrek der plaats zag men nog meerdere diergelijke hoogten, welke, uit hoofde van derzelve onregelmatigheid, eerder het werk der natuur dan van menschen handen schenen te zijn (1).

Een landbouwer in de gemeente van Gothem, in de ommestrecken van Gent, ontdekte, bij het bearbeiten van zijn veld, onder eene hoogte, een' bronzen helm, schild en zwaard. Door onkunde werden de helm en het schild in den smeltkroes geworpen, hetgeen te meer te beklagen was, daar men uit het beeldwerk waarmede dezelve, inzonderheid het *schild*, rijkelijk versierd waren geweest, naar alle waarschijnlijkheid, den tijd, waartoe deze overblijffelen hadden behoord, zoude hebben kunnen bepalen. Alleen het zwaard, offchoon merkelyk geschonden, daar men het van deszelfs sieraden, denkende dat dezelve uit goud bestonden, had beroofd, bleef behouden, en men meende in hetzelfde de bewijzen voor eenen zeer hoogen ouderdom aan te treffen.

Oude wapenen ontdekt in den omtrek van Gent.

Een vreemd verschijnsel, hetwelk in de maand Junij bij Namen plaats had, en onder den naam van den wandelenden berg de algemeene aandacht tot zich trok, bragt in genoemde streken eene zeer groote verbazing te weeg. Achter het kasteel van Namen bestond namelijk een vrij hooge berg, aan welks voet zich eene uitgestrekte waterbron be-

Zonderling verschijnsel te Namen.

(1) Staatscour. No. 96. — Omstreeks dien zelfden tijd zoude ook in dezelfde provincie, te Termunten of daaromtrent, een Romeinsche grafkelder ontdekt zijn, in welke urnen gevonden werden van eene onbekende aardsoort.

Zonderling
verschijnsel te Na-
men.

vond, welke nimmer opdroogde. Dezelve was, zoo als beweerd werd, sedert men met de nieuwe vesting-werken voor de stad Namen en het citadel een aanvang had gemaakt, door het pui verstoppt geraakt en eensklaps verdwenen. Kort hierop bespeurde men eene verandering in den grond op alle gedeelten van den berg, en men zag weldra met verwondering dat de berg, in massa, eene voortgaande beweging aannam, zonder dat er eenige afzanding of spleijing plaats greep. Daar het geheel gedeelte der weg, welke naar Dinant leidde, door eene der punten van den berg bezet werd, moest men hierin voorzien door eenen brug over de Maas naar den oever, welke naar Ivoir loopt, te leggen. De beweging van den berg, welke dagelijks toenam, geschiedde in eene richting naar de Maas. — Dit verschijnsel echter, wel verre van zoo nieuw te zijn als men gemeenlijk geloofde, was reeds in den jare 1746 door de Franschen, bij het belegeren der stad, opgemerkt, welke aan hetzelfde den naam van den bewegenden berg gaven. Deze laatste bijzonderheid werd door eenen bejaarden inwoner dier streken medegedeeld, welke hierbij voegde, zelve deze beweging meermalen opgemerkt te hebben, en den muur, welke den berg ondersteunde, herhaalde reizen omgeworpen en wederom hersteld te hebben gezien. De oorzaak dezer beweging meende hij te vinden in plaatselijke omstandigheden, daar het kasteel dier stad op eene rots gelegen was, waarvan een gedeelte 20 tot 30 voeten breedte hebbende, in eene helling aan den kant van de Maas eindigde, op welke helling de aardklomp, welke den berg vormde, gelegen was. In het midden bevond zich een fontein, welks water, langs den rots stroomende, aan den voet wederom ontsprong (1).

(1) In bergachtige landstreeken, zoo als in Zwitserland, alwaar dit verschijnsel mede niet vreemd is, worden hierdoor dikwijls vreeselijke onhellen te weeg gebracht.

De weersgesteldheid van dit jaar was, over het algemeen, inzonderheid door eene fraaije lente en daarop gevolgde warmen en langdurigen zomer, zeer aangenaam en vruchtbaar (1). Weersgesteldheid.

De maand Januarij onderscheidde zich, schoon niet geheel vrij van storm en windvlagen, door fraai en zacht weder. Vier dagen slechts stond de Thermometer beneden het vries-punt; in de laatste week derzelve liet zich reeds de lijst hoorren, zong het roodborstje en verscheidene andere vogelen, terwijl de sneeuwbloem (*Helleborus niger*) met ongemeene frischheid bloeide. Op den 16den had een zeer hevig onweder plaats, waardoor de bliksem in den toren der groote kerk te Roermonde sloeg. Dezelve slingerde meer dan 300 voeten naar beneden, liep langs eenige vergulde randen van het oxaal en daarbij staande beelden, trof een gedeelte van het orgel, waarin verscheidene looden pijpen smolten, en veroorzaakte in het bovenste gedeelte van den toren, zijnde meer dan 400 voeten hoog, op verscheidene plaatsen brand. Door den moed en spoedig aangebragte hulp der ingezetenen, bijgestaan door het garnizoen, werd de brand zeer spoedig gebluscht. Onder de personen welke het meest tot de blusfching toebagten, onderscheidde men inzonderheid zekeren *Jan Baptist van der Goor*, leidekker en soldaat bij het 48ste bataillon der nationale militie, welke, naauwelijks 20 jaren oud zijnde, reeds vroeger aan drie onderscheidene menschen het leven had gered. Ook was het gedrag van een oud leidekker, genaamd *Jan Scheres*, voorbeeldeloos, welke krom en gebrekkig ten gevolge van eenen ouderdom van boven de 70 jaren, met de grootste inspanning en tot verwondering van allen buiten op den toren geklommen zijnde, met de jongsten in het blusfchen van den brand wedijverde, hebbende hij dertig jaren geleden den toren van een diergelijk ongeval behoed. — Februarij

(1) Zie Alg. Konst- en Letterbode, 1820. No. 3.

Weers ge-
feldheid.

kenmerkte zich door ongemeene zachtheid, en verliep bijna zonder dat zich de vorst vertoonde. Even over de helft werden de ooijsvaars reeds gezien, begonnen de knoppen der perzikboomen rood te worden, en liepen onderscheidene struiken heestergewassen uit. — Ook de maand Maart was bijzonder zacht en rijk in fraaije dagen, die slechts zelden door hagel, wind of buijig weder werden afgewisseld. Het water te Groningen door de zuidwestelijke winden sterk naar de Noordzee opgestoven zijnde, volgde hierop, in den nacht van den 16den, stormachtig weder uit het noordwesten, van sneeuw en hagel verzeld, waardoor des anderen daags, een gedeelte der stad onder water werd gezet. In sommige huizen, kelders en pakhuizen, leed men, ten gevolge dezer overstroming, merkelijke schade aan huisraad, granen en fabriek-goederen; ook leed de zuidelijke dijk van het reitdiep, dicht bij de stad, hierdoor eenigen overlast. Nog voor het einde dezer maand bloeide de perzikboom en had men reeds grasboter. — De zachte geaardheid des waders bleef in April aanhouden. In de laatste week had men eenigzins schraal weder, en een weinignachtvorst, welke de groei min of meer verhinderde. Even over de helft der maand prijkte al het opgaande geboomte, ijpen, linden, enz. met jeugdig groen, en nog voor dien tijd werden de kikvorfchen gehoord en de zwaluwen gezien. — De maand Mei onderscheidde zich door vele oosten- en noordenwinden en ongemeen weinig regen, waarnaar men, vooral in de eerste dagen, zeer verlangde. Op den 19den ontstond er brand in de hagen, gelegen in den Euk nabij Harderwijk, welke door de groote droogte en sterken wind zoodanig toenam, dat, niettegenstaande alle spoedige aangebragte hulp, een groot gedeelte dezer hagen door het vuur werd verslonden. Gelukkig evenwel werd de brand tegen den avond gestuit, waardoor grootere verwoestingen werden voorkomen. Op denzelfden dag ontstond mede in het gehucht het Gors, in de provincie Noord-Brabant, brand in

een-schaarbosch, welke door de droogte op meer ^{Weers ge-} dan twintig plaatsen te gelijk uitbrak, doch, door ^{steldheid.} de snelle hulp, dadelijk werd gebluscht. Na de aanhoudende droogte had men in het laatst der maand zware onweersbuijen van regen vergezeld, welke veel toebragt tot verlevendiging van boom- en veldgewas. Het onweder van den 24sten had voor de stad Middelburg rampzalige gevolgen kunnen hebben, daar door deszelfs hevige uitbarsting het bliksemvuur op de Koorkerk in gemelde stad nederviel en brand veroorzaakte, welke echter, inzonderheid door den manmoedigen ijver van een' der brandbluschers, geene verdere gevolgen had (1). — Gedurende de grootste helft van Junij was het weder warm en aangenaam. Later werd het meer windèrig en buijig. Op den 29sten had men eene hevige donderbui, van hagel en stortregen vergezeld, welke voornamelijk in de gemeente Ochten, in Gelderland, veel nadeel aan veldgewasfen toebragt. Te Campenhout, bij Leuven, werd een molen door het onweder in brand gezet en in de asche gelegd. — Julij leverde vele fraaije dagen op, gedurende welke men eene zeer groote mate van hette ondervond, van hevige onweersbuijen vergezeld. Op den 4den teekende de Thermometer te Utrecht van 86 tot 88 graden. Des namiddags omstreeks zes uren trokken zware wolken boven de stad te zamen, waarop des avonds een hevige donder, door dwarrel-wind voorafgegaan, uitbarstte, waardoor verscheidene zware boomen, zoo binnen als buiten de stad, omver gerukt en van derzelve takken beroofd werden. Ook werd door den hevigen wind de arm en het zwaard van het standbeeld van Keizer *Karel*, hetwelk op de Mariakerk stond, afgeslagen. Na eenige tusschenpoozing nam het onweder, op den 5den, met vernieuwde hevigheid wederom aanvang, hebbende hetzelfde, onder anderen, brand veroorzaakt in eenige boerenwoningen nabij den Briel, welke

(1) Zie boven bl. 324.

Weers-ge-
heid.

hierdoor, benevens al hetgeen zich in dezelve be-
vond, afbrandde. In de gemeente van Schoore,
in Zeeland, werd de toren door den bliksem ge-
troffen, doch de brand, offchoon de schade hier-
door veroorzaakt vrij aanmerkelijk was, door den
voorbeeldeloozen ijver der ingezetenen spoedig ge-
bluscht. Ook te Groningen woedde dit onwe-
der, van hagel en stortregen verzeld, op eene
vreesfelijke wijze, en scheen zich over het geheele
land te hebben verspreid; nergens echter ver-
oorzaakte hetzelfde grootere schade dan op de nabij
Dordrecht gelegene Beijerlanden, alwaar op den
avond van den 4den een aantal veldgewassen door
de hagel vernield werden, hebbende de aldaar ge-
vallene hagelsteenen de grootte van een duivenei,
en sommige zelfs nog meer. Een kind van 7 ja-
ren, in het gehucht Sclajjn, tusfchen de Ardennes
en Namen, werd door den bliksem gedood. Niet-
tegenstaande de hevigheid van dit onweder, werd
hetzelfde echter, zoo in hevigheid als langdurig-
heid, overtroffen door dat hetwelk, inzonderheid
op den 8ften, alom veel schade en fchrik ver-
spredde. Te Haarlem trof de bliksem een hooi-
pakhuis, doch baande zich, na door den muur
te zijn geflagen, wederom een weg naar buiten,
zonder brand te veroorzaken. In dezelfde pro-
vincie te Wogmeer, onder de gemeente van Ob-
dam, werd hierdoor eene boerenwoning een prooi
der vlammen. Ook deed het onweder zich in-
zonderheid te Rijp, mede in Noord-Holland, ge-
ducht gevoelen, alwaar de oudfte lieden zich
niet herinnerden iets diergelijks bijgewoond te
hebben. Behalve eenen molen, nagenoeg op de-
zelfde plaats staande als die, waarin een noodlot-
tige brand op den 6den Januarij 1654, insgelijks
ten gevolge van het onweder, ontftond, waar-
door het geheele dorp in de afche werd gelegd,
werden insgelijks een aantal huizen getroffen.
Gelukkig echter werd hierdoor geen brand
veroorzaakt, daar de pogingen tot blusfchen
door de hevigheid van het weder en de verftik-
kende zwaveldampen, waarmede de lucht opge-

vuld was, allermoeijelijkst werden gemaakt. In Gelderland werd inzonderheid door den hevigen hagel, waarmede het onweder vergezeld ging, ongemeen veel schade aan boom- en veld-gewasfen geleden, en de hoop des landmans in sommige streken hierdoor in een oogenblik de bodem ingeslagen. Te Nijmegen werden verscheidene huizen de glazen door de hagelsteen en verbrijzeld, zoo als mede te Arnhem, hebbende sommige derzelve de grootte van een hoender-ei. Bijzonder trof deze verwoesting de gemeente Heumen; alwaar, behalve door den hagel, door den hevigen wind veel schade aangerigt werd, zijnde hierdoor drie schuren en een woonhuis ingestort, en bijna alle de huizen min of meer beschadigd. De dakpannen werden op sommige plaatsen tot op eenen afstand van honderd schreden weggevoerd, en de meeste boomen geschonden en vele zelfs uit den grond gerukt. Hetzelfde had plaats in de omstreken van Grave, zijnde een aantal huizen en schuren, gelegen onder de gemeenten van Velp, Escharen, Mill, en vooral onder die van Zeeland, in welke alleen tuschen de 2 en 3000 boomen omver gerukt werden, ingestort. Te Kuik werden door de ontzaggelijke hagelsteen en in de meeste huizen de glazen verbrijzeld. Te Beers stortten 10 huizen in, en op Berendonck leed vooral het veld-gewas zeer veel. Allerbetreurenswaardigst zag het insgelijks uit in de Meijerij van 's Hertogenbosch, alwaar aan huis, hof en land heerlijke verwoestingen aangerigt waren. Te Lieshout, onder anderen, waren meer dan drie duizend boomen neergeveld, 10 huizen ingestort en de koren-windmolen van het steenwerk afgerukt en op de aarde verbrijzeld. Onder de boomen, welke uit den grond gerukt waren, zag men sommige van twee voeten over kruis. — Ook in de laatste dagen dezer maand werd door hevige onweersbuijen van zwaren hagel verzeld, hoe weldadig derzelve invloed anders ook in vele opzichten was, op sommige plaatsen der noordelijke gewesten vele schade aangerigt. Allervernie-

Woort-ge-
selsheid.

lendst waren de uitwerkselen van den hagelslag voor het stadje Rheenen, zijnde door denzelfden, op den 21sten en 26sten, meest alle de tabak-landen in deszelfs omtrek, deels geheel verwoest, deels aanmerkelijk beschadigd, hetgeen des te noodlottiger was, daar de tabak-planten nagenoeg het eenigst middel van bestaan der ingezetenen opleverde. Op laatstgemelden dag woedde het onweder andermaal, met zwaren hagel en stortregen vergezeld, boven 's Hertogenbosch, waardoor de bliksem door eenen schoorsteen in de kaserne St. Jakob viel en eenen soldaat doodde. Bij de opening van het lijk vond men inwendig geen teekenen van letfel, waaruit men de oorzaak van zijnen dood zoude hebben kunnen opmaken, wordende dezelve dien ten gevolge aan verftikking toegeschreven. Op den 27sten des morgens brak een allerhevigst onweder los boven Dornburg, op het eiland Walcheren. De bliksem sloeg in de roede van eenen steenen koren-molen, die van den top tot aan den as verbrijzelde, en vervolgens het binnenwerk aanmerkelijk beschadigde, zonder echter brand te veroorzaken. Hoogst opmerkelijk was het, dat een diergelijk ongeval, negen jaren geleden, den ouden molen, welke op dezelfde plaats stond, had getroffen, insgelijks zonder brand te veroorzaken. Ook werd te Loosdorp, op den 31sten, een molen door den bliksem getroffen en grootendeels vernield, welke op denzelfden dag te Wehe, in de nabijheid van Groningen, een paard en koe in het land dood sloeg, en de burgt Verhilderfum, te Leens, op eene zeldzame wijze trof, zonder echter brand of merkelijke schade aan te rigten (1). — Op deze hitte en hevige onweersbuijen vertoonden zich reeds in den aanvang der maand Augustus teekenen van vruchtbaarheid, hoedanig slechts zelden werden waargenomen, wordende toen reeds vruchten rijp bevonden, welke men gewoonlijk eerst in de volgende maand plukte. Hetzelfde vrucht-

(1) Staatscour, No. 185.

vruchtbaar weder hield dermate aan, dat even <sup>Waar ge-
feldheid.</sup> over de helft de druifven op den kouden grond reeds begonnen te blaauwen, terwijl de wijngaarden ongemeen veel beloofden, en de oogst, algemeen zeer gunstig uitviel (1). Te Zeist op den huize Berkenrode zag men, in het laatst der maand, een witte calviel-appelboom, welke, nadat deszelfs vruchten drie weken geleden afgeplukt waren, weder op nieuw in vollen bloei stond, hebbende zich reeds een gedeelte der bloesems tot vruchten gezet. Dit verschijnsel werd mede op andere plaatsen waargenomen. De in dit jaargetijde ongewone verschijning van eenen wolk, welke te Beek bij Nijmegen, op den 27sten, een kalf op het veld verscheurde, baarde vele ongerustheid bij de bewoners der aan het Kleeffsche woud grenzende dorpen, daar in het genoemde woud vele dezer verscheurende dieren gevonden werden, welke hetzelfde echter zelden anders, dan in den winter, bij gebrek aan voedsel, verlieten. — Het warme en fraaije zomer-weder bleef gedurende de geheele maand September aanhouden, en bragt een aantal buitengemeene verschijnselen van groeizaamheid te weeg. In het begin der maand zag men in de Bourtange, een appelboom, welke te gelijk beladen was met bijkans rijpe appelen en met jonge in dezen zomer gegroeide loten, aan welken wederom verscheidene bloesems te voorschijn kwamen. Te Utrecht droeg een roode catalonierpruimenboom voor de tweedemaal rijpe vruchten; ook zag men te Zwol pruimen van twee bijzondere boomen, beide voor de tweedemaal gegroeid en in rijpheid en smaak geheel overeenkomstig met de eerste. Onder de zeldzame uitwerkselen van dezen buitengewonen zomer behoorde ook een kastanjeboom te Amsterdam, staande op het Spui over de Lutersche Kerk, welke, op het einde der maand, met nieuwe bladen en bloesems prijkte. De overvloed van peeren en appelen was ver-

(1) Zie boven bl. 127.
J. B. 1819. 2de Stuk.

Weers-ge-
feldheid.

bazend. — October, offchoon meer buijg en stormachtig, leverde een aantal zomersche dagen en avondstonden op. Op het einde der maand stond het geboomte, hetwelk vroeger dan gewoonlijk groen was geworden, nog in vollen blad. Een appelboom op het eiland Schouwen droeg, in het begin der maand, bijna rijpe vruchten, en op den huize Vechterweerd onder Dalffen, oogstte men voor de tweedemaal druiven, welke in smaak van het eerste gewas niet verschilden. Te Zijldijk, in de provincie Groningen, zag men op kleigrond een akker vlas uit het zaad opgekomen, hetwelk het reeds geplukte vlas had laten vallen, zijnde hetzelfde opgeschoten tot eene lengte van 37 duimen en volkomen uitgebloeid. Te Amersfoort vertoonde een rood klaveinboompje, staande in den tuin van den poortier der Koppel-poort, niet alleen de tweede maar zelfs de derde vrucht, zijnde de tweede bijna geheel tot rijpheid gekomen. Eindelijk zag men ook te Franeker en te Leeuwarden, op het einde der maand, kastanjeboomen, welke, even als in het voorjaar, in vollen bloei stonden. Een vurig luchtverschijnsel, te Antwerpen waargenomen, vertoonde zich in de gedaante van een' vurigen wolk, welke in de rigting van het zuiden naar het noorden den horizon in den vorm eens halven cirkels doorsneed, aanhoudend vlammen uitwerpende. Hetzelve verdween plotseling, waarna de hemel deszelfs helderheid hernam. — De gunstige gesteldheid des weders duurde voort tot de helft der volgende maand November, zijnde het begin derzelve zelfs warmer dan het einde van October. Na de helft werd het geboomte bladerloos, en zware regens, hagel- en zelfs sneeuwbuijen, schoon tuschen beide met helder weder afgewisseld, herinnerden dat de herfst ten eide snelde aan die genen, welke nog kort geleden waanden in den zomer te zijn. Op den aden viel op sommige plaatsen, waaronder men met name gewag vindt gemaakt van Blankenburg en Dixmuiden, in West-Vlaanderen, en Schevenin-

gen, in Zuid-Holland, een roodachtige regen, ^{Weers-ge-}hetwelk, blijkens deswege bewerkstelligde schei- ^{feldheid.}kundige proeven, aan eene in het water opgeloste geringe hoeveelheid zeezoutzuur-metaal was toetschrijven bij gevolg tot die oplosfingen, welke men sympathetische inkten noemt, behoorende (1). — December stelde zich fraai in, het roodborstje en het winterkoningje zongen; afrikanen, chrystanten en viooltjes bloeiden nog. Na de eerste week echter viel eene plotselinge felle koude van 14° Fahrenheit in, welke in twee dagen, in weerwil van harden wind, de wateren deed stollen en de gemeenschap door schuiten en schepen eensklaps stremmen. Tusschen den 8sten en 9den vertoonde zich het eerste drijf-ijs op de boven rivieren, zoodat op den 9den dezelve daarmede voor een vierde gedeelte overdekt waren. De IJssel voor Zutphen was den 8sten voor een derde met ijs bedekt, hetwelk zich den volgenden dag aldaar geheel vast zettede. Op denzelfden dag zettede het ijs zich voor Dordrecht en Rotterdam vast, en begon men de rivier met de schiet-schouw te pasferen. Op eenige weinige plaatsen waagde men het eene soort van voetpad aan te leggen, langs welke menschen over de rivier trokken; ook vertoonden zich op den 12den eenige schaatsenrijders op de rivier. Het een en ander bleef echter tot den 13den uiterst gevaarlijk, daar het ijs zoo weinig dikte had, dat hetzelfde zichtbaar doorboog. Even snel en sterk als de vorst was de spoedig daarop gevolgde dooi, zoodat het ijs voor Dordrecht, uit hoofde van het daarbij komende stormachtige weder, op den 15den, even beneden de stad, reeds geheel opgebroken en het water weder open was, hetgeen mede weldra alom plaats had. Dit, benevens het spoedig smelten van de sneeuw en de aanhoudende regen, veroorzaakte eenen aanmerkelijken was in de rivieren. Bovenal klommen de wateren van de Maas, Ourte en Vesdre tot

(1) Zie Alg. Konst- en Letterbode, 1820. No 17.

Weers-ge-
steeldheid.

eene hoogte, op welke men dezelve in vele jaren niet had gezien. Een groot gedeelte der omstreken van Luik en zelfs onderscheidene straten dier stad stonden onder water, zoodat de *gemeenschap* op verscheidene plaatsen was afgebroken. Op den 23sten viel het water aanmerkelijk, doch door de stroomen regen, welke *onophoudelijk* nedervielen, werd het water op nieuw opgezet, zoodat zij op den 24sten even als te voren stonden. Door het sterk afkomend water van Luik en andere plaatsen klom de Maas voor Maastricht tot eene buitengewone hoogte, waardoor het laag gedeelte om en in de stad en eenige straten onder water geraakten, en de *gemeenschap met de bijliggende dorpen* zeer moeilijk werd. In sommige dier dorpen, langs de Maas gelegen, rigtte het water merkelijke verwoestingen aan, en kostte aldaar aan eenige menschen het leven. Te Charleroy werd de benedenstad tot vijf voeten hoog onder water gezet. Het water stroomde door de vensters in de wooningen, en verscheidene huisgezinnen waren verplicht om, zonder levensvoorraad, naar de bovenste verdiepingen hunner huizen te vlugten. Door de kracht, waarmede het water stroomde, werden onderscheidene stukken gronds medegesleept, en vele huizen merkelijk beschadigd. De schade hierdoor veroorzaakt strekte zich uit tot 500 schreden van de stad ten zuiden, zijnde de straatweg naar dien kant met $2\frac{1}{2}$ voeten water bedekt. Op den 23sten was het nog gevaarlijk de stad te naderen en de paarden konden dezelve niet dan zwemmende bereiken. Men schreef dit onheil voor een gedeelte toe aan het afbreken eens gemaakten duikers door eene hoogte, langs welke het water affiep, wanneer zulks niet op de gewone wijze door het bed der rivier konde geschieden (1). Na den 24sten geraakten de wateren van de Ourte en van de Vesdre merkelijk aan het vallen, waardoor eenige dorpen geheel van water bevrijd raakten. De Maas bleef ech-

(1) Staatscour. 1820. No. 3.

ter aanhoudend hooger, waardoor het afloopen der wateren zeer vertraagd werd en de gemeenschap belemmerd bleef. Ook stonden in het laatst der maand de Rijn en de Waal op eene merkelijke hoogte, waarin men eerst op den 29sten eene vermindering bespeurde. Op den 27sten des morgens brak de leidijs door, tusfchen Calcar en Grieth op den linker oever van den Rijn, waardoor eenige dorpen onder water gezet werden. Bovendien was de gewone gemeenschap op vele plaatsen gestremd. — Voor het einde van het jaar kwam de neiging tot vorst weder, en deed de winterkoude zich vrij sterk gevoelen.

Weersgesteldheid.

De stand der rivieren, gedurende dit jaar, was als volgt:

	MAAS.				RIJN.				WAAL.			
	Laagfte.		Hoogfte.		Laagfte.		Hoogfte.		Laagfte.		Hoogfte.	
Januarij.	2 v.		6 v.	5 d.	0 v.	0 d.	6 v.	1 d.	3 v.	9 d.	9 v.	0 d.
Febr.	4	1 d.	10	4	2	9	10	9	5	11	13	1
Maart.	3	8	9	6	3		10		6	4	12	3
April.	3	2	7	9	3	8	9	9	6	8	12	9
Mei.	1	1	3	4	1	5	4	7	4	8	7	6
Junij.	1	1	1	5	1	7	8	6	4	10	10	9½
Julij.		6½	1	4	4	9	8		7	6	10	4½
Aug.		5	4	7	3	3	6	9	6	2½	9	1
Sept.		4½		9	1	8	4	3	5		7	1½
Oct.		3½	2	7	1	1	4	7	4	6	7	3
Nov.	2	5	7	2	3	3	11	9	6	4	13	
Dec.	0	0	19	½	4	2	19	4	6	5	22	1

De gemiddelde hoogte des thermometers was, in dit jaar, volgens de waarnemingen buiten Haarlem gedaan, 51° 35 en bij gevolg wederom hooger dan in 1818 (1).

Op den 3den Julij nam men op onderscheidene plaatsen des Rijks, kort na het ondergaan der zon, in het noordelijk gedeelte des hemels en laag boven den horizon, eene komeet waar. Deze komeet werd, op het observatorium te Utrecht, omtrent middernacht, door het ongewapend oog duidelijk gezien. Zij stond, volgens gisting, in

Komeet in de maand Julij.

(1) Zie voorts Alg. Konst- en Letterbode, 1820. No. 7.

Komeet in
de maand
Juli.

den vertikaal, welke door de poolster gaat, en in de verlengde lijn welke van *Capella* door β van den voerman wordt getrokken. Men zag dezelve toen in het sterrenbeeld, aan hetwelk *Beiden* den naam van het Teleskoop van *Herschel* heeft gegeven. Oogenschijnlijk was zij grooter dan *Capella* en *Arcturus*, beide sterren van de eerste grootte. De kern was meer helder en sterker van licht dan die, welke de kometen van 1807 en 1811 vertoonden, echter minder van glans; doffer en matter dan *Jupiter*. Dezelve was rondom omgeven met een nevelachtig licht, hetwelk zich aan de eene zijde in een' breeden staart uitbreidde, welke, ondanks het schemerlicht, schijnbaar eene uitgestrektheid van omtrent twee graden (dat is, op haren afstand, eene lengte van ten minste 800,000 uren gaans) besloeg. Door sommigen werd de lengte van dezen staart op 7° tot 8° , door anderen zelfs op 10° tot 12° , begroot. Men rekende dat deze staart, indien het donkerder ware geweest, zich tweemaal langer dan die van 1811 zoude vertoond hebben. Voor middernacht gezien, was de staart eenigzins naar het oosten, na middernacht naar het westen gekeerd; te middernacht stond dezelve genoegzaam regt opwaarts. Eene vroegere gedane waarneming dat de kometen hunne staarten steeds van de zon afgekeerd hebben, vond men ook hier bevestigd. Het licht nam van het midden der kern naar het omhulsel en den staart gelijkmatig af. Overigens scheen, in deze uiterlijke gedaante in de eerste week der verschijning, geene merkbare verandering plaats te hebben. — De komeet had elken dag ten naasten bij eene gelijke beweging of regte opklimming als de zon, bewoog zich echter met eene meerdere snelheid voorwaarts, volgens de orde der hemelteekenen. Dagelijks nam de declinatie derzelve toe, die van de zon af, waardoor zij zich van elkander verwijderden, en wel in eene schuinsche rigting, daar de komeet de poolster en tevens den grooten wagen naderde. Dit toenemen in hooger declinatie bragt te weeg dat dit luister-

rijk hemellicht, elken avond, hooger boven den horizon verscheen en eenigen tijd lang de aandachtige beschouwing met verrukking bezig hield. Inzonderheid leverde het een ongemeen fraai s'chouwspel op, waar de komeet, op den 5den, te gelijker tijd met de van onweder zwangere wolken, welke onophoudelijk bliksemstralen uitschoten, en met de heldere maan in het dun bewolkte zuidelijk gedeelte des hemels, zich vertoonde. Allengs meer en meer in helderheid afnemende, vertoonde de staart zich, in het begin van Augustus, als een klein en nauwlijks zichtbaar streepje voor het bloote oog, doch werd door middelmatige kijkers nog vrij duidelijk gezien. — Volgens de berigten der nieuwspapieren was de komeet het eerst op den 1sten Julij, te Edinburgh en in eenige plaatsen van het noordelijk gedeelte van Groot-Brittannië, gezien. De Hoogleeraar *Moll* deelde, benevens eenige andere opmerkingen, waaruit wij sommige der boven door ons medegedeelde bijzonderheden ontleend hebben, de volgende door hem gedane waarnemingen, op het Observatorium te Utrecht, mede (1):

Julij.	w're hoogte.	Regte klimming in boog.	Declinatie noord.	Azimuth.	Middelbare tijd Utrecht.
8	7°10' 7''	100°10' 2''	43° 9'43''	16°10'23''	1h 24' 44''/3 A. M.
5	9°31' 38''	104°44'34''	47°36' 24''	in den Meridiaan.	12h 0'50''
9	13°10' 33''	106°36'52''	50°42' 31''	6°20'	12h 4'6''/567
12	13° 5'16''	109°44'33''/13	51°0' 12' 1''	in den Meridiaan.	11h 51'27''
13	13°24' 31''	111°23'20''/16	51°19' 17''	—	11h 56'35''
17	13° 55'18''	114°15'14''	51°50' 4''	—	11h 52'16''

Wegens den staat der geborenen, gestorvenen, Bevolking, alsmede der huwelijken, échtcheidingen en der bevolking, zijn wij wederom in de gunstige gelegenheid gesteld de volgende opgave mede te deelen :

(1) Alg. Konst- en Letterbode, No. 33.

PROVINCIE.	Geboorte.		Huwe- lijken.	Echt- scheidin- gen.	Sterfte.		Totaal.	Bevolking.
	M.	V.			M.	V.		
	Totaal.							
Noord-Brabant.	5451	5010	1985	geene	3935	3489	7424	305,416
Zuid-Brabant . . .	8892	8470	3515	2	5925	5766	11691	455,743
Limburg	5437	5312	2152	1	3743	3680	7423	298,345
Gelderland	4703	4496	1892	2	3374	3089	6463	274,486
Luik	6105	3525	2513	5	4477	4305	8782	367,240
Oost-Vlaanderen	11538	10791	4151	geene	8603	8442	17045	631,985
West-Vlaanderen	9927	9384	3760	1	6874	6691	13565	532,291
Henegouwen . . .	9698	9299	4183	geene	6291	6007	12298	502,372
Noord-Holland . .	7477	6947	1981	15	6000	6008	12008	382,437
Zuid-Holland . . .	8590	7987	3348	7	6490	6332	12822	401,203
Zeeland	2822	2596	974	3	2808	2632	5440	117,378
Namen	3236	3103	1401	geene	2002	1773	3775	171,882
Antwerpen	5310	5082	1988	geene	3592	3310	6932	303,160
Utrecht	2037	1917	868	4	1484	1444	2878	110,594
Vriesland	3337	3010	1519	7	1791	1707	3498	185,661
Overijsel	2610	2396	1063	geene	2133	1967	4100	151,050
Groningen	2561	2511	1146	3	1500	1425	2925	143,145
Drenthe	843	772	406	geene	556	389	945	48,589
Luxemburg	5276	4834	2009	geene	4320	4063	8383	223,093
								5,605,980

Onder de geboorten zijn ons de volgende als het meest merkwaardig voorgekomen.

Merk-
waar-
dige ge-
boorten.

Op den 25ten Februarij verlostte *Sjatske Jurjens Nauta*, huisvrouw van *B. H. Symons*, te Boorndergum in Vriesland van het negentiende harer kinderen, in twee huwelijken ter wereld gebragt, hebbende zij, in het eerste huwelijk alleen, veertien kinderen, waaronder viermaal tweelingen, gebaar, en thans eenen ouderdom van 44 jaren bereikt.

Op den 1sten Maart beviel de vrouw eens landmans te Recken, in West-Vlaanderen, van drie welgeschapene en gezonde kinderen. — *Adriana van Susante*, huisvrouw van *H. Verhonden*, te Esch bij 's Hertogenbosch, beviel insgelijks van drie welvarende kinderen, op den 9den April, zijnde twee zoons en eene dochter. — Een vrouw te IJperen bragt in eenen ouderdom van 46 jaren drie kinderen, van een volmaakt gezond lichaamsgestel ter wereld, het eerste op den 29sten Mei des 'smorgens ten 7 ure en het derde des anderen daags in den achtermiddag; terwijl te Vlaardingen op den 29sten October, de vrouw van eenen zeeman, *J. Brobbel* genaamd, binnen een half uur tijds van drie zoons verlostte, welke alle in het leven bleven. — Op den 29sten daaraanvolgende bragt eene vrouw, even buiten de stad Gorinchem, insgelijks drie kinderen ter wereld.

Als een voorbeeld van ongemeene vruchtbaarheid vinden wij ook gewag gemaakt, van *Margje Jans*, huisvrouw van *J. Fox*, te IJsselmuiden, welke aldaar op den 13den Maart overleed, nalatende 9 kinderen en 34 klein-kinderen.

Voorts leverde dit jaar wederom een aantal voorbeelden op van lieden, over het geheele Rijk, welke eenen ongemeen hoogen ouderdom bereikten, en zulks dikwerf met volkomen genot hunner geestelijke en lichamelijke vermogens.

Te Winxel in het arrondissement van Leuven, overleed op den 2den Januarij een landbouwer,

Voorbeelden van hoogbejaardheid.

welke door een matig en werkzaam leven zijne gezondheid ongekreukt had bewaard, in den hoogen ouderdom van 106 jaren, 4 maanden en eenige dagen. — *Maria Buschke*, weduwe van *R. Kleijpool*, geboren in het *Munstersche*, overleed te *Schiedam* op den 30sten *Januarij* in eenen ouderdom van 107 jaren, 11 maanden en 19 dagen. Zij was gehuwd op den 30sten *Junij* van het jaar 1743 en had 10 kinderen ter wereld gebracht, van welke bij haar overlijden nog 5 in leven waren. Voorts liet zij na 16 klein-kinderen, 44 achter-klein-kinderen en een bet-achter-klein-kind, benevens 12 aangetrouwde kinderen en klein-kinderen. Zij genoot tot haar einde, hetwelk zacht doch plotselings plaats had, eene goede gezondheid, hebbende zich in den bekrompen stand, in welken zij zich geplaatst vond, steeds door braafheid en godsvrucht onderscheiden. Haar lijk werd op den 4den *Februarij*, met veel plegtigheid en vergezeld van een aantal personen van onderscheiden stand, in de *St. Jans Kerk* ter aarde besteld. — Opmerkelijk was insgelijks het voorbeeld van zekere *Elisabeth van Gansbeke*, te *Kruyshouten* vier uren van *Gent*, op den 26sten *April* overleden, in eenen ouderdom van 104 jaren, welke binnen eenen tijd van 32 jaren drie aanvallen van beroerte had gehad, tegen welke zij echter telkens met goed gevolg de genever als geneesmiddel had aangewend. Zij was moeder van 9 kinderen, wier afstammelingen zij tot den vierden graad beleefde. — *Mijntje Abrahams*, weduwe van *A. van Gelderen*, overleed te *Maasland*, in het volmaaktst genot harer gezondheid en verstandelijke vermogens eenen ouderdom van 102 jaren bereikt hebbende. Zij liet een aantal kinderen, klein-kinderen en achter-klein-kinderen na, en had, in het jaar voor haren dood, nog eene reis naar *Maasland* fluis ondernomen, ten einde de bruiloft van een harer klein-kinderen bij te wonen. — Een landbouwer te *Luik*, genaamd *Jean Mathieu Mo-*

rsou, bereikte den hoogst zeldzamen ouderdom van 108 jaren. — *Anna Dorothea Willems*, te Veendam, geboren den 2den Mei 1719 overleden in de maand November, behield tot haar laatst oogenblik het vol genot harer lichamelijke krachten en verstandelijke vermogens, de gebreken des ouderdoms slechts in eene zeer geringe mate ondervindende. — Ook leefde nog in de maand Augustus te 's-Gravenhage eene hoogbejaarde vrouw, genaamd *Françoise Tierny*, hebbende toen eenen ouderdom van 105 jaren bereikt, wier levensomstandigheden de volgende merkwaardige bijzonderheden opleverde. Zij werd te Bern den 15den Augustus 1715 geboren en huwde met zekeren *André Caviette*, serjant bij het regiment Zwitsers van den Generaal *Maij*, hetwelk in het jaar 1766 in de Nederlanden kwam. In het jaar 1793 woonde zij den slag bij Werwick bij, in welke Prins *Fredrik van Oranje* gewond werd, en ontving in 1814 van Z. M. toen Souvereine Vorst eene jaarwedde van f 200. Twee hare kinderen, benevens zeven klein-kinderen, waren nog in het leven; zijnde overigens hare lichaamssterkte, bij eene matige levenswijze, zoodanig bewaard gebleven, dat zij den weg naar Delft nog te voet aflegde. Haar gelaat, volgens hetwelk men haar niet ouder dan 80 jaren zoude gerekend hebben, droeg alle teekenen van vergenoegdheid; haar geheugen, geest-vermogens en zintuigen waren haar volkomen bijgebleven; den tijd verdaelde zij tusschen de kerk en het vervaardigen van brei-werk enz., hetwelk zij bij hare begunstigers afhaalde, zijnde arbeidzaamheid haar tot gewoonte en het ledig zittingen schier ondragelijk geworden.

10. Onder de opmerkelijke gebeurtenissen van dit jaar behoort dat, hetwelk den 23sten April te Milligen in Gelderland plaats had, alwaar het huisgezin van zekeren *Hendrik Arntz*, na het eten van eene plant, welke men verkeerdelijk voor mol-salade hield, doch welke naderhand

Voorbeelden van hoogbejaardheid.

Zeldzame vergiftiging.

bleek te zijn *hyosciamus* of bilsen-kruid, zwaar ongesteld raakte, met dat gevolg dat vier derzelve tot eenen staat van krankzinnigheid vervielen. Het gelukte den Heer *Arms*, geneesheer te Kleef, dezelve door het toedienen van eenige geneesmiddelen, na eenige weinige dagen, hiervan te herstellen.

Treurig
voorval te
Beuningen.

Meermalen had men des noodlottige gevolgen van onvoorzigtigheid met schietgeweer te betreffen, waardoor, onder anderen, het huisgezin van eenen dagloner te Woerick, onder de gemeente van *Wijchem* in Gelderland, op den 14den Maart, in diepen rouw werd gedompeld. Het volgende voorval van denzelfden aard meenen wij, uit hoofde der omstandigheden, van welke het vergeeld ging, niet met stilzwijgen te mogen voorbijgaan. Een jongen zo jaren oud, en gewoon rond te zwerven, naar men zeide, van deszelfs verstandelijke vermogens beroofd, komt op den 17den Maart in de woning van *Dirk Bloem*, eenen welgestelden landbouwer te Beuningen in gemelde Provincie. Aldaar min of meer bekend, wordt hij als een medelijdenswaardig voorwerp menschlievend behandeld, en hem, op zijn te kennen gegeven verlangen, nachtverblijf toegestaan. Des anderen dags doet de huisvrouw van *Dirk Bloem*, nadat haar man ter verrigting zijner zaken vroegtijdig het huis had verlaten, aan den jongen het ontbijt geven, zallende hij dien dag nog het middagmaal nemen en alsdan vertrekken. Heen en weder in huis gaande, komt hij in eene foort van achterkeuken, alwaar de vrouw, benevens hare dienstmaagd, met huifelijk werk bezig waren, en gaat nevens des schoorsteen zitten. Hier valt hem eene fabel in het oog, hij neemt die van den wand, ontbloot dezelve, en opstaande, stoot hij met de punt in de zolderring, zeggende dat men met zulk een werktuig een goeden slag zonde kunnen toebrengen. Zonder dat men echter bijzonder acht op hem geeft, haagt hij de fabel weder op, doch

grijpt nu een schietgeweer, hetwelk op dezelfde plaats hing. Hiermede legt hij op de drie kinderen, daartrent spelende, aan, welke verschrikt naar hunne moeder, zich toen in een ander vertrek bevindende, liepen, zeggende dat de krankzinnige op hen wilde schieten. Men waarschuwt hem dat het geweer geladen is, evenwel legt hij op de dienstmeid aan; doch de vrouw op hetzelfde oogenblik binnenkomende en hem ernstig vermanende het geweer weg te leggen, keert hij den tromp lijnrecht op laatstgenoemde toe, drukt los, en door een doodelijk schot getroffen, valt deze vrouw, moeder van vijf nog jonge kinderen, als een slagtoffer harer menschlievendheid, peder, en geeft dadelijk hierop den geest. De rampzalige bewerker van dit betreutenswaardig voorval, staarde het lijk der 'ongelukkige eenige oogenblikken, zonder een woord te spreken, aan, en liep vervolgens haastig het huis uit.

Een opmerkelijk bewijs van bijzondere redding uit lijfsgevaar levert het volgende voorval op, hetwelk te Arnhem, op den 15den Januarij, zijnde markt-dag, plaats greep. De zoon van zekeren *Dirk Sanders*, in den Nijenoort, *Jan Sanders* genaamd, oud 24 jaren, was omtrent den middag binnen genoemde stad, in de Kortestraat bezig met op een zolder, boven eene smids woning, eenig graan door een windas op te trekken, terwijl de kar en het paard beneden stonden nevens den hoefstal van den smid. Met de eene hand tegen het openstaande venster leunende, om het touw van het windas naar beneden te trekken, en met de andere het touw willende vatten, grijpt hij mis, raakt het evenwigt kwijt en valt van eene hoogte van 44 voeten naar beneden, tusschen de kar en den hoefstal, in eene slechts zeer kleine ruimte. Niet anders verwachtende dan hem dood of zwaar gekwetst te vinden, schoot men dadelijk tót hulp toe, doch bespeurde tot groote verwondering geen het minste letsel aan hem, daar hij opstond, zonder over pijn te kla-

Zonder-
linge red-
ding uit
lijfsgevaar.

gen, en zich naar eene naburige woning begaf, alwaar men hem alleen eenig inwendig geneesmiddel toediende. Sedert klaagde hij slechts over eene kleine stremming in de lenden, welke hem echter, in het verrigten zijner gewone bezigheden, geen het minste hinder toebragt. Men schreef den gelukkigen *uitslag* van dit voorval daaraan toe dat hij, met *het* hoofd naar beneden vallende, met eenen *zijner* voeten in een glasraam was blijven haken, waarop hij in den val gedraaid zijnde, op zijn rug ter genoemde plaats nedergekomen was. Men herinnerde zich, bij deze gelegenheid, een voorval van gelijken aard in het begin der 17de eeuw te Deutchem gebeurd, alwaar een leidekker aan den top des torens met werken bezig zijnde, van boven neder viel, doch met de zool van eenen zijner schoenen, in een' ijzeren haak, te midden van den toren blijvende hangen, insgelijks zonder eenig letsel bekomen te hebben, gelukkig werd gered; van welk voorval de schoen en de haak, benevens een daartoe betrekkelijk geschrift, op het stadhuis te Deutchem bewaard wordende, nog heden getuigen.

R E G I S T E R

OP HET

J A A R B O E K

VAN 1819.

A.

- Aard-appelen.* Vreemde sardappelen-foort. II. 124.
- Accijnsen.* Beraadslagingen wegens onderscheidene te heffen middelen. I. 84—86. — Wet wegens den ophef der Accijnsen en In- en Uitgaande Regten. 320—323. — Veranderingen in derzelve administratie. 332—334 en 335.
- Admiraal-Evertsen* (Het schip de) verongelukt. II. 16—18.
- Affstands-wijzer* op last van Z. M. vervaardigd. I. 200.
- Akademie (Koninklijke)* van Wetenschappen en Fraaije Letteren te Brusfel. II. 229. — Van Beeldende Kunsten te Antwerpen. 239.
- Algemeen Bestuur.* Veranderingen in onderscheidene de partementen van Algemeen Bestuur. I. 196.
- Amersfoort.* — Werkhuis aldaar opgerigt. II. 53.
- Amsterdam.* Schip van stapel aldaar. II. 177. — Manmoedig gedrag bij eenen brand te Amsterdam.
- Anthing* (Luitenant-Generaal) vertrekt van Java. II. 33.
- Antwerpen.* Gunstige staat der scheepvaart aldaar. II. 177.
- Appeldoorn.* Liefdadigheid aldaar. II. 319.
- Appelus* (De Staatsraad) benoemd tot Directeur-Generaal der In- en Uitgaande Regten en Indirekte Belastingen. I. 197.

- Armen.* Verslag wegens den staat van het armen-wezen. II. 282—298.
- Arnhem.* Zonderlinge redding uit lijfsgevaar te Arnhem. II. 349.
- Artillerie- en Gentle-school* te Delft. *Exercitiën* aldaar. II. 4.
- Artsenij-wezen.* Besluit omtrent het medicinaal gewigt. II. 166. — Benoemingen voor hetzelfde. 105.
- Asfche* (Markies *d'*) benoemd tot tweeden Grootmeester van H. M. I. 32.
- Athenaeum* te Brussel. II. 212. — Te Amsterdam. 213—216. — Te Deventer. 216. — Te Franeker. Ald.
- Asijs.* Belasting op dit middel. I. 324.

B.

- Bank (Nederlandsche).* Besluit van Z. M. tot verdubbeling van derzelver primitief Kapitaal. I. 290—293.
- Barbier* (Baron *de*) ontvangt van Z. M. het Kommandeurs-Kruis der Orde van den Nederlandfchen Leeuw. I. 44.
- Bedelaars-werkhuizen.* Besluit nopens de kosten van onderhoud in dezelve. II. 53.
- Begroeting (Tienjarige).* Zie *Financiën*.
- Belastingen.* Groot aantal verzoekschriften en adresfen wegens voorgedragene belasting-wetten. I. 71—72. — 78—79 en 82—84.
- Berg (Wandelende)* te Namen. II. 329.
- Besmetting.* Maatregelen tot voorkoming van besmetting bij het stranden van fchepen. II. 104.
- Beug- of Winter-vaart.* Nadere bepalingen wegens dezelve. II. 129.
- Bevolking.* Derzelver staat in dit jaar. II. 344.
- Beurzen.* Besluit wegens de flichtingen der beurzen. II. 211.
- Bieren (Buiten- en Binnenlandsche).* Belasting op dezelve. I. 324.

Bij

- Bijbel-gewootschap (Nederlandsch)*. Deszelfs vijfde Algemeene Vergadering. II. 272—274.
- Bondsvergadering* te Frankfort. I. 44—53.
- Boscha* (de Hoogleeraar Mr. H.) overleden. — Deszelfs levensbijzonderheden. II. 213—215.
- Brito* (De Ridder *de*) Envoyé Extraordinais van Portugal bij Z. M. I. 43.
- Brugmans* (de Hoogleeraar S. J.) overlijdt. — Zijne levensbijzonderheden. II. 221—224.
- Brunswijk*. Komst en verblijf der Hertogen *Karel* en *Wilhelm* van Brunswijk in de Nederlanden. I. 10—11.
- Brusfel*. Oneenigheden bij het garnizoen aldaar. II. 12—13. — Nieuw gevangenhuis te Brusfel. 54.
- Buyskes* (De Schout-bij-Nacht) vertrekt van Java. II. 33.

C.

- Chasfé* (Luitenant-Generaal D. H.) benoemd tot het 4de groot-generaal kommandement. II. 9.
- Celebes*. Ten onderbrenging van muitelingen aldaar. II. 26. — Belooningen deswege door Z. M. verleend. 27.
- Constans-Rebecque* (Baron V. *de*) benoemd voor het 3de groot-generaal kommandement. II. 9.
- Courier* (Brik *de*). Togt van denzelven. II. 15.
- Curacao*. Vertrek van een schip derwaarts. II. 16. — Hevige orkaan aldaar. 178. — Invloed der luchtsgefeldheid. Ald. — Dood van den Gouverneur *Kikkert*. — Gouverneur *ad interim*. 178. — Schoolwezen te Curacao. 208—211.

D.

- Dank- en Bededag*. Deszelfs plegtige viering. II. 271.
- Darthuizen*, (De gemeente van) gevoegd bij het Kanton Wijk-bij-Duurstede. II. 51.
- Dedel* (De Heer J. W.) benoemd tot Direkteur-Generaal der Direkte Belastingen en Posterlijen. I. 197.

J. B. van 1819. 2de Stuk.

Z

- Doornik.* Tentoonstelling voor volks-nijverheid aldaar. II. 139. — Liefdadigheid aldaar. II. 319.
- Dordrecht.* Vereering van een aantal burgers van Dordrecht. II. 13—14. — Ten toonstelling aldaar. 248.
- Douairiere van Brunswijk.* H. K. H. de Hertogin Douairiere van Brunswijk-Lunenborg, na eene kortstondige ziekte, te 's Gravenhage overleden. I. 34—35. — Algemeene blijken van droefheid hierover. 35. — Lof der overledene Hertogin. 35. — Teekenen van openbaren rouw. 36. — Plechtige begrafenis. 36—43.
- Dubois* (Generaal-Majoor) benoemd tot bevelhebber van het korps lansiers. II. 2.
- Duitschland.* Besluit der Bondsvergadering ten aanzien van den inwendigen toestand van dat Rijk. I. 49—53. — Conferentiën te Weenen wegens het Duitsch Bondgenootschap. 53—54.
- Du Ry* (Luitenant-Generaal) overleden. II. 9.

E.

- Eere-belooningen* wegens betoonde menschlievendheid. II. 342.
- Eere-diensten.* (Departement van) Veranderingen in deszelfs beheer. I. 198.
- Elout* (De Staatsraad-Komisaris) vertrekt van Java. II. 83.
- Erffprins van Oranje.* Deszelfs tweede verjaring gevierd. I. 3.
- Everett* (De Heer) Zaakgelastigde der Vereenigde Staten van Noord-Amerika. I. 43.

F.

- Falk* (De Minister Mr. A. R.) woont de conferentiën te Weenen bij. I. 53.
- Financiën.* Veranderingen in derzelver administratie. I. 196—197. — Financiële wetten wegens tienjarige begrooting enz. voorgedragen aan de Staten-Generaal. 220—236. — Nadere redactiën van twee der ontwerpen. 236. — Uitslag der beraadslagingen

- over dezelve. 256—269. — Wet tot provisionele voortdoring der Financiële verordeningen voor 1819. 288. — Het beheer der Staats-uitgaven verder door Z. M. geregeld. Ald.
- Fonds (Weduwen)* onder de zinspreuk: *voor het toekomstende*. II. 318.
- Fredriks-oord*. Zie *Maatschappij van Weldadigheid*.

G.

- Gaal (P.)* te Middelburg overleden. II. 247.
- Garnalen*. Ongesteldheid door het eten derzelve. II. 114.
- Gaz-verlichting*. Derzelve vorderingen. II. 142.
- Geboorten (Merkwaardige)* in dit jaar. II. 336.
- Godsteleerd (Binnenlandsch)*. Nieuwe Concept-wet wegens belasting op dit middel verworpen. I. 85.
- Gedisteleerd (Buitenlandsch)*. Belasting op dit middel. I. 323.
- Gemeente-Besturen*. Besluit wegens aftreding van Gemeente-besturen ten platten lande. I. 200.
- Genootschap la Loyauté* te Brusfel. I. 4—7. — *Zeeuwsch Genootschap*. II. 230. — *Mathefs Scientiarum Gentrix* te Rotterdam. 232. — *Hierdoor tot Hooger Aldaar*. 234. — *Kunstoefening* te Arnhem. 234. — *Provinciaal Utrechtsch Genootschap*. 235. — Tot verdediging van den Christelijken Godsdienst. 242. — Ter bevordering der Heelkunde. 243. — *Concordia* te Brusfel. 245. — Ter beoefening van Deugd en Kunde te Amsterdam. 516. — Van Vrouwen voor Vrouwen te Rotterdam. Ald. — Van Moederlijke Liefde te Verriers. Ald.
- Gerogtshof (Hoog)* van Financiën en Zeezaken afgeschafft. I. 217.
- Gewapenden dienst (Fonds tot aanmoediging van den)*. Staat van hetzelfde. II. 9—12.
- Gewigten*. Zie *Maten en Gewigten*.
- Goet*. Opening van de haven der stad. II. 103.
- Goubeau van Bergeyk (De Staatsraad Baron)* benoemd tot Lid van den Raad van Financiën. I. 197.

- 's *Gravenhage*. Verfraatjingen der residentie. I. 33. — Ziekte aldaar door garnalen veroorzaakt. II. 114. — Als ook door oesters. 115. — Tentoonstelling van Kunstwerken aldaar. 249.
- Grenscheiding* tuschen Oost-Vlaanderen en Antwerpen geregeld. I. 69—70. — Tuschen Antwerpen en Zuid-Brabant gewijzigd. 70. — Bezwaren tegen de voorgestelde grenscheiding tuschen Holland (Noordelijk gedeelte) en Utrecht. — Deze grenscheiding bij eene wet bepaaldelijk vastgesteld. 104—109.
- Groningen*. Nasporingen aldaar wegens vaccine. II. 107. — Schoolwezen te Groningen. 200. — Israëlitische Kerkvergadering aldaar. 281. Oudheden ontdekt in de Provincie Groningen. 328.
- Groot-Brittannië*. De Prins Regent zendt aan Z. M. de Orde der Guelphen. I. 43.
- Guinea (Kust van)*. Gelden aldaar verzameld ten behoeve der Maatschappij van Weldadigheid. II. 315.

H.

- Haring-vischerij*. Eerste haring. — Onvoordeelige vangst in dit jaar. II. 130.
- Handel*. Benoemingen voor den Handel. II. 175—176. Handel op Lisfabon vrijgesteld van de betaling der retributie-gelden aldaar. 181.
- Heere-banen voor den In- en Uitvoer*. Wijziging in een gedeelte dezelve. I. 284. — Zie *Ligtings-plaatsen*.
- Hennoquin (De Heer)* doet een Voorstel bij de Tweede Kamer der Staten Generaal. I. 170—175. — Het voorstel bij de Eerste Kamer verworpen. 176.
- Hennip*. Nieuwe wijze van viss- en hennip-bereiding. II. 121—124.
- 's *Hertogenbosch*. Vergiffenis aan een soldaat aldaar door Z. M. geschonken. II. 14. — Kwijtschelding van gevangenisstraf aldaar. 272.
- Hervormde Kerk*. Besluit wegens Kerkbestuur in Zee-land. II. 251. — De Algemeene Synode. 259. — Besluit der Synode wegens correspondentie Ald. — Over beroeping van Proponenten. Ald. — Reglement

eener algemeene Weduwen-beurs. 253—255. — Beschikking wegens afzonderlijke weduwen-beurzen. 255. — Besluit wegens regt van collatie. 256—258. — Besluit wegens visa voor zegel- en registratie. 258. — Eerste steen aan eene Hervormde Kerk te Prinzenhage. 268.

Hogendorp (Graaf van) bekommt ontslag als Minister van Staat. I. 195.

Hout-vesterij. Benoëmingen voor dezelve. II. 132.

Huffel (De heer P. van) benoemd tot hof-schilder. II. 249.

I.

Jagt. Voorstel van Jhr. *Kemper* bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal nopens het regt van de Jagt. I. 115—118. — Tweede redactie en verslag wegens hetzelfde. 118—121. — Het voorstel bij de Tweede Kamer aangenomen, doch bij de Eerste verworpen. 12—149. — Nader Voorstel van den Heer *Kemper* bij de Tweede Kamer verworpen. 191—192. — Groot aantal verzoek-schriften aangaande het regt op de Jagt. 193.

Java. Gunstige staat van deze Bezitting. II. 29. — Publikatie wegens contracten der Javanen. Ald. — Kwijtschelding van achterstallige landrenten. 33. — Verordeningen aangaande de registers der lijfeigenen. 34. — Planten-tuin op Buitenzorg. 40. — Besluit wegens de vaart op Java en Madura. 181.

Idfinga (Jonkvr. W. G. van) overleden te Leeuwarden. — Hare verdiensten. II. 247.

Ijzer-smelterijen. Besluit nopens dezelve. II. 133.

Indirekte belastingen. Zie *Accijnsen*.

In- en Uitgaande Regten. Tarief en wet nopens dezelve aangenomen. I. 86—87. — Wet houdende veranderingen in het tarief der In- en Uitgaande Regten. 328. — Veranderingen in derzelver administratie. 332—334 en 335. Zie *Accijnsen*.

Instituut (Koninklijk) van Wetenschappen, Letterkunde en Schoone Kunsten. II. 227—229.

Instituut van Doofstommen te Gröningen. II. 204—206.

Instituut voor Blinden te Amsterdam. II. 207.

Israëlieten. Armen-school der Israëlieten te Amsterdam. II. 202. — Te Zwolle. 203. — Te Groningen, Ald. — Israëlitisch Instituut te Middelburg. Ald. — Reglement wegens het Rabbiniaal-Ambt. 274—278. — Beschikking wegens Israëlitisch Kerk-bestuur. 278. — Voorzieningen wegens begravenis. 279. — Resolutie wegens Kerkelijke bedieningen. 280. — Aankomst van eenen Opper-Rabbijn in de zuidelijke Provinciën. 280. — Kerkvergadering te Groningen. 281.

K.

Koasmarkt (Merkwaardige) te Alkmaar. II. 120.

Kanaal in Noord-Holland. Ontwerp en negotiatie tot het graven eener Kanaalvaart in Noord-Holland. II. 95—101.

Kantoren. Zie *Ligtings-plaatsen.*

Katoen-spinsters te Brussel vrijgesproken. II. 143.

Kemper (Jhr. J. M.) doet een Voorstel bij de Tweede Kamer. I. 115—149. — Nader voorstel van denzelfden. 191.

Kikkers (Vice-Admiraal A.) overleden te Curaçao. II. 178.

Kinderniekte. Aanhoudende verwoesting door dezelve aangerigt. II. 106. — Heerscht in Suriname. — Maatregelen aldaar tegen dezelve. 111—114.

Kinsbergen (Luitenant-Admiraal van). Geschenk van denzelfden aan de Kweekschool voor de Zeevaart. II. 40. — Deszelfs ziekte en dood. — Levensbijzonderheden. 42—45. — Hulde aan zijn nagedachtenis. Ald.

Kock (Generaal-Majoor de) terug van Amboyna. II. 28.

Koerjen. Derzelve gebruik voor den veld-arbeid sanbevolen. II. 125.

Koepok-inënting. Medailles wegens dezelve. II. 105. — Belangrijke proefneming aangaande de Koepok-inënting. 106. — Nasporingen van Doctor *Tellegen* te Groningen. 107—111.

Koffij. Verslag bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal, wegens een aantal peritiën betrekkelijk de belasting op dezelve. I. 72—78. — Tweede redactie der Concept-wet, deswege aangeboden. 87—96. — Veranderingen in deze nieuwe redactie. — Aanneeming der Concept-wet. 96—97. — Belasting op dit middel. 332.

Kolen-mijnen. Concessie van kolen-mijnen. II. 133.

Komeet in de maand Julij. II. 341.

Kommissie tot onderzoek van den staat der schepen. — Verslag wegens dit onderzoek. II. 18—19.

Koning. Z. M. doet eenen uitstap naar 's Gravenhage. I. 4. — Z. M. tegenwoordig bij de inwijding van den Schouwburg te Brusfel. 7. — Z. M. te Laeken. — Neemt aldaar het gevaderschap aan van eenen zevenden zoon. 8. — Reis van Z. M. tot bezigtiging der bevestigingslinie aan de Maas. — Z. M. te Maastricht. — Te Luik. — Te Namen. — Terugkomst op het kasteel te Laeken. 8—10. — Vertrek naar 's Gravenhage. — Van daar over de Helder en Alkmaar naar Amsterdam. — Verblijf van Z. M. te Amsterdam. — Komst en verblijf van Z. M. te 's Hertogenbosch. — Z. M. te Antwerpen. — Over Lier naar Laeken teruggekeerd. 10—15. — Reis van Z. M. door Henegouwen en de beide Vlaanderen. — Kort verblijf te Ath. — Z. M. te Kortrijk. — Van Iperen te Ostende. — Vertrek naar Brugge. — Z. M. te Gent. — Op het Kasteel van Laeken terug. 15—17. — Namen, Charleroi en Mons door Z. M. bezocht. 17. — Plechtige viering van Zr. Ms. verjaardag. — Vreugde-bedrijven ter dezer gelegenheid. 23—31. — Komst van Z. M. te 's Gravenhage. 34. — Z. M. tegenwoordig bij het uiteinde der Hertogin Hoogstdezelfs Zuster. 35. — Z. M. ontvangt de Guelphen-Orde. 43. — Afbeelding van Z. M. door *van der Kooij*, II. 249. — Weldadigheid des Konings te Leeuwarden. II. 318. — In Noord-Braband. Ald.

Koningin. H. M. in den Schouwburg te Brusfel, I. 7. — Reis van H. M. naar Wilhelms-Bad. 32—33. — H. M. te 's Gravenhage. 34. — Woont het treurig afsterven bij der Hertogin-Douairiere van Brunswijk. 35.

Konak (De brik *de*) Hjde schip-brenk. II. 16.
Kunst-verzameling van den heer *Rottiers*. II. 250.

L.

Land-bouw. Benoemingen voor denzelven. II. 121.

Landverhuizingen. Bekendmaking van den Nederland-schen Gemagtigten te Mentz wegens de Landverhuizingen. I. 64. — *Groot* aantal derzelve in de maand Mei. 64—65. — *Aankomst* van Landverhuizers uit Zwitserland te Dordrecht. 65. — Hun verblijf aldaar en vertrek. 66—67. — *Nieuw* transport van Landverhuizers te Arnhem. 67.

Lansiers (Korps) opgericht. II. 2—3.

Last- of tonnen-geld. Belasting onder dezen naam. I. 324—327.

Leeuwarden. Uitdeeling aan behoeftigen aldaar. II. 238.

Leger. Veranderingen in de administratie der legers. II. 1—2.

Leu (Graaf van *St.*) vordert het Paveeljoen te Haarlem in regten terug. II. 57.

Lier. Kwaadwilligheid aldaar gepleegd. II. 57.

Ligtingsplaatsen. Besluit tot aanwijzing der Kantoren der ligtings-plaatsen en der routen- of heere-banen voor den In- en Uitvoer. I. 335—336. — *Nadere* wijzigingen in dit besluit. 336.

Lisfabon. Zie *Handel*.

Loods-wezen. Besluit wegens voldoening der loods-gelden. II. 144—146.

Lutherse (Evangelische) Kerk. Eerste Vergadering der Synode. II. 258. — *Provisieel* reglement wegens Kerkelijke opzicht en tucht. 259. — *Over* den openbaren Eeredienst. 259—262. — *Over* de toelating tot het H. Avondmaal. Ald. — *Onderscheidene* reglementen vastgesteld. Ald. — *Over* de vereeniging der beide Lutherse Gemeenten in dit Rijk. 263—265.

M.

Maatschappij van Landbouw en Kruidkunde te Gent. II. 230. — Van Landbouw te Amsterdam. 233. — Huis-houdelijke Maatschappij te Haarlem. 237. — Holland-sche Maatschappij der Wetenschappen. 234. — Van schoone kunsten te Antwerpen. 238. — *Tot Nut van 's Algemeen.* 239—242. — Holland-sche Maatschappij van fraaije Kunsten en Wetenschappen. 242. — *Kunst zij ons doel* te Amsterdam. 244. — Tot aanmoediging der Bouwkunst. Ald. — Tot bevordering der Nationale Letterkunde te Brugge. 246.

Maatschappij van Weldadigheid. II. 298—315.

Marine. Aanbouw voor dezelve. II. 15.

Martuschewitz (Luitenant-Generaal) overleden. II. 9.

Maten en Gewigten. Besluit wegens standaards enz. der nieuwe maten en gewigten. II. 147—150. — Besluit omtrent de gedaante enz. der nieuwe gewigten. 150—156. — Besluit wegens de gedaante enz. der Nederl. elle. 156—162. — Besluit wegens de uitgifte, verificatie enz. der maten en gewigten. 162—164. — Besluit omtrent de inhouds-maten en de maat van het brand-hout. 164—166. — Besluit omtrent het medicinaal ge-wigt. 166—168. — Besluit wegens maten tot het meten van granen, zaden en grutters-waren. 168—173. — Besluit nopens de wijze van invoering der maten en ge-wigten. 173—175.

Meekrap. Vreemde soort van Meekrappen. II. 124. — Bepalingen wegens de bereiding en handel van Meekrap. 134—138.

Meer (Haarlemmer). Nieuw ontwerp tot droogmaking der Haarlemmer Meer. II. 85—95.

Middelburg. Nieuwe situatie-fluis aldaar. II. 101. — Een schip op stapel te Middelburg. 177.

Militie (Nationale). Nadere uitlegging der wet op de-zelve. II. 3. — Derzelve jaarlijksche bijeenkomst. 4.

Moluksche eilanden. Algemeene vergiffenis op Saparoua afgekondigd. II. 28.

Montholon (Gravin) van St. Helena in de Nederlanden aangekomen. I. 68.

Munt. Wet nopens de zamenstelling van het Kollegie van Raden en Generaalmeesteren der Munt. I. 180—185.

Munters (Hulbrechts). Deszelfs onvertzaagdhed bij eenen brand te Middelburg. II. 324.

Musquetier (Schout-bij-Nacht *J. D.*) vertrekt tot savarding van het opperbevel over de zeemagt in de Indiën. II. 20.

N.

Nagell tot Ampsen (Baron *van*) tot Groot-officier van het legioen van eer verheven. I. 43.

Nagelmaekers (De Heer) legt het lidmaatschap der Tweede Kamer neder. I. 193.

Nalatenschappen (Vakante). Besluit wegens het gebruik der gelden uit dezelve voortspruitende. I. 294.

Napoleon Buonaparte. Toestand van denzelfen op St. Helena. I. 68.

Nijmegen. Treurig voorval aldaar. II. 15.

Noord-Brabant. Besluit wegens bestuur voor het platte land aldaar. I. 199.

Noordbroek. Werkhuis aldaar. II. 54.

O.

Oesters. Ongesteldheid door dezelve veroorzaakt. II. 115. — Overvloed derzelve. II. 132.

Oktrooijen van uitvinding en invoer. II. 140.

Onderwijs. Verslag wegens den staat van het onderwijs. II. 182—192. — Toelage wegens het lager onderwijs. 192. — Resolutie wegens school-vakaturen 192. — Resolutie wegens schoolonderwijzers-gezelschappen. 193. — Benoeming tot school-opzieners. Ald. — Benoemingen bij de jurys van onderwijs. 194. — Vergadering der jurys. Ald. — Wederkeurig onderwijs te Brusfel en te Luik. 196. — Tijdschrift tot bevordering van het lager onderwijs. 197. — Bloei van het lager onderwijs in de Noordelijke Provinciën des Rijks, 197. — School-vergadering te Groningen. 199. — Lager onderwijs te 's Gravenhage. Ald. — Lager onderwijs in de Oost-Indiën. 207. — Bepalingen wegens het schoolwezen te Curaçao. 208—211.

- Onteigeningen.* Besluit wegens de Kommissiën tot onderzoek derzelve. II. 52.
- Ontgrondingen.* Zie *Verveeningen.*
- Oogst.* Voordeelige oogst. II. 127. — Ongemeene groeizaamheid. 129.
- Oorlog* (Departement van). Nieuwe verandering in deszelfs beheer. II. 1.
- Oostacker.* Bijzondere wedstrijd aldaar. II. 246.
- Oost-Indiën.* Schepen van daar terug. II. 18—19. — Transport krijgstroepen derwaarts. 19—20. — Schip derwaarts. 20 — Zeerooverijen aldaar. 28. — Publikatie wegens het bestuur in Neerlands Indiën. 31—32. — Benoemingen dien ten gevolge. 32. — Plechtige installatie der hooge regering. 33—34. — Publikatie wegens belasting op de onroerende goederen. 34. — Besluit wegens meerderjarigheid. Ald. — Maatregelen tegen knevelarij. 34—35. — Bepalingen wegens het maken en verkoopen van zout. — Nieuwe benoemingen. 35. — Reis van den Gouverneur-Generaal. 36—37. — Reis van den heer *Reinwardt*. 37—40. — Deelneming aldaar in de Maatschappij van Weldadigheid. 312. — Lager onderwijs aldaar. 207. Zie ook *Celebes, Java, Moluksche eilanden, Padang, Palembang.*
- Oost-Vlaanderen.* Veranderingen in het Gouvernement dier Provincie. I. 199.
- Ossen.* Derzelve invoer bij de wet vrijgesteld. II. 118. — Nadere voorzieningen deswege. Ald.
- Ostende.* Nieuwe waterwerken te Ostende. II. 107. — Zeldzame ontdekking aldaar. 328.
- Onderdom.* Voorbeelden van hoogen onderdom. II. 345.
- Oudheden* in Groningen ontdekt. II. 328. — Oude wapenen gevonden in Oost-Vlaanderen. 329.

P.

- Padang* overgegeven aan de Nederlandsche autoriteiten. II. 20.
- Palembang.* Trouwloos gedrag van den Sultan van Palembang. II. 21. — Expeditie tegen den Sultan. — Hindernissen door dezelve ondervonden. 23—26.

- Paling (Groot)* gevangen te Brugge. II. 132.
- Pallandt tot Keppel* (Baron van) benoemd tot Staatsraad in buitengewonen dienst. I. 199.
- Papier-molen* op eene kunstige wijze verplaatst. II. 141.
- Patent.* Nieuwe ordonnantie op het regt van Patent. I. 189—191 en 295—318. — Besluit aangaande de uitvoering dezer ordonnantie. 318—320.
- Paveljoen.* Régtsgeding wegens het Paveljoen te Haarlem. II. 57—77.
- Persloop* in Gelderland en Overijsfel. II. 116. — Prijsvraag deswege. 117.
- Plaat* (De Luitenant-Generaal *A. H. J. van der*) overlijdt. — Deszelfs levensloop en begrafenis. II. 5—9.
- Plaatselijke belastingen.* Wet tot verzekering van de rigtige invordering derzelve. I. 110—115. — Nader besluit deswege van Z. M. 293—294.
- Plaschaert* (De Heer) zendt deszelfs dimissie in als Lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. I. 210. — Voorstel van den Heer *Dosrenge* hierover. 280—282.
- Politie (Regterlijke).* Besluit wegens de uitoefening derzelve door de plaatselijke besturen. II. 46—47.
- Porte (Verhevene).* Plegtig bezoek van den Nederlandschen Zaakgelastigden bij den Groot-Vizier. I. 43.
- Postwagens.* Besluit wegens het houden van post- en vrachtwagens. II. 78—80.
- Potasch, enz.* Voorloopige maatregelen wegens eene te leggen belasting op de Potasch, Paarasch, Souda en Weedasch. I. 70—71 en 289. — Belasting op dit middel. 328.
- Prins Frederik.* Plegtige viering van het verjaar-feest van Z. K. H. I. 8. — Hulde aan Z. K. H. bewezen door het Genootschap la Loyauté. 4—7. — Doet eene reis door Zwitserland en Duitschland. 31—32. — Terug te 's Gravenhage. 34.
- Prins van Oranje* bij de feestviering van het Genootschap van Waterloo tegenwoordig. I. 4. — Woont eene feestviering bij te Brusfel. — Aanspraak van Z. K. H. bij deze gelegenheid. 4—7. — Z. K. H. bezoekt Dornik. — Z. K. H. benevens Hoogstdeszelfs Gemalin, op eene reis in de Zuidelijke Provinciën. 18—22. — Reis van HH. KK. HH. naar Coblentz en Spa. 22. — Komst van Z. K. H. te 's Gravenhage. 34.

Prinses van Oranje. Het verjaarsfeest van H. K. H. gevierd. I. 3. — Liefdadig geschenk der Prinses. II. 319.

R.

Reces (Algemeen) der Territoriale Commissie te Frankfurt. I. 55.

Reddingen (Merkwaardige) met eigen lijfsgevaar. II. 319—326. — Bij storm en schipbreuk 326. — Proeve tot redding van schipbreukelingen. 327. — Zonderlinge redding te Arnhem. 351.

Regtbank van Koup-handel te Leeuwarden afgeschafft. II. 51.

Regtbank van enkele Politie. Beschikking wegens derzelve vonnissen. II. 52.

Regtbanken van Slavenhandel. Benoemingen bij dezelve. II. 52.

Repelaar van Driel (Jhr. O.) ontvangt het beheer van den Waterstaat. I. 198.

Ridder-benoemingen door Z. M. I. 199.

Rivieren (Stand der) gedurende dit jaar. II. 341.

Rijn-vaart. Handelingen der Centrale Commissie te Mentz. I. 55—64.

Roomsch-Katholieke kerk. Besluit nopens de verkiezing van kerkeraden. II. 265. — Toelage van Geestelijken. Ald. — Gratificatie aan Geestelijken. 266. — Toelage voor kerkgebouwen. 266—268. — Inwijding eener R. Kath. kerk. 268. — Kerkplegtigheid te Beek. 269. — Kerkelijke Processie te Brugge. 270. — Beschikkingen wegens kerkelijke Processiën. 270.

Routes. Zie *Ligtings-plaatsen.*

Rundvee. Deszelfs invoer vrijgesteld. I. 177.

S.

Scheepvaart. Nadere bepalingen wegens beurtschepen. II. 146. — Gunstige staat der scheepvaart te Austerpen. 177. — Staat der scheepvaart in dit jaar. 181.

Scheltema (De Heer Mr. J.) ontvangt vereerende hulde voor zijne letterkundige verdiensten. II. 251.

- Scheveningen.* Onlusten aldaar onder de visschers. II. 131.
- School (Hooge)* te Leuven. II. 217. — Te Luik. Ald. — Te Gent. — Eerste steen aan het gebouw der Universiteit. — Dood van den Hoogleraar *Hellebaut*. 217—220. — Te Leiden. — Dood van den Hoogleraar *S. J. Brugmans*. 220—224. — Te Utrecht. 224—226. — Te Groningen. 226—227.
- Scholen.* School te la Cambre. II. 194. — Normale school te Gent. 195. — Zondag-school te Winterswijk. 198. — Te Varsseveld. Ald. — Inwijding eener school te Purmerend. 199. — Roomsch-Katholieke school te Utrecht. 200. — Staat der scholen te Groningen. Ald.
- Schoolwezen.* Zie *Onderwijs*.
- Schauburg* te Brussel ingewijd. I. 7.
- Schuld (Werkelijke).* Besluit nopens de rente-betaling der werkelijke schuld. I. 294.
- Schuldvorderingen.* Verzoekschriften tot verlenging van den termijn wegens aangifte der Fransche schuld. I. 185. — Voorstel van den Heer *de Serres* aangaande dit onderwerp. 186—189. — De termijn van aangifte verlengd bij eens wet. 219.
- Serres (De Heer de)* doet een voorstel bij de Tweede Kamer. I. 186—189.
- Slang (Groote)* uit de Oost-Indiën aangebragt. II. 19.
- Spaarbanken.* Staat derzelve. II. 317. — Spaarbank te Amsterdam. Ald.
- Staatsuitgaven.* Zie *Financiën*.
- Staten-Generaal.* Verslag der werkzaamheden van Januarij tot Mei. I. 68—195. — Het programma tot de plegtige opening ingetrokken. 201. — De bijeenkomst voor 1819—1820 door eene Kommissie van wege Z. M. geopend. 202—206. — Nieuw benoemde Leden der Tweede Kamer. 207—209. — Verslag der werkzaamheden van October tot December 201—228. — Bezending van H. Ed. Mogende wegens rouwbeklag bij Z. M. 220. — Besluit omtrent de wijze van ontslag van de Leden der beide Kamers. 282—283.
- Steenkolen.* Belasting op dit middel. I. 327.
- Stoffels (De Heer)* ontvangt eene eervolle onderscheiding. II. 250.

- Stout* (Kapitein *Frans*) sneuvelt in een gevecht tegen zeeroovers. II. 28.
- Strick* (De Heer *P. H. A. J.*) van *Linschoten* overlijdt te Boulogne. II. 248.
- Stroganoff* (Baron *van*) ontvangt het Groot-Kruis der Orde van den Nederlandschen Leeuw. I. 43.
- Suiker*. Bezwaren tegen de belasting op dit middel. I. 72—78. — Nieuwe redactie der voorgedragene concept-wet aangaande eene consumtieve belasting op dezelve. 97—101. — Nadere wijzigingen der concept-wet. — De wet aangenomen. 102. — De belasting op dit middel. 332.
- Suriname*. Kinderziekte aldaar en maatregelen tegen dezelve. II. 111. — Besluit wegens het privilegie van Planters in het distrikt de Nekerie. 180. — Sub-Kommissie aldaar voor de Maatschappij van Weldadigheid. 315.

T.

- Taal*. Besluit wegens het gebruik der lands taal in publieke akten. II. 47—51.
- Teeken-Akademie* te Amsterdam. II. 232. — Te Middelburg. 235. — Te 's Gravenhage. 236.
- Tentoonstelling* tot aanmoediging der volks-nijverheid besloten II. 138. — Vreugde hierover te Gent. 139. — Tentoonstelling te Doornik. Ald. — Van Kunstwerken te Dordrecht. 248. — Te 's Gravenhage. 249.
- Territoir (Vrij en Onvrij)*. Besluit tot afscheiding derzelve. I. 335.
- Territoriale Kommissie* te Frankfort. I. 55.
- Tonnen-geld*. Zie *Last-geld*.
- Traktaten*. Afschriften van onderscheidene traktaten overgelegd bij de Tweede Kamer. I. 169.
- Turf*. Belasting op dit middel. I. 327.
- Turksche paspoorten*. Zie *Zee-brieven*.

U.

- Uitgeselde Schuld*. Vierde uitloting bepaald. I. 103—104.
- Ursel* (Hertog *van*) benoemd tot Grootmeester van H. M. I. 198.

V.

Vaccine. Zie *Koepok-inenting.*

Vee-artsenij. Zorg deswege van het Gouvernement. II. 117.

Vee-teelt. Verantwoording wegens beheer van het vee-fonds. II. 120. — Staat van het vee. 128.

Veld-muizen. Groot aantal derzelve — Middelen hiertegen gebezigd. II. 127.

Verjaarsfeest. Besluit wegens de viering der verjaarsfeesten der Koninklijke familie. I. 31.

Verveeningen. Besluit op het stuk der verveeningen en ontgrondingen. II. 80—82.

Vesting-werken. Staat derzelve. II. 4.

Vischerij. Voordeelige vischvangst op de Vlaamsche kusten. II. 130. — Zierikzeefche vischerij. Ald. — Twist te Scheveningen. 131. Zie *Haringvischerij.*

Vlas. Zie *Hennip.*

Vondelingen. Concept-wet wegens derzelver onderhoud. I. 214.

Vonnis wegens het *Journal des deux Flandres.* II. 55. — Van den Heer *Weissenbruch.* 56. — Tegen den Heer *Constansijn.* 57.

Vrachtwagens. Zie *Postwagens.*

Vrede-kamer. Boete wegens non-comparitie aldaar. II. 53.

Vreemdolingen. Maatregelen van voorzorg tegen dezelve. II. 55.

W.

Waag en Ronde-maat. Nadere bepalingen wegens de wijze van ophef van dit middel. I. 328—332.

Wasfeige (De Heer X.) benoemd tot Staatsraad in buitengewonen dienst. I. 199.

Waterstaat en Publieke Werken. Aanspraak van den Minister benevens voorstel wegens onderhoud en bekostiging der Water-werken. I. 161—167. — Het voorstel afgekeurd. 167—169. — Verandering in derzelver beheer. 197—98. — Bepalingen wegens het toezigt over dezelve. II. 82—84. — Voltooiing van den Prins Willem's polder. 84. — Andere werken ontworpen. 95.

Weers-

Weergeffeldheid gedurende dit jaar. II. 331—341.

Wegen (Grootte) in de Zuidelijke Provinciën. II. 77. — In Gelderland. 78.

Weldadig en Zorgvuldig (Fonds) te 's Gravenhage. II. 315.

West-Indiën. Schip van daar terug. II. 16. Zie ook *Curaçao* en *Suriname*.

Wet tot regeling der grenscheiding tusfchen Oostvlaanderen en Antwerpen. 1. 69—70. — Houdende rectificatie der grenscheiding tusfchen Antwerpen en Zuid-Brabant. 70. — Nopens de vierde uitloting der Uitgeftelde Schuld. 103—104. — Houdende rectificatie der grenscheiding tusfchen Holland (Noordelijk gedeelte) en Utrecht. 107—109. — Tot verzekering van de rigtige invordering der plaatselijke belastingen. 110—115. — Houdende algemeene bepalingen op het ftuk der Zee-brieven en Turksche paspoorten. 150—161. — Houdende beperking ten aanzien der goederen welke onder Zweedsche vlag worden ingevoerd. 179. — Nopens de zamenftelling van het Kollegie van Raden en Generaalmeesteren der Munt. 180—185. — Tot afschaffing van het Hoog-Geregtshof van Financiën en Zeezaken. 217. — Tot verlenging van den termijn van aangifte wegens de oude gevestigde fchuld in de Zuidelijke Provinciën. 219. — Houdende vastftelling van middelen tot ftijving van 's Rijks fchatkist. 229—230 en 269. — Omtrent het provifioneel voortduren der Financiële verordeningen voor 1819. 288. — Houdende provifionele bepalingen nopens den invoer van Potasch enz. 289. — Houdende eene nieuwe ordonnantie op het regt van Patent. 295—318. — Wegens den ophef der In- en Uitgaande Regten en Accijnfen. 320—323. — Houdende belasting op het buitenlandsch gedistilleerd en likeuren. 323. — Op den wijn. Ald. — Op de bieren en azijnen. 324. — Wegens het last- of tonnen-geld. Ald. — Op het zout en de pekcl. 327. — Op den turf. Ald. — Op de steenkolen. Ald. — Op de zeep enz. Ald. — Houdende veranderingen in het tarief der In- en Uitgaande Regten. 328. — Houdende belasting op de koffij. 332. — Op de fuiker. 332. — Tot vrijftelling van den Invoer van osfen. II. 118.

Wetboek (Burgerlijk). Voordragt van onderscheidene concept-wetten tot hetzelfde betrekkelijk. 269—277. — Voorftel aangaande de beraadftagingen over hetzelfde. 277. — Nieuwe ontwerpen ingezonden. 271—280. J. B. van 1819. 2de Stuk. A a

Wichers (Jhr. H. L.) benoemd tot Lid van den Raad van Financiën. I. 197.

Wijn. Inlandsche wijnteelt. II. 128.

Willems-vaars tot vereeniging van den IJssel met het Zwarte Water. II. 102.

Z.

Zeebrieven. Algemeene bepalingen nopens de Zeebrieven en Turksche paspoorten. I. 150—161.

Zeep. Belasting op die middel. I. 327.

Zeerovers in de West-Indiën. II. 179.

Zierikzee. Visscherij aldaar. II. 130.

Zout. Belasting op het zout en de pek. I. 327.

Zuid-Brabant. Onderscheidene verzoeken door de Staten dier Provincie voor den Troon gebragt. I. 200.

Zweden. De invoer van goederen, ingevoerd onder Zweedsche vlag, beperkt. I. 177—179. — Besluit wegens het Last- of Tonnen-geld der Zweedsche schepen. II. 181.

